

DR. BAKTAY MIKLÓS ÉS DR. BAKTAY ZELKA

SZÜLŐK VÁLÓFÉLBEN

(ÉLET)TÖRTÉNETEK TERAPEUTA SZEMMEL

BAKTAY
HÁZASPÁR

Dr. Baktay Miklós és Dr. Baktay Zelka

SZÜLŐK VÁLÓFÉLBEN

(Élet)történetek terapeuta szemmel

Dr. Baktay Miklós és Dr. Baktay Zelka

SZÜLŐK VÁLÓFÉLBEN

(Élet)történetek terapeuta szemmel

Pszichogram – Rebann

© Dr. Baktay Miklós és Dr. Baktay Zelka, 2019

ISBN 978-963-89695-7-6
ISBN 978-963-89695-8-3 (epub)
ISBN 978-963-89695-9-0 (mobi)
ISBN 978-615-81271-0-3 (pdf)

Lektor: Bélteki Krisztina
Korrektor: Máté Gizella

BAKTAY
HÁZASPÁR

TARTALOMJEGYZÉK

Utószó (Szülővé válás és válás)	11
Elválások és elvárások	16
Szülők és szüleik	17
Saját portánk	18
Terapeuta üzemmód	19
Kórusban	21
Lelki mirigyek, testi irigyek	22
Nulla szám, nulla személy	23
A gyermek, mint eszköz	24
Másodlagos szenvedésselőny	24
Szerepsémák	26
Madonna gyermekével	26
Ergo, ergo, ergo	27
Meseszövés	29
Becsapódás	30
Fogantatás	32
A sémák története	35
Népvezér I.	38
Aki szegény	41
A magány szigetén	43
A kert	45
A kifejlődés	46
Gestalt	48
Népvezér II.	49
Keresnivalóm?	52
Muki Aranybullája	53
Analízisben	55
Romlottságom sugallata	57
Ökológiai résem	59
Elsődleges betegségelőny	61
Amorál	64
Felelősség	65

Gondoskodás.....	66
A varrógép alatt.....	67
Kun Károly.....	70
Megküzdés.....	74
A hallgatás dicsérete.....	75
Veszekedés.....	77
Szemponatok.....	79
Még mindig a név napja.....	82
Egy az otthon, oda a haza.....	85
Hon? Vágy?.....	86
Otthonvágy.....	88
Más napok.....	90
Gyomjaim.....	93
Fő név.....	94
Bűvésztükk.....	97
Ordító sugallatok.....	100
Yijong, Yajong.....	101
Sebay.....	103
Az idősebb példája.....	104
Fikció.....	107
Százéves diófát ültettem.....	111
A Nagy ŐK.....	114
Kódolás.....	116
Vesztés.....	118
Mint az ajtófa.....	122
Lebegés.....	124
Nem.....	127
Családfa hurokkal.....	129
Másképp szólva.....	131
Vakvilág.....	134
Tripla nevelés.....	137
Se enyim, se tied ne legyen.....	141
Járványveszély.....	144
A folt.....	152
Letiltott képességek.....	155

Csapda.....	158
Leverés	159
Viszonyok.....	164
Együtt gondolkodás	166
Kettős látás	169
Vipera.....	172
Lelenc.....	176
Az Úr	178
Tebenned bízom	179
Dominák s hímek.....	182
Görcsök.....	186
Mai szemmel	190
Titkos lelencek	193
A kétszerkettő hokedlije	195
A magány zátonya.....	197
De minek.....	200
Kommandó és kontroll	203
Forradalom	206
Felfelé.....	208
A bűn tudata	209
Jó a rosszban	211
Terapeuta gyorsalpaló	212
Én ki. Te ki?.....	216
Mintagyerek	218
Mintha.....	220
Szakállas horog	221
Botvégen.....	223
Gilisza	227
Ráérős emberek.....	228
Kérés.....	230
Mit igen?.....	232
Két szék között a pad alá.....	234
Hála	236
Saját életünk kommentátorai vagyunk.....	238
Éld életed, mint szép mesét	240

Maradj fölösleges.....	242
Saját megoldásunk.....	245
A gyerek mint vetítővászon.....	247
Hallgass!.....	249
Életem első meséje életemről	250
Ahogy parancsolod	253
Ahogy kívánod	255
Így is, úgyse	257
Külön ösvények.....	259
Figyelj!.....	261
Valamit valakiért	264
Vadócok.....	266
Génre ráció.....	268
Mind összesen.....	269
A válófélben lévő szülők 12 pontja	273
Megegyezés minta.....	297

*„Őszintén szólva, mi nevelünk titeket szülőknek.
Lili és én.”*

(Peti fiunk 6 éves korában)

UTÓSZÓ (SZÜLŐVÉ VÁLÁS ÉS VÁLÁS)

Sokat gondolkodtunk azon, hogy ezeket a sorokat a könyv elejére vagy a végére tegyük. Egyfelől nagyon fontosak, másfelől az érti meg őket teljes mélységükben, aki már elolvasta a könyvet. Még az is megfordult a fejünkben, betesszük előszónak és zárszónak, de azzal – a nyomdai változatban legalábbis – papírt pazarolnánk. Végül előre tettük, de „Utószó” címmel. A könyv többi része előszó ehhez a szemléleti utószóhoz.

A szülők gyakran válófélben vannak. A szülőség konfliktusokkal jár, a konfliktusok megoldásánál pedig a válás is megjelenik a lehetőséghorizonton. Ha az alternatívák közül kiemelkedik a válás, a pár figyelme erre fókuszálódik, az együttműködés könnyen küzdelembe fordul, a közös gondolkodás pedig vitává, veszekedéssé alakul.

A konfliktusok törvényszerűek, hiszen a szülővé válással jelentős életciklus váltás következik be. A közös identitás kialakításának időszakából a pár átlép a közös gondoskodás időszkába. Végre elérték a felnőttkort, végre komolyan veszik őket, végre mernek magázva köszönni és végre magázódva válaszolnak nekik. Végre élvezhetik az intimitást, végre merik kiismerni egymás kis titkait – és akkor belecsöppennek egy új helyzetbe.

Erről eddig annyit tudtak, hogy tündér-aranyos babájuk születik majd, és az életük olyan lesz, mint a mennyországban. Meglehet, ám a mennyországhoz is hozzá kell szokni, a hozzá szokás pedig energiaigényes és nehéz. A földi életben a változások még akkor is megterhelők, ha tökéletesen pozitívak. Új egyensúlyi rendszert kell kialakítani, mert a régi felborul. Az megszokott, bevált, addig működő dolgok rendjének felborulása mindaddig ijesztő, amíg be nem csiszolódik az új egyensúly, ki nem alakul az élet új rendje, fel nem áll az együttműködés új rendszere.

A baba megszületése, a szülővé válás a párkapcsolat négy fontos területén mélyreható és megterhelő változásokat hoz:

- Az érintés területéről kiszorul az apa, kialakul egy baba-mama szimbiózis.

- A gondoskodás területéről kiszorul az apa, többnyire a fürdetés jut neki, a baba élete azonban a szoptatás, tehát az anyuka köré rendeződik.

- A megélhetés területéről kiszorul az anya, miközben az apa tovább dolgozik. Az új élethelyzet több és intenzívebb munkát követel tőle. Ez távol tartja a baba-mama koalíciótól.

- A társas területről kiszorul az anya: figyelmét, idejét leköti a kisbaba, később a kicsi gyermek. Sőt, a nagyobb is. A gyerekek legátolják a felnőtt-felnőtt helyzeteket. Az apának szólóban juthat társas élmény, a pár azonban csak ritkán tud párként, ketten, közösen megjelenni társas helyzetekben.

A párkapcsolat minőségét az jelzi, mennyire képes a pár együttműködni, közösen jelen lenni a fenti négy területen. Meglehet, a baba sokat van ölben, sok érintést kap, meglehet, jól gondoskodik róla az édesanya – ettől még a párkapcsolat megsínyli az együttműködés hiányát az érintés és a gondoskodás terén. Meglehet, az apa jól keres, biztos körülményeket terem és tartja a kapcsolatot a barátokkal – attól még a párkapcsolat megsínyli az együttműködés hiányát a megélhetésben és a társas helyzetekben.

A szülővé válással a férfi és nő távolodást élnek át, átélnek, amint megfordul egy tendencia. Addig folyamatosan közeledtek egymáshoz, egyre intimebbé és meghittebbé vált a kölcsönös érintés, együtt készültek a babáról való gondoskodásra, együtt szőttek terveket megélhetésükről, együtt sütkéreztek a társaság (rokonok, barátok, ismerősök) előtt a várandósság felnőttés fényében. Most mindketten megélik, ahogy visszaszorulnak a párkapcsolat meghatározó területeiről.

A négy dimenzió közül a gondoskodás terén a legnagyobb a változás. A baba megszületéséig a róla való gondoskodás gya-

korlatilag egybeesett az anyáról való gondoskodással. A születéssel ebben mélyreható átrendeződés kezdődik. Immár a *babáról* való gondoskodásban és egymással kellene együttműködni.

Ráadásul hiedelmek tömege veszélyezteti a közös szülői identitás kialakulását. Ezek közül a legfontosabb az, hogy a tetteinkkel „egy életre” meghatározzuk a gyermek fejlődését. Mintha egy puskát állítanánk a célra: ha lélegzetvisszafojtva, koncentráltan célzunk, telitalálat várható. (Ha megfelelően bábunk a gyermekkel, magas státuszú, gyengéd, szeretetreméltó, vonzó felnőtt lesz belőle.) Ha viszont hadonászunk a puskával, mellétrafálunk vagy véletlenül sül el, és kész a baleset. (Ha csak úgy elengedjük a gyereket, bármi lehet belőle – de főleg szexuális zavarokkal küzdő drogos bűnöző.)

A tét nyomasztóan nagy, a gyermek jövőjének érdeke pedig aduász. Bármilyen más érvet elsöpör. Az apát kellemtelenül érinti, hogy kiszorult az érintés területéről, ám ezt fél nyíltan kimondani, szégyelli vagy elnyomja magában. A zavar miatt a hiány, mint ok nehezebben tudatosul. Diszkomfort érzését a baba-mama szimbiózisból vezeti le, és előhúzza a gyerek jövőjének aduászát: „Az ilyen majomszeretet emilyenné meg amolyanná teszi a gyereket”.

A gondoskodás területéről is kiszorul az apa, ezt úgy kompenzálja, hogy amikor a gyerekekkel van, maximális figyelemmel és odaadással fordul felé. „Na, látod” – mondja anyunak –, „milyen kedves és figyelmes ez a gyerek, ha jól bánnak vele”. Anyut pedig szétveti a megalázottság dühe, mert más egy fél órányi fürdetés teljes odafordulással és más a totális autonómiahiány, amit ő naponta átél. Ráadásul jön a gyerek jövőjének aduásza: „Most kell neki a figyelem, különben elvadul” – hangzik apuci kioktatása.

A megélhetés területéről az anya szorul ki, az apa azonban tovább dolgozik, sőt, az új élethelyzet több és intenzívebb munkát követel tőle. Az anya irigyli az apa autonómiáját, önálló alkotó tevékenységét, amit bőségesen vissza is jelez. Szemére

veti, hogy mindig csak a munka, és hogy nem is tudja, milyen gyönyörű és megismételhetetlen pillanatokat mulaszt el, ha nem látja, amikor először felül, feláll, elindul a baba. És mindezt megtámogatja a gyerek jövőjének aduászával: „Milyen felnőtt lesz így belőle, hogy szinte apa nélkül nő fel?”

A társas területről is kiszorul az anyuka, holott szeretne ő is „csak úgy” beszélgetni, barátnőkkel pusmogni, vihogni, mint az apa a haverokkal, a sport-, munka- és üzlettársakkal. Előhúzza tehát a gyerek jövőjének aduászát: „Ahelyett, hogy a gyerekeddel törődnél, a haverokkal lébecolsz. Ne csodálkozz, ha majd ő is olyan piás lump alak lesz, mint te”.

A szülővé válás helyzete és a „pontos célzás” hiedelme együttesen hatalmas terhet ró a párkapcsolatra. Ehhez csatlakoznak még az első vélt mellétrafálások.

– A szomszédék babája már jár, pedig egy hónappal fiatalabb. Ajaj, valamit rosszul csinálunk. Helyesebben: te elszúrtál valamit.

– A szomszédék babája még nem jár, pedig egy hónappal idősebb. Ajaj, valamit rosszul csinálunk! Kellett neked annyit „jár a babázni” vele, a kis csontjai nem fogják bírni, meglátod, ó-lábú lesz, sánta, púpos, mint III. Richárd!

A „pontos célzás” hiedelme egyrészt rendkívüli módon megterheli a párkapcsolatot, másrészt a gyermek jó sorsát veszélyezteti, hiszen az intézmények, a rokonság, az egész társadalom úgy véli, birtokában van annak a tudásnak, hogyan kell tökéletes gyermekneveléssel tökéletes polgárokat létrehozni. Mi több, ennek a célnak alárendelheti a gyermekkort magát. Ez a szemlélet felhatalmazza a szülőket és nevelőket, hogy a gyermektől áldozatot követeljenek annak a jövőnek az érdekében, amit ők találtak ki neki.

Ez könnyen vezet oda, hogy a gyerek valódi értékei észrevétlenek maradnak, sőt, elsatnyulnak.

Mi azt állítjuk, az emberi lélek olyan kert, melyben gyönyörű virágok nyílnak, bokrok illatoznak, fák bontanak lombot és hoznak termést maguktól, csak hagyni kell fejlődni őket. Igen,

az emberi lélek kertjét óvni kell az elvadulástól, de ha szántófölddé alakítjuk, az óriási veszteségekkel jár. Akkor járunk jól, ha értő figyelemmel engedünk létrejönni egy olyan ökológiai rendszert, amely teret hagy az előbukkanó értékek kibontakozásának. Ebben az értelemben a gyermeket kevésbé nevelni szükséges, sokkal inkább lelkének kertjében kell sokat jelen lenni, észrevenni és megérteni, hogyan alakul ökológiai egyensúlya. Valóban, ez sokkal nagyobb türelmet és szeretetteljes elfogadást igényel, mint a gyeptégla - tujasor - kavicsösvény kertészlet vagy a felszántom - bevetem - learatom hozzáállás. De tapasztalatunk szerint a kiegyensúlyozott, magabiztos embereknek ilyen gyerekkoruk volt – többnyire véletlenül, a sors kegyéből.

A most következő néhány száz oldalas előszóban igyekszünk olyan szemléletet adni, amely megmutatja, hogyan lehet párkapcsolatot építeni, ahelyett, hogy erőforrásainkat a válásra fókuszálnánk, sőt, hogyan lehet a gyerekek párkapcsolatromboló erejét is építésre fogni.

ELVÁLÁSOK ÉS ELVÁRÁSOK

A válófélben lévő szülők paradox helyzetben vannak. Azért válnak, mert a párkapcsolat meghatározó területein képtelenek együttműködni. Ugyanakkor az az elvárás, hogy legalább a gondoskodás területén, a szülői funkcióban értsenek szót. Csakhogy a gondoskodás területe határos a megélhetéssel és a társas léttel, amelyek viszont az érintéssel állnak szoros összefüggésben. Ilyen értelemben azt kell mondanunk: ha sikerül együttműködni a gondoskodás területén, akkor a szülők nagy eséllyel együtt léphetnek az új családi életciklusba.

A válás jogi fogalom. Biológiaiilag értelmezhetetlen, hiszen az elvált szülők továbbra is ugyanúgy szülők. A pszichológia valahol a két értelmezés között ingázik. A terápiás gyakorlat, melynek alapján véleményünket alakítjuk, azt mutatja, a gondoskodás a párkapcsolat egyik dimenziója, melynek szülők esetében fő tartalma a gyermekről való gondoskodás. Ha a párkapcsolat többi területe fel is számolódik, sőt, ha a gondoskodás területén is megtagadják az együttműködést a pár tagjai, akkor is mindketten szülők maradnak.

A válófélben lévő szülőknek tehát azt mondjuk: a teljes válás képtelenség. Ha van közös gyerek, akkor nem lehet teljesen, egészen elválni egymástól. Ez a dolgok egyik fele. A másik viszont az, hogy a gyermekről való gondoskodás terén terápiás segítséggel kialakult együttműködés gyakran segít visszaépíteni a párkapcsolat egyéb területein való együttműködést is. Először általában a megélhetés dimenziójában, egy ütemmel később a társas mezőben, végül pedig az érintés területén is.

A párkapcsolat ilyen logikájú spontán visszaépülése azért ritkaság, mert a gondoskodás terén való szülői együttműködést sok kudarc kíséri. A válófélben lévő szülők ugyanis gyakran olyasmit is igyekeznek megtenni, ami reménytelen, és sokszor elkerülik figyelmüket a kézenfekvő dolgok. Mi azon vagyunk, hogy megmutassuk, mi az, amit valóban érdemes megtenniük, mire fontos tényleg figyelniük, ugyanakkor levegyük a

vállukról a felelősséget ott, ahol csak elnyomorítaná őket a feleslegesen magukra vett teher.

Kik azok a válófélben lévő szülők?

Akik párkapcsolati nehézségeik megoldásaként a házasság felbontását, a kapcsolat megszüntetését veszik első helyre az alternatívák közül, s mindeközben gyermekük új otthonának, a láthatás rendjének, a különélésnek és a vagyon megosztásának kérdéseit érzelmileg tagadják.

A válófélben lévő szülők legfontosabb témája a „mi lesz a gyerekkel?”. Azt vitatják, milyen felnőtt lesz a gyerekből, ha ezt vagy azt teszik, ha így vagy úgy rendezik be az életüket. Sokszor azonban eszközzé válik a gyermek a párkapcsolati konfliktusban. Szeretnénk csökkenteni a szülők büntudatát azzal, hogy beláttatjuk: a személyiség alakulása aligha vezethető le abból, ahogyan alakítani akarják. Másrészt igyekszünk olyan szempontokat mutatni a válófélben lévő szülőknek, amelyek alapján a párkapcsolat gondoskodás funkciójában képesek lesznek összehangoltan cselekedni.

SZÜLŐK ÉS SZÜLEIK

Ez a könyv három generációs. Sokat van benne szó gyerekekről, főleg azért, mert szükség van rájuk ahhoz, hogy megérthessük a válófélben lévő szülők lélektanát. Szól a nagyszülők-höz, a válófélben lévő szülők szüleihez, akik statisztikailag 80%-ban ugyancsak elváltak, s akik ott toporognak válófélben lévő gyerekeik és gyerekeik gyerekei, az unokák körül. A szülők szülei hajlamosak arra, hogy gyerekeik viselkedését a „mai időknek” tudják be, összevetve a jelent az „ő koruk” életvilágával. A könyv vezérmotívuma egy analízisre épülő biográfia, amely az ő generációjuk gyerekkorát mutatja be. Azt, hogyan élték meg a mai válófélben lévő szülők szülei saját válófélben lévő szülei világát. Történetileg ugyanis a II. világháború utánra tehető a felbonthatónak elfogadott polgári házasságok

terjedése. Ezen házasságokból mára ért meg a válásra a harmadik generáció, akik természetesen már egészen másképp élik meg mindezt, hiszen közben rohamosan terjedt a válás mémje (azaz kulturális génje).

A válófélben lévő szülők viselkedését azonban olyan mély motívumok irányítják, amelyeket aligha érint a felszín változása.

Könyvünk a szokásosnál magasabbra teszi a mércét a válófélben lévő szülők előtt.

– Mit tehetünk azért, hogy a gyerek a legkisebb sérülésekkel élje túl a válásunkat? – ez a standard kérdése azoknak a szülőknek, akik hozzánk fordulnak.

Mi rendre átfogalmazzuk ezt a kérdést:

– Mit tehetnek, azért, hogy a gyerek a válás után jobban legyen, mint most?

Eddig könyveinkben sok esetből, terápiás élményből, tapasztalatból gyúrtunk össze egy-egy történetet. Ez segített mélyebben megalapozni a szemléletet, jobban megvilágítani a mögöttes logikát.

Most az az elsődleges célunk, hogy a büntudattól szabadítsuk meg a szülőket – legalábbis a gyerekeiket illetően. A praxisunkban szerzett tapasztalatok alapján azt állítjuk: a felnőttkori viselkedés korántsem vezethető le lineárisan a gyermekkor történéseiből. Ennek bizonyítására olyan követéses vizsgálatra lenne szükség, melyben a vizsgált személy hajlandó feltárni sorsát egészen kicsi gyermekkorától érett felnőttkoráig; hajlandó fájó elemzéseknek alávetni önmagát, családját, múltját, jelenét és hozzájárul mindennek nyilvánosságra hozatalához. Kívülállótól aligha várhatunk ilyen bizalmat.

SAJÁT PORTÁNK

Célunkat illetően fantasztikus szerencse, hogy Miklós szülei gyakorlatilag egész gyerekkorában válófélben voltak. Életének

abban az első hét esztendejében mindenképpen, amikor kialakult személyisége és megszerezte azt a képességet, hogy saját sorsát értelmezze.

Magától értetődik tehát a megoldás: legyen ő követéses vizsgálódásunk tárgya, legyen ez a könyv az ő esetének tanulmányozása, az ő sorskönyvének analízise. A gyerekkori eseményeit ő hozza elő a múlt mély kútjából, sokszor fél évszázados távlatból, majd pedig együtt elemezzük (analizáljuk) és értelmezzük őket abban a szemléleti keretben, amelyben terápián is dolgozunk.

Először azonban ismerkedjünk meg Antallal és Anettel:

– Azt érzem, hiába igyekszem megoldást találni, mintha mély hóban járnék. Mintha nyakig érő vízben akarnék futni. Annyira kell felfelé mozognom, hogy képtelen vagyok haladni – sírdogál Anett a terápiás bemutatkozásnál.

– Ezt meg hogy érted? – néz rá döbbenten férje, Antal.

– Úgy, hogy Jociról akarok beszélni, de mindig magunkhoz kanyarodok vissza.

– Mert?

– Mert az jut eszembe, mennyire gyűlöllek.

– Haragszik – néz ránk bocsánatkérően Antal.

– Mert úgy viselkedsz.

– Sokat dolgozok. Vidéken is. Anettnek pedig nincs türelme a gyerekekhez. Ordít vele, néha meg is üti, s ahogy hazaérek, elrohán otthonról.

– Mindegy hova, csak el onnan – üvölt Anett kétségbeesve.

TERAPEUTA ÜZEMMÓD

És akkor mi átállunk arra a terapeuta üzemmódra, amely elnyomja bennünk az üvöltést. Azt az üvöltést, ami ott készülődik Antalban, Anett szüleiben és a szomszédokban, az üvöltést, ami ott van az olvasó torkán is. Az üvöltést, amit azért szeretnénk

elereszteni, mert olyan, mintha mély hóban járnánk, mintha nyakig érő vízben akarnánk futni.

Felvesszük azt a terapeuta szemléletet, amelyet az olvasónak is megmutatunk, amelyet a válófélben lévő szülőknek is tanítunk. Kivonjuk identitásunkat a helyzetből és szépen elkezdjük leválasztani a párkapcsolat többi területét a szülői funkcióról, a gondoskodás dimenziójáról.

Ha ugyanis ez a kettő együtt marad, robbanó keverék jön létre és nagyot tud pusztítani.

Ha viszont a leválasztás sikerült, ha Anett emésztő haragját végre átfókuszáltuk másra Antalról és a gyerekről, ha végre enyhítettünk büntudatán, jöhet a következő kulcskérdés: „Mit tudnak tenni annak érdekében, hogy gyereküknek boldog gyermekkorra és kiegyensúlyozott felnőttkorra lehessen?”.

Ezzel megint olyan kérdéskört érintünk, amelyben a pszichológia tudománya fejlődése során egymásnak homlok-egyenest ellentmondó állításokat tett, a különféle iskolák vitája pedig tökéletes alapot szolgáltat a gyermek jövőjéről vitatkozó válófélben lévő szülőknek.

Ráadásul Anett a következő ülésen ki fogja bökní, bizony, ő maga is elvált szülők gyermeke, így azután tudni véli majd, honnan fúj a szél. Ugyanakkor a pszichológiának kevés adat áll rendelkezésére arról, hogy a válófélben lévő szülők valamely akciója milyen következménnyel jár például gyermekük érett felnőttkorában. Aki felelős pszichológusként ilyen kérdést kap, bizonyára egy tudományos vállvonogatást ad válaszul. Ha mást mond, ki tudja ellenőrizni?

A Miklós gyermekkoráról szóló esettanulmány, amelyre e könyv mondanivalóját építettük, távol áll attól, hogy általános igazságot vagy bármilyen univerzális állítást lehessen alapozni rá. Szempontokat mutat és segít átadni szemléletünket.

Kezdjük is.

KÓRUSBAN

„Gloria in excelsis Deo...” Várom a pillanatot, hogy beléphessünk a basszussal. Figyelünk a zenekarra. Markáns és határozott lendületet veszünk.

– Elhúzzák – olvasom ki Gyuri szomorú tekintetéből.

– Ahogy Karcsi megmondta – érződik Zoli apró sóhajából.

– Ha mi odatesszük magunkat, talán meg tudjuk fogni a szopránt – bólintok hangtalanul.

– Gloria in excelsis Deo... – zendítünk rá egy intésre. Jól esik engedelmeskedni a karmesternek.

Álmomban.

Egyelőre annyi igaz az egészségből, hogy Zoli néha befogja a fülét, ha mellettem énekel, Gyuri lehajtja a fejét, ha meglát, Karcsi pedig különböző módszereket ajánl. Például Zelka üssön le egy hangot, én pedig énekeljem vissza. Zelka türelmes. Leüti a hangot, azután megkeresi a zongorán, amit én visszaénekeltem. Általában két-három fehér billentyűvel arrébb találja meg, de volt már úgy is, hogy mindjárt az első fekete beközelített. Töltötünk le olyan programot is a netről, valami húsz dollárért, ami ezt automatikusan teszi. Kedves angolsággal mondja, hogy próbáljam újra, ha pedig találok, dicsér. Máris kiszúrtam vele: zongoráról adom vissza a hangot...

Erőt gyűjtök az álmomból: Vivaldit éneklek egy kórusban, Karcsi biztatóan néz rám és kissé húzza a száját, mert húzza a zenekar.

– Ez így egy szellemtelen vonyítás – szokta mondani próbán –, a barokkban jelentése volt a szavaknak!

– A pekkata mundi a világ bűneiről szól. Hogyan lehet a bűnökről ájtatosan énekelni! Szoprán! Tessék a basszustól átvenni a tempót!

– Basszus! Ti nem bosszús tulkok gyülevész gerinctáji fájdalma vagytok! Ordítsatok énekkar-szerűbben!

Csak a nézőtérre félek még kinézni álmaimból. Ott ülnek gyermekkorom alakjai és hangtalanul beszélnek:

- Nézd, a Mikike a kappan hangjával fölállt oda!
- Helyes gyerek ez, csak hát a hallása... Szegényemnek botfüle van.
- Az esze, az megvan, de készségtárgyakból, hát bizony jóindulattal, a bizonyítványa kedvéért...
- Nézd, a Baktay! Hát az meg mit akar ott?

LELKI MIRIGYEK, TESTI IRIGYEK

Érzem, ahogy megint feszíteni kezdenek a görcsök, gyűlnek a fekélyek, duzzadnak a kelések, amik az éneklés körül keletkeztek bennem. Talán három éves lehettem, amikor az első gúnyos mosolyt érzékelttem.

Elmúltam ötven és még mindig dolgozom rajta. Helyesebben: elkezdtünk Zelkával dolgozni. Játszani. Mert elragadó élvezet, amint oldódni kezdenek a görcsök, fakadnak fekélyek, lappadnak a kelések. A megkönnyebbülés tudatosítja, mekkora fájdalommal éltem.

Az íráson már túl vagyok, legalábbis az egyik értelmében, bár ennek megítélése az olvasó dolga. Abban az értelemben még van dolgom vele, hogy kézzel is lendületesen és felszabadultan írjak. Ötvenedik születésnapomra kaptam Andi lányomtól egy töltőtollat. Szimbolikusan éreztem több tekintetben is. Boldogan írni kezdtem vele, alázattal másolni olyan szövegeket, amelyeket tisztellek.

A rajzzal és a festéssel ugyancsak vidáman haladok, de hát ezek mind egyéni dolgok, szépen el lehet vonulni velük, vagy Zelka ül oda kedvesen és türelmesen, óvó néniként óvatosan, átkarolva vonva be a dologba.

Az éneklés kicsit más. A kórus kegyetlen. Engem is megacéloz. Igenis, leírom azokat az élményeket, amelyekkel immár fél évszázada küszködök.

Olyan saját élmények ezek, amelyek nyilvánosságra hozatalától, sőt, önmagunk számára felszínre hozásától rendszerint

visszatart a szülők, a család tisztelete. Ha valaki mégis megteszi, ízetlen bulvár műfajba keveredik. Ráadásul nehezen is tudja megtenni, hiszen alig emlékszik a dolgokra, az összefüggések pedig mindig is rejtve maradtak előtte.

NULLA SZÁM, NULLA SZEMÉLY

Ezért szokták az uralkodó elméleteket személytelenül leírni. Ilyesformán:

Az óvodás korú gyermekeket azért viseli meg a szülők válása, mert úgy érzi, felelős, sőt, büntudata is ébred, hiszen korának megfelelően rajong az ellenkező nemű szülőért, ezért tudva-tudattalan a másik szülő eltűnését kívánja.

Elfogadott megoldás a gyerekek szájába adni, vagy úgy mond a gyerek szemszögéből megírni az egészet:

És akkor én azt mondtam a békámnak, megpuszilom, ha anyut békává változtatja és magával viszi a tó mélyére és akkor én leszek apu felesége, és akkor a békából lett a Lajos és elvitte anyut, apu meg csak sír és nem vesz engem feleségül, és meg akarja ölni a Lajost, de akkor börtönbe kerül és mi lesz velem és legszívesebben én mennék a tó mélyére.

Nekünk megadta a Jóisten (erről beszélgettünk Zelkával este), hogy a terápia során vagy egymással folytatott beszélgetések során feldolgozzuk saját traumáinkat és emlékezzünk.

E könyv egyik fő célja bemutatni, miképpen éli meg a gyerek azokat a helyzeteket, amikről a szülők annyit tudnak, hogy nagyon el voltak foglalva az egymás elleni küzdelemmel.

Akik hozzánk jönnek, mert felébred bennük az igény arra, hogy segítséget kérjenek gyerekeik érdekében, valahogy mégis bele szoktak döccenni abba a kerékvágásba, hogy saját igazukat hajtogatják.

– De hát értsék meg, a férjem elhagyott minket, szeretője van, egy nálam tíz évvel...

– Tizennégy – helyesbít a férj.

– Na jó, akkor tizennégy évvel fiatalabb nővel fog élni. És maguk azt akarják, tapsikoljak? Azt akarják, engedjem oda a gyerekeimet ehhez a bűdös kurvához?

– Hölgyhöz. Mondjuk így – helyesbít a férj.

– Nekem az bűdös ribanc, aki egy kicsi gyerektől elveszi az apját.

A GYERMEK, MINT ESZKÖZ

Ilyesféle mederben szokott rohanni a családi események zuhataga. A gyerekek pedig a legjobb szülői szándék mellett is az érvelés, a kényszer, és a vagyonrész megszerzésének eszközeivé válnak.

Mi pedig belekezdünk abba a terápiás folyamatba, amelynek lényege, hogy átalakítsuk a szülők felfogását arról, mi is történik velük. Hiszen ha sikerül kivenni őket a megcsalt feleség illetve a csaló férj szerepéből, azonnal elkezdenek egy másik történetet látni. Olyasformán, mintha a Hamletben valaki megkapná Rosencrantz vagy Guildenstern szerepét, de azután mégis úgy döntene a szeszélyes rendező, játssza csak el Hamletét.

MÁSODLAGOS SZENVEDÉSELŐNY

A házastárs kapaszkodik a megcsalt feleség szerepébe, hisz annak komoly előnyeit élvezi, még ha szenvedve is: együttérez a családjával, vele vannak a barátnői, részvétteljes pillantásokat kap a gyerek óvónőjétől. Nyilvánvaló, hogy elzárkózik a „hölgy” nézőpontjától. Onnan ugyanis egészen másképpen néz ki a családi rendszer, mások a férje indítékai és más az ő saját feleségszerepe.

– Az egy másik történet – szoktuk mondani, alig belegondolva a közhely mélységébe. Mert valóban más történet, még ha ugyanarról a helyzetről szól is.

Valójában az a helyzet a terápia elején, hogy a résztvevőknek megvan a saját maguk története és ebben játszzák a szerepüket. A megcsalt feleség valamiféle belső rendezői instrukciók, saját élményei és filmek alapján, de főleg környezete elvárásai szerint eljátssza a megcsalt feleség szerepét. Ha ehhez viszonylag következetesen ragaszkodik, együttműködik vele a társadalom is – bár eléggé komoly bökkenőként éli majd meg, hogy a jogszolgáltatás Magyarországon sokkal kevésbé áll mellé, mint például az Egyesült Államokban. Kevésbé vigasztalja, milyen jól járna Afganisztánnal összehasonlítva, ha ő csálná meg a férjét.

A férjnek is megvan a maga változata arról, miért fordult a „hölgy” felé, hogyan csavaródott el a feje. Szerepét legalább olyan szigorú konvenciók írták, mint a pásztorokét a betlehemesben. Például „jó fej” apának kell lennie, aki imádja a gyereket, meg kellett győződnie arról, hogy „mindent megpróbált” a feleségével, sokat kellett szenvednie az asszony mellett és bizony még azt is ki kell mondania (bár csak halkan és „félre”), hogy az asszonynak bizony „idegi” problémái vannak, valószínűleg nem sikerült kikeverednie a „GYES szindrómából”. És akkor ő is megkapja a támogatást, elsősorban persze a „hölgytől”, akinek érdeke elhinni, hogy az ő jövődöbelije türelmes és gyengéd férj, egyedülállóan jó apa, aki többet túrt, mint Krisztus a kereszten, de hát egyszer csak már mindennek van határa és a drótcérna is elszakad. És támogatja a férjet a társaság is, finom félmosolyt küldve nyugtázásul.

Amikor a Szeretők könyvünk címlapján dolgoztunk, Zelka felvette azt a parókát és jelmezt, amelyben a címlapon szeretőként szerepel. Elmentünk egy közeli boltba, ahol már többször is megfordultunk együtt, de jellemzően Miklóst ismerték, mert elsősorban ő szokott csavarokat és szerszámokat vásárolni. A

postaládát vagy az új kilincseket viszont együtt vettük. Jogosan hitték tehát az eladók, hogy Miklós a szeretőjével jelenik meg.

– Az oviban ügyködünk, a székeket erősítjük meg, facsavarok kellenének – köszönt be Miklós.

– Persze, ügyködnek – vigyorgott az egyik szaki.

– És otthon mit mondott, hová megy? – kérdezett be a másik.

SZEREPSÉMÁK

Miklós büszkén nyugtázta, milyen irigységgel fűszerezett elismerést arat az ő felesége, Zelka pedig átélte, milyen lehet a férje szeretőjének lenni.

Számunkra is megdöbbentő volt, mennyire támogatja a környezet azokat a szerepsémákat, amelyekből szeretnénk kibil-lenteni a hozzánk forduló válófélben lévő szülőket. Kicsit el is keserített minket, mennyire mély az a kerékvágás, amelyben évente huszonötezer válás döcög, amely minden egyes évben ötvenezer felnőttet és majdnem annyi gyereket indít meg egy szenvedésekkel terhes jövő felé.

Eme passió párkapcsolati vetületeit már alaposan végigjártuk a Szeretők című könyvünkben. Most azokról a szereplőkről lesz szó, akik a legkevésbé dönthetnek saját szerepükről, akiknek a legkevesebb mozgásterük van: a gyerekekről.

MADONNA GYERMEKÉVEL

– Pedig körülöttük forog az egész! – halljuk a válófélben lévő szülők egyhangú ellenvetését. Mert ha valamiben, akkor abban egyetértenek, hogy a gyerek a legfontosabb.

– A tengely körül forognak a dolgok, éppen ezért nincs mozgástere – válaszolhatjuk. – Elég baj, ha mozog, mert akkor kotyog is.

Lássuk be, a válófélben lévő szülők számára döntő fontosságú érv a gyerek érdeke. Ez az a végső igazság, amelyet a környezet fenntartás nélkül elfogad. Ez az, amire még a vasboltos szakik is égnék emelnék tekintetüket:

– Ja, a gyerekek. Hát, az más.

Ez az, amivel hatni lehet a bíróságokra, az óvónőkre és a fodrászra, sőt, az anyósra is.

– De hát értsd meg, a gyerekeknek az kell, hogy...

– Igazad van.

A gyerek a jolly joker, az ultimatív érv, amiből bármi levezethető. Hiszen:

– A gyerekeknek mindent meg kell adni, tartásáról még saját megélhetése kárára is gondoskodnia kell a szülőnek – mondja a bíróság az apának tartásdíj ügyben, de:

– A gyereket nem szabad elkényeztetni, láthatáson elhalmozni mindennel – mondja az anya.

A gyerek tehát többnyire ájtatos, szemforgató módon használt eszköz a válófélben lévő szülők kezében arra, hogy a lehető legnagyobb előnyt csikarják ki a maguk számára. Pszichológiailag a legfontosabb előny az identitás megerősítése, más szóval a saját igazság bizonyítása.

ERGO, ERGO, ERGO...

Ezzel már vissza is érkeztünk ahhoz a válófélben lévő párhoz, aki felkeresett minket és az anya lebüdöskurvázta a „hölgyet”. Nyilvánvaló, az ő érdeke annak bizonyítása, hogy igenis jó feleség, gondos anya és attraktív nő. Ergo a csábító a hibás. Ergo a csábító rossz ember. Ergo a gyerek a közelébe sem mehet.

Ezután szépen megfordítja az érvelést és a gyerek érdekét kezdi védeni: A gyerek nem mehet annak a ribancnak a közelébe sem. Mert rossz ember. Mert ő a hibás. Mert szétverte a

házasságunkat, pedig én igenis jó feleség, gondos anya és attraktív nő vagyok.

- Egyébként majd nézd meg őt tíz év múlva!

- Tizennégy – helyesbít a férj.

- Tíz is bőven elég.

És a férj fél felvetni a kérdést, hogy ezek szerint a hölgy jelenleg mégis jobb feleség, gondosabb anya és attraktívabb nő lehet-e? Azután addig hergelődik, amíg kifakad:

- Vedd tudomásul, hogy az a hölgy nem ordít a gyerekekkel, ha kiönti a kakaót!

- Nehogy azt mondd, hogy már együtt kakaózgattok?

- Nincs jogod eltiltani tőle!

- Még tőled is el fogom tiltatni. Nem engedhetem ilyen fer-tőbe!

Így tipródnak egymás körül, miközben mindketten gyereket kiáltanak, ha sarokba szorulnak. Mintha várba érnének az ipia-pacsban.

Miért ennyire fontos a válófélben lévő szülőknek, hogy bizonyítsák saját igazukat? Miért olyan fontos, hogy büntelenségüket igazolják egy olyan rongy alakkal szemben, aki még a gyerekek érdekeit is semmibe veszi?

Azért, mert elsősorban saját büntudatukkal küzdenek. Hiszen az a semmirekellő alak egykor bálvány volt, akinek házasságban örök hűséget ígértek. Tehát tévedtek. Hibáztak. És hibáztak még sok másban is, érzik, sőt, tudják is ezt. Alapjában tehát saját büntudatukkal küzdenek. Azzal, hogy banális helyzetekben ostobán viselkedtek, képtelenek voltak uralkodni indulataikon, feleslegesen bántották a másikat. A gyerek tehát saját maguk számára is ultimatív érv:

- Ez a gyerek érdeke!

- Nem miattam, a gyerek jövője miatt.

- Itt most a gyerek az első.

A gyerekre hivatkozás megakadályozza a helyzet pontos áttekintését, hiszen lényegében a büntudatot csökkentő elhárító

mechanizmus szerepébe lépteti a gyereket. Mivel ultimatív érv, bármi levezethető belőle.

Mi pedig szépen lassan, sok metaforával és történettel elkezdjük megértetni a válófélben lévő szülőkkel, hogy a gyerek érdekei korántsem abból érthetők meg, hogy ők hogyan szeretnék csökkenteni a büntudatukat. A legfontosabb azonban, hogy mi magunk csökkentsük a válófélben lévő szülők büntudatát, mert ha ez sikerül, akkor sokkal elfogadóbbá válnak.

MESESZÖVÉS

Nézzük hát tovább Miklós esettanulmányát. Először arra nézzünk példát, hogyan is tanultuk meg életünket összefüggő egésszé formálni. Ez ugyanis a válófélben lévő szülők legfőbb hiedelme: az, amit most tesznek, meghatározza a gyerek sorsát. Holott, ha megfordítjuk a kérdést, ha azt mondjuk nekik, tes-sék, mondják meg, milyen sorsot akarnak gyermeküknek, kép-zeljék el, hogy a legjobb pszichológusok és még mi magunk is nekiállunk a feladat megvalósításának – hisznek-e a sikerben?

Ha nem, akkor mégis milyen hiedelem vezérli a válófélben lévő szülőket? Erre mutat rá a következő Miklós-történet:

A legtöbb esemény tabu maradt. Ha kérdezem róluk édes-anyámat, a leghalványabb emléke sincs, támadást érez és be-zárkózik. Alapjában véve mindegy is, hogyan interpretálták az eseményeket szüleim, a lényeg, ahogyan megéltem és megér-tem őket. Megmutatom, hogyan tettek olyanná, amilyen va-gyok, vagy voltam. Hogyan küzdöttem velük, hogyan használ-tam fel őket erőforrásul.

Az egyszerűség kedvéért arról az időszakról mesélek, ami-
kor még nem voltam pszichológiai értelemben kész személyi-ség, amikor még csak alakult énem, amikor még semmilyen ér-telemben sem voltam felelőssé tehető tetteimért. Amikor még a körülményeim alakítottak, bennük szüleim és testvéreim.

Nevelődési regény ez az írás, életrajz, esettanulmány, analitikus terápiás leírás, pszichológiai elmélet és fejlődéslélektani olvasókönyv egyszerre.

Abban az időszakban írom, amikor kórusunk készül a nagy koncertre. A próbákhoz asszociálom a gyerekkor felelevenítését, így hétről hétre többször is könnyedén visszacsúszok egy fél évszázadot. Ami azonban megkülönbözteti ezt a könyvet az emlékiratoktól, a nevelődési regénytől vagy a fejlődéslélektan szokásos konstrukcióitól, azt a következő példa mutatja.

BECSAPÓDÁS

„Te Deum. Te Deum laudamus...” – énekelte a zsúfolásig megtelt nagytemplom népe '45 tavaszán a pápai koronázási emlékmise zárását. Azután szépen hazamentek és az ünnepi ebédhez készülődtek. Aznap öt hullámban porig bombázták Szombathelyet. Anyám néhány méterre a telitalálatot kapott Nagytemplomtól élte át a csapást.

Most jöhetne az életrajzi könyvek szokásos fordulata:

„Akkor ivódott sejtjeimbe az iszonyat.”

„Így született meg az én végtelen békevágym.”

„Ekkor íródott az első fejezet sorsom könyvében.”

Valójában az a helyzet, hogy ez a meghatározó élmény, családunk történetének fordulópontja, inkább úgy hatott jó évtizeddel később kezdődő sorsomra, mint ahogy egy kertben elhullajtott dió. Lehetett volna belőle árnyat adó, terebélyes fa, amely kitagadja maga alól a virágágyást, amelybe pottyant, de megeshetett volna, hogy megtalálja egy mókus és elmajszolja, esetleg magonccá cseperedhetett volna, mielőtt egy erőteljes kapavágás kivágja.

A helyzetet bonyolítja, hogy most, fél évszázaddal később, valamiféle botanikus működési módban kellene beazonosítanom a kifejtett növényből, hogy abból a bizonyos magból kelt-

e ki? Mi van, ha én azt hiszem, ez a bizonyos diófa (azaz személyiségjegy, magatartásforma, megküzdési mintázat) Szombathely bombázására vezethető vissza, arra, ahogy anyám megélte és a családi mitológia feldolgozta – aztán kiderül, egy ovis társam mondott valamit, s annak hatására vetem úgy meg a katonáskodást, ahogy azt teszem?

Azt állítjuk Zelkával, hogy még a legnagyobb traumákból is nehéz kikalkulálnunk, miért éppen úgy kanyarog életünk útja, ahogyan látni véljük.

Egészen bizonyos azonban, hogy életünk folyása másképpen alakul, mint ahogy azt a klasszikus életút műfajok feldolgozzák. Sokkal inkább olyan, mint a csermelyé, pataké: néha egy elakadt fűszál képes új mederbe terelni, máskor hatalmas gépeknek is ellenállva kitart a régi folyásirány mellett.

Ez azért fontos, mert pozitív viselkedésünket nagyrészt a jövőképünk határozza meg. Azt fontolgatjuk, mi lesz, ha ezt teszszük, azt mondjuk a gyerekeknek, imígyen válaszolunk valakinek. Hogyan tudjuk a kis vízer folyását úgy elindítani, hogy egész életében jó mederben folytassa útját?

Vannak sorsesemények, mint Szombathely bombázása, de életünk fonalát nagyrészt mégis mi tartjuk kézben. A gyerekeink sorsát különösen szeretnénk jól vezérelni. Ezért annyira fontos, miből mi lesz, hogyan hat majd évek, évtizedek múlva, amit most teszünk.

Az egyik legbonyolultabb döntéssor életünkben éppen a párkapcsolat létesítése, a gyerekvállalás és a párkapcsolat fenntartása vagy megszüntetése. Ehhez tartozik a legtöbb hiedelem is. Az észosztó elméletalkotók azt mondják:

- Tedd ezt, különben...
- Úgy kell, hogy...
- A gyerek érdekében fontos...

Íme tehát egy valóban nagy és komoly sorsesemény, egy trauma, amiből elvileg le kellene vezetnem anyám fontos attitűdjeit, amiből következhetne, hogyan alakult életem egészen a mai napig.

Képzeljük csak el, mi lenne, ha az egyik válófélben lévő szülő elvinné a gyermekét egy olyan helyre, ahol – tegyük fel –, egy tűzijáték során még a földön felrobbanna egy rakéta. Képzeljük el, micsoda patáliát rendezne ebből a válófélben lévő szülőtárs! Azt mondaná, a gyereket életre szóló trauma érte.

Az életünk eseményeit természetesen értelmezzük, kommentáljuk és narráljuk. De ezek az értelmezések, kommentárok és narrációk változnak is idővel. Az öngyógyítás és a terápia mozgásterét egyaránt ez adja.

Reményeink szerint a kis Miklós példáján keresztül át tudjuk adni azt a szemléletet, amely közelebb viszi az olvasót saját helyzetének megoldásához.

FOGANTATÁS

Anyámtól tudom, a Szombathelyen élő Döbrentey család az oroszok elől Ausztriába menekült, Kitzbühelben töltöttek hosszabb időt. A szomszédokkal társultak, nekik volt szekerek, nagyapámnak pénze. Egy kisebb bőröndnyi, egy családi ház ára. Már ki is néztek egyet a Szőlősi úton.

A harmincas évek nagy gazdasági világválsága idején ugyanis elúszott a házuk és az üzletük. Szatócsboltjuk volt, kénytelenek voltak hitelezni, tönkrementek. Elárverezték a házukat is, egy kis lakást tudtak venni némi egyházi segítséggel a Nagytemplom melletti kántor házban. Másfél szoba, sötét konyha, kis spájz a padlásfeljáró alatt a második emeleten.

Sebaj, spóroltak. Nagyapám könyvelt a püspökségnek, a Hangya Szövetkezetnek, ami felvásárolta a boltját és a házát, könyvelt még jó néhány gazdag embernek Szombathelyen. A Világháború kezdetben kevésbé rázta meg őket, mint a Világválság tíz évvel azelőtt.

Esténként be kellett sötétíteni, de attól még nagyapám könyvelt a lámpafényben. Azután megszólaltak a szirénák, de nagyapám csendesen könyvelt tovább.

– Az Iván – mondta anyám.

– Biztosan.

Az Iván egy vadászbombázó volt. A nagyállomás vasúti hídját igyekezett eltalálni. Ötven-hatvan métereket tévedett, a környéken lakók leballagtak az óvóhelyre, mások nem sokat törődtek vele. Ahogyan a gazellák is nyugodtan legelésznek a jólakottan heverésző oroszlán közvetlen közelében, úgy szöszmötölt tovább Szombathely népe, ha farkast kiáltottak a szirénák. Meg aztán sok repülőraj repült át a város felett osztrák – azaz birodalmi – célpontokra.

Szinte észrevétlenül szokott hozzá Szombathely népe a bombázásokhoz, amiket időközben az is indokoltta, hogy a nyilas kormány is ide tette át székhelyét. A város lakossága duplájára növekedett, nagy zsúfoltság volt, noha a gettót ekkorra már kiürítették. '44 július végén hurcoltak el majdnem öt ezer embert. Ez fontos életrajzi adat, mert apám közkatona-ként (folyami matróz volt) még őrizte a motorgyári gyűjtőbort, tehát akkor már Szombathelyen szolgált és megismerkedett anyámmal, aki akkor még 17 éves sem volt.

'45 márciusában jött a farkas. A szőnyegbombázás első hulláma még sokakat az utcán talált. Mire az ötödik hullám is levonult, a város romokban hevert. A Nagytemplomot félig ledöntötte egy láncos bombafüzér, a mellette álló kántor ház csak megroggyant. A légnyomás azonban kisöpörte a lakást. Nagyapám könyvelése az utcán repdesett, a szemben lévő ház romjaira szállingózott. Nagyapám kétségbeesetten szedegette össze a lapokat a törmelék és a széttépett emberi cafatok közül. Azután elindult, hogy sorra járja az ügyfeleit és jegyzőkönyvet vegyen fel a történekekről. A könyvelők rendíthetlenségével biciklizett ki a Szőlősi útra, mert ott voltak a nagyobb villák, amikben módosabb ügyfelei laktak. Ott végzett a legnagyobb pusztítást a bombázás. Az egyik megbízója családotul ott volt

kiterítve az út szélén. A felesége és a nagylánya szépen kibodorított hajjal, csinosan felöltözve, illatosan. Húsvét előtti vasárnapi díszben. Még a kiterítve szó is túlzás, mert alig fértek el a halottak a szűk megtisztított helyen, ezért részben egymásra rakták őket. Nagypám a találóbb „felslichtolva” kifejezést használta egykori megbízói új állapotára. Ami a leginkább megdöbbentette, az a halott nők felől áradó friss kölni illata volt. Ez keveredett az égett hús és haj szagával.

Többek között a Propaganda Minisztérium is Szombathegyen volt elszállásolva, így a helyiek első kézből értesülhettek a nyomuló szovjet csapatok rémtetteiről. És a nyilas kormány menekülése számukra is kézzelfogható alternatívává tette a menekülést.

A Döbrentey család összefogott egy szomszédal, akinek szekere volt, azután irány Ausztria, azaz az amerikaiak.

Már az Iván történetből is látszik, hogy akkoriban Szombathegyen képesek voltak az emberek pontos distinkcióra a szovjetek és az amerikaiak között. Anyámék az amerikaiak karjaiba igyekeztek.

Nagyaném halálos betegen ült a szekér tetején, dunnák között, a többiek pedig gyakran tolták. A finom falatokat nagyanyám kapta, de apám szerint nem gyógyult meg, még további harminc éven át halálos betegségek sorát szenvedte végig. Így aztán a mi családjunkban ezeket nem szokás komolyan venni, magam is simán kigyógyultam egy tbc-ből és egy rákból.

A lényeg azonban a családi mítosz. A mi Baktay családjunk eredetmítosza volt ez az exodus. Az én szüleimnek nem jutott olyan vallási közös identitás, amelyben megtalálhatták volna azt a nagy világfordulatot, amely összehozta őket. Nekik maradt ez a mini-exodus. A szökés az oroszok, a kommunisták elől.

A gyerekek csak nehezen fogják fel, hogy az ő születésük előtt is volt világ. Azt még kevésbé, hogy a szüleik előtt is éltek generációk. Mivel pedig a gyerek énközpontú, úgy gondolja, a dolgok alapvetően miatta történnek, ezért szüksége van egy

olyan magyarázatra, amely megindokolja, miért éppen olyan a világ, amilyen. Az kevésbé elégíti ki, hogy mindig is ilyen volt, így aztán nyitott az eredetmítoszokra. Lehetőleg olyanokra, amelyek azt is megmagyarázzák, hogyan találtak egymásra szüleik, hogy jött végül létre az univerzum ama egyedi és megismételhetetlen csodája, amit önmagában tisztelhet.

Ez a mítosz egyben a szülők közös identitásának alapját is jelenti. Sokszor elegendő egy esküvő is. Sőt, ha az esküvők hagyományának legmélyebb rétegeit is megértjük, azt mondhatjuk, erre való a nász. Istenhez köti a házasság eredetét, így a családot elhelyezi egy nagyobb mítoszkörben. A gyerekek természetesen akkor még nincsenek jelen, de már kicsiny korukban kapnak meghívást mások esküvőjére, így adódik alkalom a saját eredetmítosz felelevenítésére, tovább szövésére.

A válófélben lévő szülőknél bizony nagy gond, hogyan tudják megőrizni a gyerek számára a világ magyarázatának ezen alapkövét. Ezért ragaszkodunk az Isten színe előtt kötött házasságokhoz. A gyerek számára ugyanis az univerzum rendje bomlik fel azáltal, hogy megsemmisül, hamisnak bizonyul az eredetmonda.

Ebből a szempontból szerencsés voltam. Ez a nagy szökés ugyanis megalapozta apám és anyám gyűlöletét az oroszok, a kommunisták iránt, amely egész gyerekkoromon végigvonult, s amely végül szinte közvetlenül vezetett a fogantatásomhoz.

A SÉMÁK TÖRTÉNETE

Nézzünk egy másik változatot az eredetmítoszból:

– Nice roofs, big roofs – kiáltotta mikrofonjába a jó hírt Richard Rodas kapitány, a kötelék vezetője.

A kötelék azonnal oldatta a bombákat, melyek lerombolták Szombathely fő egyházi létesítményeit, úgyszintén mint a Nagytemplomot, a Püspöki Palotát (Püspökvár), a kanonokok házeit. Ugyancsak a földdel tették egyenlővé a Városházát.

Richard Rodasnak jó oka volt örvendezni, mert így hamar felkaphatták a gépet és gyorsabban kikerülhettek a légvédelem hatásköréből. Igaz, ők voltak az utolsó hullám, már alig volt ellenállás, de mégis...

Anyámék számára a menekülés végállomása Kitzbühel lett. Ott már amerikaiak állomásoztak, nagyapám munkát is kapott, hátizsákokat varrt hadiüzemben, ezért ellátást is kaptak. Anyám pedig csodálta az amcsikat. És szedegette a rágógumikat, amiket reggelente kiköptek az alakulótér kavicsára, mielőtt felcsendült a himnuszuk.

Most ide az a fordulat illene, így ismerkedett meg anyám Richard Rodas-szal, de még arra is alig van esély, hogy az ő rágóját szedte fel. Már csak azért is, mert Richard Rodas-t a tegnapi kóruspróbán találtam ki, annak érdekében, hogy megvilágítsam az élet-történetek nagy kérdését:

– Mi van a fejében annak, aki ilyesmibe fog?

– Minek alapján vesz be valamit, valakit a történetbe, és mi szerint hagy ki másokat?

Hiszen annak a bombatámadásnak, amely Szombathelyt lerombolta, legalább tízezer ember közvetlen részese volt, hiszen ugyanilyen hátborzongató lett volna, ha anyám például annak a katonának a rágóját szedi fel, aki az olasz támaszponton bombával rakodta meg, üzemanyaggal töltötte fel a gépet, vagy éppen az időjárást jósolta meg. Van tehát bizonyos valószínűsége annak, hogy anyám sorsának két pontja összeköthető, ami megint csak figyelemreméltó történetépítési igény. A mesélő ugyanis nyilvánvalóan valamiféle rendet szeretne teremteni. Kiemeli azokat a cserepeket, dolgokat, amik összefüggésbe hozhatók egymással. Berendez egy kiállítást, megvág egy filmet, összeállít egy albumot. Ennek során néhány tiszta és világos rendezőelvet követ.

Olyasmiket, hogy akkor és ott elkezdett csírázni egy mag, de a föld száraz volt, vagy éppen jó nedves és a mag szárba szökent...

Richard Rodas-t feledve, anyámmal mindössze annyi történhetett, hogy afrodizálták a szép szál legények. Pszichológiailag pedig az történt az olvasóval, hogy csak úgy mellel elhelyeztem a sugallatot anyám másodrágózásáról. Pedig nem igaz, mert éppen azt szokta mesélni, hogy a tiroli kölykök kapkodták fel a rágót. Aminthogy az sem igaz, hogy nagyanyám nem gyógyult meg, igenis meggyógyították Ausztriában, mesterséges lázzal kúrálták ki. Ezek a mítoszba csempészett kis finom hamisságok mutatják, milyen fantasztikus súlyt bírnak el az eredetmondák hordozórakétái.

És persze kell egy hérosz, egy próféta, egy bátor és leleményes hős is, aki sok próbát áll ki. Anyám lett az.

Egyszer csak hazaszökött Kitzbühelből apámhoz. Az ürügy ugyan felderítés volt, körülnézni itthon, de apám miatt tette. Úgy siklott át a szövetségesek zónáin, mintha tapasztalt kémnő lenne. Talán még ügyesebben. Azt a taktikát választotta ugyanis, hogy kitoloncoltatta magát. Rájött, hogy mindkét irányba toloncolnak, csak annyi a dolga, hogy megfelelő tolonccsoportba álljon. Persze azért használta néha a nővére útlevelét is, és kúszott át terjedelmes kukoricáson.

Amint hazaért Szombathelyre, táviratot küldött apámnak Pestre, hogy hazaért, és már ült is fel a vonatra, indult hozzá. Szépen elkerülték egymást, mert apám is bepattant a viharvert Topolinoba, amivel akkoriban újságot hordott. Végül ő várta be anyámat Szombathelyen.

Mi más hírrel fejeződhetett be ez a felderítő út, mint azzal, hogy Magyarországon helyreállt az élet? Egy szerelmes lány híradása bemozdította az egész ottani kolóniát. Aki tehette, mert kimaradt a háború politikai mocskából, máris elkezdte szervezni a hazautat.

Hogyan kaphatott egy szerelmes fruska nagyobb hitelt, mint a korabeli hidegháborúra készülődő média? Mivel tudta meggyőzni a nyilas hangadók által dominált magyar kolóniát?

Egyrészt azzal, ahogy színre lépett. Történt ugyanis, hogy szeptember végén beindult a nemzetközi vonatkozlekedés, és

vasárnap, mise után az egész magyar kolónia kivonult az állomásra, köszönteni az első Magyarországról érkező vonatot. Ki szállt le róla? A szerelmes kis Jutka. Mégpedig egy olyan blúzban, amit otthon hagytak. Mintha Thézeusz ezúttal fehér vitorlát bontott volna.

- Te otthon voltál! – kiáltott nővére.
- Igen, bizony – vágta rá büszkén anyám, és már körül is veték a magyarok. Záporoztak a kérdések.
- Eltakarították már a hullákat?
- Megindult az élet – vágta rá anyám őszinte naivitással.
- De hát az éhezés!
- Még zöldpaprikát is kapni!

NÉPVEZÉR I.

Az olajág esetünkben egy paprikacsutka volt, amit anyám látott eldobva Szombathelyen, az állomáson.

Ez ultimatív érv volt a hegyek közé zárt embereknek, akik egész nyáron legfeljebb kelkáposztához juthattak némi aludttejen és fekete kenyéren kívül. Gyakorta azonban csalánfőzelék volt a főfogás. Ritka ünnep volt, ha sikerült valamelyik árok partján egy kis sóskát szedni.

Sokakból kitört a honvágy zokogása.

– Ezekről a hegyektől nem lehet rendesen kilátni! – mondta Sipos néni sírva.

Ő hozta férjével a lovaskocsit. Státuszukat illetően ugyan ők voltak legalul, de ott, ahol egy szerelmes lányka irányít, Jeanne d’Arc hada áll mögé. Siposék voltak az elnyomott tömeg. Olyan agrárproletár érveket hoztak, hogy nekik aratásra a nagygazda csak aludttejet vitt ebédre, pedig itt úgy kell kaszálni, hogy közben alig lehet lábon maradni a meredéken.

Proletár érvek hajtották a népet a proletár állam kebelére. Anyámat pedig a szerelem.

A Szent Johanna-mentalitás mutatja, anyám szabadabb, mozgékonyabb és rugalmasabb lélek volt, mint a legtöbb korabeli lányka.

Az esküvő és a nász története aligha családepítő mítosz:

– Nem tudlak igazán támogatni titeket – válaszolta nagyapám a lánykérőnek.

– Sebaj, apuka, csomagolja be a lányát egy lepedőbe, azt is visszaküldöm Pestről – válaszolta apám.

Az esküvő csak a tanúk és a szülők jelenlétében zajlott, helyesebben apai nagyanyám lekéste, mert a vonat több mint egy napot késett. A lagzi fénypontja egy Wehrmacht húskonzerv megbontása volt. Az arának torkán akadt egy falat, az urának kellett jól hátba vágnia a kicsit tartósabb házasság érdekében.

Az igazi mítosz tehát maradt a nép haza vezetése Kitzbühelből. A szökés az oroszok elől és a visszatérés a karjaikba a „Házádnak rendületlenül!” ideológia jegyében.

Látszólag tehát tetszése szerint forgatta anyám az ideológiai érveléseket, ahogyan az éppen kapóra jött. Valójában ez így van minden mítosznál. Sőt, a szociálpszichológia egyik nagy felfedezése, hogy nagyjából mindegy, mivel indokolunk meg valamit, a lényeg, hogy a formálisan eleget tegyünk az indoklás kritériumainak. Koherens legyen az érvelés.

A gyógyszerárban például előre engedik a kisbabás szülőket, minél kevesebb ideig legyen a baba a miazmás levegőjű helyiségben.

– Itt egy bácsi babával! – szól valaki a sorból.

– Nem a babának kell a gyógyszer, nekem gyulladt be a szemem – szabadkozik a nagypapa.

Úgy értelmezi, az előreengedésnek kettős feltétele van: a baba és a baba gyógyszere. Összetéveszti az indoklást a feltételekkel. Pedig az indoklás elég.

A családi mítosz pedig olyan megkérdőjelezhetetlen történet, amely bármi indoklására alkalmas, ami a családot illeti. Aki kívül esik a mítosz közösségteremtő erején, az nemcsak hogy ellenség, de más faj, más rassz. Olyan számunkra, mint a tehén,

amit meg szabad fejni és le szabad vágni a húsáért. A családi mítosz felhatalmaz a vendettára, a törzs eredetmítosza a többiek kifosztására, legyilkolására.

Úgy tűnik tehát, a Baktay családnak megszületett az eredetmítosza ama exodussal, de ez csak a látszat. A valóság, hogy apám és anyám számára egészen más olvasata, értelmezése volt az eredetmítosznak. Apám úgy értelmezte, anyám miatta hazavezette a népet, anyám pedig úgy, hogy menekítette a szüleit. Először az oroszok, azután a nyomor elől. Számomra pedig egybefolyt a két értelmezés, mert a történeteket hallottam. A mesélést.

Mit tehetnek a válófélben lévő szülők, ha szeretnék megóvni a gyerekeiket eredetmítoszuk elvesztésétől? Történeteket mesélnek, csakis történeteket, magukban. Az értelmezést pedig a gyerekekre hagyják. Ő majd kisüti, hogyan maradhat fenn az eredetmítosz.

Mit tehetnek a válófélben lévő szülők, ha eljönnek hozzánk és megkísérlik megmenteni a házasságukat? Gyártanak póteredetmítoszt. A tudattalan számára ugyanis nagyjából mindegy, hogy tízezrek halnak meg egy csatában, vagy sikerül megérinteni az imádott sztár köpönyegét. Az élmény éppúgy megmarad. Az élmény intenzitása a belső izgalmon múlik. Ha elég magas az adrenalin szint, akkor felzárkóznak a többi hormonok, és mint puha viaszba íródik lelkünkbe az élmény. Ha közömbös kívülállók maradunk, alig van esélye emlékké válni egy eseménynek. Többek között ezért nehéz megmondani azt, miből lesz történelmi fordulat és mi marad feledhető hőzöngés.

A hozzánk forduló válófélben lévő szülőknek tehát azt a feladatot adjuk, szerezzenek együtt, közös élményt. Fogjanak olyan dologba, ami izgalomba hozza őket, ami együttműködésre készíti őket, és amire a külvilág ellenségesen reagál. Legalábbis vegyes érzelmekkel.

AKI SZEGÉNY

Anyám tehát egy paprikacsutkával indokolta a hazatérést, a nép követte. A nyomor ellen menekültek, azután apámmal valami feneketlen nyomorban éltek. Ez is beleillett az eredetmítoszba, legalábbis anyám romantikus elképzelésébe a szegény, de boldog életről. Jobban, mint a házassággal kényszerűen együtt járó szex robot.

Az újpesti csótány-lyuk után egy kunyhót szereztek maguknak Óbudán. Az Aranyhegyen. Petrólevmvilágítás és főzés, messzi közkútról víz, füstölgő kályha. Jött két gyerek és az inf-láció. Első közös karácsonyukon, mire apám heti bérével kiért anyám a piacra, már csak egy fenyőágot kapott érte. Apám magából kikelve üvöltött.

- Bármí mást, csak ezt ne. Vettél volna egy tojást!
- Értsd meg, karácsony van.
- Most itt ülünk éhezve és ájtatoskodunk egy fenyőággal...

Ez a kulcsjelenet az én távlatomból azt jelenti, esélyük sem volt az oroszok és a kommunisták gyűlöletén túli közös identitás kialakítására. Mint két labda, amit leeresztve összeragasztanak, azután fújni kezdenek. Egy pillanatig egészen gömbölyűnek tűnnek együtt, azután mindkettő kezdi ledobni magáról a ragasztót, veszi fel saját formáját, míg végül már csak egyetlen ponton érintkeznek. A leeresztett állapot azt jelenti, anyám identitását, sikerét és elfogadottságát annak köszönhetle, hogy hazaszökött apám miatt, aki pedig valahogy olyan helyzetbe került, hogy kényszerű katonaként szerencsétlen embereket őrzött, akiknek sorsát éppúgy nem értette, mint ők maguk. Munkásmozgalmár, proletár anyjával együtt örülnie kellett volna az új világnak, de amit látott, visszataszította.

Azután, amikor összekerültek, pumpálódni kezdett az egójuk. Az asszonyors más környezetben teljesen a gyerekei felé fordította volna anyámat, hiszen hamar bele kellett volna törődníe, távol a kút, nincs kiút. Egy faluban, anyósa konyhájában, bizonyára betört volna hamar. A proli világban azonban,

amibe városi polgárlányként belesodródott, volt szabadságuk az asszonyoknak és ez sokat rontott amúgy is sanyarú sorsukon.

Bizony, anyám ellenszegült. Időnként felült a vonatra, irány Szombathely, a szülei! Ha már nem bírta, hogy apám feltűnően csalja, ha nagyon elkeseredett, mert elesett a jégen, a vödör kiborult a szoknyáját fogó kisfiúra és a karonülő kislány megütötte magát, hazament. Nyolc-tíz órát bumlizott a rosszul fűtött vonaton, mert a váltók is befagytak, de végre a szüleinek kipanaszkodta magát. Németül, hogy a kislány és a kisfiú ne értse. Persze a szülei is panaszkodtak. Kis vagyunkájukat elvitte az infláció, egy családi ház árát, amit tíz éven át kuporgattak. Anyám azért nem tanulhatott, mert spórolni kellett, a picike lakás kevés volt élettérnek. Anyám nővére volt a család delegáltja, ő Pesten tanult, matematikusnak.

Anyám ezen „megküzdési stratégiája” eléggé jelentős mintát adott. Később majd utalok rá, hogy én magam is rosszul kötődő gyerek lettem. Hamar kiléptem a problémás helyzetekből – ahelyett, hogy megoldottam volna őket. Életem során jó ideig a cut-off-megoldást választottam a konfliktusok kezelésére. Elegánsan azt is mondhatom, leráztam a port a sarumról és tovább mentem, ha valahol igazságtalanság ért, valójában én értelmeztem úgy a legtöbb konfliktust, hogy igazságtalanul bántottak.

Mindenesetre a válófélben lévő szülők számoljanak azzal, hogy jobb semmivel sem indokolni a családi ágy és asztal elhagyását, mint valamiféle megbántottsággal, mert akkor a gyerek azt a mintát kapja, hogy arrébb kell menni, ha bántják. Ki kell lépni a helyzetből. Hol van a megállás? A világ végén.

A kölcsönös panaszkodás után aztán anyám visszament. Néha anyósa vigasztalagatta, Baktay nagymama, akihez fél napot villamosozott a két gyerekkel a VIII. kerületbe. Ő már rég megöszvegyült, apám édesapja még apám gyerekkorában ön-

gyilkos lett. Valószínűleg kicsi gyerek volt még apám. Ez az idősebb Baktay László tabu volt a családban. Harminc sem volt, amikor meghalt, valahogy fura rá gondolni, mint nagypapára.

Apámra azt a sorskönyvet hagyhatta, hogy rövid az élet, élvezzük ki, azután vessünk neki véget.

Míg anyám a jégen csúszkált a vödörrel és a gyerekekkel, apám azzal pumpálta az egóját, hogy ismét összejött vitorlázó-repülő barátaival, velük töltötte szabad idejét, haladt a hivatali ranglétrán és elcsábította munkatársnőjét.

Anyám aztán egyszer csak végleg „otthon” ragadt. Szombathelyen. Akkor apám kanosszát járt, már csak azért is, mert kiderült a munkatársnőjével folytatott viszonya és kirúgták a cégtől, ahol már elindult felfelé a ranglétrán. Kénytelen-kelletlen Szombathelyre költözött. A porfészekbe. Akkoriban ugyanis Szombathely az osztrák határ közelsége miatt, a Nyugat határának számított, sokan igyekeztek volna innen átszökni Ausztriába, ezért gyakorlatilag zárt város lett. Néhány évvel azután, hogy a kormány székhelyeként tele volt fontos emberekkel, a perifériára került.

A Szombathelyre utazókat zaklatták, sokszor leszállították a vonatról, órákig, napokig hallgatták ki őket. A rémült rokonságot persze nem értesítették. Még nagyobb baj volt, ha igen, mert olyankor nyomozók keresték fel őket és arról érdeklődtek, miért akar az illető disszidálni.

A MAGÁNY SZIGETÉN

Hát ide költözött apám a „bűnös városból”, ahogy anyám szülei Budapestet emlegették. Apám volt a tripla bűnös. Megcsalta anyámat, pesti volt és az anyja kommunista. Egy ok is elég lett volna, hogy gyűlölje őt bigott katolikus, antiszemita és antikommunista apósa, anyósa. Apám persze ateista volt, ahogy azt sejtthetjük a fenyőágas jelenetből. Akkor ismerkedett

meg anyámmal, amikor Szombathelyre vezényelték a deportálásra váró zsidókat őrizni. A borzalmak, amiket ott látott, mély sajnálatra készítették, bár ezekről a dolgokról csak ritkán és keveset beszélt. Valószínűleg félt attól, hogy rásütik, részt vett a zsidók deportálásában, sőt, ha tengelyt akaszt a komcsikkal, még egy tanú is akad, aki látta őt kegyetlenkedni. Pedig ő azt állította, ha volt alkalmam, enni adott nekik.

Anyám nem volt hajlandó tudni az egész gettóról és a deportálásról, valahogy úgy fojtotta el, ahogy az emberek nagy része. Ebben biztos vagyok, mert aki valamit is tudott, nem lehetett olyan nyíltan antiszemita, mint ő és nagyszüleim. Amikor 1969-ben megvettük az első tévénket és végre behoztunk rajta valami szellemképet, egyből így kiáltott anyám:

– De ronda zsidó!

– Mocskos ávós! – tromfolt rá apám.

Amiben azonban feltétlenül egyetértettek, az a kommunizmus (szovjetek, azaz oroszok, ávósok) mély megvetése és az amerikaiak imádata volt. Apám ugyanis a háború előtt Budapesten a Ford műveknél volt autóvillamossági szerelő, anyám pedig amerikai rágógumival élvezte az életet.

Ennek a közös politikai meggyőződésnek köszönhetem fogantatásomat, mert az '56-os forradalom lelkesülségében engedte apámat anyám újra magához, feltehetően évek óta először és szinte biztosan utoljára. Úgy számolom, 1956 október legvégén, november legelején fogantam. Egészen pontosan október 30-án, a számítás szerint.

Most itt megint jöhetne olyan elemző szempont, amely szerint én a szabadság gyermeke vagyok, a sötét diktatúra és a nyálas diktatúra közötti átmenet verőfényében fogantam. Esetleg a zsidósághoz fűződő viszonyomra is kitérhetnék, amelyben a fenti premisszák alapján valamiféle lappangó antiszemizmusról és mély sajnálatról kellene megférnie egymással.

Az olvasó azonban most már aligha arra kíváncsi, melyek azok a klisék, amelyeket elvetek, hanem azokra, amit alkal-

mazni fogok. Elvégre megvett egy könyvet, amely azt ígéri, közelebb viszi a szemlélethez, amely segít látni a válófélben lévő szülők gyerekének világát.

Nézzük tehát, mi az, amit elvetek, de ki is kel. Nézzük a keretet, amely e könyv szemléleti alapja.

Fontos szemléletbeli változáson mentünk keresztül Zelkával, amíg eljutottunk eddig a metaforáig.

A KERT

Bármilyen kritikusak voltunk is eddig a fejlődéslélektani elméletekkel, egy gondolati csapdába mi is folyamatosan beleléptünk egészen a legutóbbi időkg. Ez a csapda nagyjából a nevelődési regényekkel kezdődött. Vagy még inkább azzal a képpel, amely a fejlődéslélektan alapja: a mag életre kel, kifejlődik belőle az élőlény, növekszik, alakul, szaporodik, új magot hoz létre, majd elpusztul. Ezt a képet követi valamennyi elmélet, aminek az a következménye, hogy az élet eseményeit úgy kell felsorakoztatni, hogy egymásra épüljenek a különböző stádiumok, mi több, harmonikus összhangba kerüljenek. Valamennyi esemény, történés úgy épüljön be a fejlődési folyamatba, ahogyan az élő szervezet növekszik.

Mi erre azt mondjuk: az emberi személyiség kifejlődése sokkal inkább hasonlít valamiféle táj kialakulásához. Sok mag és sok lény jelenik meg, némelyik gyökeret ereszt, némelyik megtelepszik, mások továbbállnak vagy elpusztulnak.

Maga az emberi test is egy táj, amely sok-sok faj együttműködéséből épül fel. Vannak bennünk olyan baktériumok, amelyek még akkor jöttek létre, amikor kénes mérge volt a Föld légköre, s bennünk tovább élnek. Bélbolyhaink között megbújva menedéket találnak a pusztító oxigén elől.

A lelkünkéről pedig azt mondjuk: az emberi lélek, személyiség, egy olyan ökológiai rendszer, amelyben sok egymással

konkuráló viselkedésminta, attitűd, élmény-lenyomat, sors-könyv létezhet egymás mellett.

Leginkább egy kerthez hasonlíthatjuk, elvégre emberek gondozzák. Vannak benne olyan növények, amelyeket hasznosnak ítélnék a szülők, a nevelők, a társadalom. Ilyen mindjárt a tudás fája, ilyenek a megélhetést szolgáló haszonnövények, szóval mindazok, amik „oda valók” a kertbe. Ezek azok a viselkedésmódok, magatartásformák, amiket Freud a felettes énnek tulajdonít. És vannak az emberi lélek kertjében jócskán olyan lények, amelyek a kertész szerint egyáltalán nem oda valók, azért ütik fel a fejüket, mert a kert a természet része. Gyommagok repülnek be a szél szárnyán, kártevők saját szárnyukon, gombák szaporodnak el a nedves helyeken, kiszáradnak a haszonnövények, ha szárazra telepítjük őket. Jól tudjuk, minél radikálisabban avatkozunk be a felettes én nevében, annál jobban felborul az egyensúly. A rovarirtók hatnak a csicsergő madarakra is, a kipusztított rovarok helyén támadt ürbe benyomulnak más élőlények, a gombák kiirtása megakadályozza a humusz képződését. Azt is tudjuk, a teljes laissez-faire alatt reménytelenül elvadul a kert, mindenféle tüskés, ragadós, indás, fojtogató özönnövények szaporodnak el és bizony egy évezredre is szükség van a mi égővünkön, amíg kialakul a természetes állapot, a tölgyerdő...

A KIFEJLŐDÉS

Milyen mag volt végül is, amelyből az a bokor kisarjadt, amely például az én zsidókhoz való viszonyomat testesíti meg? Érdekes módon gyerekkoromban, tehát e könyv értelmezési tartományában én teljesen úgy gondoltam, a zsidó egy letűnt nép. Elhurcolták és elpusztították őket. Úgy jártak, mint a rómaiak. Jogos a kérdés, honnan tudtam én hét éves korom előtt a rómaiakról, a válasz pedig egyszerű: Szombathelyen elég egy

gödröt ásni, máris a nyomukra lelünk. Az Isis szentély szenzációs felfedezése gyerekkorom központi témája volt. Ez volt tehát az analógia, amit valahogy egyéb más elejtett szavak alapján ráhúztam a zsidóságra. Erősítette a hipotézisemet, hogy egyetlen olyan emberrel sem találkoztam, akiről tudtomra hozták zsidóságát. Nyilván félték, hogy elkottyintok valamit. Hittanon azt tanultam, régi nép, valahogy az a kép is keletkezett bennem, hogy Krisztus és a keresztények felváltották őket, olyasformán, ahogy a rómaiakat valóban felszámolták a keresztény eszmék, Pilátusról pedig ugyancsak tudtam, római volt. Valami ilyesféle mag hullott tehát az én kertembe kicsi gyerek koromban. Olyan kétnyári féle. Inkább évelő, mert a tévé is hagyta tovább terebélyesedni, hiába mutattak rá a képernyőn a szüleim a zsidókra, valahogy olyan távolinak tűntek. És még egy fontos mozzanat a gyermeki gondolkodásról. Apám „Mocskos ávós!” beszélései a zsidózással egyidejűleg hangzottak el, tehát még kiskamasz koromban is azt erősítették, hogy nincsenek már zsidók, mert azt tudtam, hogy ávósok sincsenek.

– De hiszen a tévé élő embereket mutatott! – jöhetne a logikus felvetés.

– Honnan tudhattam volna?

Éveken át néztük ismerősnél a tévét, láttuk benne Tell Vilmost, Mazsolát és Kádár Jánost, hát miért éppen a zsidókról gondoltam volna, hogy kortárs létező emberek.

Azután jött egy új mag, amely teljesen elsorvasztotta az én zsidó-bokromat. Vetíteni kezdték nálunk a '68-as lázadó korszak filmjeit, amelyeknek főszereplői többnyire szelíd, göndör hajú, szakállas, szemüveges, vékonycsontú fiúk voltak, akikbe valamilyen rejtélyes okból mégis beleszerettek a lányok. A vékonycsontú szakállas fiúk ezt maguk sem hitték el, mert hiszen ott voltak a nagy kigyúrt kukoricagránát-fogú cowboy kanok, akiknek látszólag sokkal több esélyük volt, csak hát bunkók voltak. Ez tetszett nekem, a struktúra valami Nemecek - Ács Feri konfliktust idézett, nosza.

GESTALT

Nagyon fontos kihangsúlyozni: ezt a KÉP-et kezdtem követni. Mert az emberi lélek kertjében cseperedő lények képek. Alakok. Egészek. Élő lények!

Ezt igazolja a történet poénja: fogalmam sem volt, hogy a mintához, amit követek, a zsidóság fogalma járul. Elképesztő élmény volt, amikor – már egyetemista koromban – zsidóságot felvállaló tanárain, évfolyamtársaim és barátaim azzal a bensőséges gyengédséggel viszonyultak hozzám, ahogy egy-máshoz.

– De hiszen a zsidók a világon a legkedvesebb emberek! – rikkantottam fel magamban.

Ez utóbbi életciklus, a fiatal felnőttkor valóban csak illuztrációként tartozik ide. Azt hivatott bemutatni, hogy az emberi lélek kertjében egész életünkben folyamatosan változik a vegetáció.

Térjünk azonban vissza ama forradalom-bokorhoz, amely valóban már ott virított szüleim kertjében is. Amelynek magja már ki tudja mikor kicsírázott anyám emberi lélek kertjében. Népvészesség hajlama mindenestre már 17 éves korában sok tápot kapott, éppen akkor, amikor a legtöbb fiatalnak már kezd benőni a feje lágya. Mert persze minden egészséges emberi lélek kertjében ott a piros tulipán hagymája, a vörös rózsza töve, amely kivirít, ha alkalmasak és szerencsések a körülmények. Anyámnak az a paprikacsutka adta meg az érzést, hogy egész néptömegek élére állhat.

'56-ban, a forradalom idején, megint kivirítottak ezek a tüzes virágok. Anyám plakátokat ragasztott, az Írószövetség plakátjait, amiket Irén nevű munkatársának testvére hozott Budapestről. Bevitte őket a bölcsődébe, gyorsan letette csomagját, ahogy a bombázók igyekeztek a cél előtt megszabadulni terhüktől, így kerülve ki a légvédelmet. Irén munkatársnő Józsi bátyja tehát letette a csomagot a bölcsődében, azután távozott.

Arra hivatkozott, sietnie kell, ő megy vissza a következő vonattal. Anyám és Irén megkeverték a csirizt a bölcsődében, munkaidőben, este pedig ki is ragasztották a plakátok nagy részét.

Apám egy teherautó kenyeret vitt Budapestre az éhező népfelkelőknek. Gyakran mesélte, hogy egyszer csak felforrt előtte az aszfalt. Géppisztoly-sorozatot eresztettek elébe, úgy kényszerítették megállásra.

Alaposan fel lehettek pörögve mindketten. A jó kis adrenalin-löket némi hormont is bemosott a vérükbe. Anyám még harminc sem volt, apám a legszebb férfiévekben. Anyámat a vagányság is apám felé sodorhatta, hiszen hogyan mondhatta volna el szüleinek, hogy kétgyerekes anya létére forradalmárokodik. Hogyan mondhatta volna el bigott könyvelő apjának, hogy mibe keveredett – ráadásul a férjével együtt.

Amikor bejöttek a szovjet csapatok, apám elkötött egy teherautót, ott állt járó motorral a ház előtt:

– Pakoljunk, induljunk.

– Nem hagyhatom itt a beteg szüleimet – válaszolta anyám, majd a Szózatot kezdte el szavalni. Ezúttal a maradást indokolta a „Hazádnak rendületlenül!” ideológiával, amelyet egyszer már felülírt a szökés idején aktuális orosz- és kommunista ellenesség.

– Vigyük őket is – tett gyakorlati ajánlatot apám.

– Hát nem, Lacikám, mi már öregek és betegek vagyunk, nekünk már jó itt arra a pár évre – válaszolta apósa, anyósa, titokban abban bízva, vejük azért nekivág.

NÉPVEZÉR II.

Valójában az történt, hogy éppen apám miatt nem vágott neki anyám az útnak. Annak idején, amikor szerelmes lányként menekült Ausztriába, olyan erős honvágya volt, hogy Szent Jöhannaként állt a nép élére. Mitől volt erősebb a honvágy a töb-

biekénél? Ahogy az öreg nyilas ki is mondta: szerelmes volt. Éppen az apám utáni vágyakozás miatt tűnt tehát elviselhetetlennek számára az a világ, ahová immár apám vágyakozott. Anyám lelkének kertjében olyan sást ültetett apám, amit immár képtelen volt kiirtani. Olyan találékonnyá és vállalkozó kedvűvé tette anyámat, olyan bátorrá és kitartóvá, hogy immár ővele is eredményesen szállt szembe.

Mit volt mit tenni, apám dühödten elhajtott.

Anyám azt gondolta, a férje nekivág egyedül. Fogalmuk sem volt arról, hogy az én jövőmről is döntést hoznak. Ha meggondolom, micsoda váltókon robogott át sorsom gyorsvonata, beleszédülök.

Ha apám dühében tényleg nekivág egyedül, valószínűleg hamar bevégezem, mert anyám egyedül azokban az időkben elvárható módon és bölcsen, gyermekei érdekében mindent megtett volna ellenem. Vagy sem, s győzött volna mártírsága. Tovább virult és terebélyesedett volna lelke kertjében a hit bokra. Erre aggatta fel olyan döntéseit, amelyek később tévesnek bizonyultak. Nála az „Isten akarta így!” felelt meg annak, ami apámnál a „Legfeljebb kinyírom magam!” végső érve volt.

Apám valószínűleg azért maradt, mert kijózanította a gondolat, hogy ő csak angolul tudott, s anyám német tudására építette szökési tervét. Megint más a helyzet, ha együtt elszöknek. Apám rászorult volna anyámra a nyelvtudása miatt, anyámnak még viszonylag friss kapcsolatai voltak Ausztriában, sőt, rokonsága is. Apám kibontakoztathatta volna szorgalmát és tette erejét, én meg egy igyekvő és gyorsan asszimilálódó család gyermekeként valószínűleg autóvillamossági műhelyt vezetnék Kitzbühelben. Büszke lennék, hogy kuncsaftom Beckenbauer, a futball császára, a nevemre szóló kriglit őriznének a helyi kocsmában és a tűzoltó dalárdában fújnám az indulókat.

Anyám és apám azonban maradtak, így én azt az életet kezdettem élni, aminek az eredménye ez a könyv.

El tudom képzelni a döbbenetet, amit létem kiváltott. Az amúgy is zavaros időkben egy újabb Baktay-daganat kezdett el

nőni anyám hasában. Amikor már felcsillant a remény, hogy egyszer és mindenkorra békében hagyja apám, amikor már belegondolt, kivel folytathatja, amikor munkatárs-barátnőivel már nézegették a felhozatalt, akkor puff... megint megjelent apám, mi több, ilyen durva módon újra magához kötözte. Anyám lelkének kertjében bizonyára én lehettem az a vész – sáskajárás vagy csörtető vaddisznó, esetleg peronoszpóra –, amely egyszer már végigpusztított, amikor két gyerekével bezáródott előtte a szabadság kapuja, amikor végsőkéig kiszígelte az élet.

Apám lelkének kertjében nyilván úgy jelentem meg, mint az ő szabadságának egyetlen apró emléke, egy kis magonc, amiből talán kisarjad a remény kék virága.

Szívszorító kijózanodás lehetett a forradalom gyönyörű mámorából. Ott álltak terhемmel, vesztiesen, kölcsönös megvetésben.

És még hátra volt a fekete leves. Apámat felelősségre vonták az elkötött kocsiért és egy bizonyos engedély nélküli pesti fuvarért, amikor kenyeret vitt a népfelkelőknek. A következő: minden felemelkedésből örökre kizárva csak sofőrként dolgozhatott. Kétes alak lett. Megíródott sorskönyve is az „Ugye megmondtam!” játszmára építve.

– Ugye megmondtam, hogy ebben az országban képtelenség élni.

– Ugye megmondtam, disszidáljunk, te akartál itthon maradni, hát most nyomoroghatunk.

Mindenféle ambíció nélkül élt, gürizett, lődörgött, hiszen többszörösen elcseszte. A szakmai karrierjét a szeretője miatt, a többi '56 miatt, az egészét anyám miatt. Valahogy így interpretálhatta magában a dolgot az öngyilkosok általánosságokra hajlamos negatív kódjában.

Persze, ha akar, nyilván újra nekilendülhetett volna, de akkor mi lett volna a jó kis „Ugye megmondtam!” játszmával. Amivel egyidős vagyok.

Anyám ellen per indult, mert az Írószövetség plakátját ragasztotta ki Szombathely főterén. Szerencsére az Írószövetség kimosakodta magát, így ő is megúszta, de nehezen látható kiemenetelű per részese voltam a hasában. Azokban az időkben könnyen megszorult a hurok, nem lehetett tudni, dr. Kotászt borotválni vagy akasztani hívják...

Hát így éldégelt az én anyám, így növekedtem én benne feltartóztathatatlanul, hiába hányt, hiába kínlódott, csak nőttön-nőttem. Az idegesség miatt sokat dohányzott, az '56 utáni sílány kosztból keveset csipegetett, napjait gyakorlatilag nagyszüleimnél töltötte, ahová iskolás bátyám és nővérem is feljárt tanulni. Apám pedig mindenféle nehéz pótkocsis vontatmányokon cipelte sorsa terhét. Amikor defektet szerelt a Bakony hóviharában, elkeseredetten káromkodva mondta el mindennek anyámat és a szüleit, akiket örökre felelőssé tett mindezért, meg azért, hogy soha semmi sem sikerül.

Anyám éppen valamit főzött a nagyszüleimnél, amikor elkezdtem születni, úgyhogy biciklire kapott és ment a kórházba. Nehezen születtem, másnap reggel jöttem a világra. Akkoriban már idősnek számított egy harminc éves nő, úgyhogy programozva volt a sok fájdalom és kín. Na és persze aligha akart ő engem megszülni. Azért mégis jöttem.

Fagyos csönd fogadott az augusztusi hőségben. Kaptam azért még egy lehetőséget. Beindult a „Szegény, nem tehet róla!” – gondolat az „Olyan jó gyerek!” – játszma bővítménnyel. Ez annyit jelentett:

– Amíg nincs gond veled, addig megtűrünk.

KERESNIVALÓM?

Ez a mondat kicsit más, mint a családi eredetmítosz. Inkább úgy mondjuk, a gyerek sorskönyvének első mondata. Azt is mondhatjuk, küldetése.

Ha úgy fogjuk fel a gyereket, mint alakuló szervezetet, céget, színházat, iskolát, akkor ez a mondat lenne a küldetés.

„Jobb szolgáltatásainkkal magasabb értéket nyújtunk ügyfeleinknek, mint az ágazat bármely másik vállalata!”

„Mi nem azt akarjuk, hogy ügyfeleink elégedettek legyenek. Azt akarjuk, hogy el legyenek ragadtatva!”

„Büszkék vagyunk arra, amit csinálunk!”

Ilyen mondatokkal szokták megfogalmazni a cégek, hogy mit várhatnak el tőlük ügyfeleik.

A sorskönyv mondatban a gyerek felé fogalmazza meg, mit várnak el tőle. Többnyire ez a mondat is hangzatos és banális:

– Te légy a legboldogabb gyerek e Földkerekségen!

– Te leszel a mindenünk!

– Te leszel a mi boldogságunk.

Abban a helyzetben azonban csak apám gondolkodott így. Ehhez képest eléggé kemény volt a többiek velem szemben megfogalmazott igénye:

– Amíg nincs gond veled, addig megtűrünk.

A sorskönyvmondat attól működik, hogy a gyereket akkor jutalmazza, ha úgy viselkedik, ahogy ebben a mondatban elvárják tőle. A környezet köt valami egyezséget ebben a mondatban, alkot egy közös stratégiát a gyerekekre nézve.

Nézzük meg, hogyan jelentem meg a család birtokán, milyen palántát, gazt, magoncot látott bennem ki-ki a saját kis kertjében. Kezdjük azonban azzal, milyen növénné terebélyesedett bennem ez az alapélmény.

MUKI ARANYBULLÁJA

Az egyik helyzetre tisztán és világosan emlékszem. Harmincéves voltam, annyi, amennyi anyám a születésemtől. Túrta a gyerekekkel. Pilisszentlászlóról Visegrádra és vissza. Visegrádon a pisztrángosnál mellénk szegődött egy korcs kis-kutya. Nem hívtuk, nem szóltunk hozzá, ő pedig híven kocogott

mellettünk jó két órán át. Azt beszéltük meg, ha beszáll az autónkba, ő lesz a mi kutyanánk. Én azonban fontosnak tartottam tisztázni:

– Muki! Befogadunk, ha elfogadod a szabályainkat. Sokszor egész nap egyedül leszel, és gyakran nem jut majd időnk rád. Magányos életed lesz.

Azért emlékszem ilyen jól, mert egyrészt egész úton töprengtem Muki leendő életén, másrészt mert fontosnak tartottam a gyerekek és a feleségem előtt is tisztázni, milyen szabályokat hoztam. Később ezeket a szabályokat ismételtük, amikor elmentünk és Muki végtelen szomorúan bámult utánunk. Az egyezés diadalát éltük meg, amikor hazatértünk és Muki fékevesztett boldogsággal üdvözölt minket. Muki egy olyan lény lett lelkem kertjében, akivel már képes voltam tiszta és világos megállapodást kötni közös sorsunkról. Ez valójában kevésbé órá, sokkal inkább rám vonatkozott. Arról szólt, lehetséges olyan megoldás is, amely elég jó, de korántsem tökéletes. Egy kivert, kóbor kutya számára hatalmas státuszemelkedés volt a meleg szoba, a gondosan megválogatott étel és a napi háromszori séta, még ha néha rövidke is.

Muki segített bennem leépíteni azt a korlátlan megfelelni vágyást, amely nem kívánt jöttöm miatt élt bennem. Muki terápiás kutya lett, segített feldolgozni azt, hogy milyen feltételt szabtak nekem ebben a világban.

És John Lennon. Ő is azt mondta, generációjának kilencven százaléka egy szombat esti viszkizés eredménye, akkoriban senki sem akart gyereket. Esetében 1940-et írtunk, háborús vészben fogant, kegyetlen bombázások idején született.

Hát ilyen furcsa az emberi lélek kertje. Egy életesemény harminc év múlva ennyire közvetett módon jelenik meg benne. A Muki terápia átütően sikeresnek bizonyult. Képszerűen: nem várt születésem megteremtette a helyet és a teret egy kutyanak. Szakmailag is teljes áttörést hozott. Muki segítségével egyre mélyebben kezdtem elmélyedni a kutya lélektanában, s

az akkor szerzett etológiai tudás sok olyan felismeréshez vezetett, amely beépült szakmai szemléletembe. Például az emberi lélek kertjének elméletébe.

A kutyánál ugyanis képtelenség „ágyásokat” kialakítani. Ha el akarunk érni vele valamit, azt egy létező magatartásmódra kell építeni. Egy olyan növényre, amelynek minimum a magja ott rejtőzködik a talajban. Bonyolult és csodálatos tevékenység például, hogy a mentőkutya a földrengés utáni káoszban a romok alatt felkutatja az ott rekedt embereket, még abban is különbséget téve, hogy élnek vagy már meghaltak. Mindezt olyan jól rá lehet építeni a labdás játékra, mint az Erzsébet-hidat két görgőre. A lényeg: sokat játszunk vele, odavan a labdáért, azután elbújunk a labdával és mivel odavan érte, hát megkeres. Azután már mást is megkeres, ha nála van a labda. Azután már tudja, akkor lesz labdázás, ha jelzi, hol az „áldozat” és mi kiszabadítottuk. Még sok mindent rá lehet építeni a labdázás fájára, de a labdázást magát csak meglévő, veleszületett viselkedésmódokra lehet építeni: a játékos zsákmányszerzés nyitott programjára.

Próbáljunk meg egy lovat szenvedélyes labdássá tenni! A ló-lélek kertjében nem terem olyasmi, amely megtáplálná a labdázás szenvedélyét.

ANALÍZISBEN

Ezeket az öngyógyító belátásokat jó évtizeddel később hozta felszínre pszichoanalitikus sajátélményem, amelyet Liechti professzornál szereztem Zürichben.

Többek között így hatott tehát a nem kívánt terhesség, ami én voltam, az életemre, ami én lettem. Nézzük, milyen változást hozott létre a többiekénél. Mai fejjel tudom: születéssel a családi rendszer minden tagját jelentős veszteség érte.

Megkeserítettem anyai nagyszüleim diadalát, hogy anyám velük maradt, hogy apámnak ellentmondva nem szállt fel arra

a bizonyos járó motorú teherautóra. Elérték, hogy anyám rájuk hivatkozva mondjon ellent. Erre jött a csecsemő, aki jelentős erőforrásokat kötött le, nagyrészt az ő kárukra.

Testvéreim viszonya amúgy is feszült volt apámmal, első-sorban anyámtól kaptak figyelmet, nagy veszteség érte őket. Ráadásul részben nagyszüleimhez kellett költözniük, akik csicskázatták őket rendesen. Nyolc éves lehettem, a bátyám hazajött Budapestről, a főiskoláról, és én éppen ott voltam a nagyszüleimnél. Leküldött fát vágni. Aztán utánam jött. Állt felettem, mint egy kápó, és minden szál aprófát még négyfelé vágatott.

– Így kéri a nagypapa. Vékony legyen, mint a gyufa.

– Akkor minek a gyufa? – horgadtam fel.

– Csak vágd! Ha tudnád, nekem mennyit kellett vágnom...

Olyasmi bosszút állt rajtam, mint az öreg katonák az újoncokon. Ez arra utal, övele is így bántak. Velem is próbáltak, de nem volt elég hatalmuk felettem.

Apám számára is veszteség volt a születésem, ismét anyámhoz volt kénytelen kötni a sorsát, újra felelősen kellett viselkednie, pedig '56 novemberében megvolt az új sorskönyve, amely mindent levett a válláról. A „Legfeljebb kinyírom magam!” rezgőnyárfáját kivághatta volna és a helyébe például szaktudása derűs almafáit ültethette volna. Én azonban marasztaltam, így nyugodtan mondhatta, ő nem akart itt maradni, nem akarta ezt a nyomorúságot, tudta, hogy meg fogják hurcolni, hogy nem kap normális állást, hogy semmiért kell güriznie. Ráadásul az általam támasztott felelősség miatt az alkohol és az önsajnálát mámorába sem engedhette bele magát. Az „Ugye megmondtam!” játszma is bezáródott előtte.

Azután egyszer csak elkezdte átfogalmazni a sorskönyvet. Életem első hónapjaiban egyöntetű beszámolók szerint megfeleltam a megtúrt gyerek szerepének. Jó voltam. Mint a babák a romantikus filmekben. Általában azt a jelenetet forgatják velük, hogy a szülőpár beteszi őket a rácsos ágyba, felhúz-

nak egy zenélő plüssállatkát, majd a Csendes éj dallamára ki-
osonnak. A baba még egy kicsit mosolyogva gögicsél, azután el-
alszik. Odakünn puha pelyhekben hull a hó. Szerintem legalább
két hét, mire ezt le tudja forgatni a stáb, a stúdió ajtajában ket-
tős sorban állnak a statiszta családok aranyos babáikkal, az
operatőr óránként kap idegrohamot, a rendező pedig összeve-
szik a barátnőjével, a kellékessel és a japán tulajokkal.

Hát én mindettől megóvtam volna. Megfeleltem. Sokat alud-
tam, nagyon sokat. Ettem is rendesen, szóval hamarosan elkezd-
dődhetett volna a szobatisztaságra szoktatásom, de akkor el-
fertőződött egy védőoltás, gennyes tályog keletkezett a combo-
mon, fel kellett vágni. Sokat sírtam, és anyám szerint akkor ron-
tott el apám. Igen, ezt a kifejezést használja következetesen.
„Elrontott.”

Eddig tartott az én ártatlanságom. Ettől kezdve már két
sorskönyv mondatot igyekeztek egyidejűleg érvényesíteni ve-
lem kapcsolatban:

- A Baktay elrontotta. Pedig olyan jó gyerek volt – mondta a
Döbrentey oldal a testvéreimmel.

- Te leszel az én örömöm és boldogságom – mondta apám.
Egyedül ő.

ROMLOTTSÁGOM SUGALLATA

Mai fejjel jól látom, anyám nem rám haragszik, amikor
apámmal pöröl, amikor ezt mondja, csak hát éppenséggel az én
sorskönyvembe írt egy csupa nagybetűs bejegyzést. Az én ker-
temben szaporított el egy lelki gyomot: engem elrontottak. Te-
hát romlott vagyok. Majd szó lesz róla, milyen kétségbeesetten
igyekeztem kicsi koromban jó gyerek lenni. Ha valahol nehezen
fogadnak el, azonnal kijön belőlem „elrontó” apám pökhendi-
sége. A Vivaldi előadására készülő kórusnak már többször is
hátat fordítottam, csak Zelka türelmes szeretete térítget vissza.

Elrontásom története: Apám úgy mutatta ki elégedetlenségét anyám anyai teljesítményével, hogy felkelt hozzám éjszaka és mászkált velem. Járkált fel és alá. Ez kettős nyertes játszma volt, mert a szűk szoba-konyha albérletben így anyám sem tudott aludni, ráadásul folyamatos szemrehányás volt minden mozdulat: „Rossz anya vagy!”. Persze, amúgy méltánylandó, ha az apuka felkel újszülöttjéhez. Csak apám alakította ezt a nemes gesztust büntetéssé az árulásért, hogy anyám a szülei mellett döntött. Anyám pedig a rossz anyaság vádját vetítette rám, amikor azt emlegette, hogy apám elrontott. Apám másik nyeresége akár közös is lehetett volna, hogy csendben maradtam, amíg a karjában voltam. Paradox, de apám szoktatott rá a betegségelők kihasználására, noha éppen anyám volt az, aki nek a figyelmét betegséggel lehetett a leghatékonyabban megszerezni. Ezt tette nagyanyám, ezzel láncolta magához.

Azt is tudom, hogy apám cukros limonádéval itatott ilyenkor, tehát fél éves koromban már régen nem szoptam. A betegségem a szoptatással elmaradt érintéshez is újra hozzájutott. A „jó gyerek”-mítosz némi szerencsével maradt fenn.

Úgy „oldották meg” a felügyeletemet, hogy anyám korán ment dolgozni, bölcsődei gondozónő lévén tehette, hogy hatkor kezdett és kettőkor végzett. Apám reggel rábízott a házinénire, bizonyos Prépostnére, akit később én Nenninek hívtam. Ő volt velem délelőtt. Megettetett, aztán visszatett a rácsos ágyamba, ahol csendesen szoptam az ujjamat, majd elaludtam. Ha felébredtem, csendesen szoptam az ujjamat és üldögéltem tovább. Nenni valószínűleg segített rájönnöm: hiába ordítok, a kutya se hallja. Betett a rácsos ágyba, aztán ment a dolgára, tyúkot etetett, tojást szedett, főzött, takarított. Mi pedig nem tudunk valami sokat fizetni.

Nenni furcsa füvet ültetett lelkem kertjébe: a frusztrációs alvást. Úgy hat, hogy azonnal elalszom, ha valami csalódás, meg-rázkódtatás, bánat ér. Később majd mesélek a katonaság, a

fegyverek iránti iszonyom eredetéről, itt csak annyit, hogy sor-katona koromban képes voltam bebújni egy szűk öltözőszek-rénybe és állva aludni.

Ez a Nenni-féle alvásfű volt sokáig a menedékem, ha identi-tásomat kikezdő kritika ért. Az Eötvös Kollégiumban például jelöltek diákbizottsági titkárnak, de az ellenpárt megrágalma-zott: azért akarok gyorsolvasás-tanfolyamot, mert szerintem az irodalmárok így gyorsabban evickélnek majd át a regények és novellák tengerén. Egy mondattal még igyekeztem tisztázni, hogy természetesen a szakirodalom gyors áttekintéséhez tar-tom szükségesnek ezt a technikát, hiszen éppen a szekunder irodalom veszi el az időt az igazi olvasmányélményektől, de annyira elkeserített az ostoba rágalom, hogy otthagytam az egészet, felmentem a szobámba és azonnal elaludtam. Akik utá-nam jöttek vigasztalni, máig kételkednek abban, hogy valóban ilyen mély, ájulásszerű alvásba zuhantam.

Pedig a Nenni-fű éppen ezt okozza. Olyasmi reakciót, mint ahogy a bogár dőglöttnek tetteti magát.

Később megtanultam más technikákat a frusztráció elkerü-lésére, de a Nenni-fűre nagyon rászoktam.

ÖKOLÓGIAI RÉSEM

És még valami az akkori élethelyzetből: ha éjszaka bőgtem, kaptam elég érintést, nappal meg alhattam. Mindenesetre anyám nagyon sokat mondogatta, milyen jó gyerek voltam. Amikor megjött és benézett hozzám, én szépen csendesen ücsörögtem az ágyban, szoptam az ujjam és „spekuláltam”. Ad-dig volt jó, amíg ilyen szépen nyugton voltam. Könnyű volt ve-lem ebben a növényi létemben, hiszen pelenkát is alig használ-tam: vörösödni kezdtem, akkor aztán anyám akkurátusan ráül-tetett a bilire és bekötözött a kiságy sarkába.

Akárcsak a szoptatás korai befejezését, a keresztre feszítés eme újkori változatát is a szocialista munkaverseny termelte

ki. Ugyanis komolyan számított, mikor lesznek szobatiszták a csecsemők. Fontos mutatója és következménye volt, hogy kevesebb pelenkát kellett mosni, kevesebb szappan fogyott. A bölcsőde belső világát pedig a proli mosónők uralták, akik közvetlenül érdekeltek voltak az egészben. Így aztán anyám, aki születésem előtt végzett gondozónőként, rám is kiterjesztette a módszert. Ma már tudjuk, a csecsemő alkalmatlan a hosszas ülésre, gerince képtelen tartani a fejét, amely előrebecslik, így akadályozza a légzésben. Pontosan így hálnak meg a keresztre feszítettek: előrebukó fejük fojtja meg őket, miközben tüdőkapacitásuk is folyamatosan csökken a keringési rendellenesség következtében felszaporodó folyadék miatt.

Később, amikor rossz házasságomban kezdtem magam nagyon lekötözve érezni, tbc-t kaptam egy mellhártya-gyulladás következtében. Miután megröntgenezték, fel sem engedtek kelni, mert félték, hogy a mellhártya mögött felhalmozódott folyadék elönti a tüdőt és megfojt.

Máig vannak beszorulás rémálmaim, barlangra gondolni sem merek. Máig rettegek mindenféle kötöttségtől. Átvitt értelemben is. Kötött munkaidőben egy hónapot dolgoztam, kamasz koromban. Valószínűleg innen eredeztethető görnyedt tartásom is, ami miatt később nagyszüleim sokat ostromoztak. Én persze mulattam azon, hogy kifejezetten púpos nagyapám és csoszogni is alig tudó nagyanyám rám förmedtek: „Húzd ki magad!”. Minden kritikán felülinek érezték magukat, csak hogy én azt tanultam, hogy a családban mindenki kritizál mindenkit. Ha egyedül is voltam ott náluk, velem volt apám gúnyos gondolkodása, ott visszhangzott lelkemben néhány ironikus megjegyzése.

Csecsemőkoromban tehát alapjában az volt a jó, ha éjszaka apám ölében vagyok, napközben pedig csendesen meghúzom magam a kiságyban.

Hosszabb távon pedig az a jó, ha beteg vagyok. Ma is érzek egy kis örömet, ha kezdek lázas lenni, boldogan terülök el betegágyon, magamra húzom a jó meleg takarót és örvendezek,

hogy most nekem semmi dolgom, mi több, figyelnek rám és gondomat viselik.

Az egyik kedvenc jelenetem Ottlik nagy regényéből (Iskola a határon), amikor Bébé bejut a gyengélkedőre és élvezzi a puha, meleg ágyat. Így vált számomra a meleg ágy a betegségelőnyök keresésének melegágyává. Ez már valamiféle ágyás volt lelkem kertjében, bár nem tudatosan alakították ki, de mégiscsak egy-értelműen szüleim konfliktusa formálta viselkedésemet.

ELSŐDLEGES BETEGSÉGELŐNY

Kialakult ugyanis egy szimbiózis: a betegség és az érintés egymásra utaltsága. A gondatlanságból és figyelmetlenségből elfertőződött oltás megtanított arra, hogy betegség által figyelmet, odafordulást és érintést szerezzek, de rá is szoktatta anyámat, hogy más esetben nem kell rám figyelnie. Ennek következtében jöttek a gondatlanság és figyelmetlenség újabb következményei. Megfázások a nedves pelenkák miatt és újabb felvágott seb, mert a fitymám alá bekerült egy tollpihe és ott idővel gyladást okozott.

– Mennyi idő kellett ehhez! – kaphat a fejéhez, aki már gondozott fiú csecsemőt.

Mennyi idő kellett, amíg az a tollpihe betokosodott, azután gennyesedni kezdett a seb, kialakult a tályog.

Ebből természetesen gyilkos veszekedés lett, apám rettenetes szemrehányásokat tett anyámnak, elvégre ő a gondozónő, figyelhetne ilyesmire. Ezt onnan tudom, hogy néha megkérdeztem fürdés közben:

– Nekem miért ilyen a fityim?

– Mert anyád nem figyelt rád – volt egyszer a válasz.

Mindenesetre a lelki seb máig megvan. Mindig nagyon irigyeltem a többi fiú szép fitymáját, mert nekem persze csak amolyan cafatosra vagdosták, elvégre egy Döbrentey unokát ne

metéljenek körül, mint egy zsidó gyereket. Így aztán nem is szívesen vetkőztem mások előtt és konstatálnom kellett, hogy nekem „más” a „csingi-lingim” – ahogy a családi szóhasználatban emlegettük. Az első pornófilm, amit láttam, mély elkeseredéssel töltött el, mert a férfiaknak olyan gyönyörű szépen eltűnt a fitymája, nekem pedig mindig ott lifegett egy cafat. Igaz, meg is igazíttathattam volna, elmehettem volna valami illetékes orvoshoz, nem is tudom, talán urológushoz vagy sakterhez, de Isten látja lelkemet, ez most jut csak eszembe. Most, amikor ötvenen túl e sorokat írom. Pedig sok kellemetlen helyzettől megóvott volna egy jól irányzott nyisszantás.

Azt sem tudom, valóban a zsidóság látszatának elkerülése miatt nem metéltettek-e körül rendesen, elvégre apám inkább filozemita volt, de leginkább ateista, tehát elvileg győznie kellett volna a praktikusságnak. Mindenesetre én szégyelltem magam a nudista strandokon, a szeretőim és a szerelmeim előtt egyaránt. Szüleim elfogadása miatt olyannyira belém rögzült, hogy „ennek” „ilyennek” kell lennie, hogy eszembe sem jutott más. Persze, ha egy szóval említenek valami újabb kis műtétet, hogy azt még majd ott rendbe kell rakni, akkor bizonyára elkezdek törődni vele, legkésőbb, amikor nyiladozni kezd az értelmem. Azt sem mondhatom, prűdségből hanyagoltak. Mind-egy is miért. Valahogy az volt mögötte, neked így is jó. Örülj, hogy ilyen van. Szóval ezt a problémát egyszerűen elásták az emberi lélek kertjének valamely távoli sarkába. Talán inkább azt mondanám, a trágyakupacra dobták, amit amúgy mindannyian szemérmesen kerülgettünk, az idegeneket pedig elterelgettük a közeléből.

A válófélben lévő szülők játszmája tehát így alakult: anyám a „jó gyerek” és az „elrontotta az apja” megítélések között játszotta a csiki-csukit. Ha olyat tettem, ami kedvére való volt, akkor én voltam a jó gyerek, ha valamiben renitens voltam, az apám hibája volt. Apám pedig ugyancsak anyámnak és a Döbrentey-degeneráltságnak róttá fel, ha ellenére tettem, máskor az ő életének fényes csillaga voltam.

Utaltunk már rá: válófélben lévő szülők gyakran követik el azt a hibát, hogy a gyereket ultimatív érvként használják, amiből pedig az következik, hogy ilyesféle csiki-csukiba kerülnek. Ha valamelyik fél ki meri mondani, hogy a gyereknek kötelessége hozzájárulnia a család életminőségéhez, a másik máris lecsap bármely elvárásra. Így alakul ki a válófélben lévő szülők gyermekének uralma a család felett. Saját sorsom bizonyosság rá, egyáltalán nem voltam boldog, hogy ilyen hatalmam lett és nem is szívesen éltem vele. Főleg pedig, nem is tudtam.

Tapasztalatunk szerint a gyerekek könnyedén és gyorsan benyomulnak a hatalmi úrbe. Azonnal kijátsszák egymás ellen a két felet.

- Anyu azt mondta, mehetek ma csizmában.
- Gumicsizmában ilyen napos időben? Belefülled a lábad!
- Anyu azt mondta.
- Hát. Ha azt mondta, legyen úgy. Ilyen hülyeségen nem fogok veszekedni.

Aznap este:

- Miért engedted a gyereket gumicsizmában az óvodába?
- Te engedted. Azt mondta.
- Én csak azt mondtam, vigyétek be, mert kell majd az udvaron. Ha ott lettél volna szülőin, hallottad volna, most már ki-mennek, bármilyen idő van. Április 15-től ez a szabály.
- Mondhattad volna.
- Na, tiéd az utolsó szó.
- Veled semmit se lehet normálisan megbeszélni.
- Nézd meg a gyerek lábát. Sebes lett, mert bepállott a hülye csizmában.

Így érte el a kislány, hogy felvehesse kedvenc rózsaszín gumicsizmáját. Így nyomul be sikerrel a válófélben lévő szülők között támadt résbe. Kegyetlenül. Vegyük tudomásul, hogy a gyereknek még nincs felettes énje, ezért kegyetlen, tapintatlan és önző. A létrejött helyzetet ki fogja használni saját céljaira. Ha megérzi, hogy bármely hivatkozása büntudatot kelt a válófél-

ben lévő szülők egyikében, akkor azt a mozzanatot fel fogja nagyítani és a végletekig kihasználja. „Nem tudok úgy aludni, hogy apu máshol alszik.” „És ha kapsz egy új ágyat?” A gyerek rosszkedvével, elfordulásával, hisztijével olyan bűntudatot tud kelteni, amely extrém dolgokra készíti a szülőt.

AMORÁL

Mielőtt azonban azt gondolnánk, jól jár a válófélben lévő szülők gyereke, azt is be kell látnunk, hogy amorális viselkedése előbb-utóbb ki fogja csapni a biztosítékot. Csak éppen azt nehéz kiszámítani, mikor és hogyan. Azért a gyerek folyamatos bizonytalanságban lebeg. És ugyanebbe az űrbe sok szülői kötelesség, gondoskodás is belepottyan. Együttműködés hiányában a válófélben lévő szülők együtt feledkeznek meg fontos dolgokról.

Valahogy így tudták le a szüleim is egymás között ezt a tályogot. Vártak egymásra, mutogattak egymásra, én pedig hordom a nyomát máig, ott van bennem az a kis rezdülés, valahányszor mellém áll valaki a nyilvános vécében.

Ennyit a bulvár részről. A „Baktaynak cafrangos a pöcse” címről. A lényeg azonban, hogy a váló szülők egyik fontos működésmódjára mutat rá ez a történet. A párkapcsolat homlokzatának díszje a gyerek. A gyerek a kirakat. Ez annyit jelent, hogy amíg kisebb gondok vannak, addig a szülők inkább túlkompenzálnak. A gyerekekre, párkapcsolatuk gondoskodás funkciójára fókuszálják kapcsolatukat. Olyan helyekre járnak, ahová a gyerek szívesen megy, igyekeznek a gyereket szépen öltöztetni, „mindent megadni neki”. Bizonyos ájtatos hanghordozás van már abban is, ahogy kimondják a „gyerek” szót. Az érvelésekben a gyerek a végső, mindent lesöprő érv.

- De hát értsd meg, a gyerek miatt!
- Ha másért nem, a gyerekért meg kell tenni!
- Legalább a gyerekekre légy tekintettel!

FELELŐSSÉG

Természetesen ezzel hatalmas, nyomasztó teher nehezedik a gyerekekre. Amúgy is énközpontú világképük folyamatos megerősítést kap, az sugárzik feléjük, miattuk teszik a szülők, amit tesznek, nekik áldozzák életüket, rájuk terhelik kudarcaiikat. Nagyjából ezt játszotta velem apám.

Amikor azonban valahogy megsérül már a homlokzat is, akkor fontosabbá válik a küzdelem, amelynek hevében bizony jut egy-egy eltévedt pofon a gyerekek is. Ilyen volt az én toll-okozta tályogom. Ezzel ugyanis tűnethordozóvá váltam. És bizony azért kell éppen ezt a történetet kiemelni, mert mélyebb szimbolikája feltárja a gyökereket.

Nyilvánvalóan jobban kellett volna figyelnie anyámnak a fiúgyermek megfelelő ellátására. Erre egyrészt tanították a gondozónőképzőben, másrészt volt már fia. Képben volt. Csak hát én éppen azt testesítettem meg, ami miatt ez az egész fityma-téma olyan kínos és bulvár. A szexualitás kínossága késztette arra, hogy elfojtsa az én férfiasságom körüli bármilyen figyelmet. Apám pedig nyilván kivonult a gondozónő illetékességi köréből, mivel a gondoskodás akkor már nem volt része a közös identitásnak. Külön gondoskodott rólam apám, és külön anyám. A két terület ritkán került átfedésbe, annál több volt a hézag körülöttük. Egy ilyen űrbe zuhantam bele, két gondoskodás-felségterület közé, a senkiföldjére. Az ugarra, a gypűre.

Egy adekvát párkapcsolatban a gondoskodás-területek inkább feleslegesen átfedik egymást, mint hogy véletlenül is üresen maradjon valamely felület. Sőt, a sokszoros biztosítás is gyakorta megjelenik, amikor a nagyszülők, rokonok is belépnek. Ilyenkor veszhet el a sok baba között a gyermek, de ez ma, a család-molekulák esetében ritkaság.

Annál jellemzőbbek az olyan űrök, mint esetemben a művészetek, a kétkezi tevékenységek, a természet ismerete és még sorolhatnám.

Anyám azonnal a fejembe nyomta fel az életfunkciókat: német szavakat mondatott velem, számolni, írni, olvasni tanított. Apám pedig focizgatott velem. Ami kimaradt, hát kimaradt. Egyikük sem érezte felelősnek magát. Azon ritka területek, ahol átfedés jött létre, például az evés és betegség, jól meg is erősödtek a lelkemben. Falánk vagyok és beteges.

Ennyit tehát arról a bizonyos toll-okozta tályogról, mert pontosan így működnek azok a lelki tályogok is, amikről még mesélni fogok, itt most annyi az érdekes, hogy volt az én kertemnek olyan területe, amit mindketten hanyagoltak, míg az utca felőli sövényt és virágágyást nagy gonddal ápolgatták.

GONDOSKODÁS

A gondoskodás területei között úgy is keletkeznek űrök, hogy a gyerek otthona válik kérdésessé. Ma szinte azonnal elköltözik otthonról az apa, ha kiéleződik a helyzet, és ha teheti. Lakást bérel, oda viszi a gyereket, a szeretőt, a munkát. Természetesen a mi klienseink körében van ez így, ezt kár is hangsúlyozni, hiszen olvasóink is nagyjából ugyanabból a körből kerülnek ki.

Szóval elkezdődik az egyezkedés, mely

- a gyereknek mindkét szülőre szüksége van,

- a szülőnek joga van a gyerekhez,

- ne akard megszerezni a gyereket,

- el ne merd venni tőlem a gyereket! – útvonalon zúdíttja a válófélben lévő szülőket specializálódott ügyvédek karjaiba, akik aztán hozzánk is elküldik ügyfeleiket „előzetes szakértői vélemény” kikérése céljából.

Közben a gyereknek nincs otthona. Itt is van, ott sincs, se tüllem, se hozzád.

A VARRÓGÉP ALATT

Hát anyám kínosan ügyelt arra, hogy nekem ne legyen otthonom a nagyszüleimnél, ők pedig készségesen együttműködtek velem. Gyakorlatilag nem volt olyan zug, amelyben egy pillanatra megnyugvásom lehetett volna, egyetlen játékom vagy egyáltalán bármi, ami az enyém. Még legjobban a bizonyos ajtóátvezető sínnel voltam meghitt viszonyban. De érdekes módon, amikor angolul tanultam és az egyszerű angol Bibliát olvastam, ahányszor sin-t, azaz bűnt emlegettem, nekem mindig az a bizonyos sín darab jutott eszembe. Két irányból került aszociációs célkeresztbe az a kackiásan levágott acéldarab. Egyfelől természetesen azért, mert amikor nagyobb lettem, később, de sokkal később hoztam csak összefüggésbe azt a sínt a villamos- vagy vonatsínnel, így erősen megmaradt bennem a jelentés disszonanciája. Másfelől, mert az, ahogy én ott tappogtam, zugokba bújtam és bármit tettem, az rossz volt, emlékeztetett eredendő bűnömre, születésemre és persze arra, hogy mennyire felesleges vagyok.

A megunt macska vándorolhat így a lakásban, miután megszűnt kedves, játékos kiscica lenni. Nekem addig bocsátottak meg, amíg „jó gyerek” voltam és szépen aludtam ott, ahová letettek. Ez a „jó gyerek”-elvárás gátolta le mozgásomat, aktivitásomat. Csak mély analízisben tudtam például rekonstruálni, mi történhetett velem délutánonként, amikor anyám megjött, „átvett” Nennitől. Amíg otthon „elvégeztem”, azaz némi rendet rakott, addig kikötött az ágy sarkába, azután kivett, felpakolt a bicikli csomagtartójára és vitt a nagyszüleimhez.

A régi, bombatépő hajópadló deszkái ma is hatalmasnak tűnnek, óriási szálkák állnak ki belőlük. Ahogy négykézláb tappogok, megbicsaklik a kezem a résekben. Kedvenc játékom az a darab sín, amit a két szoba közötti ajtó kitámasztására használtak. Jól látom magam előtt. Negyvenöt fokos szögben vágta le, elegánsan hegyes. Megemelni képtelenség, legalább két kilót

nyom, akkori testsúlyom negyedét, de csúsztatni lehet. Így keveredhetek ügyesen az ajtó túlsó felére, a fésülködő asztalhoz, amelynek tükre földig ér, lapja alatt is tükör. Túlélhette a bombázást, mert csorba és vaksi. Nekem éppen jó. Itt ismerkedek önmagammal, a fésülködő asztal lapja alatt kuporogva, a félhomályban. Még fogalmam sincs a sublótban rejlő finomságokról. Irány kedvenc kapaszkodóm, nagyszüleim réz ágyfeje.

Máig őrzöm a pincében. Ismerem minden hajlatát, illesztését, csavarját. Első lépéseim nagy segítői. Beljük kapaszkodva óvakodok a szoba sötét belseje felé. Itt már elfog a félelem. A sötétben ott áll a nagy családi asztal. A tilalom vidéke. Inkább visszafordulok. A másik szobában ott a varrógép lábajtánya, az is tilos, de nem félelmetes. Tappogok a billegő pedálon és élvezem, ahogy pörög a kerék. Időnként megszakad nagyanyám panaszáradata, valaki rám szól, „Juj, Miki, azt ne!”, kicsit abbahagyom, aztán folytatom büntetlenül. Még nem kell németre váltani miattam, még nyugodtan lehet magyarul szidni az ateistákat és apámat.

Miért szorongtam annyira attól a nagy családi asztaltól, attól a hatalmas, nehéz, faragott ónémet darabtól? Sejtettem, hogy végül majd a nővérem kerti faházának teraszán fog szétrothadni? A helyzet ennél sokkal szimbolikusabb.

Jó ötven év kellett, amíg fel tudtam dolgozni, amíg felszínre jött annak a sötét saroknak a mélyebb jelentése. A diófa asztal lelki kertemben hatalmas diófává növekedett. Csak nemrég néztem fel rá, csak mostanában vettem észre, milyen terebélyes a lombja.

Ez a történet az élmény fontosságát mutatja. A válófélben lévő szülőknek ugyanis valahogy megvan az a hiedelmük, hogy a gyerekek el kell mondani, meg kell magyarázni a dolgokat, az a tuti, amit szépen a szemébe nézve megmondunk neki. Ha azonban belegondol, hogy hétéves kora előtt a gyerek egy ideig már csak azért sem ért a szóból, mert nem érti a szót, később

pedig csak a saját szintjén, saját élményvilágából ért meg bármit, akkor talán könnyebben átáll arra, hogy inkább a gyerek élményeire építsen, mint a hozzá intézett szövegekre.

Peti fiunk már elmúlt hat éves, Lilink négy és fél, amikor a következő párbeszéd zajlott nővérükkel:

– Andi, nekünk most unokahúgunk vagy unokaöcsénk lesz?

– Unokahúgotok.

– Jaj, de jó! Nekem volt igazam! – kiáltott Lili.

– Én is azt mondtam! – vágta rá Peti.

– Na, szóval úgy néz ki, kislány lesz! – mondta Andi, inkább csak az ultrahang kétes eredményeire utalva.

– Hurrá, kislány lesz! – kiáltották boldogan a gyerekek és átrohantak Zerkához a konyhába.

– Anya, képzeld, unokahúgunk lesz és kislány!

A jó óvónők tudják, a gyerek világában csendesesen kell tenni-venni. Hiába hangosak, cserfések, lepcsések, a felnőttet inkább figyelik, mint hallgatják, inkább követik, mint engedelmességet neki, inkább utána csinálják, mint végrehajtják a feladatokat. A nyelv, a fogalmak tanulása az élményekre épül.

Mindezt eddig a nyelv és a fogalmak segítségével fejtettük ki, pedig a felnőttek is inkább élményekből szereznek szemléletet. Ezért érdemes történeteket mesélni, mert azok sokkal könnyebben formálják a viselkedést. A valófélben lévő szülők esetében ráadásul még bekövetkezik egy kor-regresszió is, mint általában a krízisben lévő embereknél. Sokszor gyerekes vagy éppen gyermeteg a viselkedésük.

Másrészt nehéz olyan történetet találni, amely igazán mutatja, hogyan is vonul végig egy élmény az ember életén. Ezért választottuk a saját élményt, mert annak bűvópatakjait tudjuk a legkönnyebben feltárni. Kezdjük el a visszafejtést a csendes kis tónál, a mi Szalonunknál.

KUN KÁROLY

Eredetileg úgy terveztük Zelkával, valamiféle képzési központtá alakítjuk a lakást, amit a Keleti közelében vettünk, önkihasználó konyhával, oda visszük a reklám ajándékként kapott teásbögréket, a csorba kávé csészéinkkel és kiszolgált vizes poharainkkal együtt. Mi is ilyen helyekre jártunk képzésre, szedett-vedett konyha, instant kávé, filteres tea, vízforraló, kész.

– Majd néha sörögetünk – gondoltuk.

Már tervezgettük a képzéseket, nézegettük, kiket hívhatnánk meg, átnéztük a listát, ki és mikor jelentkezett be hozzánk tanulni. Valahogy azért elégedetlenek voltunk.

Egyre intenzívebben kezdett kirajzolódni egy szalon képe, finom porcelánnal és felszolgálással, zsúrkenyeres apró szendvicsekkel. Egyre inkább csak az életminőség vált fő irányelvvé. Úgy éreztük, ezzel nevezzük meg az erőt, ami mozgat minket. Az életminőség iránti vágy vetette velünk a márkás kávé készleteket, a teához való finom porcelánt, az étkészleteket. Az életminőség igénye késztetett minket arra, hogy evőeszköz-szakértővé váljunk, hogy akárhol ettünk vagy ittunk, nézegessük a kanalakat, villákat, járjuk a boltokat és csalódottan forduljunk ki a sorjás vackok miatt. És kiborulásra késztettük az amúgy végtelen türelmű Jánost, mert a tágas cseresznye burkolatú előszobából a konyhába terelve közöltük, szeretnénk gardróbbá alakíttatni a konyha egyik zugát.

– Ha ide akasztjátok a kabátokat, ételszagúak lesznek! – próbált érvelni.

– Itt csak kicsi, finom szendvicseket készítünk – vágta rá Miklós.

– Azokat is le fogod sodorni egy télikabáttal, olyan szűk az átjárás!

– Majd összefogottan mozog, akinek ez lesz a dolga!

– Cselédet is akarsz?

– Még többet – válaszoltam szinte provokatívan. – Profi háziasszonyt!

– Akkor Zelka kicsoda?

Ez bizony kulcskérdés volt. János a tapasztalt építésvezető remek érzékével rátapintott a lényegre. A hisztis megrendelő mély irracionálisására. Bizonyára érzékelte ugyanis, hogy Zelka kezd kifarolni a vitából. És a szűk konyhából. Vágyakozva nézegette a gyönyörű sárgaréz fogasokat, amelyek remekül mutattak a cseresznye burkolaton. Utána mentem, mutattam, milyen fantasztikus távlat nyílik a kovácsoltvas napraforgó-díszes ajtótól a hosszú széles előszoba dupla szárnyú ajtaján át, a napraforgó-sárga nagyszobán át, egészen a szemben lévő házra.

Zelka hallgatott. Megérezte, itt valami másról van szó. Enge-dett. Én pedig zavarban voltam, mert éreztem, igaza van, irracionális a gondolkodásom. Csak éppen valahol a mélyben ott feszített valamit, ami vezérelte akaratomat.

Természetesen fényesen igazolta őt a főpróba. Mert azt is tartottunk. Olyan társaságot hívtunk meg, akikkel amúgy szinte csak az interneten érintkezünk. A konyhazugban lévő gardrób nekik túlságosan távoli volt, átrohangáltak a telefonjukért, a pénztárcájukért, közben lengették a kabátokat, legyezték velük a készülő szendvicseket, veregették le a finom porcelánt. Végül pedig az előszobát is elcsúfították borzalmas reklámszatyraikkal, amik láthatóan elengedhetetlen kellékei voltak jöttüknek.

És amikor végre viasszuszakoltuk a satyrokak a gardróbba, amikor végre elkezdődött valami társalgás-féle, finom szendvicsekkel, elegánsan felszolgált teákkal, akkor az egyik vendég, egy testes úr kivonult a konyhába, megkérdezte, ez lesz-e az összes vacsora. Az igenlő válaszra dűlva-fűlva előráncigálta kabátját, hadonászva felvette, úgyhogy a maradék kis szendvics-készletet is megtizedelte, majd elrohant. Odabent egyszerre három-négy szendvics került a tányérokra és két harapással eltűntette őket a főpróba népe.

Kétségbe estem. Könyörögtem Zelkának, tegyünk még egy utolsó próbát. A Szalonba más emberek jönnek!

Ennek megfelelő volt a meghívó:

„Hamarosan valóra válik egy nagy álmunk. Gyerekkorunk óta dédelgetjük mindketten. Úgy kezdődik, hogy a vendéglátó lesegíti a vendégekről a télikabátot, hellyel, illatos teával és friss kávéval kínálja őket. Azután, mint a macska dorombolása, elindul az a kellemes zsongás, ami egymás iránt érdeklődő felnőttek beszélgetését jellemzi. Amikor a moraj már elnyomja a porcelán finom csengését, körbekínáltunk néhány válogatott falatot, a barack szoba és a meggy szoba népe átvonul a Napraforgó szalonba, és a nyári nap fényében kezdődik az előadás. Ezúttal mi ketten tartjuk, kedvenc témánkról: a szerelemről. Azután ismét néhány finom korty és jó falat indítja el a zsongást, ami arról tanúskodik, jó témát választottunk.”

Boldogok voltunk, amikor meglettük Vera asszonyt, aki nyugdíjazása előtt egy komoly testület lelke volt, remek házigazda, jó szendvicseket készít, elegánsan szolgál fel és ügyel a részletekre. Mindenekelőtt figyelmes.

Amikor a Szalon első bulija volt, ő megoldotta a kabát dolgot, Zelka és én figyelhattünk a vendégekre, ők pedig figyelhettek ránk. A lazacot azonban hiányoltam, valahogy elkallódott, pedig nagyon szívesen ettem volna apró lazacos szendvicset főtt tojással és kis karika citrommal. Kifejezetten igényem volt, hogy a szendvicsek picikék legyenek, amolyan kóstolók.

Olyan mélyen ült bennem ez a hiányérzet, hogy néhány nap múlva, amikor kerülgetni kezdett az arcüreggyulladás, – valószínűleg a festékszag miatt erősen szellőztetett Szalonban szedtem össze, – szóval, amikor jött a betegség édes érzése, a sugallat, hogy most már rám fognak figyelni, akkor megettem egy doboz szardíniát ilyen szendvics formájában és megkönynyebbülten tértem aludni.

Akkor kezdtem megérteni az egész Szalon-dolgot. A lélektani analízis lényege ugyanis, hogy a felnőttel legyünk olyan türelmesek, mint a gyerekekkel. Ahelyett, hogy vitatkoznánk vele, értsük meg, honnan jönnek vágyai, miért vannak furcsa kívánságai, miért ragaszkodik hozzájuk olyan csökönyösen és eltökélten a józan ész határain túl is.

Kezdttem megsejteni magamról, honnan ez a szalon-mánia. Zelkával aztán felfejtettük a gyerekkori élményt. Ha szigorúan ragaszkodnánk Freudhoz, traumát mondanánk, csakhogy akkor mindjárt minősítenénk is. Ehelyett inkább nézzük a történetet, mert a Szalon volt a végső megküzdésem a sötétben álló hatalmas asztallal, amihez kicsi gyerekkoromban félttem oda-merészkedni. Feleslegességem robosztus szimbólumával.

Ez volt az asztal, amihez nem férhettem hozzá. Nagyszüleim családi asztala. Ott, abban a sarokban, túl a síndarabbal kitárt ajtón, túl a csorba tükrön, túl a márványlapos éjjeliszekrényen, a rézágyon. Jéghegy a sötétség mély tengerében, amibe kezdetben félttem bemerészkedni, később pedig nem volt kedvem betérni. Mert ott fény gyúlt minden Károly napon. Károly nagyapám névnapján találkozott nála a Döbrentey család. Nyolcan voltak testvérek, két lány, hat fiú két anyától. Kicsi voltam, nem nagyon tudtam megkülönböztetni a hatalmas felnőtteket, akik tökéletesen el voltak foglalva egymással. Anyám pedig a szardíniás szendviccsel és a teával. És a porcelánnal. Szóval én valami rettenetesen útban voltam, és felesleges voltam. Ott tappogtam, totyogtam, tipegtem, lődörögtem az útvonalon, ami a varrógép mellett, a sínnel támasztott ajtón át az ágyak mentén vezetett ama asztalhoz. Erre sietett, igyekezett anyám megrakott tálcákkal.

– Jutkám, a cukor – szólt nagyapám.

– Jutkám, a víz – szólt nagyanyám.

Igen, jut eszembe, a Szalonban ragaszkodtam a fűtőlős tea-főzőhöz. Kínáltak a készletekhez gyönyörű elektromos porcelán-szamovárt, de bennem valami nagyon erős indulatot keltett és megrázatta a fejemet. Most már felfejtettük Zelkával: azért, mert Károly napokon fűtült a teafőző.

Szóval azokon a Károly-napokon, amelyek a Szalont ihlették, a felnőttek egymás között beszélgettek a távol maradó testvérekről, azok sikeres vagy éppen balsorsú gyerekeiről, számomra teljességgel érthetetlen dolgokról. És persze nagyszüleim elmesélték a családi mítoszt, arról a bizonyos ausztriai

menekülésről, egyre újabb részleteket hozva elő. Ki gondolta volna például, hogy a nácik kiürített lágereibe szinte melegváltással költöztették be a ruszlik elől menekülő magyarokat? A poloskáknak még csak megéhezni sem volt idejük a háromemeletes deszkapriccsek réseiben!

Mit érthettem én ezekből a történetekből?

Amúgy sem volt helyem a drága porcelánnal megterített asztalnál, a szendvicsekből is kenyér végét kaptam, a serclit, pestiesen resztlit, talán egy kis szardínia olajjal. Leginkább csak zavartam és láb alatt voltam. Vigyáztak rám, kerülgettek, de ha mégis ütköztem valakivel, akkor bizony a térde vagy a lába talált el, földhöz ragadt állapotomban. Ma is elszorul a szívem a romantikus filmjeleneteken, amikor a megérkező nagybácsi felkapja és dobálja a kicsi gyereket. Hát engem inkább csak arább noszogattak.

Ezek a Károly napok voltak feleslegességem első tiszta és kegyetlen megnyilvánulásai. Amikor elintéztek egy röpke félmosollyal, valami arccsippentéssel, aztán kész. És még talán jött gyerekkorom mantrája, anyám bocsánatkérő mondata: „Ez egy olyan jó gyerek...” így kért elnézést azért, hogy létezem, azért, mert a plakátragasztáson kívül még egy hülyeséget csinált a forradalom hevében.

Ez volt az én élményem, amely valahogy dolgozni kezdett bennem, mint gyöngyragylóban a piszok. Mélyre is kellett merülni érte, mint a gyöngyhalásznak. Zelka segítségével, sok-sok beszélgetés során sikerült felszínre hozni.

MEGKÜZDÉS

A válófélben lévő szülők számára meg kell fordítani a folyamatot. Náluk most kerülnek a gyerek lelkébe azok a homokszelemek, amelyek így vagy úgy egész életében ott is maradnak.

Mit tehetnek? Leginkább azt, hogy hallgatnak. Békében hagyják a gyereket. Az élmény a gyerek számára az marad, amit

ő maga megélt. Ha a szülők elkezdi értékelni, minősíteni, kommentálni, akkor okoznak zavart. Márpedig erre éppen a válófélben lévő szülők hajlamosak a leginkább.

A HALLGATÁS DICSÉRETE

A viták lefolyása a következő:

- Elégedetlen leszek önmagammal.
- Kialakul az az érzésem, hogy a másik elégedetlen velem. Tévedne, ha elégedett lenne velem.
- Elkeseredek, bizonytalan leszek.
- Magabiztosságom visszanyerése érdekében keresek valamit, ami miatt én vagyok elégedetlen.
- A másik rámlítál, még több dolgot mond, ami miatt elégedetlen velem.
- Nekem is kezdenek jönni az emlékek, amikor elégedetlen voltam vele.
- Jön az örökké, mindig, soha csapkodás.
- Üvöltözés.
- Nem szólunk egymáshoz.

A szülőség jellegzetesen olyan helyzet, amelyben elégedetlenek vagyunk egymással. Él ugyanis a hiedelem, az igény, hogy a gyermeket nevelni kell. Márpedig a gyermek nevelése olyan összetett, a gyerekek viselkedése annyi mindenben múlik, hogy ritkán érünk célt. Elégedetlenek leszünk önmagunkkal és párunkkal.

A veszekedés másik forrása, az ördögi kör másik szakasza, amikor nem szólunk egymáshoz. Mert veszekedtünk és nem akarunk vagy, mert nem szólhatunk. Kisbabás anyukák nem szólhatnak a férjükhöz, mert ő távol van. Dolgozik, a telefont is csak ritkán veheti fel. Az anyuka pedig elégedetlen önmagával és a babával, mert nagyon nehéz a kommunikáció. Végre megjön apu, olyan jó lenne vele szépen beszélgetni. Szavakkal megérteni egymást. Bonyolultabb gondolatokat kifejezni. Apu

egész nap szavakat használt, ölelésre vágyik, hallgatásra, bambulásra. Anyu elégedetlen önmagával, mert érzi, ezt kellene adni neki, de ott a beszédkényszer.

Arra jöttünk rá Zulkával, hogy ez a nagy beszédkényszer bizony kultúrszemét. A rádión, tévén nevelkedett generációkban alakult ki. Amikor én magam először vezettem élőben rádióműsort, a szerkesztőm, aki addig már sok felvételemből vágta ki a hosszas hallgatásokat, rimánkodva a lelkemre kötötte, kerüljem a csendet, mert a hallgató azt hiszi, elromlott a készüléke, adásszünet van és csapkodni kezdi a rádió oldalát, vagy ami még rosszabb, továbbteker, más csatornára.

Zulkával módszeresen tanuljuk a hallgatást. Ha például autóval megyünk, beszélgetünk, és egy autóstárs veszélyeztet, hallgatunk róla. Sokkal jobb túltenni magunkat rajta, mint tematizálni. Ha megsértenek, hallgatunk, ha kioktatnak, hallgatunk. Frenetikus.

És kezdünk rájönni, hogy nagy vívmánya az evolúciónak ez a mi beszédünk, de még nagyobb a két kezünk. Hogy a finom ujjbegyünk talán inkább a kurkászás, a grooming szükséglete miatt alakult ki, mint a kövek pattintása vagy a tűz csiholása érdekében.

Lili lányunk mindenesetre ma is egy ilyen evolúciós kövület. Egyik kezével cumizik, másikkal matat a bőrünkön, hajunkon, ruhánkron. Értelemszerűen hallgat. Negyed órát is el tud így üldögélni. Csendben. Életünk arany pillanatai ezek. Lili pedig kiegyensúlyozott. Ahogy tanuljuk a szülőséget, nagyobb testvérét is igyekszünk bevonni ilyesmibe, néha sikerrel.

A gyerek tehát a válófélben lévő szülők konfliktusainak elsőrendű forrása, de a megoldások jelentős erőforrása is. Csak hallgassunk oda rá. Még inkább: hallgassunk vele. Akkor majd egymással is jobban megy.

VESZEKEDÉS

Nálunk ez úgy zajlott, hogy amikor hazatértünk, jöttek apám kérdései. Ezeket anyám már út közben beharangozta:

– Na, most kapunk apádtól, már tudom, mit kell meghallgatnom! – szólt hátra, amint gurultunk hazafelé a Perint partján...

Így is lett. Alig kecmeregtem le a csomagtartóról, alig értem fel a lépcsőn, már hallottam:

– Hol voltatok ilyen soká? Nem gondolod, hogy a gyerekek ágyban lenne a helye? – fogadott minket apám.

– Na, a Baktay – mormolta magában anyám, csakúgy félre, de azért hallottam.

– Jaj, hát tudod, hogy Károly nap volt... – szólalt meg más hangon, azon a többnyire apámnak fenntartott hazugság-hangon, amitől futkosott a hátamon a hideg.

– Na, akkor megjelent a sok ájtatos hülye! Ott volt a Tóni bácsi? A család szeme fénye?

Ez egy övön aluli ütés volt, mert Tóni bácsi bizony egy másik világban élt. Sok-sok nyelvet tanult, gyűjtött minden írást, különös tekintettel a villamosjegyekre, amikkel kezdett betelni az ágya alja. Még furcsább volt azonban az ágya felső része, ami egy ruhaszárítóhoz hasonlított. Ez a váz tartotta ugyanis Tóni bácsi takaróját, aminek álmában nem szabadott a testéhez érni. Tóni bácsi mindemellett udvarias ember volt. Az udvariasságot magával szemben is megkövetelte, ezért az ajtajával szemben nagy betűkkel kiírta: Grüss Gott!

Testvérével, Imre bácsival éldegélt, aki az ő eltartásán és gondozásán kívül még Szombathely Nagytemplomának viselte gondját sekrestyésként, továbbá a focicsapatot támogatta, ma úgy mondanánk, vezérszurkolóként.

– Tudod jól, hogy Tóni bácsi sohasem jön el – vágta rá anyám dühösen.

– És a gyerek szabadult már? – döfte a következőt apám.

– Nagypám egyik testvérének a fiát ugyanis lecsukták sikasztásért. Elég komoly büntetést kaphatott, mert úgy emlékszem, egész gyerekkoromban börtönben volt.

Helyesebben emlékszem még rosszabb hírekre is: azt is suttogták róla ott a nagy asztalnál, hogy saját apját is meglopta. Én olyankor némi elégtételt éreztem, milyen jó gyerek vagyok, hisz én sohasem lopnám meg apámat...

Ez az unokatestvér azonban megátalkodott volt. Nevének hallatán anyám lehajtott fejjel, szótlanul tett-vett, miközben apám elvitt fürdetni.

– Szegény kis fiókám, a sok vén hülye között... – vigasztalgattott, mert igencsak meg voltam szeppenve.

Lássuk be, ez ma már „tényállás”. Ha valamelyik szülő a másik ellen hangolja a gyereket, azt a bíróság komolyan figyelembe veszi az elhelyezés és a felügyeleti jog megállapításánál. Pszichológiailag azt jelenti az „ellene hangolás”, hogy sérti a másik szülő identitását. Apám például anyám családi identitását sértette kirohanásaival.

Csak hogy a veszekedés lényege éppen egymás identitásának megsértése. A veszekedés olyan folyamat, aminek során a felek egyre több gátlást levetkőzve egyre komolyabban megsértik egymás identitását. Mivel kontrollvesztés is bekövetkezik, a válófélben lévő szülők a gyerek előtt is folytatják a veszekedést, sőt, mintegy be is vonják őt. S mivel mélyen meg vannak győződve saját igazukról, tudattalanul azt hiszik, bármely értelmes lény beláthatja az egyszerű igazságot, amit állítanak, hát még saját gyerekük, aki per definíció a legokosabb. És persze még olyat is szoktak neki tulajdonítani, hogy „megérzi” „leve-szi” a „jó kis antennáival”, amik „érzékenyebbek, mint bármelyik felnőtté”.

Tehát még valahogy misztifikálják is a gyereket. Jogi nyelven szólva az egymás ellen hangolás károsan és kiszámíthatatlanul hat a gyermek érzésvilágára, és bizony az is bekövetkezhet, hogy a gyermek szembefordul mindkét szülőjével.

SZEMPONTOK

A pszichológiai játszmában azonban ez nem szempont, hiszen a veszekedők mindketten az igazság letéteményesei, tehát ha „valami történik a gyerekekkel” akkor is jól járnak, hiszen lehet a másik szemére vetni:

- Tessék, mit csináltál a gyerekekkel!
- Éppen hogy miattad van!
- Hát neked semmi sem szent?
- Neked semmi se drága?

A kulcskérdés pedig az igazság kérdése.

A válófélben lévő szülőknek két alaphiedelme van. Az egyik, hogy létezik igazság, a másik, hogy ők birtokában vannak az igazságnak. Ez a meggyőződés pedig akkor a legerősebb, amikor kicsi gyereket nevelnek a szülők, mert a gyerek igazságra vágyik. Azt gondolja, a szülők tudják és ismerik az igazságot. Sokszor például azért nem mesélnek arról, mi is történt velük az oviban vagy a nagyinál, mert úgy hiszik, szülő-isteneik mindenhatók és mindent tudnak. Ezt a meggyőződést vissza is erősíti sok kis élmény. A szülők ugyanis valóban tudnak egyet s mást a történetekről, ezt a tudást pedig gyakran nem a gyerek számára átlátható módon szerzik meg. Egyszerűbben szólva: nem a gyerek előtt mondja el a nagyi vagy az óvó néni, de az is lehet, hogy előtte teszik, csak éppen kódolva, vagy kihasználva illékony figyelmét. Ezért vannak ráhangolva a szülők, hogy a gyerek előtt ők legyenek az igazság letéteményesei. A társadalom is elfogadja ezt a normát. Gondoljunk csak bele, hogy veszi ki magát, ha valaki beleszól egy szülő-gyerek párbeszédbe. Mondjuk, a villamoson azt kérdezi a gyerek kissé hökkent apjától:

- Apa, miből van a víz?
- Hidrogénből és oxigénből – vágja rá a szemben ülő, látva az apa zavarát.

Joggal háborodik fel az apuka, pedig valóban igazság hangzott el. Csakhogy mit tud vele kezdeni a gyerek? Azon gondolkodott, mi az a válasz, amit a gyerek is megért. Ehhez pedig értenie kell, miért tette fel a kérdést. Át kell látnia a gyerek szempontjait.

A válófélben lévő szülők pusztító veszekedéseire tehát az a válasz: igazság helyett szempontok vannak. Akkor tudunk valamit megbeszélni, mi több, akkor tudunk együttműködni, ha már legalább öt szempontot előhoztunk (az ökölszabály szerint hét plusz mínusz kettőt).

Alkalmazzuk ezt a szabályt példaként a könyvolvasásra:

- Első szempont: megéri kényelmes testhelyzetet felvenni.
- Második: ha túlságosan kényelmes, könnyen belealszunk.
- Harmadik: ha belealszunk, hát belealszunk, kedvtelésből olvasunk.

- Negyedik szempont: legyenek jók a fényviszonyok.
- Ötödik szempont: ha belealszunk túlságosan erős a fény
- Hatodik: legyen a könyv könnyen kézben tartható.
- Hetedik: ha izgalmas, lehet vastag salabakter is.
- Nyolcadik szempont: jó egy kis zene, vagy zsongás.
- Kilencedik szempont: sok dolgunk van...

A veszekedés struktúrája ezzel szemben azt mondja:

- Mi lenne, ha ma este olvasgatnánk. Csak úgy?
- Hülyeség. Annyi dolgunk van!
- Csak egy fél órára ülünk ki a teraszra!
- Én a nagypapa fotelben tudok olvasni, az állólámpa fényénél.

- Az nekem túl kényelmes. Bealszok.
- Na és?
- Nekem kell egy kis zene vagy zsongás is.
- Na, engem azzal ki lehet kergetni a világból.
- Tudod mit? Akkor szaladj ki a világból!
- Na, így lehet veled egy jót olvasgatni.
- Te csak beolvasni szeretsz.
- Te meg pénzt olvasni.

Az úgynevezett igazság egy szempontrendszer közös figyelembe vétele. Ha a válófélben lévő szülők például úgy döntenek, a gyerek előtt nem beszélnek meg dolgokat, mert úgyis csak veszekedés lesz belőle, akkor a gyerek nem kap mintát arra, hogyan lehet több szempontot érvényesíteni. Arra kap mintát, hogy kibontakozik két szempont, azután amikor ezek összecsapnának, akkor egyik, vagy másik szülő kilép a helyzetből. A veszekedéssel éppúgy szocializálunk, mint a nem-veszekedéssel, hiszen az is a veszekedésről szól.

Jól emlékszem, amikor anyám elkezdte belehergelni magát valami Baktay-történetbe, szidni kezdte apámat, a nagyszüleim rászóltak:

– Nicht vor dem Kind! (Ne a gyerek előtt)

Ha apámmal kezdett kibontakozni egy veszekedés, akkor ő szólt rá ugyanígy apámra. Erre vagy kitört a nagy balhé, vagy duzzogva elvonult apám. Hiszen a „Nicht vor dem Kind!” is utasítás volt, az utolsó szó, a veszekedés győztes lezárása.

Csak nagyon sokára tanultam meg a dolgokat megvitatni, sok szempontot figyelembe venni. Azt pedig csak mostanában, éppen Zelkától, hogy a legfontosabbak az érzelmi szempontok. Ha megnézzük a Szalon történetét, láthatjuk, az utolsó csésze megvételétől a fogasok elrendezéséig mindenben ott volt a Károly napok élménye. Az olyan úgynevezett racionális szempontok, mint például a tér kihasználása és a többi, csak hozadékok voltak.

Apropó fogasok. Ha valaki megvesz egy könyvet a válófélben lévő szülőkről és kényelmesen elhelyezkedik olvasni, akkor azt várja, most majd kiderül az igazság. Hát mi szempontokat tudunk adni. Élményeket, történeteket, metaforákat. Igen, tudjuk, az olvasó nagy valószínűséggel válófélben lévő szülő és arra vágyik, hogy odadörgölhesse válófélben lévő szülőtársának az igazságot, odadörögthesse neki a végső érvet, hogy a gyerekeknek pedig ez és ez az érdeke. Ezzel azonban csak veszekedést provokálna. A válófélben lévő szülőtárs ugyanis megkérdezné:

- Honnan veszed ezt a marhaságot?
- A Baktayék írják!
- Azok a köcsögök?
- Neked ki nem köcsög?
- Tudod, hogy a Baktay elvált?
- Tanult belőle.
- Miket ír már a nagyanyjáról?
- Ő így látta.
- Tudod, én hogyan látom a te anyádat? Megmondjam?

Ezért próbálunk mi inkább szemléletet adni. Abban segíteni, hogy az olvasó képes legyen szempontokat tárni a regresszióban lévő, krízisben lévő, szűk fókuszban látó, válófélben lévő szülő elé.

Erre lesznek jók a fogasok, amelyeket ez a könyv kínál. Rájuk aggathatja saját szempontjait.

MÉG MINDIG A NÉV NAPJA

Folytassuk is Miklós történetét a fogasokkal. Térjünk vissza az előszobába.

Bizony én kicsi koromban azt éltem át, hogy megérkeznek a fényességbe a hatalmas emberek, mint isteni jelenések. A családi legendák titánjai. Annak a szobának ugyanis volt egy bejárata a folyosó felől, amit amúgy sohasem használtunk, csak ha nagyon fontos emberek jöttek. Én tehát tudomást sem vettem arról az ajtóról kicsi gyerekként. Mi magunk a konyhán át jártunk ki-be. Ezért aztán én, aki valahol a konyhában lehettem anyámmal, vagy a kishálóban, a varrógép alatt, csak az üdvözlőszavakat hallottam, és odabenn, a fény alatt ott állt egy újabb mitikus alak. Anyám is rohant át a színen:

- A Gabi bácsi! Jesszusom! Gabi bácsi! Eljött a Gabi bácsi! - lelkendezett magán kívül.

Mert bizony a családnak voltak sikeresebb sarjai is, mint szegény Tóni bácsi és Imre bácsi. Gabi bácsi festőművész volt,

ígéretes tehetség. A Háború előtt az ő nagy pannója díszítette Szombathely Városházát. Lebombázták. A sikeres festő pedig klerikális címkét kapott. Megbélyegezték. A billog miatt csak haszonállat szerepben tűrték meg. Önállóan alig alkothatott, viszont rábízták a Parlament restaurálását.

Az ő tehetségét elismerte apám, képei ott lógtak a falunkon. Érezhetett iránta valami lelki rokonságot, hiszen éppolyan politikai okokból mellőzött tehetség volt, mint amilyennek ő tartotta magát. És Gabi bácsi egyszer csak ott állt az asztalnál, kabát nélkül, kezében az ajándékkal, amit persze nagyapám kapott, és Gabi bácsi csendes mosollyal fogadta az üdvözlést. Ő nem cihelődött, nem keresgélt akasztót a kabátjának, mint a hozzánk, otthonra érkező ritka vendégek a biciklikkel telezsúfolt előszobában.

Mint később rájöttünk, a Szalonban ezt a mitikus megjelenést igyekeztem reprodukálni. Ezért győzködtem Zeltát, hagyjuk meg a nagy tágas előszobát üresen, legyen meg a távlat. Ezért erőszakoltam ki, hogy a konyha mellől nyíljon egy gardrób, oda helyezzük el a vendégek kabátjait. Vera asszony vegye el a kabátot és tegye be a ruhatárba, hogy a vendég könnyedén és örömmel léphessen be. Valahogy úgy, ahogy Károly napon a Gabi bácsi. Mert ama főbejárat ráadásul egy dupla ajtó volt. A külső ajtón belül, a belsőn kívül fogasok voltak, így aki megérkezett, diszkrétén kinyitotta a külső ajtót, felaggatta holmiját a fogasra és úgy lépett be, hogy máris az asztalhoz ülhessen, amint átadta a kezében lévő ajándékot. Kit érdekelt, hogy a fogason, a két ajtó között alig fértek a kabátok? Anyám szépen körbe ment és kintről megigazgatta őket, hogy rájuk lehessen csukni a külső ajtót is. Ha nem sikerült, akkor nyitva maradt.

Így dolgoztam fel szépen Zelka segítségével, a Szalonnal Gabi bácsit, a Károly napot, a nagy asztal történetet. Másfelől: ilyen terebélyes fává nőtte ki magát ez az egyetlen esemény.

Fontos a történetben, mennyire tetszett, hogy a Napraforgó szalonba ugyancsak dupla ajtó nyílik, csak a két szárny nem egymás mögött, hanem egymás mellett helyezkedik el. És meg

kell említeni, a Napraforgó szalonba hatalmas tükröt is szereltünk, szinte egész falat beborítót, ami természetesen a fésülőködő asztal alatti kis csorba tükör grandiózus feldolgozása.

Egy mélyebb rétegben persze még ott forrong a dolog, mert egyfelől vágytam volna a feltétlen összetartozásra, másfelől mégiscsak megérintett a Gabi bácsi sikere. És megvoltak az erővonalak, melyek Gabi bácsi felé vittek volna, de ezeket hamar legátolták.

A legmélyebb réteg, ami eddig feltárult számomra, kétségtelenül maga az otthon. A Szalonhoz vezető út igazi első gondolata akkor született, amikor egy kiránduláson leültünk Zelkával a domb tetején, elnéztünk a messzi hegyek és völgyek felé. Akkor mondtuk ki valahogy együtt, kellene egy otthon. Igazi, saját, kedvünk szerint való.

Ekkor markolt talán először elemi erővel a szívembe az otthonalanság, amit válóféltben lévő szülők gyerekeként éltem meg. Csak az igazi otthon lehetősége hozta felszínre azt a fájdalmat, amelyet mindaddig elfojtottam. Amelyet – igen – projektáltam, kivetítettem, rákentem a nagyszüleimre.

Nyilván kevésbé lettek volna gyűlöletesek, ha olyan lehettem volna, mint a kutya, aki elkíséri gazdáját, leheveredik valahol és megvárja. Közömbösen, mert tudja, úgyis mennek majd együtt haza. Én viszonylag korán levettem, hogy egyáltalán nem biztos a hazatérésünk. A fojtott gyűlölet, ahogy a Baktayt emlegetik, az elkeseredés, amivel anyám hazaindult, a feszült várakozás, ahogy apám fogadott bennünket, mind arról tanúskodott, megismétlődhet még az aranyhegyi forgatókönyv, megteszi anyám, hogy elmenekül velem – hova máshova, mint nagyszüleim gyűlölt lakásába.

Még azt is el tudom képzelni, hogy megtette volna, ha a nagyszüleim engedték volna, csak hát két nagyobb testvérem akkoriban gyakorlatilag náluk nevelkedett. Valószínűleg anyám is haragudott a szüleire, mert éltek a saját nyugodt életüket, neki pedig nem voltak mentsvái. Legalábbis nem anyyira, ahogyan szerette volna.

És persze egy gyerek számára az sem volt otthon, ahol apám anyámmal élt. Ha velem voltak, mindketten elvittek otthonról. Apám munkába, focizni, biciklizni, anyám a szüleihez vagy a barátnőihez.

EGY AZ OTTHON, ODA A HAZA

Az elvált szülők gyerekeit fenyegető otthontalanság tehát úgy is kijutott nekem, hogy a szüleim „együtt éltek”, csak éppen nem alkottak családot, így a családi otthon is a szorongások színterévé változott. Szorongtam, hogy elveszíthetem, ha külön voltam el apámmal vagy anyámmal, és szorongtam, ha együtt voltunk otthon, mert azon a hangon beszéltek, olyanok voltak a mozdulataik, hogy bármely pillanatban kitörhetett a balhé.

Ha a válófélben lévő szülők mégis határozott állásfoglalást várnak tőlünk valamiben, akkor azt az otthon ügyében megadjuk: a gyerek otthona egy pillanatra sem kérdőjeleződhet meg. Szó sem lehet arról, hogy egyszer itt, egyszer ott, ahogy éppen kedve tartja, ahogy megegyezünk. Hogy például úgy egyezzenek meg, egy hétig itt, egy hétig ott.

Otthon egy van. Azon kívül a gyermeki örömök virágos kertje. Alhat a gyerek itt, maradhat napokra, hetekre amott, de otthona, az egy van.

Peti fiunk olyan óvodába járt, ahol a reggeli játék során építkeznek a gyerekek. Amint először ment, azonnal átvette a játékot, ha nem ment oviba, itthon kezdett magának leplekből, székekből, asztalból házat fabrikálni. Valami nagyon ősi ösztön mozdult meg benne. Utánanéztünk.

Kiderült, hogy az emberszabású majmok olyannyira tisztelőben tartják egymás fészkrét, mint az ókori emberek a szentélyeket. Ha például egy kölyök ellop valamit, a domináns hím szörnyen megveri – ha utoléri. Ám ha sikerült a „házába” menekülnie a tolvajnak, azt tiszteletben tartja még a király is.

Azt hisszük, az otthon valami velünk született dolog, tartsuk tisztelőben.

A mi családi mítoszunk, a menekülés Ausztriába, egyszerre az otthon megkérdőjelezése és mindenek feletti elfogadása.

HON? VÁGY?

Az érzés, hogy milyen egy békés családi otthon, milyen, amikor szüleim egyetértésben vannak, csak tucatnyi évvel születésem után járt át. 1968-ban, amikor azon izgultunk a rádió előtt, bevonulnak-e Kádár csapatai Csehszlovákiába. A sorsdöntő politikai esemény visszahozta szüleimet abba a hangulatba, amit fogantatásomkor élhettek át, úgyhogy máig őrzöm életem arany pillanatai között azt a néhány órát, amíg a Szabad Európa Rádió azt fütyülte, sisteregte, sípolta: „van még esély”. Akkor láttam együtt boldognak a szüleimet. Ültünk a zöld macskaszemnél és együtt hatott át minket az örömteli várakozás.

Lehetett volna ilyen egy-egy olimpiai közvetítés is, a szüleim azt is hasonló lelkiállapotban szokták együtt hallgatni, csak hát az sport volt, amiből én az ece-bocaságom miatt kizárattam. Csak jóval később, csak kamaszos lázadásomban mertem lemenni focizni. Csehszlovákia ügye, az más volt. Fogalmam sem volt, miről van szó, szigorúan tilos volt bárhol máshol beszélnem róla, egészen mást mondott a hivatalos rádió, mint amiben mi reménykedtünk, szóval az a mi nagy saját családi titkunk volt, ami néhány órára otthonná varázsolta a lakást.

Most arra kérem az olvasót, vállalkozzon velem egy gondolatkísérletre. Képzelje el, hogy valaki azt mondja, lenne itt kéz alatt egy olyan macskaszemes, zölden hunyorgó Pacsirta rádió, amely működik, csöves, meleg hangú készülék. Rajta az állomáskereső, olyan titokzatos feliratokkal, mint például Hilversum. És sok szám, 19, 21, 31 és 49m RH, bejelölve tintával, a Szabad Európa Rádió hullámhosszai. És lenne egy olyan kihúzható ágy is kéz alatt, amin ott kucorogtam, aminek kalocsai

mintás falvédője egyszer lázálmomban megelevenedett és engedte a mellemre pörögni a virágföldet, a homokot, mert egy sírhant virágaivá váltak azok a sötét kalocsai rózsák. És lenne egy szőnyeg, kopottas, gépi perzsa, a Soproni Szőnyeggyárból, és rajta még ott az a folt, amit azóta is ott láttam, mióta egyszer játék közben bekakiltam. És persze lenne ennek a nyereszkedő handlésnak egy ugyanolyan csillárja is, amiből nagyapám azonnal kicsavart két körtét, ahányszor csak eljött. És persze ez az ördögi handlés meg tudná csinálni, hogy az utcai lámpa vezetékének porcelán szigetelése éppen olyan árnyékot vessen az ágyammal szemközti falra, mint a dzsin felhője, amikor kiszállt abból a Ladin csodalámpából.

Hát komolyan gondolja az olvasó, hogy én erre azt mondanám, hagyjon engem békében az a sátáni handlés, minek nekem ez a retro kacat, húzzon innen, nincs hová tennem ezt a hóbelevancot!?

Szerintem minden olvasó – kivétel talán a gyermekelhelyezést halogató bírók – azt mondja, hogy bizony száraz szájjal, torkomban dobogó szívvel néznék én arra a Mephistora, akit valószínűleg egy titkosszolgálat küldött, hogy beszervezzen, azután kihúzzon a segítségével egy csomó államtitkot valami gyermekéért harcoló politikusból. Mert annak az embernek ördögi hatalma lenne felettem, és ha pénzt akar, hát szépen kiszedegetné belőlem az utolsó fillért is. Hiába szedném össze Zelka segítségével a terapeuta fegyelmemet, úgy járnék, mint a Szalonnal. Sőt, a Szalon is pórul járna. Mert még ez iránt a néhány órás otthon iránt is olyan olthatatlan, sajgó vágyat érzek, hogy bizony berendezném a Szalonban saját identitásom emlékszobájaként.

Hogyan lehetnek bírák mégis olyan kegyetlenek, hogy ideoda hagyják ráncigálni a gyerekeket, akinek a szívében ott sajnog ez a fájdalom?

OTTHONVÁGY

Arra tudok gondolni, hogy a mi honvágy kifejezésünk elkeni az érzés igazi jelentését. A hon, honfi, honszeretet a hazát sugallja. Horkanó csatalovakat, szavaló szónokokat, Petőfi verseit. Pedig hát, akinek honvágya van, sokkal kisebb területre fókuszál. Bólogató eperfa lombjára, halkan tapsikoló jázminokra, járda peremén lapuló csodatevő kőre.

Már önmagában az is kínos, hogy ez a mi magasztos honvágy szavunk a német Heimweh tükörfordítása. Ráadásul a Heim a németben sokkal inkább a meleg, befogadó otthont jelenti, mint a politikailag túlterhelt hazát, ami Heimat.

Még határozottabban otthonvágy-párti az angol. A homesick értelmezésében kevésbé nyomatékos a haza és a királynő hiánya, sokkal inkább szól az otthonunk, szeretteink, barátaink és környezetünk utáni vágyódásról, sóvárgásról, a hiányuk okozta mély és erős fájdalomról.

Pszichológiai szakkifejezésként éppen ezért bevezetném az otthonvágy fogalmát és csak olyan bírót engednék gyermek-elhelyezési per közelébe, aki már bizonyítottan élt külföldön és ismeri azt a fájdalmat, amelyet csak 70-80 szeretett ember és az otthoni ház pontos mása képes enyhíteni, az otthoni illatokkal és hangokkal. No meg a parizer és a zöldpaprika.

Az ilyen sajátélményű otthonvágyat megélt bíró biztosan álmatlanul forgolódna, ha kénytelen lenne valami kemény tényállásbeli vita miatt hetekkel elhalasztani egy gyermek elhelyezését. Érezné azt a gombócot a torkában, amit a gyerek érez, azt a verdesését a szívének, amit a gyerek érez, azt a szorongató szomorúságot, amit a gyerek érez, ha az otthonától távol kell álomra hajtania a fejét.

Azt a szülőt pedig, aki a „gyermek érdekében” képes kiszakítani a gyereket az otthon gyengéd melegéből, illataiból és a hangjaiból, végső elkeseredésében száműzetésre ítélném, tapasztalja meg az otthonvágy sajgó fájdalmát.

Persze azért Zelka segítségével győz a terapeutaszemplélet és bocsánatot kérek ezért a kirohanásért azoktól a bíraktól és szülőktől, akiknek személyes találkozás alkalmával bizonyára felismerem majd eredeti jószándékát.

Szépen, türelmesen és gondosan elmagyarázom majd nekik: az otthon az identitás alapja és léte. Az otthonából száműzött ember identitásválságba kerül és ezáltal fizikai léte, élete, egészsége is megkérdőjeleződik.

Elviszem őket egy kis faluba, a Vértes lábához, Gántra, ahonnan szégyen-szemre telepítettünk ki németeket. Azok az öreg németek nem azért jönnek vissza buszokban zötykölődve, mert látni akarják a Parlamentet, a Hősök terét vagy a Pilvaxot. Ők azt a házat akarják látni, az előtt toporognak félszegen, amelyben kislánykoruk néhány évét töltötték. Amelyben friss kenyérral terített asztalt hagytak a helyükre betelepítetteknek. Amelyben megállították az órát, amikor utoljára kiléptek a kapun. És hiába invitálják őket a helyükre betelepített derék bányászok unokái, csak félszegen toporognak saját összetört identitásuk szilánkjain.

Ők szépen tudnak beszélni a régi kocsmában a magyar hon és az ő otthonuk közötti különbségről. Azon a 18. századi német nyelven, amit itt őriztek, a saját kis nyelvi szigetükön, kéthárom évszázadon át. Olyan ez a német nyelv a bonni politika, a kvízműsorok és a reklámok mai német nyelvéhez képest, mint a moldvai csángók beszéde az esti sorozatok dialógusaihoz képest. Thomas Mann ki is használta ezt a nyelvi eszközt a legmélyebb kínok érzékeltetésére: egy szenvedő kisiút beszéltetett így.

És mesélem tovább a mi családunk mítoszát arról a bizonyos hazatérésről és arról a másik itthon maradásról, ami sem a hazáról, sem az otthonról, csakis az itthonról szólt. Kesergek, és közben sajnálom, hogy a kesergek szó első, nyílt e-je is ugyanolyan „paesties” így írásban, mint a többi pesti e.

MÁS NAPOK

Ha az emberi lélek kertjében akarjuk elhelyezni ezt az otthonvágyat, akkor inkább vargányához vagy szarvasgombához hasonlítanánk, mesterségesen nehezen természetethető gombákhoz. Mert csak látszólag kötődik olyan fényes eseményekhez, tudatosan bearanyozott pillanatokhoz, mint a Károly-napok. Az én születésnapom megünneplése például csak kevéske otthonvágyat ébreszt fel bennem. El is szoktam sinkófálni azóta is. Anyám tortát szokott aznap készíteni, azt egy hokedlin kitette a napra az udvarra, engem egy sámlin hozzáültetett az augusztusi tűző napra, és lefényképezett. Nem volt vakunk. Az is nagy dolognak számított, hogy egyáltalán volt fényképezőgépünk. Torta, gyertya, Mikike. Lefényképezett, aztán gyorsan beterelt a hűvös konyhába, kész is vagyunk, ehetem a tortát. Hozzám nem jöttek testvérek, vendégek, köszöntők. Magamban ettem. Bizonyára faltam. Néha, amikor utolsó vacsoráról van szó, ezek a torták jutnak eszembe. Hát igen, hogyan is lett volna öröm a családukban, ha a szüleim képtelenek voltak együttműködni. És mi mást érezhettem a helyzetből, mint hogy lehet falni, zabálni, ha egyszer a testvéreim este ennyit vettek tudomásul az egész alkalomból. Nézték, maradt-e a tortából. Amit ugye napfénynél kellett lefényképezni, hogy lehessen képet küldeni a keresztapámnak. Talán meghúzták a fülemet, aztán enni kezdték a tortát. Mert nekem nem sikerült felfalnom. Pedig ott érzem a vágyat, ne hagyjak nekik, mert ugye az egész játszmának az volt a veleje, hogy ők nézték, maradt-e. Az is megeshetett volna –, következtettem – hogy nem marad. Ez lebeghetett a szemem előtt, de képtelen voltam megtenni.

Falánkságom másik gyökere ugyancsak a testvéreimmel való szembeállítás volt. Ők ugyanis „rossz evők” voltak. Mindketten soványak. Bátyám a számarköhögés óta képtelen volt normál testsúlyra szert tenni. Bennem kezdettől működött a megfelelni vágyás, ezért „jó evő” voltam. Apám pedig örült ennek. Képes volt legnagyobb szegénységünk közepette venni öt

deka téliszalámit, öt deka vaját, fél kiló friss kenyeret, készíteni nekem vajás szalámis kenyeret, a kedvencemet, és boldogan nézte, ahogy eszem. Emlékszem majszoló zavaromra. Kértem, egyen velem ő is, de azt mondta, nem kér, neki élvezet, hogy én ilyen jó étvággyal eszem azt a szalámis kenyeret. Élénken él bennem a nyári nap, a konyhánk, a zsírpapír, amiből kicsomagolta a szalámit, a tekintet, amivel nézi, hogyan majszolok. A szó szoros értelmében figyelmet szereztem az evéssel. Annyira jó gyerek akartam lenni, hogy „jó evő” lettem. És persze eszköz a küzdelemben.

– Na ugye, ha rendesen nevelem azt a gyereket, akkor eszik is rendesen – jött a konklúzió az én szalámis zabálásomból anyám kioktatására.

Így kezdett az én lelki kertemben kialakulni egy saját málnás, amelyben magányos medvezabálásokhoz szoktam. Nagyon ritka volt nálunk a közös étkezés, ha volt, akkor is inkább marakodás. Messze túl azokon a határokon, amiket amúgy is szabott a szegénységünk. Vasárnapi ebédek voltak, de úgy zajlottak, hogy anyám megfőzött, azután elküldte az ebéd egy részét a szüleinek. Bátyám vagy nővérem volt a küldönc. Űgyesen ki is használták az alkalmat és ott is maradtak, megúszva a feszültséggel teli otthoni ebédet, aminek hangulatát talán legjobban apám vicce érzékelteti:

– Ez a leves ehetetlen!

– Ja, elfelejtettem a kanalat! – vágta rá anyám.

Apám természetesen ebéd közben azt is szóvá tette, hogy a legjobb falatokat nagyszüleim kapják. Egyik kedvenc poénja volt, hogy nagyanyám halálos beteg, de felfal egy fél csirkét, miközben rossz gyomrára panaszkodik. Anyám pedig a püspökfalat (farhát) erkölcsi magaslatáról irigynek nevezte apámat. Mire apám természetesen rám hivatkozott:

– Tudod jól, nekem mindegy mit eszek, a gyerek miatt mondom.

– De hát ott van neki a comb...

Ezzel tudva-tudattalanul azt kommunikálták: a legjobb falatok nekem járnak. Az is megtörtént – talán a hatvanas évek közepén –, hogy már egy darab téliszalámira is futotta. Természetesen ez nekem volt fenntartva. Amikor azonban anyám barátnője érkezett néhány napra vendégségbe, anyám hiába kereste azt a darab téliszalámit, mert apám eldugta. Csak az utolsó délután sikerült rálelnie, diadalmasan elő is hozta. Nagyot nevettek, amikor kiderült: a barátnő nem is szereti a téliszalámit. A történetet gyakran mesélte anyám, és bizony abban erősített meg, hogy az a darab téliszalámi nekem volt fenntartva.

Milyen bokra lett mindennek felnőtt koromra? Nemrég felkértek minket egy kereskedelmi kampányra, mely azt hirdette, minden közös étkezés egy lehetőség. A sajtótájékoztatón nagyszerű ételeket szolgáltak fel és ebéd közben beszélgettünk az újságírókkal. Némelyik leplezetlenül ignorálta a közös étkezések nagyszerűségéről szóló beszélgetést, zabálta a burgonyapürében sült gombás bélszínt és meredt maga elé. Én természetesen azzal voltam elfoglalva, hogy értelmeseket mondjak a gyanakvó újságíróknak, akik úgy gondolták, itt sincs többről szó, mint szemtelen reklámról. Pedig hát arról volt szó, azért vállaltuk el, mert úgy gondoljuk, az étel elkészítésére szánt időnek arányban kellene állni az elfogyasztásával. Sportot űzünk abból, hogy rendelési napokon beleférjünk a félórás ebédszünetbe, ezért összesen tíz percet szánunk az étel elkészítésére és tálalására.

Amire azonban az asztal végén bárgyún zabáló két újságíró rádöbrentett, az bizony egy mély hiedelemem, egy életen át őrzött meggyőződésemm volt. Az ételt miattam teszik az asztalra! Bárhol voltam, bármilyen asztalnál ettem, azt hittem a lelkem mélyén, az egész asztal az enyém.

Igazi tétje nem volt ennek a hiedelemnek, szerencsére sohasem volt különösebb botrány miatta, akár idegenvezetőként, akár esküvői meghívottként vagy egy bankett résztvevőjeként ültem asztalhoz. Nem volt valós kihatása az életemre, amint-hogy valószínűleg akkor sem éltem volna másképpen, ha azt

hiszem, a Nap kering a Föld körül, de azért mégis! Elképesztő, milyen mélyen belém gyökerezett ez a gondolat, amely nagyjából egy vasárnapi ebéd alkalmával ültetődött lelkembe.

GYOMJAIM

A Bach virágterápiában használjuk a nebáncsvirágot. Gyom. Özönnövény. Amikor felvetettük, kellene a Bach virágterápiás bemutató kertbe, azt mondta a kertész, akkor elfelejthetjük az összes többi.

Valahogy ilyen egy nárcisztikus gondolat is, ha kellő megtáplálással ültetik el. Vacsorák és ebédek sorozata pereg le előttem, és én sohasem vendégnek éreztem magamat. Mindig ünnepeltek. Hát innen az a nagy Károly-napi duzzogás.

Az nagyon fontos, hogy a gyerek akkor is tudjon közös étkezéseken részt venni, ha válófélben vannak a szülei. Az együtt elköltött étkezések jól összehangolnak, ritmusuk nyugtat, segít előhozni az olyan témákat, amiket a gyerek amúgy nehezen „terjeszt elő”.

A válófélben lévő szülők sajnos hajlamosak arra, hogy kerüljék a családi asztalt, mert az együtt evés veszekedésbe torkollik. Valamelyikük azonban üljön le, egyen a gyerekekkel, mert különben az evés valamiféle abrakoltatássá válik, irányítássá, pedig ezen a téren is türelmesen kell mintát adni.

A gyerek ízlése csak nagyon lassan alakul abba az irányba, amit mi felnőttek egészségesnek tartunk, bármi is legyen az. Csak lassan térnek át az anyatej zsíros-édes monokultúrájáról a sokszínűségeire. A lényeg, hogy következetesen mintát adjunk.

Nekem legjobban a folyamatos irányítás fáj a nagyszüleimnél.

FŐ NÉV

Nagyanyám vezényszó-főnevekben beszélt anyámmal.

- Jutkám, a Betacid.
- Jutkám, az ablak.
- Jutkám, a kompót.

Ezek a főnevek azt jelentették, légy szíves, hozd ide a Betacidomat, légy szíves, csukd be az ablakot, felforrt a kompót, légy szíves, vedd le a tűzhelyről. Azóta is mélyen elkésérítenek az ilyen főnév-mondatok. Galiba kutyának például elég lenne azt mondani:

- Labda! – máris rohanna a játék hevében. Én azonban mondatba foglalom.
- Légy szíves, hozd a labdádat.
- Okos kutya ŰL!
- Most pedig szépen FEKSZIK!

Az egyik legnagyobb pszichológiai felfedezésnek tartjuk Zerkával a nominalizáció tetten érését. Annak a beszédmódnak a kiszűrését, amikor egyes szám első személy helyett főneveket, igeneveket használunk.

– Hát, tudja az ideg... – mondja a kliens. Nominalizál, csak a főnevet mondja ki ahelyett, hogy énközlést mondana.

- Hogy érti, hogy az ideg?
- Hát bennem van az ideg.
- Az mit jelent?
- Hát, hogy az ideg van bennem. Hogy fölbasszák az agyamat.
- Mikor történik ilyesmi?
- Folyton. Folyton belém verik az ideget.
- Legutóbb?
- Tegnap este... az nem jó... ízé...
- Mi történt tegnap este?
- Belém kötött az a szemét.
- Hogyan történt?
- Fölbaszta az agyamat.

- Pontosan hogyan?
- Szidta az anyámat.
- Hogyan?
- Hát hogyan, hogyan, hát kurvázta.
- Pontosan mit mondott?
- Azt mondta, mi a kurva anyádnak kell most megint innod.
- Mit válaszolt?
- Hát az ideg, mert bennem van az ideg, meg még te is fölba-
szod az agyamat.

Más összefüggésben szokta mondani ugyanez a hölgy:

- A máj, tudják a máj...

Amiből bizony tudjuk, elég komoly májkárosodása van az alkoholtól.

Szóval az ilyen főneves beszéd számomra a meg nem gon-
dolt gondolat ős patkánya. József Attila így ír róla:

*„Ős patkány terjeszt kórt miköztünk,
a meg nem gondolt gondolat,
belezabál, amit kifőztünk,
s emberből emberbe szalad.
Miatta nem tudja a részeg,
ha kedvét pezsgőbe öli,
hogy iszonyodó kis szegények
üres levesét hörpöli.”*

Később persze már játszottam:

- Jutkám, a Betacid... – mondta nagyanyám.
- ...azt segíti, hogy nagyokat tudjak bőfögni, ha telezabáltam
magam – tettem hozzá kiskamasz koromban.
- Jutkám, az ablak... – mondta nagyanyám.
- ...egy nyílászáró – mondtam ki sokszor hangosan is, ami-
kor már rossz gyerek lett az elrontott gyerekből.
- Jutkám, a kompót... – mondta nagyanyám.
- ...azután kerül a tűzre, hogy Mikivel jöttök, mert ugye te
hámozod a birsalmát és akkor vesszük le, amikor indultok,
mert így arra hűl ki, mire már elmentetek és Mikinek csak a
szaga jut – tettem hozzá keserűen.

Engem is irányított, azonnal, ahogy beléptem záporozni kezdtek rám a vezényszavak. A szó szoros értelmében allergiás lettem az irányítottásra. Máig túlreagálom. A válófélben lévő szülőknél azért áll fenn egy ilyen reakció veszélye, mert a szülők a házasságon belül is szeretnék megszerezni a kontrollt. Küzdenek érte egymással, ez a hangulat átragad a gyerekekkel való bánásmódra is. Az biztos, hogy a gyerek majd érzékeny lesz bármilyen irányításra, mert felidézi benne azokat az időket, amikor válófélben voltak a szülei.

Az emlékek ugyanis a jelen hangulathoz igazodva állnak össze. Az én emlékeimnek kevés köze van ahhoz, milyen volt nagyanyám valójában. Valós lényének kevés köze volt ahhoz a képhez, amely kialakult bennem. Leginkább egy tüskés bokorhoz hasonlítanám. Gyökereit a következőképpen tudom összerakni. Egyrészt valóban a lovaskocsin, kényelmes párnák között utazott a menekülők csapatával, miközben a többiek az ő szekerét tolták, másrészt akkor már valóban hónapok óta mozgásképtelen fekvő beteg volt. Ausztriában gyógyították fel lázat okozó injekciókkal. Néhány lázroham valahogy felerősítette az immunrendszerét és legyűrte a betegséget. Hazafelé már ő is kúszott-mászott, négykézlábalt az oroszok elől bujkálva. Apám azonban a lovaskocsin utazó nagyanyámat kötötte össze egyenes vonallal a beteg öregasszonnyal, akit én ismertem meg.

- Húsz éve halálos beteg! – szokta rá mondogatni.
- Tudod jól, hogy ez nem igaz! – válaszolt rá anyám.
- Miért?
- Mert gonosz vagy.
- Ő szokta mondogatni, nem éri meg, hogy unokája szülessen, és már van neki vagy öt!

Ez a cáfolat bizony kevéssé volt meggyőző, így hát szépen kialakult bennem az a kép, hogy nagyanyám az ő főneveivel – németekkel és magyarokkal – úgy terelgeti anyámat, mint az idomár az oroszlánokat, kezében a betegség finom ostorát csatogtatva.

Abban az időszakban, amikor ezek a mondatok ostorcsapás-szerűen értek, még nem tettem hozzá semmit, csak azt láttam, anyám a hatásukra csendesesen teszi a dolgát. Azt éreztem, más nem beszél vele így, s ha megpróbálná, megkapná a magáét. Előttem alázták meg azt, aki fontos volt nekem, előttem vették el a tekintélyét. Ugyanaz volt a struktúra, mint otthon. Csak ott apám tette ugyanezt.

Hát ezért kell annyira Vera asszony a Szalonba! Nyilván igazságtalannak éreztem annak idején azt, ahogy nagyszüleim, talán maguk a vendégek is ugráltatják anyámat, aki ebben a környezetben cseléd volt, mondjam ki bátran. Vera asszonnyal is kompenzállok. Azt szeretném, legyen megbecsült házaszszony, akivel mindenki tisztelettel bánt, és aki komolyan veszi a feladatát, átlátja jelentőségét. Annyira tiszteljük és bízunk benne, hogy a feladatáról szinte nem is beszélünk vele. Jobban végzi, mintha mi irányítanánk. Jobban ért hozzá. Tudja, mikor és hogyan szabad belépni a vendégek alkotta körbe, figyeli az események ritmusát, kiszámítja, mikor cselekedhet és mikor vonuljon vissza észrevétlenül.

Tulajdonképpen nagyanyám is feltételezte anyám kompetenciáját, amikor egyszerű főnevekben, félszavakkal irányította:

- Jutkám, a Betacid.
- Jutkám, az ablak.
- Jutkám, a kompót.

Ezek a főnevek azt jelentették, anyám alapján kompetens, tudja a dolgát, csak nagyanyám kezében akarja tartani az irányítást.

BŰVÉSZTRÜKK

Számomra a folytonos tilalmakat jelentette, amióta csak az eszemet tudom. Amióta sikerült megmozdítanom azt a sínarabot, ami az ajtót támasztotta, amióta rá tudtam tenyerelni a

varrógép pedáljára, amióta ki tudtam nyitni az éjjeliszekrény gyógyszeres fiókját. Alapvető pszichológiai igazság, hogy a ti-lalomnak azért nehéz ellenállni, mert arra fókuszáltat, amit tilt. Egy kedves cseh filmben az iskolarádió bementa, hogy a nagy hidegre tekintettel tilos megnyalni az iskola előtti vaskorlátot. A következő képen három suhanc volt a nyelvénél hozzáfagyva a korláthoz, amit egy duzzogó kövér pedellus forrasztópákával melegített.

Ráadásul, ha valamire fényt fókuszálunk, a környezete ár-nyékba kerül. Ismerős kép, hogy a gyerek a foglalt hintára vár, a nagymama, pedig győzködi:

- Pistike, ott a mászóka!
- Neeem!
- Ott a homokozó!
- Neeem!
- Ott a csúszda!
- Nem.

A hinta fókuszában leárnyékolódik a többi dolog, sőt, az ár-nyék sötét szurka még jó ideig rajta ragad. Mert ha az ember nemet mond valamire, azt csak nagy sokára fogadja el – ha egy-általán valaha.

Mégis, ha egyszer el akarjuk kerülni az irányítást, akkor ho-gyan tudjuk elérni a gyerekek legalább azt, ami neki jó? A mi-nap kirándulni indultunk baráti családokkal és gyerekekkel. Ahogy kászálódtunk kifelé az autóból, az egyik fiú kavicsokat kezdett dobálni a parkolóban. A szülei el voltak foglalva, egy másik apuka vette észre, már rászólt volna, hogy ne dobáljon, amikor észrevett minket.

- Várjunk csak, hogyan is mondanák ezt Baktayék?
- Egyelőre hallgatunk, mert ha felhívjuk a figyelmet a dobá-lásra, terjedni fog.
- Terjedni fog – mondta az apuka, mert már egy másik gye-rek is csatlakozott. – Mi lenne, ha azt mondanám, a kavicsok ott szeretnek lenni, ahol vannak?
- Halljuk!

– Gyerekek, a kavicsok ott szeretnek lenni, ahol vannak – fogalmazott pozitívan az apuka.

– Akkor most ott is szeretnek lenni, ahová dobtam őket! – válaszolt a kezdeményező fiú.

– Nagyon jó ötlet a célba dobálás! – lépett közbe Miklós – Én már találtam is egy jó dobókavicsot. Mindenki gyűjthet tízet, azután a horhosnál jöhet célba dobó verseny.

A közbelépés jellegzetes manipulatív eljárás: rapport a hangadóval (dicséret), majd a cél átkeretezése (célba-dobálás), végül sugalmazás: kezdődhet a verseny. A sugalmazás beindított egy eszmecserét arról, milyen is legyen a célba dobó verseny, és elindította a társaságot. A gyerekek nem tudták, mi a horhos és hol van, de némi gyűjtés után nekilódultak.

A sugalmazás tulajdonképpen „bogarát tesz az ember fülébe”. Beledöccenti a másik gondolkodását egy olyan mederbe, amely a mi malmunkra hajtja a vizet. Azért célszerű gyakorolni a gyerekekkel, mert a válófélben lévő szülőknek is sokat segít. Akár még együtt is maradhatnak, ha a sugalmazást használják vita helyett.

– Húsz éve halálos beteg! – mondta apám nagymamára.

– Tudod jól, hogy ez nem igaz! – válaszolt rá anyám, ahelyett, hogy raportot épített volna ki. Ha megteszi:

– Tényleg, hány halálos betegségből gyógyult már ki?

– Tízből biztosan – sétált volna bele apám a csapdába.

– Vegyük csak sorra – terelhette volna anyám.

– Annyin, amennyi az Orvos a családban első száz oldalán van. A múltkor ott láttam a könyvjelzőt. Szerintem betűrendben halad.

– Utána fogok nézni. Lehet, hogy már világrekorder...

Így kerülhette volna el anyja elárulását, úgy, hogy mégis más mederbe terelhette volna apám gondolatait.

Azt is mondhatjuk a sugallatokra, hogy lényegében azt juttatják a másik eszébe, amit mi akarunk. A jó beosztott tudja úgy irányítani a dolgok menetét, hogy főnöke úgy érezhesse, neki jutott eszébe a megoldás.

Kézenfekvő a válasz:

– Megette a fene azt a házasságot, ahol manipulálni kell egy mást. Ahol bonyolult technikákkal kell rávenni a másikat, hogy megcsinálja, ami természetes.

– Ha van eszközünk, akkor azt használjuk – mondjuk erre mi. – Az ellenvetés inkább arra utal, hogy az ellenvető számára bonyolultak a technikák. Pedig ezek ismerete nélkül nap mint nap becsapják. Az üzletben, a politikában, és ahol csak érik.

ORDÍTÓ SUGALLATOK

Válófélben lévő szülők számára megfontolandó, hogy a sugallatok technikáját úgy is alkalmazzák, hogy a külvilág, a társaság, a rokonság felé azt képviselik, amit a gyermek gondol a válásról.

Így egyrészt visszaerősítik a gyermek felfogását, tudatják a külvilággal, mit gondol róla, tehát megkönnyítik mások számára, hogy szót értsenek a gyermekkel. Másrészt az ilyen idézőjeles közlések jelzik is a kommunikáció határait.

– Mi van veletek?

– A gyerek szerint apuci közelebb költözött az irodához.

– Szóval elköltözött?

– A gyerek szerint mostanában nagyon sok dolga van, csak ritkán tud hazajönni.

– Váltok?

– A gyerek szerint most külön élünk.

– A gyerek szerint, a gyerek szerint, és szerinted? – kérdezheti a túlságosan kíváncsi barátnő, bár a „gyerekszáj” többnyire elég frappáns ahhoz, hogy megállítsa a további nyomulást.

– Azt szeretném, legyen úgy, ahogy az a gyerek szerint a legjobb.

YIJONG, YAJONG

Hogy finomabb sugallatokat fogjunk az emlékezés vitorlájába, a Gabi bácsi féle művész vonal leállítását is érdemes szemügyre venni. Anyámnak ugyanis volt egy vízvázasztó elmélete: ami jó, azt a Döbrentey családtól örököltém, ami rossz, az Baktay.

Volt pedig Gabi bácsinak egy lánya, egyetlen gyermeke, aki rokonsági fok szerint tehát anyám unokatestvére, de korban inkább hozzám állt közelebb. Eszter nagyjából egy évtizeddel idősebb nálam, kettővel fiatalabb anyámnál. Azokon a bizonyos Károly napokon és a Döbrentey család egyéb jelesebb ünnepein pedig fő téma volt Eszter tehetsége. Helyesebben az, amit anyám tehetségként értelmezett. Mert valójában arról volt szó, hogy Gabi bácsi és a felesége annak a híve volt, hogy békében hagyják a gyereket kibontakozni. Csak annyit tettek, hogy amit rajzolt, alkotott, azt jól megdicsérték, lefűzték, aztán ha elment hozzájuk valaki, hát megmutatták neki. Ebből az egészből anyám annyit értett, hogy az Eszter, az egy istenáldotta tehetség, már egészen kicsike korában gyönyörűen tud rajzolni, igazi Döbrentey. Mert nem csak a Gabi bácsi tudott ám gyönyörűen festeni, de a Laci bácsi is a családból és a többiek is tehetségesek voltak, Ildikó is. A Döbrentey, az művészi képességű és tehetséges, a Baktay bezzeg fakezű. Ezt el is ismerte magáról apám, aki a fociban ballábas volt, amúgy is inkább balkezes, dobni például ballal dobott, de jobbal írt. Valószínűleg átszoktatott balkezes volt. Hamar rám került a bélyeg: készségi tárgyakból tiszta Baktay. A „tisztá” kifejezés a „teljesen olyan, mint” szinonimája.

Míg tehát a Gabi bácsi lánya, Eszter, aki ugyancsak rossz evő volt, a szél is elfújta, ezért hívták pihének, majd Pehinek, már egészen kicsiny korában olyanokat alkotott, amiket érdemes volt lefűzni, rólam már akkor megállapították, hogy „tisztá Baktay” fakezű vagyok, amikor még az eszemet sem tudtam. Vi-

szont hallottam a történeteket Pehi tehetségéről, Ildikó sikereiről, rólam pedig egy szó sem esett. Helyesebben nekem csak sóhajok jutottak.

Mai fejjel azt látom, folyamatosan értek a sugallatok, amelyek arról szóltak, egy dologban vagy Döbrentey, vagy Baktay lehetek. Mivel apám ügyetlen volt rajzban, énekben, hát ezekben az első ügyetlenségben rám került a Baktay-billog.

Van-e rá módszer, hogy megbizonyosodjak róla, valóban a szüleim között folyó küzdelem áldozata lett-e művészi képességeim egy jó része? Meg tudom-e állapítani, nőtt-e nálam is az a fű, amely Eszter és Ildikó kertjében? Van bizony. Az egyik kulcs éppen Eszter, aki nagynéném, de inkább unokatestvérként voltunk egymással. Az ő későn született lányai és az én korai lányaim már szinte egy generációba tartoztak. Eszter valóban istenáldotta tehetség volt, akit a Gabi bácsiék-féle hozzáállás segített kibontakozni. Ők szépen hagyták nőni azt a bizonyos varázsfüvet. Öntözgették, táplálgatták, simogatták, de amúgy csak nézték és hagyták kibontakozni. Esztert egyszerre vették fel az orvosira és a képzőművészetre, amikor szocialista összeköttetés nélkül mindkettő lehetetlennek számított, márpedig az ő papírjain ott volt a klerikális reakció billoga.

Eszter orvos lett, kiváló diagnosztá. És ezen a ponton látom az esélyemet, mert magamról is elmondhatom, sőt, mások is elmondják, jó vagyok a diagnózisok gyors és pontos felállításában. A homeopátiás szereket például teljesen megérzés alapján választom ki, azután a biztonság kedvéért utánaolvasunk Zerkával és rájövünk: jó fél tucat olyan jelet is észleltem, amik azon bizonyos szer mellett szólnak és megkülönböztetik a másiktól. Ugyanez van Bach doktor módszerével, a terápiában használatos virágescenciák felismerésével. Anyám szerencséire nem látta az összefüggést a diagnosztizálás és a művészi hajlam között, így csak utóbbit sugallta ki belőlem.

Ráadásul Eszternél már „eredetiben” láttam, hogyan gonдозza saját lányai tehetségét, így az én gyerekeimet nagyrészt már így nevelhettem. A legnagyobb lányom, Andrea sikeres

belsőépítész, Bori ígéretes a kertépítészet terén. Peti fiam fantasztikusan rajzol, fotóz, filmez és csodás érzékkel ír, Lilim pedig fest, varr, táncol, versel és környezetvéd. Eredményeik olyan szembetűnők az én sutaságomhoz képest, hogy már meg is kapták anyámtól a „tisztá Döbrentey” minősítést.

SEBAY

Az én művészi kibontakozásomon Zelkával kezdtünk el dolgozni. Az első ilyen nekifutásunk az ételképek voltak. Ott láthatók a honlapon. Helyesebben úgy kezdtük, Zelka rajzolt egy tájképet, azt lemásoltuk sok-sok példányban, és elkezdtem akvarelllel kifesteni. Ahogy éppen sikerült. Ahogy az éneklést tanulom. Ha sötét lett a kép, azt mondta Zelka, borús az ég. Ha rácsúszott a domb zöldje a fa törzsére, Zelka merészséget látott, művészi lendületet, ha pedig néha sikerült vonalon belül tartanom azt a folyós akvarellt, akkor fegyelmemet méltatta. És egyszer, egy szilvásgombóc ihletésére elkezdtem étellel kiszínezni a tájképeket. Új, saját technikát alakítottam ki. Érdekelt is engem, ki mit mond ezekről a képekről! És legnagyobb döbbenetünkre (Zelka jól palástolta) sikeresek voltak. A látogatóink, klienseink tetszése több volt udvariasságnál, mert egy barátom boltjában meg is vették a mi ételképeinket. Jó pénzt adtak értük. Olyanok, akiknek fogalmuk sem volt, kik az alkotók.

A képaláírások akkor még úgy születtek, hogy én begépeltem őket, Zelka pedig saját finom kézírásával ráírta a mondatokat a képre magára. Nekem a pusztá gondolattól is megremegett a kezem! Először a színek, csak a színek, azután a formák. Kézzel írni most tanulok újra, de erről később. Itt csak annyit, ha bárki azt mondja nekem életem nagy részében, hogy lesznek még piacképes Baktay-képek, amelyek az én ecsetvonásaimat, mi több, az én saját technikámat viselik, hát úgy körberöhögöm, mintha azt mondta volna, Vivaldit énekelek majd kórusban, zenekari kísérettel, értő közönség előtt. Vagy lesz majd

otthon kupám, amit komoly futballtornán kemény küzdelemben nyer el a csapatom. Az én csapatom, mert én vagyok a kapitánya.

Hogyan maradhatott ennyire ugaron lelkem kertjében a művészetek virágágyása? A következő kommunikáció zajlott ezügyben, például anyám és egyik barátnője között:

– Tegnap volt itt Gabi bácsi. Hát képzeld, a lánya, a Pehi, az egy tehetség! – erre én persze felkaptam a fejem, mi is az, hogy tehetség.

– Gábor a festő? Döbrentey Gábor? – lelkesedett a barátnő.

– Igen. Az ő nagy pannója volt a városházán, amíg le nem bombázták.

– Mesélted. Ő az, aki a Parlamentet restaurálja.

– Nahát, ők a Pehit úgy nevelik, hogy máris kész művész. Egyéves kora óta gyűjtik az összes rajzát! Csoda!

AZ IDŐSEBB PÉLDÁJA

Ebből számomra, kagylózó kisfiú számára azonnal lejtött, hogy Pehiről már egyéves korában lemaradtam. Hiszen ő már akkor tudott olyat, amelyet én még most sem, különben biztosan gyűjtenék, lefűznék az én rajzomat is. A gyerek számára ugyanis minden lehetséges, meg van róla győződve, hogy bárki lehet belőle. Ennek a hitnek egyetlen előfeltétele van, hogy fiatalabb legyen a példaképnél. Ha nála fiatalabb tud olyat, amit ő nem, akkor borul ez a mély meggyőződés.

Nézzük azonban, hogyan folytatódik a beszélgetés:

– Örökölte az apja tehetségét! – válaszolja a beszélgetőpartner.

– Azért sokat is foglalkoznak vele, főleg az anyja. Ő talán még tehetségesebb, mint az apja, de csak rajztanár lehetett belőle.

Ez a beszélgetés már egészen másról szólt. Egyfelől ugyanis természetesen fontos volt anyámnak, hogy a Döbrentey-vér

abszolút felsőbbrendűségét hirdesse, másfelől azonban ennek az volt a kontextusa, hogy lenyomja a Baktayt, egyrészt mint vérvonalat, másrészt mint embert. Kedvenc sémája volt a feleség, aki tehetségesebb a férjénél. Ilyen volt Éva nővére, aki kénytelen volt feladni egyetemi katedráját a szülés miatt, pedig sokkal jobban megérdemelte, mint a férje. És természetesen ilyen volt ő maga is, akit ugyancsak a szülés gátolt a kibontakozásban.

A beszélgetés tehát egyáltalán nem Pehi tehetségéről szólt, nem is rólam, hanem anyám identitásának erősítéséről. Azt segítette, hogy megbékülhessen saját élethelyzetével. Hiszen a nő sorsa, hogy háttérbe szorul tehétségteleőbb férje mellett a gyerekek miatt. Így járt Éva nővére, így járt Eda, Pehi anyja, és így járt ő maga is. Mellesleg.

Az én belső világomban azonban úgy csapódott le a beszélgetés, hogy esélyem sincs csatlakozni a Döbrentey család képzőművészeti tehétséggel megáldott vonalához. Ezt érezhatték is a beszélgetők, mert rám terelődött a szó:

– Ez a gyerek meg lassan már tud olvasni. Számol is – nézett rám büszkén anyám.

– Tényleg?

– Bizony! Ülünk a villamoson, kiolvassa a boltok nevét, a vonaton az állomásokét, de tudja is őket előre...

– Nagyon okos gyerek.

– Igen. Csak hát manuálisan... – és egy nagy sóhaj.

Akkora sóhaj volt ez, hogy még ma is összerezdülök a manuális szóra, sőt, egész bokrára, a verbálisra és az análisra is.

Valójában megint csak egy egészen mély hiedelemről van szó, olyan bokorról, amely jóval a születésem előtt, anyám gyerekkorában vert gyökeret.

Nagyapám szatócs boltjában volt egy szép karos mérleg. Máig családi darab nálunk. Anyám azt látta, ennek a mérlegnek egyensúlyban kell lennie. Ezt a struktúrát vitte át a gyerekeire. Egyformán kell szeretni mind a hármát. És a gyerek belső egyensúlyára is. Ha tehát valaki jó volt valamiből, azonnal jött

egy viszont, a viszontnak is megvolt azonban a maga viszontja. Érdekes módon itt erősítették egymást apámmal, igaz, ő első-sorban arra tromfolt, ha valakiről vagy valamiről jót mondtak. Erről később bővebben.

Itt az a fontos, hogy a váló, civakodó szülők gyerekeinél olyan közlések is mélyen megülnek, amelyeket a felek valójában a gyerek feje felett egymásnak mondanak. Ha pedig ezek strukturálisan hasonlóak, akkor félelmetesen megerősíthetik egymást, hiszen a látszólag ellentétben állók közös hiedelme nagyon mély igazságnak tűnik.

Az igazi mélyszerkezet azonban az árnyékolás. Mi neveztük el így Zelkával. Már említett példánk a nagymama, aki a foglalt hintára várakozó unokáját igyekszik terelgetni:

- Hagyd a kislányt hintázni, Soma!
- Nem.
- Nézd, ott a csúszda!
- Nem.
- Menjünk a mászókéra!
- Nem.
- Ott vannak a játékaid a homokozóban!
- Nem.

A sok próbálkozás következményeképpen azokra a dolgokra, amelyekre nagy rámutat, egy sötét árnyék borul. A tagadás árnyéka. Tudjuk jól, ha már egyszer nemet mondtunk valamire, akkor nehezen váltunk igenre.

Miközben a váló szülők egymásra fókuszálnak, a fénycsóván kívül eső dolgok egészen furcsa fénybe kerülnek a gyerekek szemében. Az eredetileg egymásnak szóló közlés, üzenet egészen másképpen cseng a gyerek fülében.

- Mindenki követ el nevelési bakit!
- Csak elég jó szülő van, tökéletes nincs!
- Tudálékos anyaszidás az egész! – vághatja rá az olvasó.

FIKCIÓ

Nézzük meg azonban, mi történik, ha a szülők együttműködnek a gondoskodás funkcióban. Ha apám másképpen éli meg az én tehetségem elleni kritikát, mint az ő, személye, identitása iránti támadást, ilyesmit mondhatott volna:

– Kérjük meg Edát, foglalkozzon egy kicsit Mikivel!

Ráadásul komoly hasítás is volt a dologban, hiszen Kodály volt azon kevesek egyike, akiket szüleim feltétlen tiszteltek. Nagyrészt '56-os bátor kiállásáért, de bizonyára ismerték elméletét, hallottak a módszeréről. Az azonban mély meggyőződésük volt, hogy a jó hallás vagy a botfúlúság eleve elrendelt adottság. Apámnál valószínűleg onnan táplálkozott ez a hiedelem, hogy nevelőapja zenész volt. Kocsmákban játszott tangó-harmonikán. És apám mégsem tudott harmonikázni.

Míg tehát a válófélben lévő szülők egymás identitását rombolják a küzdelem hevében, észre sem veszik, milyen meghatározó sugallatokat adnak gyerekeiknek. Egyszer csak ott van valami olyan hiedelem, meggyőződés a gyerek lelkében, amelyről fogalmuk sincs, hogyan került oda. Mint amikor egy ismeretlen növény bújik elő a kertben. „Jaj, tényleg, én pöktem ide a cse-resznye magjait tavaly májusban!” Vagy amikor hirtelen észrevesszük, hogy kipusztult valami. „Mi lehet ez a kopasz csík a fű közepén? Ja, hiszen arra járok, mikor a ruhát kitergegetem!”

Hát így sikkadt el az én művészi fejlődésem, talán tehetségem, így verte fel a gaz a virágos kertet, amelyben legfeljebb a diagnosztizálás képessége tudott gyökeret eresztetni. És a nyelvtelhetség.

Nagyszüleimnél folyamatosan szólt a német rádió, helyesebben a német nyelvű osztrák Ö-Regional. Anyám kedvence az Autofahrer unterwegs című műsor, amely nagyjából születésemkor indult és évtizedeken át szólt minden délben. Amolyan drive-time műsor volt, valószínűleg azért is szüntették be 42 esztendő után, mert az autósok ma már reggel és délután hallgatják az olyan adásokat, amelyek könnyed csevej mellett

slágerekkel és vidám zenével tartják őket éberen. És persze folyamatosan tudósítanak az utakról. Én pedig ezeket a forgalmi dugókról szóló híreket úgy fújtam, mint mások a magyar vízál-lásjelentést. „Lkw Unfall, 1 Kilometer Stau am Arlberg Pass in beiden Richtungen” és hasonló baleseti jelentések ragadtak meg a fülemben, ezeket sokáig fújtam, mondogattam magam-ban. Olyasmik voltak, mint az angol gyerekek számára a nursery-rhyme. „Eeny-meeny-miney-moe catch the tiger by the toe...” Ma is rájár a szám, hogy valami akkori Autofahrer unterwegs szövegből egészítsem ki: „Semmeringpass”, „Katschberg”, „Harpfnerwandtunnel”.

Hasonlóképpen vagyok máig egy lemezzel, az akkori német slágerlistás számokat tartalmazó „Spitzenreiter 1964” cíművel. Tökéletesen megtanultam a dalokat, szöveggel, dallammal, pe-dig csak néhány szót értettem belőlük. Most, majd’ fél évszázaddal később előszedtem az internetről a címeket, a német il-letve angol szöveg időközben úgy feltisztult, hogy értelmes versszakokat tudok énekelni valamennyiből.

Ebből anyám a németre természetesen ráerősített, hiszen apám akkor még nem tudott németül, így a Döbrentey kultúr-fölény szimbólumává vált a némettudás. Mint oroszlánidomár kezében, úgy csattogtak a német szavak, ha anyám szüleivel vagy másokkal beszélgetett.

Ha most körülnézek lelkem kertjében, mi is maradt meg eb-ből a történetből, azt kell mondjam, furcsa bokor sarjadt ki. Az fogott meg, hogy apám felvette a kesztyűt és elkezdett németül tanulni. Tanfolyamra járt, magolt, levelezni kezdett egy német családdal. Anyám sokat mulatott rajta, nagyjából úgy kezelte, mint engem a művészi hajlamokkal. Aztán egyszer csak apám kezdte el kijavítgatni őt, mert apám nyelvtant is tanult. Saját családi címerével győzött le egy Döbrenteyt.

Azt gondolom, ez életem egyik vezérmotívumává vált. Ker-tem legnagyobb részét úgy teremtettem, hogy egyre bátrabban ugrottam neki egyre újabb területeknek. Ma nagy összegben

mernék fogadni, hogy két hét alatt bármilyen tudományból írunk egy disszertációt Zelkával.

Mindenesetre életem során eddig legalább nyolc olyan tevékenységet folytattam, amely önmagában is elég lenne büszkélkedni. Voltam számítógép-programozó, nyelvtanár, idegenvezető, tolmács, szakfordító, utazásiiroda-tulajdonos, egyetemi filozófia oktató, újságszerkesztő, rádiós szerkesztő, műsorvezető, volt saját alapítványom, amelyet az UNESCO is támogatott és – több külföldi képzésnek hála – lettem párkapcsolati terapeuta.

Miközben az életrajzi és nevelődési regények megengedhetik maguknak a fordulatot, hogy egy kiragadott élményre rámondják, azóta lett a hős ilyen vagy olyan, miközben a válófélben lévő szülők úgy vélik, megengedhetik maguknak a fordulatot, hogy „Miattad lett a gyerek ilyen!”, addig nekem az „emberi lélek kertje”-modellben alaposabban meg kell indokolnom, miért is éppen azok a füvek, fák, virágok fejlődtek ki, amelyek mai lelki világomat alkotják. Hiszen annyi mag, spóra repül be, annyi gyökér hatol be, oly sok hagyma rejtetik az eredeti talajban! A válasz belefér a kert hasonlatba.

Az verhet gyökeret az emberi lélek kertjében, ami bele tud illeszkedni az ott létrejött társulásokba. Hát ez a mi családunk bizony elképesztően mobilis volt, sokszor és sokan változtattak életpályát. Döbrentey nagyszüleim kényszerűségből váltottak szatócs-kantinosból másra, hiszen tönkrementek. Nagypám könyvelő lett, nagyanyám eladó egy tejboltban. Anyám valamivel születésem előtt végezte el a gondozónő képzőt, apám pedig születésem és a forradalom hatására úgy oldotta meg az életközépi válságot, hogy tanulni kezdett. Biciklizni, főiskolára iratkozott, németül tanult. Azt láttam tehát magam körül, mindenki változtat sorsán, hivatásán. Ezért aztán nálam a hivatás kevésbé egy terebélyes fa, mint a tudósoknál, amely addig növeli dús koronáját, amíg ráakasztanak egy Nobel-díjat. Nem is sudár jegenye vagy fenyő, amely felfelé tör, alsó ágait elhul-

lajtvá, mint a politikusok vagy a közéleti szereplők. Az én hivatásaim inkább gyümölcsfák, apró termetűek, hamar termőre fordulnak és el is öregednek. Barack, szilva, alma... eléggé kegyetlenül bánok velük, ha már gyengén teremnek, ha megtetvesednek, ha rászoknak a rigók a termésére, felhagyok a gondozásukkal. Leginkább azonban a növekedés határai állítanak meg.

Számítógép-programozó koromban ránéztem a velem szemben ülő kollégára: kétgyerekes családapa, öt éve programozó, az is marad, legfeljebb lesz majd belőle osztályvezető, ha bekerül az igazgató kegyeibe. Amikor nyelvtanár voltam és a belvárosi gimiben az érettségire készülő lányok elvették az eszemet, arra gondoltam, vagy addig csorgatom a nyálamat, amíg csorgó nyálú öregember leszek, vagy nagy botrány lesz, ha elkapom egyiket-másikat. Idegenvezető koromban élveztem a sok pénzt és a kalandokat, az utazást, de amikor arra gondoltam, öt év múlva is oda kell ülnöm a sofőr mellé a buszban, amikor láttam vén pojáca kollégáimat, akik saját maguk is unják a szövegüket, itallal, droggal könnyítettek sorsukon, azonnal alapítottam egy utazási irodát.

Tolmácsként boldogan éltem meg a tudatállapotot, melyben a fejemen átfolyik másik emberek közlendője, miközben egy furcsa agyzugomban processzálom, énem pedig eltűnik a langymeleg semmiben. Napokig kerestem ólmos fáradságban. Hamarosan átálltam a szakfordító munkára, mert ott legalább értettem, amit fordítok, csak éppen azzal küzdöttem, hogy ennél sokkal jobbat tudnék írni én magam. Egyetemi filozófiaoktató koromban azt láttam, a tanszékvezetők élete alig különbözik a miénktől, legfeljebb annyiban, hogy végképp megunta őket a családjuk. A szerkesztő, műsorvezető daráló munkáját pedig bizonyára el tudja képzelni az olvasó.

SZÁZÉVES DIÓFÁT ÜLTETTEM

Most nagyon bízom benne, hogy a Zelkával létrejött társulás új életvilágot teremt, teret enged egy szép diófának, ami a párkapcsolati terápia. Ennek árnyékában jó megpihenni és a szünyogok is békében hagynak.

Térjünk azonban vissza arra a komoly hatásra, amit a német nyelv tett életemre. A Baktay szót kezdetben úgy hallottam, hogy a német szövegből ugrott elő. Az alaphelyzet ugyanis az volt, hogy amikor anyám mesélte nagyszüleimnek apám valamelyik legújabb „tetelet”, akkor rászóltak:

– Nicht vor dem Kind!

Erre anyám németre váltott, de valahogy elveszett a mutató-, kérdő- és személyes névmások erdejében. Aztán amikor végre készen lett a vádirat, befejezte a mondatát, akkor jött hidegzuhanyként az értetlen kérdés:

– Wer?

– Na, der Baktay – nevezte meg a bűnöst méltó dühvel a hangjában.

Néha még ma is összerándulok a neventől. Nehezen írom le, ha valahová be kell írni, mint személyi adatot, gyakran hibázom el.

Arra kifejezetten emlékszem, az iskolában mint pörölycsapás ért, ha valaki kimondta a Baktay nevet.

Tisztátalannak, árulónak éreztem magam, ha elhangzott a Baktay név. Mert bizony azokon a gyűlöletes délutánokon, amikor anyám felvitt nagyszüleimhez, hogy valahogy ellegyek, amíg ő cselédkedik, és hallgatja nagyanyám számomra utálatos panaszait, sokszor hangzott el a szitok elkeseredett hangsúlyával a Baktay név. Akkor én azért egy kicsit beavatottnak éreztem magam, és egy kicsit hálás voltam, hogy tudom ám, miről van szó. Én is haragudtam arra a gonosz Baktayra, aki anyámat ennyire keseríti, akire nagyszüleim is csóválják a fejüket. Amikor a Baktayra panaszkodott anyám izzó gyűlölettel, én is vele éreztem.

Mai fejjel tudom, a gyerek a jelenben él, azt érzi, amit a körülötte lévő. És talán akkor még nem is éltem meg identitásként, hogy én is Baktay vagyok. Én a Mikike voltam, a Mikica, a Battitimittos, ilyesmi. A többi családtagot mindig is beceneven emlegettük, csak apám volt a Baktay. Máig nem tudom, hogy szólítsam, pedig húsz éve meghalt. Egész gyerekkoromban elárultam apámat, aki pedig a maga módján szeretetett, sőt, én voltam az, akit életében a legjobban szeretett. És micsoda társaságba keveredtem, én áruló! Nagyanyám volt számomra maga a tisztátalanság: bőre tele szemölcsökkel, bibircsókokkal, foltokkal. Kövér volt, nehezen mozgott és rettenetesen hosszan tudott szellenteni. És persze folyton valamilyen betegségre panaszkodott. Nekem legjobban az övsömör ragadt meg. Az a képem róla, hogy belülről valahogy oszladozik és egy „sömöröv” tartja össze, különben szerteszét folyna. Nővérem, aki sokkal idősebb nálam, orvos akart lenni, de rosszul lett a boncoláson. 17 éves volt, tehát én hat. Csak úgy szőrmentén értesültem a dologról, anyám a fejem fölött mesélte valakinek, ahogy azt is, milyen rossz a kézügyességem, bot a fülem, ece-boca a mozgásom. Szóval, ahogy a boncolásra gondoltam és arra, a nővérem kirohan hányni, a nagyanyámat láttam ott a boncasztalon, ahogy a mindenféle torzult szervét nézik elszánt emberek. Mert nővérem amúgy egészem jól kijött nagyanyámmal, jól viselte és én a lelkem mélyén azt gondoltam, ez hosszú távon lehetetlen, biztosan hamarosan ő is elmenekül, olyan erős volt bennem a szökhethnék, amikor ott voltunk. Egy szó, mint száz, tudattalanul azért én magam is tisztátalan árulónak tartottam magamat, ha egy követ fújtam velük, amikor apámat szidták. Talán, ha egyszer lett volna bátorságom felkiáltani:

– De hát ő az én édesapám! Ne merd bántani a Baktayt, ő az én apukám!

– Hogy mertek így beszélni az apámról!

– Hogy mered a szádra venni apu nevét, te ronda szipirtyó!

Ez a kiáltás reked benne ma oly sok gyerekbe válófélben lévő klienseinknél. Ez a rekedés okozza a rekedtséget, a sok elfojtott sírás és ordításvágy kezdi ki a torkukat. Enyhébb esetben a mandulákat támadja meg, mint nálam, komolyabb változata az, amit kruppnak hív a köznyelv. A bátyámnál számarköhögés formájában jelentkezett.

Honnan vesszük a bátorságot Zelkával, hogy ilyesmit ki mondjunk? A tapasztalat mondatja. Tudomásul vesszük, hogy a croup-szindróma azon változata, amelyet a szleng kruppként emleget, vírusos gégegyulladás. A hangszalag alatti duzzanat szűkíti be a légutakat. Csakhogy miért éppen ott támadnak a vírusok, ahol nagy a feszültség a családban?

- Azért, mert amúgy is legyengül a gyerek immunrendszere – jöhet a hagyományos orvoslás válasza.

- Miért éppen ott támadnak a vírusok, ahol a sírást, az ordítást el tudják fojtani?

- Mert ott nagy a feszültség a garatban.

Ebben meg is egyezhetünk. A krupp megelőzése a békesség és a szeretet, de segíthet elejét venni a bátor ordítás is. A kruppos gyerekek hirtelen hallgatagokká válnak, amikor átjárja őket a bénult ijedtség, amikor megérzik, veszélyben a családjuk, azaz létük. Evolúciósan ugyanis a szülők konfliktusa evidens módon a gyerek létét veszélyezteti.

Tehettem volna mást is, mint az állandó árulást? Választhatam volna más életet, mint azt, amiben elvált, válófélben lévő szülők gyerekei lebegnek?

Honnan vettem volna a bátorságot? Honnan tanultam volna? Az árulást tanultam, ahogyan válófélben lévő szülők gyerekeként mozogtam a két világ között. A saját tisztátalanságomat tanultam. Mert persze anyám néha ugyanolyan indulattal sziszegte nagyanyám nevét apám előtt, mint apámét nagyanyám előtt. Főleg akkor, ha felidézte, hogyan ugráltatta nagyanyám a másik lánya miatt.

A NAGY ŐK

Mert Éva volt a félisten.

Pesten lakott, egyetemen tanított, azután egy elit gimnáziumban, a férje is egyetemi docens. Állandó jelzője: „Akár professzor is lehetne, ha belépne a pártba.” Szóval nagyanyám valami földöntúli örömmel szokta bejelenteni: „Jön Éva!”. Anyám összerándult, és máskor másnak sokszor idézte sértett gyűlölettel ezt a hangsúlyt. Még apámnak is. És az utána következő mondatot: „Jutkám, pucolj ablakot!”. Pedig anyám szerette a nővérét, csodálta, össze is kötötte őket a nagy menekülés kalandja egy életre.

Ha jött Éva, akkor anyám végképpen átment cselédbe, sőt, olyankor nekem is be kellett állnom, rezeget tisztítani Sidollal. Azt a bizonyos réz ágyat, amibe olyan bizalommal kapaszkodtam első lépéseimet téve, azokat a márványlapos réz éjjeliszekrényeket, amik a titkok világát rejtették, amikhez közeledni sem mertem. Legalábbis nagyon tiltottak voltak. Az egyikben például egy Opodeldok nevű kenőcs, ami szappant és szeszt tartalmazott, ráadásul kámfort, levendula- és rozmaringolajat. Nagyon megbántam, amikor kenekedtem vele és a szemembe ment.

És fényesíteni kellett a padlót, azt a durva deszkákból álló likacsos, szálkás padlót kellett fényesíteni, azt a hajópadlót kellett felkenni, azután kefével fényesíteni, amin egykor négykézláb tappogtam.

Ilyenkor még későbbben értünk haza, mint máskor. És akkor apám még dühösebb volt. Vén dögnek nevezte nagyanyámat. Ő nem a „Jön Éva” mondatot idézte sértett gúnnyal, hanem Éva férjének teljes nevét mondta ki azzal az áhítatos hangsúllyal, amivel nagyszüleim tették: „A Nagy Miklós!!!” Bizony, a nagyot megnyomta kicsit, mintha jelző lenne.

Amikor a Rádióban kezdtem dolgozni és beszédtechnikát tanultam, az egyik nehézség abban állt, hogy kimondjam a ne-

vetet. A Miklós előtt úgy mondjam a Baktayt, hogy az név maradjon. Apámtól ezt a jelzős szerkezetet tanultam a Miklós elé, úgy mondta a Nagy-ot, mintha Nagy Péterről beszélne. A Baktay név pedig amúgy is valami szégyenletes, elhadarni való dolog volt. Szegény beszédtechnika-tanárnőmmel együtt én is kínlódtam: vagy hadartam a Baktayt, vagy megnyomtam a Miklós rovására. Analízisben kellett rájönnöm, miért esik nehezemre névként kimondani a nevemet.

Ezzel el is érkezünk a könyv központi mondanivalójához, kérjük tehát az olvasót, készüljön fel kissé a befogadására. Elevenítse fel azt az élményét, amelyben úgy érezte „A nyelvemen van a neve!”. Pontosan tudta, kiről van szó, milyenek a mozdulatai annak az ismerősnek, miért került szóba, csak éppen a neve, az „nem akart eszébe jutni”.

Azt is próbálja meg, tisztelt olvasó, hogy újra megpróbálkozik egy idegen nyelv furcsa hangjának kiejtésével. Egy német r-el, angol th-el vagy holland k-val. Esetleg egy nyelvtörőt mondjon, a lényeg, valahogy érezze át azt, hogy nehéz valamit kimondani.

Ezt az érzést éli át folyamatosan a szülő, mert még mielőtt kimondana valamit, folyamatosan cenzúráznia kell magát. Végiggondolnia, érti-e a gyerek, amit mond, úgy érti-e, ahogy a szülő érti. Emiatt a szülő folyamatos beszéd feszültségbe kerül. Le kell mondani szókinsének nagy részéről, a szólások és közmondások adta nyelvi élmény pedig kifejezetten félreviszi a konkrétan gondolkodó gyereket.

– Ragasszuk meg! – kéri a gyerek, miután eltörte apu kedvenc poharát.

– Veszett fejsze nyele – vágná rá anya, de máris eszébe jut, a gyerek azt fogja mondani, ez nem fejsze nyele, hanem pohár.

El kellene magyarázni, mi a gond egy ragasztott pohárral, csakhogy ezzel beárnyékolná a kistraktort, amelyen ugyancsak ragasztás-sebhely van. Hát inkább megragasztja a poharat. És apu kénytelen örülni neki.

Minél képzetesebb valaki, annál nehezebben jut el oda, hogy feleslegesen megragassza azt a poharat, annál több kísérletet tesz arra, hogy elmagyarázza a gyereknek a helyzetet. Ami még furcsább, minél képzetesebb pszichológiailag, annál nehezebben törődik bele az öncenzúrába. Próbálkozik, hátha mégis keresztül tudja szuszakolni tudását azon a szűk garatrésen.

Sokszor érezzük ezt a feszültséget kollégáknál. Pontosan tudják, hiszen jól megtanulták, hol tart a fejlődésben a gyerekek, és szeretnék is felhasználni ezt a tudást. A korlátozott nyelvi kód azonban fogva tartja őket. Ezért sokszor még zavartabbak, mint azok, akik csak úgy, reflexió nélkül álltak át erre a kommunikációra. Úgy figyeltük meg, a pszichológus gyerekek különös képességeket alakítottak ki arra, hogy furcsa helyzetekbe kergessék a szüleiket. A mi gyerekeink elég hamar felismerik őket.

A szülők nyelvi tojástáncot járnak a gyerekekkel. Ez a korlátozott nyelvi kód feszültségben tartja őket, és szeretnék kiélni nyelvi kompetenciájukat. Egy nagyot és lendületesen táncolni a parketten. Csakhogy szülőként, a gyerek jelenlétében egymással is ebben a korlátozott nyelvi kódban kénytelenek beszélni.

KÓDOLÁS

A korlátozott nyelvi kód amúgy az alacsony kulturális szint, a krízis vagy a korlátozott elmeállapot jele. Bizonyos nézetek szerint a másság jele is lehet, ám ez talán még kellemetlenebb egy párkapcsolatban, amely a közös identitáson alapul.

Ez a korlátozott nyelvi kód azonban szépen lassan rátelepszik a szülők kommunikációjára. Elég azt megfigyelni, hogy kezdik egymást apunak és anyunak szólítani. Akkor is ott van a gyerekek virtuális közönsége, amikor kettesben vannak, vagy éppen mások társaságában. A családi színpad sajátos nyelvét használják, és közben kezdenek leértékelődni egymás szemében.

Jobb megfigyelőképeségű párok szokták is mondani: „Az ágyban pedig olyan jól megértjük egymást.”

Ennek pontosan az a titka, hogy a szex megengedi, sőt, meg is követeli a korlátozott nyelvi kód használatát. Szépen leállítja, helyesebben átállítja az agyunkat, legalábbis a kérgi funkciókat és a szavak helyett az érintés világába vezet. A kisbaba világába, a szavakon inneni világba. Abba, amiről szavakban nehéz is beszámolni.

Márpedig az ember számára nagyjából az létezik, amit el tud mesélni. Az ember történetekké alakítja az érintések, illatok, mozdulatok kusza halmazát, úgy érti meg, mi is történt vele. Csakhogy a történet szavakból áll. A legkönnyebb pedig szavakat idézni a szavakkal: „és akkor ő azt mondta, erre én úgy válaszoltam, de közben azt gondoltam magamban...” – szavak, szavak.

A terápia első lépése, hogy fejben vagy valóságban jelenetként alakítsuk a helyzetet, majd ezt bontsuk tovább illatokra, ízekre, mozdulatokra, hangokra, látványra. Egészen más világ tárul fel előttünk. Mintha szonárral hallanánk a delfineket, mintha infravörös tartományban néznénk az eget, mintha egy kutya orrával térképeznénk fel a környezetet.

Ha a szavak végre lemaradnak, csökken velük az a feszültség is, amit keresésük, cenzúrázásuk, félreértésük kelt. Szavak nélkül könnyebb őszintének lenni. Az illatokra, ízekre, mozdulatokra, hangokra, látványra nehéz ráfogni, hogy hazudnak.

Azok a párok tehát, akik az ágyban jól megértik egymást, erre az igazságra éreztek rá. Sőt, tovább is fejlesztették, például úgy, hogy tudatosan lezártak érzékszervi modalitásokat. Például úgy szeretkeznek, hogy fejhallgatót vesznek fel jó hangos zenével és szemüket is behunyják. Így jutnak vissza (előre) a kisbaba érzékszervi modalitásainak dimenziójába, amelyet az illatok, ízek, mozdulatok, hangok dominálnak, a látvány még csak lassan strukturálódik, a hangok pedig csak sokára állnak össze szavakká. Ez a megértés világa.

Ez a magyarázata annak, hogy a legocsmányabb szavakig elmenő veszekedést is feloldja egy ölelés, aminthogy a törött pohárra is az a megoldás, hogy kilépünk a szavak tehetetlenségéből az ölelés, az érintés dimenziójába.

A válófélben lévő szülők egyik csapdája tehát éppen szülőségük, az, hogy beleszorulnak a gyermeki nyelv csapdájába és abban igyekeznek megoldani a kérdéseket. Reménytelenül.

Az ölelésen, az érintés dimenzióján kívül ugyancsak kiutat jelent még az átlépés olyan közegbe, ahol más nyelvi kódot használnak.

Az biztos, hogy én azonnal más nyelvi kódba kerültem, amint kiléptem az ajtón. Nagyszüleimnél egy erősen németesített magyar, vagy magyarosított német dívott, apám pedig egészen más nyelven és stílusban beszélt házon kívül, mint otthon.

VESZTÉS

Talán csak az volt a konstans, hogy szerette kigúnyolni az embereket. Mai fejjel tudom, ez a magabiztosság hiányát jelentí, és én magam is saját bizonytalanságom miatt viselkedtem így életem első harmadszázadában. Kevés emberről mondtam jót, leginkább a kritikus volt az alapvető hozzáállásom.

Keresztapámról, ama nagy Miklósról például előszeretettel meséltem tovább a szórakozott professzor történeteket, amelyek a Döbrentey családban inkább Miklós bácsi professzorságát voltak hivatva aláhúzni, apám interpretációjában pedig a maflaságát.

Ez például a későbbiekben is hasznomra vált. Elég jól tudok eseteket, történeteket úgy mesélni, hogy meghagyjam a hallgató számára az értelmezést. Anyám rendre odateszi egy-egy sztori végére: „... ezt volt képes megtenni velem! Hát képzeld el!”. Apám úgy mesélt történetet, hogy csak nevetett egyet a végén. A hallgatója is nevetett, én gyerekként ugyancsak nevettem. Jobb volt tőle hallani ugyanazt, mint anyám mártírmeséit.

Anyám például Tóni bácsi „teteleit” a vele együtt lakó Imre bácsira fókuszálva mesélte, mintegy a „Szegény Imre bácsi!” fejezetbe osztva. Apám viszont meg sem említette Imre bácsit, csak pontosan beszámolt Tóni bácsi legújabb furcsaságáról. Persze nem nekem, hanem valami séta alkalmából elkapott beszélgetőtársnak. Ahogy apám és nagyszüleim éppen anyám narrációjában úgy jelentek meg számomra, mint anyám szenvedésének okozói, ugyanebben a történetszerkezetben Tóni bácsi „tetelei” úgy jelentek meg, mint Imre bácsi kálváriájának stációi. Hasonlóan interpretálta keresztapám szórakozottságát, amelynek szenvedő viselője Éva néni, vagy éppen ő maga volt. Ezúttal inkább apám stílusában mesélek el egy jellemző történetet.

Mert az én keresztapám bizony feledékeny volt, valószínűleg könyvet írt a fejében, így képzelem, vagy valamelyik pártlap sorai közül olvasta az igazságot, mindenesetre sokszor megfedkezett más dimenzióban adódó teendőiről. Egyszer például kiment az édesanyja elé Kelenföldre. A mama annak rendje szerint megérkezett Szombathelyről a vonattal, Miklós bácsi pedig annak módja szerint leültette, és beállt a sorba megvenni a jegyet a visszaútra. Ella mama ücsörgött. Miklós bácsi megvette a jegyet, zsebre vágta, és tovább olvasta az újságcikket, amit a sorban kezdett el. Ella mama ücsörgött. Miklós bácsi felszállt a buszra, leült és olvasott. Akkoriban az Operánál laktak, az egyes busz háztól házig vitte. Ella mama még Kelenföldön ücsörgött, amikor Miklós bácsi már letette otthon a kalapját. Éppen a papucsát vette, amikor Éva néném megkérdezte:

- Hol a mama?
- Ott felejtettem! – kapott a fejéhez Miklós bácsi.
- Hol?
- Az állomáson.

Rendőrségi akció lett a dologból, mert a nagyothalló Ella mama eltűnt. Nem volt a buszon, nem ücsörgött az állomáson sem, sehol. Telefonáltak Szombathelyre, nézné meg anyám, hazament-e, megunva a várakozást, de hiába szaladt át anyám, a néni otthon sem volt.

Aztán másnap reggel kiderült, valójában otthon volt, csak éppen elaludt és amúgy is nagyot hallott, ezért nem reagált a csengetésre, dörömbölésre.

Ilyen egy Nagy Miklós-történet. És apám mesélte ezeket a gyarlóságokat. Arról nagyon ritkán esett szó, valójában mivel érdemelte ki Miklós bácsi az egyetemi állását.

Helyesebben volt egy mítosz, ami a szokásos Döbrentey-legendára épült. Eszerint úgy ismerkedtek meg Éva nénivel, hogy együtt utaztak a vonaton Budapestre. Éva néni magyar versenyre, Miklós bácsi matek versenyre. Azután Éva néniből matekos lett, Miklós bácsiból irodalmár. De még ennél is furcsább fintora a történetnek a Döbrentey-csavar. Éva néni volt a tehetségesebb magyarból is, matekból is, csak hát született a gyerek és Éva néninek ott kellett hagynia a matek katedrát az egyetemen. Ennyire fontos volt a Döbrentey-mítosz és anyám sorsának már említett vezérmotívuma, a nagyember-férjnél tehetségesebb asszony, aki azonban gyerekeiért beáldozza karrierjét. Ez a motívum ugyan alapjában apám ellen dolgozott, ám ezúttal mégis kapóra jött neki, hiszen így juthatott kritikai munícióhoz azzal a családtaggal szemben, aki ugyanazon a rokonsági fokon állt, mint ő, viszont „többre vitte”.

Ezt a „mire vitte” kérdést, a teljesítmény kérdését apám rendkívül ügyesen kerülte meg. Ő nem is akarja sokra vinni „ezek között”, nem vágyik sem státuszra, sem gazdagságra. Ez volt a negatív megfogalmazása annak a sorskönyvi mondatnak, amit fogantatásom napjaiban, abban a járó motorú teherautóban alkotott magának: „Ugye megmondtam!”

Ugyanakkor, apám többre tartotta magát. Ez volt felnőtt tanulásának egyik fontos motívuma. És ez vált az én sok kis gyümölcsfám másik éltető erejévé. Ez a lebegés, amely megakadályozta, hogy bármelyik munkahelyem közösségébe beilleszkedjek. Ez a rátarti gőg. Mert apám meg volt győződve róla: vihetne volna sokkal többre is, ha belépett volna a pártba, ha „beáll ezek közé”.

– De hát a nagy Miklós sem lépett be!

– Azért mégiscsak értelmiségi. Gazsulál velük – gondolhatta apám.

– De hát te is értelmiséginek tartod magad, folyton tanulsz – vághatott vissza önmagának.

– De esélyem sincs utolérni nagy Miklóst, mert három gyereket kell eltartanom, zsíros egyetemi állásom sincs...

– Te akartad így!

– Akarta a fene. Különben is, marhaság, amit csinál, ez az egész öncélú filozofálás...

Így vívódott magában apám Nagy Miklóssal, aki ráadásul az én keresztapám volt, tehát tőle kaptam a Miklós nevet, úgyhogy még az is megvolt, hogy nagyszüleim a Baktay nevet emlegették megvetően, anyám a Baktayt mondta ki gyűlölettel, apám pedig a Miklóst mondta ki irigységgel kevert megvetéssel és némi utálattal. Hát egészen természetes, hogy összerándultam, ha valaki azt mondta rám, Baktay Miklós.

Így állt elő az a helyzet, amiben anyám különösebb szívfájdalom nélkül ismerte el gyengémet.

– Jaj, ne is mondd, tiszta Baktay, olyan ece-boca... – Ezzel le volt tudva a dolog, elvégre apámtól örököltam, nincs mit tenni. A képességfejlesztés tökéletes tagadása volt ez. Bezzeg, ha valami területen jó voltam, azonnal jött a Döbrentey-mítosz.

Ha meggondoljuk, végül is így lehetett elérni azt, ami tudatosan szándéka volt az egész családnak: én ne legyek. Mert ha olyan voltam, akkor Baktay voltam, ha ilyen, akkor Döbrentey. Csak én magam nem voltam. Identitásom úgy lebegett, mint az Úr lelke a vizek felett. Tagadható volt, vele együtt létem is.

Megtagadott apám is, aki pedig nagyon szeretett. Nyilvánvaló, hogy amikor türelemre volt szükség, mert valamit nehezen értettem, ha egy feladatot kínálódva oldottam meg, ha egy verset reménytelenül lassan tanultam meg, akkor az ő indulata is a könnyebb utat választotta. „Ez a gyerek tiszta hülye!” üvöltött fel gyakran, és ezzel tulajdonképpen azt akarta mondani, „tiszta Döbrentey”, „Olyan, mint a Tóni bácsi!”. Ilyenkor véres

valóssággá vált az amúgy könnyed élcelődés Tóni bácsin: a vilamosjegy-gyűjtemény, az ágya fölé feszített takaró, a gyertyával borotválkozás. Apám meg volt győződve róla, hogy a Döbrentey-vonal terhelt, és ha valami nehezen ment velem, akkor diadalmasan fedezte fel bennem ennek ékes bizonyítékát.

MINT AZ AJTÓFA

Az én hivatás-gyümölcsösömben ez úgy érvényesült, hogy kerültem is az igazi megmérettetéseket, a határterületeken mozogtam. Távol állott tőlem, hogy nemes, nagy, kerek, mosolygós almákat, csengő barackokat termesszek, inkább a bio felé sodródtam. Amikor filozófiát tanítottam az egyetlen tanteremben, ahol akkoriban filozófusképzés volt, akkor elsősorban a nyelvészet érdekelt, továbbá a játék, mint emberi tevékenység. Ez talán leginkább antropológia, másfelől azonban Marx kritikája volt, aki ugyanis a munkában kereste emberré válásunk alapját. Amivel legtöbbet foglalkoztam ez időben, az a pénzkeresés volt, mert idegenvezetőként, tolmácsként és házi-tanítóként hagniztam végig időm nagy részét. Persze azért főállásban nem mentem el jó pénzt keresni, élveztem a tudós imázst. A tudósok között pedig a pénzes kollégáét...

Nehéz a válasz erre a „Vitem-e valamire?” kérdésre. Olyan, mint amikor nálunk az utca alsó részén ereszkedek le. Ha sáros, beledöccenek a vízmosta kerékvágásba és könnyen felborulok. Olyankor sok komoly terepjáró el is akad. Ha kicsit sáros, akkor viszont jó kilométernyit rövidítek. Ha úgy nézem, könnyen beledöccentem apám életének kerékvágásába, mert amint elkezdtem sikeres lenni egy területen, máris odébb álltam. Korábban megpróbáltam felsorolni, mi mindennel kerestem már vajas kenyeret. Valahányszor azonban be akartak sorolni, kaptam volna valami pozíciót, rémülten menekültem. Amikor sikertelen egyetemi felvételi után programozóként dolgoztam,

boldog voltam. Arra voltam jó, hogy alacsony béremmel levi-
gyem a bérszínvonalat és családos kollégáimat jobban megfi-
zethessék. Tanultam a programozást, mint a kisangyal. És ami-
kor másodszorra, végre felvettek, azt mondta a főnök: hagyjam
a bölcsészkedést, maradjak, dupla bér, nyugati munkák. És én
rémülten menekültem, mert elképzeltem, hogy akkor most eb-
ben az elkövetkező életemben programozni fogok. Ugyanígy
képzeltam el, hogy tanszéket, rovatot, irodát vezetek – és már
menekültem is. A kilátás miatt, nem is annyira a kilátástalanság
miatt. Amíg küzdenem kellett a lehetőségért, hogy például le-
gyen saját rádiós műsorom, addig mindent beleadtam. Amikor
végre lett, már másfelé nézegettem. Azt a lebegést élvezem,
amit apámtól tanultam.

Igaz, a sok terület, amin magabiztosan mozgok, nagyon jót
tett az utóbbi tíz évben a praxisunk fejlesztésének, a szakmai
függetlenség és lebegés a módszerek bátor kidolgozásának, sőt,
úgy tűnik Zelkával megtaláltuk azt a dinamikus egyensúlyt, ami
éppen annyi kilátást ad, amennyi szakmai maradásra késztet.

Nézzük azonban, hogyan tanultam el azt a bizonyos lebe-
gést.

Apám másik kedvenc története nagyanyámról szólt. Arról,
hogyan keresi ki magának a legújabb halálos betegséget az Or-
vos a családban című könyvből, hogyan panaszkodik étvágyta-
lanságra, miközben megeszik egy fél csirkét, hogyan dugdosott,
rejtegetett nagyapám két háborús Wehrmacht húskonzervet
saját családja előtt. (Emlékezzünk, egyet már beáldozott a lag-
zira!) Úgy húsz év múltán már kezdtek kerekedni a dobozok.
Hiába, a német minőség is alábbhagyott a háborús időkben.

Kedvesen apám kezébe nyomta őket.

– Lacikám, vizsgáld be légy szíves nálatok a laborban,
hogy ehetők-e még! Majdnem húsz évesek, kicsit aggódom! –
mesélte apám nevetve.

És mesélte tovább, hogyan ment tönkre egy bőrröndnyi
pénze az én nagyszüleimnek az infláció során, hogyan fedezi

sunyi módon nagyapám a kanonok urat, akiről az egész város tudja, hogy szeretője van, és mondta, mondta a történeteket.

Mindezt természetesen anyámtól tudta, akinek ugyancsak fontos volt, hogy valamiképpen kibeszélje a megaláztatást, amit saját szüleitől kapott. Azt, hogy gyakorlatilag cselédként kellett ellátni őket, ugyanakkor az „igazi” számukra a távol élő Éva volt, aki Budapesten egyetlen jól gépesített háztartást vezetett, míg anyám két rezsósat, aki egyetlen gyereket nevelt, míg anyám hármat, akinek többszöröse volt a jövedelme és fele annyi a munkaideje. Ebből a szempontból tehát anyám mégis csak apámhoz húzott, mert mindketten úgy érezték, mélyen és igazságtalanul alulmaradtak a hozzájuk hasonló rokonnal szemben. Leginkább anyám szülei szemében maradtak alul.

LEBEGÉS

Sajátos koalíciójuknak köszönhetően nekem el is satnyult a Döbrentey-identitásom. Könnyen tehettem, hiszen a Döbrentey-erényekben többnyire gyenge voltam.

Ehhez jött még a Baktay Ervin történet. Valahányszor bemutakozott valakinek apám, mindjárt kérdezték, rokon-e Baktay Ervin. Apám pedig furcsa válaszokat adott. Ma azt gondolom, az illető sejtett pártállásának és felekezetének szólt a válasz. Én legalábbis később ezt a stratégiát követtem. Merthogy Baktay Ervin nagyon fontos missziót teljesített éppen azokban az időkben, amikor én véletlenül megfogantam. 1956 novemberében. Így aztán, még ha nem is volt rokon, egész gyerekkoromat meghatározta az, hogy vele egy lapon emlegettek. Apám azért lebegtetett, mert anyám egyik erőssége a Döbrentey család volt, folyamatosan ezzel próbálta lenyomni apámat, ezért apám természetesen kisebbitte a család fontosságát. Másfelől jól jött azért apámnak is, hogy a Baktay név nagy és fényes.

Így lebegtem én egy Döbrentey, egy Baktay és egy Nagy Miklós identitás között. Keresztapám is hősosz, félisten volt számomra, mert ugye őt olyan áhítattal emlegették, mint Évát.

Még egy következménye lett ennek a Döbrentey-Baktay szembeállításnak: ha valamely képességem mégis megvolt és megerősítést nyerhetett, mert megfelelt a Döbrentey vagy Baktay-elvárásoknak, akkor az megvolt és kész. Olyan identitás-erősítő mondatok hangzottak el, mint „Jó matematikus lesz, akárcsak Éva!”. Amiről megfedekeztek, az a gyakorlás volt. Olyannyira a képességek Döbrentey vagy Baktay eredete kötötte le a figyelmüket, hogy kibontakoztatásukra is, fejlesztésükre is alig figyeltek. Mint két látogató a botanikus kertben, úgy figyelgették szüleim a bennem kisarjadó, szárba szökő képességeket. Ha valamelyiket be tudták azonosítani, boldogan tűzték le mellé a Döbrentey vagy éppen a Baktay-táblácskát, a továbbiakban azonban eszükbe sem jutott a gondozásuk. Ez is egy olyan úr volt a két gondoskodás terület között, amibe gyakran belezuhantam. Kialakította bennem a „tudom, tudom”- attitűdöt. Azt a szemléletet, hogyha egyszer én elismerten „tisztá Döbrentey” vagyok matekból, akkor én az vagyok és kész, nekem nem is kell sokat gyakorolnom. Ha én „tisztá Döbrentey” vagyok irodalomból, mert szeretek olvasni, akkor ez a terület már zsebben van, lehet továbblépni.

Ezért is volt nekem olyan a gyümölcsösöm, amilyen. Ha végre termőre fordult például a tudás almafája és taníthattam egyetemen, mint az isteni Nagy Miklós, akkor a „tudom, tudom”- attitűdöt követő „tudom, tudom”- öröm helyét gyorsan átvette a „tudom, tudom” - unalom.

Ennek az lehet az oka, hogy gyermekkoromban nem volt rálátásom arra, hogyan is élnek, mit is tesznek tehetségük érvényre juttatásáért azok az emberek, akiket szüleim nagyra tartottak. A Döbrentey-Baktay ellentét és a háttérbe szorított tehetséges feleség mítosza volt a számomra adott értelmezési tartomány. Ezeken a sugallatokon nevelkedtem. Ha egészen

mélyre ásunk, valahogy a korabeli felfelé kapaszkodó pártarisztokrácia elutasítása lehetett az elméleti háttér, némi fasisztoid leszármazástannal spékelve. Alapjában az volt a korhangulat, hogy a tehetségtelenek, az iskolázatlanok, a vad orosz hordák szolgái érvényesülnek. A törtető. Ergo, aki érvényesül, az törtető. A tehetség, a felsőbbrendű arisztokrácia visszaszorul. Ergo, a tehetség, a felsőbbrendű arisztokrácia nem törtet. Ergo, aki lúzer, az tehetség, az tartozik a felsőbbrendű arisztokráciához. Paradox módon ezt a mítoszt visszaerősítette a beatkorszak, '68, a lázadó politikus generáció, amely deviáns haj- és ruhaviseletben hódította meg az egyetemeket, a beat nemzedék, amely lúzer homeless jelmezben lépett színpadra és vált milliomossá, és persze említett példaképeim, a jelentéktelen külsejű, nyüzüge, szemüveges zsidó fiúcskák, akik lenyomták a mogyorófaló izomagyakat.

Így lebegtem én a sikeresek sikertelensége és a sikertelenek sikere közötti paradox úrben. Olyan mély volt ez a paradoxon, hogy azt gondolom, ebben rejlik a mai társadalmi válság gyökere. Meggyőződésünk volt ugyanis, az én generációmnak mély hiedelme, hogy aki okos, aki gondolkodik, aki tisztán lát, az kiszorul a hatalomból. És akkor a sors kegyéből jöttek a szabad választások, és rá kellett jönnünk, hogy akik addig hatalmon voltak, azok valóban eléggé jól szelektálódtak a tehetségtelen törtető bunkó kritérium szerint. Azt is észre kellett azonban venni, hogy a volt lúzerek, akik valamiért mégis úgy gondolták, vállalják a hatalmat, nos, azok jelentős részben valóban lúzerek voltak, érdemeik szerint kerültek oda, ahol voltak, és tökéletesen érdemtelenül kerültek magasabb polcra. Az volt a hiedelem, ha egyszer Hamvas Béla raktáros volt, mert a hatalom lenyomta, akkor a raktárosok majd Hamvas Bélák lesznek, ha felengedi őket a hatalom. Kifacsart helyzet volt, amelyben a volt prolik lettek arisztokraták, értelmiségiek és iparmágnások, és a proletár állam a volt arisztokratákat, értelmiségieket és iparmágnásokat hajtotta proli sorba. Azután jött a fordulat, és az

egészet a fejről a talpára akartuk állítani. Megint azt gondoltuk, hogy az elnyomott lúzer valójában arisztokrata, értelmiségi és iparmágnás. Pedig megint csak a fejére állítottuk az egészet. Emlékszem a döbbenetre, amivel egykori ellenzéki és lúzer-társamra néztem. Te jószágos ég, hiszen ez az alak teljesen jó helyen volt ott, ahová a komcsik tették! Ennek tényleg az való, amit a komcsik csináltattak vele! Most meg jön, és a hatalom birtokában azt is elpusztítja, ami megmaradt.

NEM

Gyerekkorom nagyjából a globális tagadás korszaka volt, az az idő, amikor mindenki ellenzéki volt. Amikor a lángszavú Pártba is azért léptek be az emberek, hogy belülről reformáljanak. Ez jól rímelt a gyerekkor tagadó időszakára. A gyerek ugyanis – függetlenül a politikai kurzustól, függetlenül a neveléstől és a családi hagyományoktól – zsigerből tagad. Azért, mert kezdetben zsigerből indul az akarata. Évekbe telik, amíg belső impulzusait képes lesz átvezetni az agykérgen, illetve a külvilág dolgait is onnan feltérképezni. Zsigerből, gerincvelőből jönnek a harántimpulzusok, a parancsok, amiket azonnal végre akar hajtatni a környezetével. Viszont, ha a környezete támaszt elvárás, azt azonnal gyengécske identitása elleni támadásként fogja fel. A szülő azonban úgy gondolja, ha egyszer kért valamit, akkor szülői tekintélye érdekében azt végre is kell hajtatnia. Hiszen így mutathat határokat a gyereknek. Így alakul ki a már említett utasításokkal, direktívákkal és kontrollal teli kapcsolat, amelynek a vége a

- De igen!
- De nem!
- De igen!
- De nem!
- De nem!
- De igen! – tragikomikus párbeszéd.

Amint az elején kikötöttük, ez a könyv a válófélben lévő szülőről és az ő szüleiknek szól, ám itt a gyerekhez is kénytelenek vagyunk megismételni egy fontos tanácsot: lépünk ki a szavak világából, a tagadás tagadásának ördögi köréből. Ha valamit sikerül cáfolnom, attól még korántsem biztos, hogy nekem van igazam. Az igaz-hamis dichotómia elfogadható a logikában, az emberi lélek számára azonban az igaz-hamis inkább zsigeri impulzus. Meglehet, egy napon majd vissza tudjuk vezetni gondolkodásunkat ilyen zsigeri impulzusokra, ahogy a számítástechnika is az impulzus meglétére illetve hiányára épül, alapjában azonban a házasság olyan együttműködés, amely szempontok sokaságának figyelembevételén alapul.

Apám tehát a tagadás, a cáfolat, a kritika kommunikációját folytatta. Otthon azonnal belekötött abba, amit anyám vagy a testvéreim mondtak, tettek. Minél mélyebben az identitásába tudott taposni anyámnak, annál sikeresebbnek érezte a mutatóvályt. Bántotta anyám vallását, szüleit és gyerekeit. Mármint bátyámat és nővéreimet. Mi volt ezzel az eredeti jószándék, az a motívum, amelyet a pszichológiai megközelítés, a terapeuta-hozzáállás azonnal fel akar tární? Az, hogy anyám identitása egyéb területeinek elnyomásával erősítse a közös identitásokat. A kettejük közös identitása pedig apám szerint én voltam.

Saját identitását úgy erősítette apám, hogy kritikus volt a házon kívül is.

Visszatérve a Döbrentey-Baktay értéklebegésre, a hatvanas években alapján az volt a közös nevező, hogy szemét ember, aki viszi valamire, aki a hatalom közelébe kerül vagy más sikert ér el. Ha valaki véletlenül mégis vitte valamire – mint Gabi bácsi vagy Miklós bácsi –, a hatalom közelébe került volna – mint Baktay Ervin –, vagy más sikert ért el – mint például Eszter-Pehi –, az a Döbrentey vagy Baktay géneken kívül szerencsés körülményeinek köszönheti felemelkedését, leginkább áldozatkész feleségének. Ha ugyanis kitartó munkájának vagy erőfeszítésének lenne köszönhető a siker, akkor kevésbé a komcsi világban lenne a kudarc oka, viszont jól magyarázható lenne a

kitartó munka és erőfeszítés hiányával. Apám tudattalanul érezte ezt, hiszen – amint azt már többször említettem – kitaratóan tanulni kezdett.

Az én életemben is nagyjából az életközépi válság hozta el, hogy Zelka támogatásával elkezdtem a pszichológiai tanulmányokat, hogy nagy áldozatok árán összekuporgattuk a pénzt azokra a képzésekre, amelyek megalapozták praxisunkat. Ehhez azonban meg kellett tanulnom Zelkától a kitartó, fegyelmezett, pontos munkát, meg kellett tőle kapnom azt a magabiztosságot, ami a diófa ültetéséhez kell.

CSALÁDFA HUOKKAL

Apámat ugyanis a valós társadalmi környezeten kívül még az öngyilkos család belső bizonytalansága is visszatartotta attól, hogy valódi sikereket érjen el. Ezt az önbizalomhiányt konzerválta nála a válás-játszma, és ugyanez az önbizalomhiány konzerválta a válás-játszmát, amiben anyámmal voltak. Ez is egyfajta lebegés volt egy sajátos erőmezőben. Olyasféle, mint amit a termonukleáris reakcióhoz akarnak létrehozni. Lényege, hogy a hevülő anyag semmihez se érjen hozzá. Lebegjen egy erőmezőben. Mint a Nap.

Ugyancsak lebegést létrehozó erőmező volt saját fölöslegességem érzése.

Apámat a válás-játszma és az önbizalomhiány tette pökhendivé, gúnyossá és támadóvá. Hangsúlyozom, otthon. Az utcán, a végtelen beszélgetésekben, amelyeket ismerősökkel folytatt, inkább ironikus volt. Ezek során viszont iszonyú fölöslegesnek és megint csak tisztátalan árulónak éreztem magam. Szorongtam, amikor apám elvitt sétálni és megállt traccsolni. Mondta ezeket a történeteket, amiket én már ismertem, és mondott másokat, másokról, hasonló struktúrában. A legtöbbet persze a komcsikról, de úgy, hogy egy szót sem értettem az egészből. Mindegy, akkor is ott kellett toporognom a járdán. És

undorítónak érzetem magam, amikor kérdeztem, mikor megyünk és megvetéssel válaszoltak:

– Mindjárt.

A mai világban viszonylag ritkák a korzók és a véletlen találkozások a város főterén, piacán. Ma látszólag meg vagyunk kímélve attól, hogy a gyerekek sétálgató szülőt egyszer csak megállítsák, és beszélgetésbe vonják. A mai életvilágban erre sokkal intruzívabb módszer alakult ki: a telefon.

Míg én ott toporogtam apám mellett és apám traccspartnere átnézett a fejem felett, egy senkinek nézett, aki beleszólt az ő fontos mondanivalójába, addig a mai telefonos traccspartnerek még ennyit sem tesznek meg, a szó szoros értelmében nem vesznek tudomást a gyerekről. Míg régen a korzózás, a sétálgatás, az utcára lépés önmagában jelentett valamiféle nyitást, „fogadóórát”, addig ma a telefon egy folyamatos korzózásba vinné a szülőt – de a gyerek hamar rátanul a tiltakozásra. Innen a válófélben lévő szülők érzése, hogy régen olyan jókat beszélgettek, most meg semmi. Valóban az történik közöttük, hogy az egyre ritkuló intim beszédhelyzetekben egyre inkább az igen-nem igazságokról kerül szó. Napokon, heteken át hordoznak egy felvetést, egyre inkább kiérlelik magukban, átgondolják a szempontokat, meghozzák a döntést – és egyre inkább szoronganak, hogy a másik, a házastárs, úgy söpri le az egészet az asztalról, ahogy van.

Míg tehát a gyerekek úgy előzhető meg a konfliktus, hogy csendesen együtt szöszmötölünk vele, ráállítjuk gondolatait arra a működésmódra, amit szeretnénk, addig a válófélben lévő szülők úgy működnek, mint a parlamentben a kormánypárt és az ellenzék. Amit az egyik nagy apparátussal kidolgoz és végig gondol, azt a másik – szerepéből következően – egyszerűen le-söpri az asztalról.

– Menjünk együtt nyaralni! – mondta anyám.

– Hogyisne.

– Miért?

– Hogy még egy pohár sört se ihassak meg?

- Nyaralni mennénk, nem sörözni.
- Nincs pénzünk.
- Sörre tényleg nincs.
- Na látod. Csak a Szent Antalra van. Meg anyádra.

Amint azt már említettük, a gyereknél sugalmazásokkal vetnénk fel a témát:

- Ez az angyalok kép éppen olyan, mint amitől kiskorodban féltél Vonyarcon.
- Már nem félek tőle. Milyen patakon mennek át?
- Egy gyors hegyi patak.
- Mint a Perint, amikor megárad?
- Ez gyorsabb. Pisztráng is él benne.
- Keszeg is?
- Azt a Balatonban tudsz fogni.
- Tényleg, mikor megyünk Vonyarcra?
- Jövő héten.

MÁSKÉPP SZÓLVA

Mondhatná erre az olvasó, a nyaralást könnyű így felfeztetni!

Csak hogy apámat is nyaralni hívta volna anyám! Szeme fényével, a kisfiával! Vegyük észre: a nyaralás azért jó, mert úgy szocializáltak, hogy örüljünk neki. Sok ember van, akinek kutatási, üzleti, szerelmi elfoglaltsága miatt rosszkor jön a nyaralás. Szóval apámnál így lehetett volna kezdeni:

- Egyre nehezebb a nyaralás Mikivel.
- Te nem figyelsz. Tavaly hagytad jól leégni. Amúgy pedig megtanítottam úszni, egész nap elvan a strandon.
- Este nehéz, hiányol téged, hogy te mesélj neki.
- Legalább te is gyakorlod az olvasást. Nekem sokszor majd leragad a szemem.
- Hiányol.

– Majd lemegyek hét közben. Lesz egy fuvarom Sárvára, majd elkönyvelek egy defektet.

– Melyik napon?

– Kedden vagy szerdán.

– És meddig tudsz maradni?

– Hajnalig.

– Akkor egy pohár sört se ihatsz meg!

– Érdekel is a sör, ha odabújhatok a kisfiam mellé. Annyira szokott hiányozni a kis pihés feje, majdnem megbolondulok.

– Majd jövőre másképpen szervezzük.

– Talán.

Így képzelek el egy beszélgetést köztük álmomban. Ahogy megszólal a Gloria...

Apámnak nagyon fontos volt, hogy valakivel szót válthasson. Az ő számára tökéletesen idegen közeg volt Szombathely, a Döbrentey rokonság kitaszította. Erre apám kínjában eljátszotta, nem is akar közējük tartozni. A helyi arisztokrácia észre sem vette. Erre apám kínjában eljátszotta, nem is akar közējük tartozni.

Ez a sugallat erősen megfogant bennem. Ez volt akkori személyiségének alapszerkezete. Egy remek önvédelmi csikicsuki. Az örök kívülálló fölénye. Aki csak azt tudja, mit nem. Arról mélyen hallgat, hogy mit igen. Meg kell hagyni, ilyen volt a korhangulat is. A tüntetések, a tiltakozó nagygyűlések, a protest songok világa. Nagyon jól rímelt a válófélben lévő szülők lelkipilágára.

A válófélben lévő szülők kommunikációja ugyanis a tagadás, a tiltás, a szemrehányás. Mint már elkezdtek kifejteni, a válófélben lévő szülők kommunikációja nagyrészt éppen a gyerektől csatolódik vissza. A gyerek világa pedig tele van nemmel. Igen, a felnőttek is tiltanak, elsősorban azonban a kicsi gyerek védi önmagát tagadással. Az ő számára ugyanis a világ tele van irányítással. Folyamatos instrukciók sora. Aki kételkedik benne, csak üljön le kicsinykét egy játszótéren. Számolja egy fél órán át, hány felszólító mondat hangzik, el, hány tiltó-tagadó és

megérti, miért kell annyira védekezni a gyerekeknek. A már említett Miklós-frászt is sokan osztják velem, amennyiben a gyerekek sokszor hallják nevüket felszólításként, vagy fenyegetésként. Csak úgy röpködnek a dühödt, számonkérő vagy fenyegető hangszúllyal kiáltott keresztnevek a játszóterek légkörében.

Sajátos, furcsa szimmetria, ironikus egyensúly volt abban, hogy igazgatója Lászlónak szólította, apám pedig doktor urazta. Más közegben azonban keresztnevén emlegette igazgatóját, per Pali, mint egy jó havert. A lebegésben pozícionálta önmagát, hiszen egyfelől egyszerű sofőr volt, másfelől azért mégiscsak töltött be sokkal magasabb pozíciót, érettségije volt, autótállamossági szerelő volt a Ford műveknél, ráadásul akkoriiban a pozíció nem sokat mondott el az emberekről, hiszen sok „munkáskádert” emelt hirtelen magasba a párt. Ezekről természetesen szintén maró gúnnyal mesélt apám. Aztán – ahogy engem taníttatni kezdett – neki magának is megjött a kedve a tanuláshoz. Beiratkozott a helyi főiskolára, könyvtár szakra. Egyrészt azt élvezte, hogy ismét tanulhat, másrészt a hölgykoszorút, ami körülvette. Az itt szerzett ismeretségek később visszahozták az önbizalmát, segítettek neki kapcsolatokat építeni.

Most azonban még ott tartunk, hogy sétálni indult velem, lecsapott a gyanútlanul arra járó ismerősökre és előadta nekik az ő lemezét. Amiben voltak humoros és gunyoros részek. Én pedig úgy voltam vele, mint azzal a „Spitzenreiter 1964” bakelit lemezzel otthon: pontosan tudtam, hol ugrik a tű, ismertem minden hangsúlyát, nevetését, és mégsem értettem az egészet. Vicces, hogy a másik ilyen lemez éppen a Háy János volt. A harmadik a „fütytös-dobos”, amire szerettem masírozni. Közismertebb nevén a Híd a Kwai folyó felett című film zenéje. Ebben van egy induló, amit boldogan hallottam meg, és dobolást mímelve, vagy egy fazékon dobolva jártam körbe-körbe. Máig érzékenyenülök, ha azt a képet látom a Micimackóban, amelyen dobolva vonul Róbert Gida, s utána masíroznak a Pagony lakói. Emlékszem, fütyülni is megtanultam e masírozás kedvéért. Mai

fejemmel jó erőforrás lehetett volna ez a játék, nagyszerűen lehetett volna rá építeni ritmusos mozgásokat, az igényem is megvolt rá, csak hát ez a készség is inkább a „tisztá Baktay” irányba terelődött. Helyesebben úgy érzem ma, valamiféle senkiföldjén, a feleslegesség erőmezejében lebegve masírozok ott körbe-körbe, dobolva, füttyülve. Mert a produkcióhoz közönség kell, Baktay apám és Döbrentey anyám pedig képtelenek voltak közösséget alkotni, együtt örülni annak, amit tudok. Helyette a fejem feletti vitává alakult a helyzet. Talán ki nem mondott szavakból, sóhajokból állt csak. Én leginkább a levegőben lévő türelmetlenséget érzékelttem, azt, hogy mindketten igyekeztek menekülni a társas helyzetből, a közös gondoskodás dimenziójából, egyáltalán, otthonról.

VAKVILÁG

Azóta sok párral dolgoztunk, akiknél ugyanez tapasztalható. Amint tehetik, usgyé, megpattannak otthonról.

– Szombaton délelőtt felkel a férjem, egy fél órát téblábol, azután hirtelen benyögi, miért kell elmennie.

– Sokszor nem tud jobbat mondani a férjem, mint hogy friss zsemléért megy. De megy.

– A feleségem olyan a gyerekekkel, mint a lábatlan madár. Játsszóházak, vendégségek, áruházak, rángatja őket világba...

Én magam sokáig ugyancsak azt gondoltam, a jó apa viszi a gyerekeket. Ide-oda, érdekes helyekre, eseményekre. A gyerek pedig hálátlan, mert ahelyett, hogy élvezné a cirkuszt, a báb-színházat vagy a hajókázást, a büfébe rángat, lufit vetet, és azt kérdi, mikor lesz vége.

Azért van ez, mert saját nagy feleslegességét éli át a gyerek. Azt, hogy ez nem az ő produkciója. Ő csak közönség. Pedig a gyerek főszereplő akar lenni. A szülő pedig legyen közönség és ünnepelje. Örvendezzen minden kis magoncnak, ami előbújik a kertjében.

Mi ugyanis azt mondjuk Zelkával, a gyerek még arra a száz-ezer évvel ezelőtti kialakult világra van programozva, amelyben egy kisebb közösség, egy horda egésze vette körül. Amikor elkezdett járni, totyogni, bejárta a táborhely, később a falu egészét. És ahová betért, ott örömmel fogadták, kapott egy jó szót, egy finom falatot. Mert a felnőtt viszont arra van programozva, hogy megörüljön a kicsi gyereknek, cirógassa, babusgassa. Igaz, csak rövidke ideig, amíg a dolga, türelme engedi. Ez a világ még egy évszázada is megvolt nyomokban, néha még gyerekkoromban is megéltem, például keresztanyámnál, Csempeszkopácson, vagy a cigányok telepein, ahol a gyerekek szabadon mozogtak csapatokban. Koruknak megfelelő távolságra mentek a teleptől, lassan kiismerték az erdőt, a patakot, környezetüket.

Nekem ez az önálló mozgás nem adatott meg. Sok hozzám hasonló gyereknek sem, ez tény, de néhányan bizonyára átéltek, hogy örülnek nekik, ha valahová megérkeznek. Az én torokszorító fölöslegességem akkor kezdhetett érezhetővé válni, amikor anyám felvitt nagyszüleimhez, ők pedig az öröm legkisebb jele nélkül siklottak át azon a bosszantó tényen, hogy anyám sok figyelmét lekötöm, így lassabban és átabotában tud „elvégezni”. Máshol is inkább csak apám vagy anyám függelékeként jelentem meg, de leginkább otthon éltem át, hogy nem örülnek nekem.

Mint terapeuták, Zelkával természetesen tisztában vagyunk azzal, hogy kevés eséllyel gyógyznánk meg a párokat arról, alapítanak faluközösséget, ahol szabadon bóklászhatnak, csámboroghatnak és kórincálhatnak a kisgyerekek és a felnőttek idejük (nem szabadidejük, egész idejük) legalább kétharmad részét egymás társaságában töltik.

Azt mondjuk azonban, teremtsenek legalább egy virtuális teret, ahol szabadon bóklászhatnak, csámboroghatnak és kórincálhatnak a kisgyerekek. Legyen szívesen látott vendég mások emberi lélek-kertjében, sőt, a legszebb virágokat neki ültessék. Vonjunk be mindenkit, akit a kicsi gyerek elbűvölhet,

lekenyerezhet, akiktől kaphat egy jó szót, egy finom falatot, egy ölelést. Lehet az illető nagyszülő, barátnő, szomszédasszony, de fizetett gyermekfelügyelő vagy akár gondozónő, dajka is.

Mélyen egyetértünk abban, hisszük, valljuk, hogy a gyerekeknek az anyja mellett a helye, az otthona, ugyanakkor azt is mondjuk: tegyük lehetővé számára, hogy elhagyhassa a helyét. Üljön az anyja szoknyáján, amíg csak jólesik, de ha mehetnékje van, akkor ne legyen odacsirizezve! Hadd menjen, annál boldogabban tér vissza!

A családi rendszerben ez úgy néz ki, hogy a gyerekeknek szabad átjárása van az emberi lelkek kertjeiben, aminthogy fizikailag is a lehető legnagyobb mozgástér kellene neki a közösség valódi életterében, akár kertjeiben is. Mert ebben az időszakban ragadnak a kis cipőcskékre olyan magvak, kerülnek a kis zsebekbe olyan gyümölcsök és termések, amelyekből a gyerek saját kertjében fontos növények sarjadhatnak.

Én nemvárt gyerek voltam és bizony kevesen vártak örömmel akkor is, amikor megérkeztem. Számomra gyerekkoromban egyetlen napos hely volt, a Hajós utca az Opera mögött, ahol Éva néni és Miklós bácsi lakott. Tőlük kaptam olyan figyelmet, amely egyáltalán megadta ezt az élményt, amely elültette bennem a vágyat az iránt, hogy örömmel lássanak engem valaha valahol. Hogy egyszer valaki úgy kiáltson fel, mint anyám ama Károly napon Gabi bácsi jöttkor.

Gyerekkorom nagy része azonban úgy telt el, hogy szüleim mentek a maguk társaságába, engem pedig vittek magukkal. Azon ritka pillanatokban pedig, amikor mindketten jelen voltak és én nagy vidám füttyös-dobos kedvemben masíroztam, a szüleim közötti feszültség hamar megállított.

Vendégségben tehát ritkán láttak szívesen mások az ő emberi lélek kertjükben, annál többen érezték viszont feljogosítva magukat, hogy betérjenek hozzám, gyomláljanak, veteményezzenek, nagy területeket felássanak.

TRIPLA NEVELÉS

Lelkem kertjében két kertész is ügyködött, apám és anyám, egymástól függetlenül, gyakran egymás ellenére. Megesett, hogy egyik kigyomlálta, amit a másik ültetett, vagy ami magától kinőtt volna.

Elsőben már lazán mesélte anyám a fejem felett: „Készesség-tárgyakból gyenge.” „Ece-boca.” „Semmi hallása.” „Rajzkészsége nulla.” És persze készség kérdése volt maga az írás is. Miközben ott lebeghetett volna Gabi bácsiék és Eszter példája, én nem emlékszem, hogy kaptam volna csak úgy papírt és ceruzát rajzolni. Annál inkább emlékszem viszont azokra a rémült görcsökre, amik a kezembe, karomba, testembe álltak, amikor apám rám ordított. Mert elsős koromban olyannyira a kezébe vette a nevelésemet, hogy már az iskolai leckékhez is ő ült le velem. Elintézte, hogy kapjon egy nyugis munkahelyet, ami mellett tanulhatott és taníthatott engem. Csakhogy olyan kevés didaktikai érzéke volt, olyan könnyen bedühödött, hogy én már félni kezdtem, amikor odaült mellém. Szelíden kezdte, kedvesen, ahogyan anyámmal beszélt tűzszünetben. Ettől már összeugrott a gyomrom. Pedig nyilván megígérte magának, hogy most nagyon, nagyon türelmes lesz, nem veszi el a fejét, és amikor harmadszorra is fordítva írtam le a b betűt, szóval d-t írtam b helyett, akkor sem rám haragudott, akkor sem velem üvöltött, hanem azzal a hülye anyámmal és a terhelt Döbrentey pereputtyommal. Mert szerinte én is hülye leszek majd, mint a Tóni bácsi. Így lehetett feldolgozni, egységes képbe rakni azt a tényt, hogy tudtam már olvasni, amikor iskolába mentem, és számolni is valamelyest. Persze ez anyám praktikája volt, mert ő viszont úgy ütötte agyon a velem töltendő időt, hogy taníttatott olvasni. Segített kibetűzni a cégtáblákat, az állomások nevét, ha vonatoztunk.

Nevettünk is sokat, amikor először együtt utaztunk Zelkával, mert az ő édesanyja tanítónő volt, nyilván ők is ezt a sportot űzték. Zelka tudta is magáról, hogy „olvasás-kényszere” van,

minden feliratot elolvas. Én később vettem észre magamon: bizony, belém is mélyen beíródott ez a dolog, én magam is beállítottam a folyamatos utcai olvasásra.

Hat éves és 26 napos voltam, amikor 1963. szeptember 2-án lelkem kertjében megjelentek a profi kerttervezők. Őket hamarosan ásós, kapás, gereblyés csoport követte, akik letarolták a számukra kijelölt területet, kiforgattak, elzavartak onnan mindent és elkezdték beültetni haszonnövényekkel. Másképp mondvá: iskolába kezdtem járni. Elég volt elsőben a tanító nének annyit mondania kedvesen: Baktay Miklós és én máris összerendeztem.

A válófélben lévő szülők aligha gondolják végig, milyen érzés a gyereknek, amikor a szülőtársat, akinek nevét viseli, gúnnyal, iróniával vagy éppen gyűlölettel emlegetik. Egyszer csak rá kellett jönnöm, rám is mondják mások azt, amit anyám sziszegett dühében apámról: a Baktay...

Ha valaki azt gondolja, jelentéktelen ez a névhasználat-dolog, csak figyelje, hallja-e, amint egy válófélben lévő anya a gyereke előtt családnevén emlegeti a férjét. Ha igen, akkor egy olyan gondolatvírust azonosít, amely képes végigtarolni az emberi lélek kertjét.

És még egy dologtól rezzenek össze máig. Ha valakiről megtudom, 1956-os. Egy ideig azt gondoltam, azért van így, mert az évszámra nehezedő súlyos történelmi és család-történeti teher nyomaszt, de valójában az a helyzet, hogy az 56-os osztálytársaim egyszerűen lenyomtak. Legalább fél évvel idősebbek voltak nálam, és ez abban a korban sokat számít. Ugyanakkor mégiscsak „egy osztályba soroltak” minket.

Korai beiskolázásomnak párkapcsolati mozzanatai is voltak. Szerepet játszott benne, hogy szüleim válófélben voltak. Egyfelől ott volt a tény, hogy rosszul kötődtem, egyszerűen megtagadtam az óvodát, s szüleim párkapcsolata miatt gyűlöltem a nagyszüleimet, akik „vigyáztak” volna rám.

Ettől a „vigyázástól” már csak azért is rettegettem, mert volt egy egészen sajátos jelentése. Ha valamin mulattam, netán nevettem nagyszüleimnél (ami elég ritkán fordulhatott elő), azonnal szóltak: „Kari, Vigyázz! Kedved majd követendi gyász, Amint mondom, majd követendi gyász.”

Ez teljesen összekevert, mert hát Károly nagyapámat Kari-nak hívta nagyanyám, de csak ő, úgyhogy lehetett benne valami humor, mindenesetre nyilvánvalóan hozzám szólt, mert nekem próbált kedvem kerekedni, ha nem is ugrándozós, mint Petőfi Karijának, de talán szaladós, ha nem is kacagós, de nevetős.

Az volt a vigyázás nagy sötét árnyéka rajtam.

Visszatérve korai beiskolázásomra: mindkét szülőm igyekezett táplálni a hitét, hogy én nagyon okos gyerek vagyok. Amint említettem, ez jól összefért a „készségtárgyakból gyenge” és az „ece-boca” minősítéssel, hiszen így illeszkedtem csak igazán a mindkét fél számára elfogadható családi értékrendbe. Így állt egyensúlyban a karos mérleg, amely szülei boltjában alakította anyám alapszemléletét. Emlékezzünk csak Nagy Miklósrá, professzorosan szórakozott keresztapámra, akinek sorban jelentek meg a könyvei, többre is vihette volna, ha belép a pártba, de az anyját otthelyeztette az állomáson. Hát én is így voltam jó. Koromat megelőzve tudtam olvasni – ez anyám érdeme, ezért ő ezt ismerte el –, de ece-boca voltam –ez ellen viszont apám akart volna tenni, tehát az ő nyakába varrták. És volt még egy fontos mozzanat, ami meghatározta első közösségi fellépésem, ami egyet jelent második fiaskómmal. Ez pedig éppen az a lebegtető pozicionálás, amit apámtól tanultam, illetve, amit apám rám is kiterjesztett. Ugyanis valahogy elintézte, hogy a város újonnan induló elit osztályába kerülhessek, az újonnan induló helyi tanárképző főiskola újonnan induló gyakorló iskolájában. Ezzel egyben azt is jelezte, elfogadja az iskola értékrendjét, elfogadja, ami ott történik velem. Ez igazából megint csak egy anyámnak szóló üzenet volt: „nézd, én tudom, mi jó a gyerekeknek”.

Akárcsak a többi válófélben lévő szülő, ők is képtelenek voltak egyben, egészben látni személyiségemet. Vita tárgya voltam, ahelyett, hogy együttműködtek volna nevelésemben. „Igende”, „deviszont”, „egy fenét” – gondolatmenetek mentén döntöttek, ezért képességeim, tulajdonságaim valamiféle önálló entitásokként jelentek meg, esélyük sem volt összeállni személyiséggé. Lelkem kertje számukra cserepes növényekkel volt betelepítve, mint egy áruda.

Anyám elutasíthatta volna azt az iskolát. Közös identitásuk egyetlen létező mozzanatára hivatkozva harcolhatott volna ellene, mint az oly sok válásnál megtörténik. Ő elfogadta, mint végre megtalált közös nevezőt.

Abba az utcába kerültünk, amely annyira jellemző az elvált szülők gyermekeire: a szülők egy harmadikra bízják a gyerek lelki kertjét – jó esetben olyanra, akiben mindketten megbízhatnak. Szüleim esetében olyan nagy volt a különbség, hogy egy pártelit iskolában is jobban megbíztak, mint egymásban. Padtársam volt a politikai elit egyik állócsillaga, aki immár harminc éve tartja a fényét, akinek már akkor is ennek megfelelő szülői háttére volt.

– Mindegy – gondolták válófélben lévő szüleim –, semmi baj, ha az iskola ellenünk hangol, rá se ránts, ha sarkított kettős nevelésben lesz része a gyerekeknek, ez a lehetséges megoldások legjobbika.

Erre a megoldásra maga a gyerek is rá szokott érezni és döntésképes korában elmegy otthonról, amint csak teheti. Az elit kollégiumok és iskolák tele vannak válófélben lévő szülők gyermekeivel.

Ezért érdekes és csak ezért, hogy engem is rábíztak a közoktatás emberi lélek-kertészeti vállalatára, az akkor legszocialistább nagyüzemre, amelyben az volt az eljárás, hogy „zöldmezős beruházást” kezdtek a gyermekek lelkében. Ahogy maga az iskola is zöldmezős beruházás volt, egy teljesen új épületben, zártláncú tévével, hagyományok nélkül. Egyetlen értékrendet, egyetlen értéket ismertek el, a szocializmusét. Ünnepeik a szoci

ünnepek, erkölcsük a komcsi erkölcs, tudományuk a dialektika. '56 gyermekeként elkezdtek számon kérni rajtam egy olyan intézmény értékrendjét, amely mindent gaznak és kártevőnek tartott, ami otthon az én „háztáji” kiskertemben termett. Ezzel komoly pozicionálási gondok felhői kezdtek gyülekezni.

SE ENYIM, SE TIED NE LEGYEN

Praxisunkban azt figyeltük meg, hogy a kertészek képesek komolyan összeveszni. Döbbenetes extrémításokig elmenni csak azért, hogy „megszerezzék” a gyermeket. Az ilyen esetek elemzésénél jó figyelni arra, mennyire gyermeteg ez a szemlélet önmagában is. A kicsi gyerek indul ki abból, hogy amit nem ért, nem tudja mire való, azzal egyvalamit még mindig lehet kezdeni: birtokolni!

– Ez mi? – kérdezi vendégségben egy furcsa tárgyról Peti fiunk a házigazda kisfiát.

– Nem tudom, de az enyém – felel a gyerek.

A birtoklás a legprimitívebb viszony, különösen, ha emberhez fűződő. Ha tetszik, a gyermek hangolja rá a válófélben lévő szülőket a birtoklás fontosságára. Erről a jelenségről – tehát, hogy a gyerek szemlélete visszafertőzi a válófélben lévő szülőket – még részletesen szólunk a negatív kód kapcsán.

Most a birtoklásról van szó. Arról, hogy a válófélben lévő szülők közül az akar jobban birtokolni, az küzd jobban a gyermekéért, akiben több a büntudat, aki úgy érzi, bőven van mit helyrehozni pocskék szülői múltja után. A másik többnyire amolyan „elég jó szülő”. A dráma az, hogy az elég jó szülő is kénytelen elkezdni huzakodni a gyereken, rángatni, magához ragadni, hiszen a válás gyakori oka éppen a másik fél szülői viselkedése.

Önkéntelenül eszünkbe jut a Kaukázusi krétakör és bölcs Salamon ítélete. Utóbbi történetét érdemes szó szerint elolvasni immár a válófélben lévő szülők szempontjából:

„Akkortájt elment a királyhoz két szajha. Eléje járultak, s az egyik asszony azt mondta: "Engedj meg, Uram! Én, és ez az asszony itt ugyanabban a házban lakunk. Szültem a jelenlétében a házban. Három nappal lebetegedésem után ez az asszony is szült. Együtt voltunk, nem volt senki idegen a házban, csak mi ketten voltunk a házban. Aztán éjszaka ennek az asszonynak meghalt a fia, mert agyonnyomta. Erre éjnek idején fölkelt, s míg szolgálód aludt, elvette mellőlem fiamat és saját keblére fektette, az ő halott fiát meg az én keblemre tette. Amikor fölkeltem, hogy megszoptassam, lám, halott volt a fiam. De virradatkor jobban megnéztem, s kiderült, hogy nem az én fiam volt, akit szültem." A másik asszony azonban ellene vetette: "Nem igaz, a te fiad halott, s az enyém az élő." Így vitatkoztak a király előtt. Erre a király azt mondta: "Ez azt állítja: Az az én fiam ott, mármint az élő, s a te fiad a halott. Az meg kijelentette: Nem igaz, a te fiad a halott, az enyém az élő." Aztán megparancsolta a király: "Hozzatok ide egy kardot!" Odavittek hát a királynak egy kardot. S a király így szólt: "Vágjátok ketté az élő gyermeket, s adjátok az egyik felét az egyiknek, a másik felét a másiknak!" Akkor az az asszony, akinek a gyerek a sajátja volt – mivel fölébredt benne a fia iránti szeretet –, azt mondta a királynak: "Engedelmeddel, uram, adjátok oda neki a gyermeket, ne öljétek meg!" A másik ellenben így kiabált: "Ne legyen se az enyém, se a tied, vágd ketté!" Most a király vette át a szót, s azt mondta: "Annak adjátok oda a gyereket, ne öljétek meg! Mert az az anyja." Egész Izrael hallott a király ítéletéről, és nagy tiszteletre ébredt a király iránt, mert látták: isteni bölcsesség tölti el, hogy igazságot szolgáltatasson." (Királyok I. könyve 3. fejezet)

Egy olyan részletre hívjuk fel a figyelmet, amely a Károlyi-féle fordításban kissé más: „Abban az időben jött a királyhoz két parázna asszony, és megállta ő előtte.”

Parázna vagy szajha, a lényeg ugyanaz: két megvetett ember jelent meg Salamon előtt. Ez pedig azért fontos, mert íme, a bibliai történetben alapjában mindkét fél megvetendő! És erre

szeretnénk nagy tisztelettel és még nagyobb nyomatékkal felhívni a válófélben lévő szülők figyelmét. Minél megátalkodottabban küzdenek a gyerekért, annál több megvetésben lesz részüik. Mindkettőjüknek.

A közmegvetés azonban még aligha fogja megállítani a bűntudatmeghajtású atomtöltetekkel felszerelt rombolót, aminek fedélzetén olyan magas rangú tisztek is szolgálnak, mint ügyvédek és bírák, szakértők és prédikátorok, moráltudorok és erkölcsbajnokok. Sajnos, a jó szülőségét bizonygató fél úgy érzi, akkor is jól jár, ha válófélben lévő szülőtársát is magával rántja a sárba.

Azért egészen bátortalanul, de még egy érvet hozunk. Nézzünk meg egy kicsit alaposabban egy másik szöveget is, bár kevésbé ígérkezik tartósnak, mint a Biblia. Egy nemrég kelt igazságügyi szakértői véleményből származik a következő mondat:

„A családrajz alapján a gyermek maga mellé rajzolja az édesapját, tehát ez jelzi, hogy erőteljes kötődés van az édesapja irányában, de ugyanúgy odarajzolja az anyát és az anya barátját is, tehát egyértelmű, hogy mindegyik irányában van valamiféle orientálódás.”

Vajon az ÉDESapa vagy az anya vitte el a gyereket független szakértőhöz félnapos vizsgálatra? Vajon mi a különbség az „erőteljes kötődés” és a „valamiféle orientálódás” között? Egy bíró szemében döntő lehet. Miből következtetett így a szakértő, ha egyszer a gyerek „ugyanúgy odarajzolja az anyát és az anya barátját is”?

Igen, az édesapa vitte el a gyereket a megvesztegethetetlen objektív szakértőhöz. Igen, ő tette ki fiát annak, hogy ilyen kérdéseket tegyenek fel neki:

- Kitől kapod a legtöbb szeretetet?
- ...azt nem tudom...
- Kit tudsz leginkább szeretni?
- ...az apukámat.
- Ha itt volna most bent az anyu meg az apu, akkor melyiküknek az ölébe bújniál inkább?

– ...nem tudom... az apuéra inkább.

Igen, az édesapa engedte, kérte, fizette, hogy ilyen kérdéseket tegyenek fel a gyermekének. Ő nemcsak ott lett volna, hanem ott is ült az ajtó előtt, ahol a gyerek ezeket a sugalmazásokat kapta sorskönyvébe.

Hát azt tudjuk mondani: az egyen virslit, aki már látta, miből és hogyan készül. És az küzdjön szakértőkkel a gyerekéért, aki már végigolvasott egy ilyen aktát. És az álljon a gyermekéért foggal-körömmel, oroszláncént küzdő szülő mellé, aki tudja és mélyen megérti a harc motívumait.

JÁRVÁNYVESZÉLY

Anyám aligha bírhatta a rá nehezedő nyomást, és valóban, meg is betegedett, méghozzá tbc-ben, amit akkoriban szanatóriumban kezeltek, elzártságban. Ez volt az ő menekülése abból a csapdából, amibe az én születésemmel került. Amint azt egy rosszul kötődő gyerektől joggal elvárhatjuk, én képtelen voltam feldolgozni távollétét, és az óvodába menést gyakorlatilag megtagadtam. Volt egy családi fedőtörténet, helyesebben volt egy saját mítoszom arról, miért is nem vagyok hajlandó óvodába menni. Úgy kezdődött, hogy tízóraira mézes-vajas kenyeret adtak. Kérdeztem az óvónőtől:

– Mi ez?

– Mézes-vajas kenyér – válaszolta készségesen.

– Nem igaz.

– De igen.

– Én tudom, milyen a mézes-vajas kenyér. Ez nem az – zártam le a vitát.

Haza akartam menni. Nem engedtek. Attól fogva nem voltam hajlandó ételt elfogadni az óvodában, majd pedig oda-menni sem.

Az oviban ugyanis a mézes-vajas kenyér elkészítési módja az volt, hogy vegyes virágmézet összekevertek margarinnal,

egészen habosra, és ezt a törtfehér kenőcsöt kenték kenyérre. Nálunk otthon a vastagon megvajazott kenyérre csurgatták nekem az akácmézet, aminek egészen más illata volt, mint annak a vegyes virágméznek, amivel az oviban dolgoztak...

Mai fejjel világosan látom, rosszul kötődő gyerekként azért féltem annyira elmenni oviba, mert nem bíztam nagyszüleimben, akikre amúgy kénytelenek voltak rábízni engem. Attól féltem, ők aztán végképp elméltatnak a háztól, annak rendje-módja szerint, ahogy azt a gonosz mostohák szokták. Tőlük tehát semmi esetre sem voltam hajlandó sehová továbbmenni. Bebújtam az ágy alá, letéptem a ruháimat. Tudtam, ha a nővéremnek el kell indulnia iskolába, már nincs, aki elvigyen. Inkább egész délelőtt kuporogtam a fésülködő-asztal alsó tükre előtt, mint hogy elvigyenek.

Másokban is kevésbé bíztam, sőt, kifejezetten félős gyerek voltam. Egyszer például, egy hideg téli napon, anyám felöltöztetett, majd – amíg ő maga is öltözött –, kiküldött a kapu elé, nehogy bemelegedjek. A házzal szemben, a Perint hídján azonban egy rendőr posztolt. Megrémültem tőle és sírva visszafordultam.

– Mondom, menj ki, mert bemelegszel! – rivallt rám anyám, de én csak toporogtam, hüppögtem.

– Mi van odakint? Félsz valamitől?

– Egy teljesen földíszített rendőr – válaszoltam a családi szállóige szerint.

Talán kevésbé fejlődnek ki ezek a félelmeim, ha sima kettős nevelést kapok. Ha szüleim otthon ellenzékeik és a világ pedig szocialista. Csak hát valófélben lévő szüleimtől már eleve kettős nevelést kaptam, amiben egyetlen közös volt: az elkeseredett ellenzékiesség. Ehhez képest mukkanás nélkül el akarták fogadtatni velem a hatalom intézményrendszerét.

Félős gyerek lettem, máig gyáva vagyok, rettegek a hatalomtól. Képtelen vagyok kiszámolni, érzéketlen vagyok a politika

légkör iránt. A választási eredményeket tökéletesen tévesen jósolom meg, egyszer fogadtam el a közvélemény-kutatók állítását, akkor ők is tévedtek...

Féltem én még sok mindentől. Bátyám pedig ijesztgetett is nagy élvezettel. És persze hülyített:

– Szaladj csak be a fürdőbe, nézd meg... – kért kedvesen, én pedig már indultam is –, hogy ott vagyok-e?

Készséges gyerek lévén megtettem egy pár lépést, mert amint megértettem az utasítás első felét, már indultam is. Azután pedig azt gondoltam, jó tréfa ez, elmentem a fürdőszobába, benéztem, jól körülnéztem, ahogy bújócskánál engem szokott keresni apám, kissé eltúlozva, és azután mentem vissza:

– Még a kád alatt is megnéztelek, nem vagy ott – válaszoltam a gyerek kezdődő humorával, mire ő hatalmasat röhögött:

– Mekkora hülye vagy te!

Valamennyi történet alapszerkezete az otthoni és a másik értékrend konfliktusa. A kettős nevelés frusztrációja. Bátyámról, mint családtagról, joggal tételeztem fel, játszik velem, úgy, ahogy apám vagy anyám, belemegy ebbe a furcsa bújócska játékba, amit ő kezdeményezett, én pedig igyekeztem az otthoni kerékvágásba bevezetni, hiszen a gyerek kettős tudata jól tudja, hogy a szülei tudják hova bújt, amikor nagy színpadiasan keresik. Ugyanez áll az ovis és az otthoni mézes-vajas kenyérre és a rendőrtől való félelmemre. Jól éreztem, hogy a rendőr, mint a gonosz hatalom letéteményese, félelmetes figura számunkra. Olyasmi, mint az ávós vagy a ruszki. Egyáltalán, azt gondoltam: aki egyenruhát hord, azé a hatalom önkénye. Ez egyben egy másik adalék is mély megvetésemhez, amit a katonaság ellen éreztem.

Érdekes ez, hiszen elvileg dörgölőznöm kellett volna a fegyveres hatalomhoz, a félelmet köztudottan agresszióval győzi le a gyerek. Gondolom, ha ovis lettem volna, harapós vagy verekedős lettem volna.

Apám azonban másfajta agressziót kínált a saját lebegtetett státuszával: a gúnyt és az iróniát, ami mögött persze olyan feszültség volt, hogy minden átmenet nélkül csapott át dührohamba.

Az igazi lebegtetésem az ovikerüléssel előállt gonddal kezdődött: anyám szanatóriumban, én utáltam a nagyszüleimet, ezért – ha csak módjában állt – apám vitt magával engem a munkába. A feladata: cigányokat fürdetni. Ez akkoriban a közegészségügy egyik modern projektje volt. A cigánytelepre reggel kiszállt a helyi rendőr, vele egy járványügyi ellenőr. Úgy döntöttek, járványveszély áll fenn. Mit tesz az előrelátás? Már náluk is volt a kész jegyzőkönyv és határozat, amely elrendelte a házak és a ruhák fertőtlenítését, az emberek fürdését. Esetünkben a helyi rendőrrel egy Halál Jóska nevű félszemű járványügyi ellenőr lepte meg a cigányokat, majd begördült az apám vezette teherautó, egy kiszolgált katonai fürdető kocsí. Hátnl kazán, amin szivattyú nyomta át a vizet a zuhanyos sátorba. Először a nők mentek be. Ruhájukat kint kellett hagyni, nagy kosarakban, azokat pedig apám segédje, az örökké álmos Tibor bácsi tette be a szárazgőz kabinba, ami a vezetőfülke és a kazán közé ékelődött. Volt is nagy jajgatás, ha a gőz összepöndört egy-egy „nélon” harisnyát, ami akkoriban szabályos vagyontárgynak számított.

Közben Halál Jóska egy nagy kerek fadobozból DDT-t szórt szét a házakban. Olyan volt, mintha valami karácsonyi jelenetre készülnének a filmesek és mindent fehér zúzmarával akarnának borítani.

Meg kell jegyeznem, Halál Jóska azért mégiscsak kímélte azokat a környezetbarát technológiával épült, amerikai konyhas egyterű lakásokat, mert volt saját magának, sőt szomszédjainak is krumpliföldje, ezért a DDT-t nagyrészt átcsoportosította, aminek népegészségügyi áldásait egy követéses vizsgálat bizonyára fényesen igazolná. Így utólag már azt is értem, miért válogatta ki apám olyan nagy műgonddal a szép akác tuskókat, miért vágatta fel a göcsöseket Tiborral. Akkoriban még csak azt

vettem észre, otthon gyönyörű hasábokkal van tele a pince. Szenet csak ritkán rendeltünk, akkor is annyit, amennyit fél óra alatt le tudtunk hajigálni. Mert apám viszont az esős nyári napokon javasolta Halál Jóskának, hogy szüntesse be a járványveszélyt. Nyomatéku­l átadott neki egy nagy kerek fadoboznyi DDT-t és egy zacskó Gezarolt, érve­ként amelle­tt, hogy ilyenkor inkább a gombázásnak van ideje, látja, a rendőr kollégák már eleve otthon maradtak.

Mindez azonban csak későbbi elbeszélésekből, összefüggésekből vált világossá, akkoriban én is a jóságos Mikulást láttam apámban, mert mindenkinek, aki kijött a fürdőből, adott egy negyed "szápu­lyt". Azaz negyedbe vágta a nagy mosószappanokat, amik az ellátmányt képezték, így előzve meg, hogy a bent elhelyezett gazdátlan szappanokon veszekedés törjön ki. Aki kijött, kapott.

Persze először az álmatag Tibor bácsi küldte be a ruhát. Szépen felöltöztek az asszonyok ott a tocsogós fürdősa­tor fűvén, azután jöhettek a csávók. Volt az egészen valami joviális gyarmati kedélyesség.

Apám, akit a negyed szappan révén a megtisztelő „Fíorvos Úr” megszólítás illetett, körülbelül úgy járt kelt a dohogó csonkaszivattyú, a kazán és a sátrak körül, mint amikor egy angol csatahajó kötött ki a bennszülöttek által lakott szigeten. Nyájas volt és barátságos, de azért éreztette a szakadékot, ami közöttünk és a cigányok között húzódik.

Köztünk – írom –, mert itt jött az én első nagy komoly státusz-lebegésem. Én voltam a másodkapitány, az egek ura, mert kezdetben apám öléből, később teljesen önállóan vezettem a teherautót. Kanyarogtam fel-alá a réten, rendőri tiszteletadás közepette. Amíg még apám ölében voltam, addig maradéktalanul élveztem a helyzetet, csak később, amikor már egyedül vezettem, akkor voltak nagyobb kihagyások. Ahhoz, hogy a kuplungot rendesen ki tudjam nyomni, le kellett csusszannom az ülésről, tele talppal ránehezednem. Ezalatt bizony nem láttam

és látszottam ki. Amikor azután csúsztatva felengedtem és elindult a teherkocsi, akkor már kiláttam a kormány mögül, mert a gázt elértem lábujjhegyen is. Hát ez volt az én nagy szenvedélyem. És máig nagyon hálás vagyok apámnak, hogy ezt megadta.

Csakhogya ez olyan szociális deficittel járt, amin máig dolgozom. Ugyanis a cigánygyerekek nem tudtak mit kezdeni velem. Egyfelől én voltam a Nagy Fehér Főnök Kis Csodás Fia, aki teherautót tudott vezetni, akinek teherautót szabadott vezetni a sofőr és a rendőr szeme láttára, másfelől persze, ha közénk elégiedtem játszani, azért kezdtek kószolgtatni. Például versenyeztünk, ki tud tovább a víz alatt maradni. Azt hiszem, én találtam ki ezt a versenyszámot, ha nem, akkor óriási szerencsém volt vele, mert ebben még nem találtam legyőzőre. Későbbi úszótársaim egyszerűen Tüdőnek becéztek. Igen ám, de amikor feljöttem volna, akkor visszanyomtak a víz alá. A hosszú légszomj után beszívtam egy jó adag vizet, hosszasan köhögtem és úgy éreztem, elárultak. Megint elárultak.

Szép lassan eltávolodtam ezektől a kortárs gyerekektől is. Helyesebben mondvá néhány kísérlet után lemondtam róla, hogy közeledjek feléjük. Óvodás társaim nem voltak, a cigánygyerekekkel sem sikerült jó viszonyt kialakítanom – végképp a felnőttek közé szorultam.

Egyetlen játszótársam Pitta volt. Őt bíztam meg a rakodással, ha játék-teherautómmal kockákat kellett szállítani, ha segíteni kellett tolatni. Pittával magázódtam, már három éves koromban, pedig ő csak kitalált társ volt. A gyerekkor magányára tehát nem a cigánygyerekek szocializáltak, de a fensőbbiség diadalára igen.

Pitta volt az én horgonyom a nagy lebegésben, a biztos kapaszkodó az egymással viaskodó szelek csapta hullámverésben. Mint a korallok csendes világában, úgy voltam el vele. Szépen betolattam a teherautómmal, azután Pittának kiadtam, mit rakodjon. Azért persze ez a világ is táplált vágyakat: egy ponyvát szerettem volna és egy igazi nyerges vontatót. A ponyvát

egyszer fel is applikáltam, bicikliküllőket szereztem hozzá, azokra borítottam egy régi viaszosvászon terítő-darabot. Sajnos a küllők gyakran kiugrottak a helyükről, ilyenkor nagyon kikapott Pitta, pedig igyekezett megigazítani. Később két meséskönyvet is írtam erről az élményvilágról, Pánó csacsit helyeztem bele nagyjából Pitta szerepébe, vagy hát nem is tudom, talán befér ide majd egy-két Pánó történet.

Azok voltak a nagy pillanatok, amikor felengedtem a kuplungot és körülnéztem a kormány mögül. Élveztem az engemet csodáló gyerekek pillantását. Nem a tulajdonom csodálata volt ez, hiszen világos volt, ha engedném, ha átengednék nekik a teherautót, akkor sem tudnának vele mit kezdeni. A tudásomat, a képességemet élveztem ki. Ekkor kattantam rá a sikerre.

Aztán, amikor iskolába mentem, már ez vezetett. Nekem ez kellett. Barátom nem volt. Talán nem is vágytam rá, hiszen nem tudtam, mi a barátság. Azt sem tanultam meg, hogyan kell barátkozni. Nem tanultam hűséget. A szüleim kapcsolata a kölcsönös árulás és vádaskodás kiszorítósdija volt. A mikro-szakítások világa. Én a bevágott ajtó konfliktuskezelési mintáját tanultam meg.

Igaz, felnőtt koromra kissé átkereteztem és azt mondtam: „lerázom a port sarumról”. Most éppen lebegésnek nevezem. Ha valahol követelményt fogalmaztak meg irántam, főleg ha be akartak állítani a sorba, ha össze akartak mérni valakivel, azonnal továbbálltam. Ha valahol kifogás merült fel a munkámmal, viselkedésemmel, cselekedetemmel kapcsolatban, azonnal úgy értelmeztem, velem van baj, engem nem fogadnak el, úgyhogy tovább is álltam.

Az etológiában ezt cut-off-nak hívják, kicsi gyerekeknél gyakran megfigyelhető, főleg rosszul kötődő gyereknél. A felnőtteknél „felcsankolásnak” mondjuk zsargonunkban. Azt jelenti, ha viselkedésemet vagy körülményeimet említik, akkor én azt „felviszem” identitásomba és úgy is reagálok, mintha identitásomat, azaz engem magam ért volna támadás. Identitá-

sunkat pedig úgy védjük, mint az életünket. Identitásunk azokból a meggyőződésekből áll, amelyek személyiségünk alapját alkotják.

A válófélben lévő szülők gyerekeire jellemző, hogy családi identitásuk gyengülése miatt saját identitásuk is sérülékenyebb, ezért történhet, hogy könnyen visszahúzódnak, elzárkóznak. Azt lehet tenni értük, hogy kihangsúlyozzuk mindazokat a mozzanatokat, amelyek a közös eredetmítoszt erősítik. A legjobb azonban békében hagyni őket. A válófélben lévő szülők ugyanis túlbuzgók. Megnyugtatójukra kijelentem: nagyon jó volt nekem órák hosszat kettesben Pittával. Aki ismeri a Pánó meséket, ugyancsak sajnálná, ha engem valami szakember segítségével kivakartak volna abból a Pittás elmélyülésből.

Válófélben lévő szülők közötti vitában bizonyára lehetett volna úgy narrálni, hogy „na, szegény gyerek, nézd meg, mit csináltál vele”. Szerencsére anyám örült, hogy „jól elvagyok”, így nem csinált nagyobb ügyet Pittából. Még akkor sem, amikor egyszer úgy elmélyültem a játékban, hogy bekakáltam. Már régen szobatiszta voltam, én szégyelltem magamat a legjobban. Talán a legjobb, ha ide is idézem az erről szóló Pánó mesét. Ezzel talán némiképpen leveszem a felelősséget a válófélben lévő szülők válláról, akikkel büntudatuk úgy gondoltatja, ha valami furcsa a gyerekkel kapcsolatban, akkor már az ő bűnük miatt bűnhődik szerencsétlen és rászakad az ég is.

Ha egészen pontos akarok lenni, azt mondanám: a válófélben lévő szülőket szélsőségekre ragadtatja a büntudat. Egyes dolgokat tökéletesen ignorálnak – mint például anyámék az én fekélyemet –, másokat felfújnak. Ez azért van, mert vagy elhallgatnak, sunyítanak, vagy vitáznak. Az együttműködés sajnos gyengéjük – de hát éppen ezért vannak válófélben. Azt is ki kell mondani: a gyerekek pedig furcsák. Egytől egyig.

Egy furcsa gyerek, Baktay Miklós, így dolgozta fel negyvenévesen az akkori élethelyzetét:

A folt

A Pánó miatt lett nagyon-nagyon piszkos a szőnyegünk is. Mert szeretett engem úgy etetni a Nagy, hogy egyet a Petinek, egyet a Macsinak. Hát, amikor megjelent ez a Pánó, akkor meg éppen rádlis fánkot sütött a Nagy. Hozzá baracklekvár járt. Ezeket én külön is nagyon szeretem, együtt meg főleg. Úgyhogy mondtam, egyet nekem, egyet a Pánónak, a Pánó persze nem ette meg az övét, nagyvonalúan nekem adta. Így egyedül kellett megennem a dunsztosüvegnyi lekvárt a tál rádlis fánkkal. A Pánó meg persze lesett közben, élvezte, hogy majd mi lesz.

Jó teli hassal mentem be játszani a szőnyegre. Persze a Pánó nem volt hajlandó megrakodni a teherautót, hiába szóltam rá. Sokat fenyegettem, fenytettem is, a fülét is megráncigáltam, de semmi. A Pánó meg tud csökönyösödni. Persze én sem engedtem. Ha egyszer meg kell rakni azt az autót, akkor nincsen apelláta. Kötelesség. Pedig már nagyon szorított a szükség. Nana. Mégsem fogok engedni ennek a Pánónak. Aztán egy hirtelen mozdulatnál megtörtént. Furcsa, meleg nedvességet éreztem magam alatt. Csak nehezen jöttem rá, mi történt. Talán még kis-koromba is visszagondoltam, amikor pelenkás kis csipszar voltam. Sokáig kuporogtam ott a szép új mintás szőnyegen, amíg a Nagy be nem jött a nagy csöndre meg a szagra. Ruhástól állított be a kádba, a zuhanyból eresztette rám a vizet, úgy kellett levetkőznöm. Szerencsére mondjuk ezt a Pánó nem látta, mert ott maradt a szőnyegen. De amikor pizsamában visszamentem, persze, hogy lesett. Ott hevert, ahol nagyon-nagyon piszkos lett a szőnyeg. A Nagy meg kijelentette, hogy ezt a szőnyeget a tisztítóba kell vinni és közben persze egymásra néztek a Pánóval. Hát énszerintem az biztos, hogy ennél nagyobb baj nem lehet. Beállít a Nagy a tisztítóba azzal a nagyon-nagyon piszkos szőnyeggel, kérdik, mi lett ezzel, hű, de bűdös, erre azt mondja a Nagy, na, hát a Petike...

Egészen elsötétült előttem a világ. Mert persze ez igazságtalanság, hiszen a Pánó, ez világos, kár is magyarázni.

De a Nagyi áruló, árulkodós, sohase figyel rám. Ott fog majd állni, beszélgetni jó sokat a tisztítóssal, én meg hiába ráncigálom, hogy menjünk, azt mondja, jó, mindjárt, erre megkérdem, mire lesz mindjárt, azt mondja, ezt még befejezem, kérdem, mit, erre mondja tovább, hogy szegény Peti bezabált. Éppen úgy fog rólam mesélni, mint a Pucika néniről, aki nagyon öreg és már hashajtót kell neki szedni és attól meg végighúzta a csíkot a végéig, mert a nagy nyeles bugyija nem tartott semmit. És éppen úgy fognak nevetni rajtam, mint a Pucika néni, pedig ő már öreg és tényleg hashajtót vett be, én meg sohasem szedek hashajtót. És a Pánóról még csak nem is fog tudni a tisztítósnéni. Ilyen az igazságtalanság.

Szerencsére már este volt, azért is öltöztetett rögvest pizzamába a Nagyi. Volt idő másnapig spekulálni.

Az ágyban jól megmondtam annak a Pánónak, hogy milyen bajba vitt, de az persze csak nézett szemtelenül. Aztán mégis mintha valami értelmeset gondolt volna abban a csacsi fejében.

– Ki kéne tisztítani még most – mondtam neki.

Egyetértően nézett.

– Valami jó szer kellene. A Nagyi azt mondta, legszívesebben hypóba áztatná a ruhámat.

Pánó is emlékezett, behallatszott hozzá a Nagyi zsörtölődése.

– Megpróbálom.

Úgyhogy amikor a Nagyi kiment a konyhába, hát én gyorsan behoztam a fürdőből a hypót meg a súrolókefét és jól bedörzsöltem a nagyon-nagyon piszkos foltot. Szépen halványodott. Lelkesen súroltam.

A Nagyi viszont kétségbeesett, amikor belépett.

– Úristen! Mi ez a szag? Hypo! Jaj, nem lehet igaz... Tönkretetted!

Elmagyaráztam, hogy ez nagyon jól kiveszi a foltot, ő meg erre megmutatta, hogy a színeket is kimarja. És hogy az most már soha többet nem lesz jó.

Azt gondoltam magamban, legfeljebb szép nem lesz, de jó igen, mert játszani lehet majd rajta. De ezt inkább nem mondtam. A Pánó meg persze csücsült egy széken és onnan nézte, hogyan kapok ki.

Ahogy úgy törölgettem a szemem, hogy a Pánó meg ne lássa, hogy elkeseredtem, hát egyszerre mintha késsel vagdosták volna. A Nagyi már rohant is velem a fürdőbe.

– Vedd el a kezed, bele ne nyúlj még egyszer!

Lefogta mind a két kezem és a zuhannyal az arcomba spricelt.

– Kimarja a szemed, jaj, belement! – sikoltzott.

Hát égetett is szörnyen. Eszembe jutott, ahogy ott álltam a hideg víz alatt, és persze megint vizes lettem teljesen, szóval eszembe jutott, hogy azt szokta mondani a Nagyi, égetni való rossz kölyök vagyok.

Nem is bánom, hogy az éjszakai szemészeti ügyeletre nem vittük a Pánót. Megérdemelte, hogy otthon kuksolt. Nem taxizhatott, nem láthatta a vizsgáló készüléket, nem az ő buksiját simogatta a szemész doktor.

Éjszakára is hagytam kuksolni a hyposzagban. Fogalmam sincs, hogyan mászott be reggelre mégis az ágyamba. Nem lehet lerázni.

A Nagyi figurával kapcsolatban annyit szeretnék megjegyezni: íme, mennyire szerettem volna én egy szerető, figyelmes nagyit. Még felnőtt koromban, még most is elszorul a szívem a fájdalomtól, ha kedves, figyelmes, megértő nagyit látok. A Pánó mesék valódi családi életciklus történetek: gyerekkorom feldolgozását szolgálták, egyben pedig megírtam nagy-papa szerepemet. Elfogadni szeretnék, a jót megerősíteni, amúgy békében hagyni az unokámat és a szüleit. Hagyni fogom, hogy beépüljek az eredetmítoszukba.

LETILTOTT KÉPESSÉGEK

Visszatérve a gyerek identitására, ami tehát ingatag és bizonytalan, azt is el kell róla még mondani, hogy a negatív dolgok is képesek beépülni. Márpedig a válófélben lévő szülők negatív kódban vannak.

Ha például anyám beépítette az identitásomba, hogy nincs hallásom, akkor hiába tanítottak énekelni, mintha sükettel lett volna dolguk. Valószínűleg amúgy is távol álltam volna a három tenor bármelyikétől, de azért egy amatőr kórusba talán beférhettem volna.

Az írásom görcsei máig ott vannak a kezemben, a vállamban. Azért, mert az identitásomig vitte apám az eltévedt vonalat, a fordítva írt betűt. Ahelyett, hogy azt mondta volna:

– Vegyünk elő egy nagyobb darab papírt, amin nagyobb fészket tudsz kanyarítani! – a kilapuló ó-nál így üvöltött fel:

– Hát ez a gyerek debil!

Persze, az a lapuló ó bizonyos módon már előre készült az ordításra és a hülyezésre, azért lapult. Már benne volt a görcs és a szorongás, amikor leültünk írni.

Egyetemista koromban az első keresetemből vettem magamnak egy táskairógépet, ám az igazi felszabadulást évekkel később a szövegszerkesztő hozta el. Annyit hibázok, olyan frász van rajtam írás közben, hogy szinte minden szót javítanom kell. Helyesebben szólva, frász volt rajtam. Mert amióta a szövegszerkesztőn néhány billentyű leütésével kijavítható a hiba, azóta boldogan, élvezettel írok. Olyannyira, hogy bele mertem fogni a saját írás-terápiámba is. Az ételképekre még Zelka írta fel kézzel a szövegeimet, ám az utóbbi időben kézzel, töltőtollal másolom le azokat a szövegeket, amiket nagyon határozottan el tudok fogadni. Óriási dolog, hogy már vannak ilyenek. Például Bach doktor módszerének leírása. A Bach virágok hatásának leírása. Nekiülök a lányomtól kapott töltőtollal, alaposan megjegyzem a mondatot, passzust, azután hagyom, vezesse a kezemet:

„Cseresznyeszilva

A pattanásig feszült helyzet szere, félelem attól, hogy elhagy a józan eszünk, és rettenetes vagy borzalmas dolgokat cselekszünk, olyat teszünk, amit magunk is megbánunk. Hiába tudjuk azonban, hogy rosszat cselekednénk, egyszer csak mégis ránk tör a gondolat, hogy megtegyük.

Szilfa

Azoknak, akik jól végzik munkájukat, követik hivatásukat, és remélik, hogy tehetnek valami fontos, az emberiség javát szolgáló dolgot.

Néha azonban lehetnek olyan levert időszakok, amikor úgy érzik, vállalt feladatuk túlságosan nehéz, s meghaladja egy emberi lény erejét.”

Egyetlen lendülettel írom le a szereket, amelyek valószínűleg sokat könnyítettek volna apám életén. Ha ugyan bevette volna őket. Nekem mindenesetre segítenek átdöccenni azon a gödrön, amelyben apám megrekedt.

Mert apám mellett, hogy lebegtette identitását, senkit és semmit sem fogadott el, gúnyolódott szinte mindenkin, azokon is, akik őrlő rosszat mondtak, vagy sziszegtek, akiken ő ironizált. Ez állt a családra is: a bensőséges pillanatokat szétnévtették, a mókás helyzeteket szétmoralizálták állandó harcban álló szüleim és testvéreim. Ebbe a környezetbe nem vágyott senki, de már nem is tudtam, hogyan lehetne beengedni valakit.

Sokáig meg voltam győződve róla, engem nem lehet szeretni, mert tisztátalan vagyok. Mert tisztátalan volt apám anyám szemében, és tisztátalan volt anyám apám szemében, mert tisztátalan volt a nagyanyám az én szememben és viszont, mert tisztátalanok voltak a félig felnőtt testvéreim apám szemében és ezért ők is tisztátalannak tekintették az én nyomorult kis menedék-koalíciót apámmal, amit azért apám a szó szo-

ros értelmében úton-útfélen elárult, amikor ismerőssel találkoztunk, márpedig Szombathely főterén akkoriban ismerős volt a korzózók fele.

És ott volt az elvek folyamatos, ám ájtatos elárulása. Ha apám tett valamit, anyám németül panaszkodott nagyanyámnak, persze kihallatva a gyűlölködő sziszegésből a Baktay nevet. „Das hat er gemacht, der Baktay...” Apám „teteleiről” számolt be, ezért gyűlölte. Ha én szóvá tettem nagyapám valamely „tetelét”, például hogy eldugta a finom csokit és az avasokat készítette oda a csokis fiókba nekem, akkor viszont nem a tetele számított, hanem a személyének kijáró feltétlen tisztelet. Az számított, hogy ő a nagyapám:

– De hát ő a nagyapád! Majd fogod még őt visszasírni!

Hát, amikor vissza kellett volna sírni, akkor találtunk a kamrában, a titkos rekeszekben, nagy penészben mindenféle földi jót, amiről álmodni sem mertünk: fügét, datolyát, márkás csokit. No, én akkor legszívesebben törni-zúzni tudtam volna, de végül csak a nagy mély elkeseredettséget éreztem, hogy „na, őt akkor is szeretnem kell, mert ő a nagyapám”.

A „szeretni kell” paradox parancsa teljesen gúzsba kötött. A veszekedések a szüleim között jórészt itt jöttek felszínre. Persze, volt nekik sok-sok bajuk egymással, de a világosan megfogalmazható, kimondható ellentét a nagyszüleim miatt alakult ki.

– Vén dög! – tört ki apám.

– De hát ő az anyám! – vágta rá anyám.

– Azért még ne zabálja föl az egész család vasárnapi ebédjét!

– Addig örülök, amíg még van étvágya!

Ez volt anyám csiki-csuki játszmája. Ha én jót tettem, dicsért, milyen jó vagyok, ha a bátyám valami stiklibe keveredett, akkor jött a maxima: egy anyának minden gyereket egyformán kell szeretni.

– Akkor is, ha lop? – kérdeztem vissza.

Anyám hallgatott. Azt gondolta, igen.

– A nagymama egyformán szeret téged és Évát? – kérdeztem tovább, megunva a hallgatást.

És apám járt föl és alá dülva-fúlva, mert a nővérem valami egyetemista balhéba keveredett, talán ki is rakták a kollégiumból, máig sem tudom, csak azt, hogy apám kurvázta erősen, én meg örültem, hogy én jó gyerek vagyok. De anyám kiábrándított, mert közölte, a három gyereket egyformán kell szeretni. Mindegy, mik voltak a bátyám „tetelei”, a három gyereket egyformán kell szeretni. Amikor a bátyám rajtam töltötte ki frusztráltságát, például megette az én csoki-mikulásomat, akkor anyám úgy tett, mintha adott volna neki egy pofont, de persze csak tapsolt egyet az arca előtt, azután összeröhögtek a nagy lakli kamasszal. Úgy éreztem, elárultak és kinevettek. A szatócsbolt mérleg-képe azonban mélyen beivódott: a három gyereket egyformán kell szeretni, ha egyik csicskáztatja a másikat, akkor is, ha egyik meglopja a másikat, akkor is, ha az egyik a másik arcát a fenekéhez szorítja és belefingik, akkor is.

CSAPDA

Mai szemmel persze könnyen meglátom, mi az a csapda, amibe anyám besétált. Képtelen volt különválasztani a tettet a személytől. Hiszen mondhatta volna:

– Elítélem, hogy Andris ellopta azt a vízórát, de attól még Andrist, mint fiamat szeretem.

– Butaság volt, hogy Jutti megszegte a kollégium szabályát és most ki kell költöznie, de attól még Juttit, mint lányomat szeretem.

Valószínűleg logikai vagy kulturális akadály is volt annak, hogy ezt így megfogalmazza. Mindenesetre nagy igénye lehetett rá, mert én amióta az eszemet tudom, ezt kértem számon rajta. Csökönnyösen.

Ma már látom, a legfőbb akadály a hasítás volt. Hiszen ha ezt a két dolgot kimondja és következetes marad, akkor azt is mondhatta volna:

– Apátok dühében csúnyát mondott, ez rosszul esett, de azért én szeretem őt.

– Nagypád rosszul tette, hogy eldugta a finom csokit előled, hagyta megavasodni, de azért én még szeretem őt. Érthető ez a nagy spórolás, mert volt egy időszak, amikor valóban nem tudott enni adni a családjának. Ez nagy trauma. Megviselte.

Mivel a személy és a tett közötti megkülönböztetésre képtelen volt anyám, könnyen támadhatóvá vált, hiszen más mércét alkalmazott. Paradox módon így szoktatott engem logikus gondolkodásra, hiszen én mindkét mércét következetesen alkalmaztam. Diadalmas érzés volt, amikor elhallgatott és félre nézett egy-egy keresztkérdésem hatására:

– Ha én is lopnék, ugyanúgy szeretnél?

– Tisztára olyanokat beszélsz, mint apád – vágta rá hosszas hallgatás után dühödten.

– Ha teneked a szemedre hánynám, hogy úgy beszélsz, mint az apád, elfogadnád?

– Az más.

– Miért más?

– Azért mert apád... tudod, milyen apád!

– Te is tudod, milyen az apád. Főleg az anyád.

– Hogyan beszélhetsz így a nagyszüleidről?

– Ha így beszélek róluk, az Andrist fogod jobban szeretni?

– Jaj, hagyjál már ezzel, nem lehet veled bírni. Ne gyötörj már...

Mai szóval lenyomtam.

LEVERÉS

Egyszer jól meg is vert kínjában. Ugyanis leküldött káposztáért. Négy éves lehettem, de rám bízhatta a dolgot, mert végig

járdán maradhattam. A Cipőgyár hatalmas tömbje mellett kellett egy jó utcányit mennem, amíg odaértem a zöldségeshez. Közben elmentem a bolond gyerek mellett, aki mindig valami zizegő dolgot rázott, zacskót, celofánt. Az anyjával volt, de mégis félelmetes, nagy, buta kölyök. Szinte akkora, mint egy felnőtt. Rémültem érkeztem a zöldségeshez, akinél pedig volt valaki, aki ugyancsak félelmetes volt. Gyorsan tovább mentem, a sarkon túlra, az ismerős fagyizóba. Vettem a két forinton négy gombóc fagyit. Életemben nem ettem még ekkora adagot. Nem is fogyott el hazáig. Az utolsó gombócot a lépcsőházban kaptam be, ott mart a hidege a számban.

– Hoztál káposztát?

– Nem volt.

– Hol a pénz?

– Elvesztettem.

– Mi az a szádban?

– Fagyi.

Erre aztán elővette anyám a porolót és elvert. A fájdalomra nem emlékszem, inkább a kétségbeesésre, hogy most már engem is porolóval vernek, mint a bátyámat. Én is rossz vagyok. A nagy bánatban hamar elaludtam, olyan kicsi voltam, hogy amúgy is járt a délutáni alvás. Amikor ébredtem, a bátyám ült az ágyamnál. Együttérzéssel nézte a fenekemet. Azt hiszem, ez volt az a pillanat, amikor örök testvéri kötelék szövődhetett volna közöttünk. Tűzbe mentem volna érte, én is rossz lettem volna, mint ő. De megint a bolondját járatta velem:

– Szegényem, mekkora hurkák nőttek a fenekeden...

Mint akit megcsíptek, ugrottam fel, rohantam anyámhoz, valóban hurkák nőttek-e a fenekemen. Még tükörben is meg kellett néznem.

És akkor láttam, megint röhög rajtam a bátyám. Persze, ő tudta, a poroló nyoma olyan érzés, mintha hurkák lennének ott... Ő nagyon is jól ismerte ezt.

Így küzdöttem anyámmal, az igazsággal, a jósággal és a rosszassággal.

És ennek a küzdelemnek paradox vége lett. Hiszen nyugodtan mondogatta ugyan a fejem felett bárkinek, készségtárgyakból nagyon gyenge vagyok, botfülű, botkezű, ece-boca, de azután felötlöttek neki a viták és rögvest hozzátette: viszont nagyon okos, az esze, mint a borotva.

Így juttatta be az identitásomba az okosságot.

Hát így lehet a logikát fejleszteni. Csak hagyjuk a gyereket szeretetért és jóságért küzdeni. Mert ugye az egyik tudattalan célom az volt, hogy lehessen, szabadjon szeretni apámat, hogy ne érezzem magam kellemetlenül az ő kitüntető szeretetében, amiből kiszorultak a testvéreim, a másik tudattalan célom pedig az volt, hogy elismerje anyám a jóságomat, azaz különbséget tegyen jó és rossz között.

Később, kamaszként és egyetemistaként folyamatosan az etika és a logika összeegyeztethetősége foglalkoztatott, ez volt az egyik fő oka annak, hogy filozófiát tanultam. Mondhatom, mindaddig meg is rekedtem ebben a gondolatkörben, amíg a pszichológia megtanított kilépni belőle. Azt hiszem, azért élvezem annyira, mert a terápia során kutya kötelességem eltekinteni a morális értékektől. Boldogan teszem.

Tiszta lelkiismerettel mondhatom, mint terapeuta, Zelkával teljes összhangban az eredeti jószándékot keressük azokban, akik hozzánk fordulnak. Ha ítélni kellene felettük, nagy zavarban lennénk. Minden energiánkkal a körülményeket igyekszünk megérteni, amelyek olyan viselkedést idéztek elő náluk, ami miatt hozzánk fordulnak. Ezt a szemléletet igyekszem ebben az írásban saját magam esetében is érvényesíteni. Igyekszem megérteni gyerekkoromat, szüleim eredeti jószándékát és azt, hogyan alakította mindez a személyiséget. Mai szemléletem mélyén tehát az a dilemma áll, amit anyám képtelen volt feloldani és ezzel folyamatosan fejlesztette etikai és logikai gondolkodásomat.

Egy másik érdekes eredménye annak, hogy válófélben lévő szüleim belekényszerítettek abba az iskolába, amely a lehető

leginkább ellentmondott satnya kis családi identitásunknak, az iskola iránti kritikusságom.

Ez egy kicsit különbözik attól, ahogyan amúgy az iskolához állnak a válófélben lévő szülők gyerekei. Ők ugyanis többnyire azt érzékelik, hogy szüleik ezen a területen is vitáznak. Más-más iskolát választanak. Mivel az együttműködés több szempont figyelembevételét jelenti, ők pedig csak egyet-egyet emelnek ki, végeláthatatlan vitákba merülnek:

- Ennek a gyerekeknek művészi hajlamai vannak.
- Fejben oszt-szoroz.
- Szerintem írassuk művészeti iskolába.
- Messze van.
- Útba esik nekem.
- Majd pont te fogsz érte menni délben.
- Valamit valamiért.
- Itt a sarkon egy önkormányzati iskola.
- Proli.
- Legalább megtanul bánni az egyszerűbb emberekkel.
- Én elmegyek a művészeti iskola bemutató tanítására.
- Én pedig a nyílt napra a sarokra.

Az együttműködés a későbbiek során már aligha alakul ki, mindkét fél azt a szempontot fogja kiemelni, ami a számára fontos. Ennek következtében egyikük eleve elfogult, másikuk előítéletes lesz azzal az iskolával szemben, amelybe végülis beíratják a gyereket. De az is lehet, hogy mindkettőbe beíratják, annyira elmérgesedik a helyzet. Az iskolával pedig kezdődik a következő nagy meccs, hiszen ha jó a gyerek teljesítménye, akkor ugye Döbrentey-vér, ha valami nem sikerül, akkor a Baktay-gének.

Ha eredményes a sarki iskolában, akkor milyen jó lett volna neki a művészeti, mert ugye nagyon tehetséges, és így tovább. Az iskola folyamatos vita tárgya, ezért aztán a gyerek mindig azt a szülőt választja az iskolai események kommunikálására, aki kisebb elvárásokat támaszt az ő irányába, aki előítéletes az iskolával szemben.

Noha válófélben lévő szüleimnél látszólag közös volt a döntés, anyám azért folyamatosan emlegette, hogy „az apja beíratta a gyakorlóba...”. Sértette a karos szatócsmérleg egyensúlyát, hogy a testvéreim körzeti iskolába jártak. Egy háztömbnyire tőlünk. Az iskolával szemben éppoly kritikus voltam, mint az óvodával.

Életpályám ívének másik meghatározója a hiedelem, miszerint a tudományok királyával kell majd foglalkoznom, így lehetek én a tudósok királya. Mert akkoriban már erősen nyomult a tudós-csoport gondolat, hogy teamekben lehet igazán nagy és komoly eredményeket elérni. Ezért éreztem lukra futásnak kezdeti fizika iránti érdeklődésemet, mert én hallani sem akartam arról, hogy csapatban dolgozzak. Maradt a matematika és a filozófia arra, hogy egyes-egyedül üljek oda a volán mögé, hogy én és csak én irányíthassak irigy tekintetek kereszttüzésében. Elvégre ki hallott már matematikus csapatmunkáról? Filozófus teaméről? Én akkor még nem.

És persze mély igazsága volt anyámnak, amikor azt hányt a szememre a logikus érvelés közepette:

– Tiszta apád vagy! – mert apám valóban ugyanígy sarokba tudta szorítani.

Mivel a köztük lévő feszültség fontos tényezője lehetett a szexualitás, ma így tudok rekonstruálni egy vitát erről:

- Gyere, bújj egy kicsit hozzám – szólalt meg apám nyájasan.
- Jaj, most ne! – rémült meg anyám.
- Hanem mikor?
- Majd lesz rá alkalom.
- De hát férj és feleség vagyunk, kötelességünk, hogy szeressük egymást. Az Úr parancsa.
- Te mondod ezt, te ateista!
- Neked mondom, mert te hívó vagy.
- Én tudom, mit kell nekem tennem, én vagyok a hívó!
- Én pedig ismerem a Bibliát. Tudom, mit kell tenned, ha hiszel.
- Jaj, ne nyaggass, hagyjál már.

VISZONYOK

A vita egyik gyökerére csak finoman utalok azzal, hogy a szüleim közötti vita alapján anyám és nagyszüleim viszonyában gyökerezik. Még inkább a nagyszüleim viszonyában. Nagyanyám az akkori viszonyok között vénlányként ment férjhez, elmúlt 25 éves, anyámat pedig harminc éves korában szülte. Mint bigott katolikus pároknál, náluk is felmerül, hogyhogy csak két gyerekük született. Szóval aligha hiszem, hogy a szexuális életük akár csak a kor normáinak megfelelt volna. Anyám nyilván az ő normáikat vette át, tökéletesen tudattalanul, sőt, tudatlanul. Csak így tehette, hiszen a végletekig prűd volt az egész Döbrentey család. Nagypám két fiú testvére egészen biztosan szűzen halt meg.

Apám bizonyára önvédelemből, frusztrációi feloldása okán nem ment a szomszédba egy kis cinizmusért vagy szofizmaért, ha szexről volt szó. Míg tehát anyámon számon kérte, hogy saját hite szerint cselekedjen, addig ő élte világát saját meggyőződése szerint.

Mai fejjel jól látom: a párkapcsolatot szétrágó ős-patkány a vita. Erre fel szokták kapni a fejüket a kliensek, ugyan már, be akarjuk tiltani, hogy megvitassanak valamit?

Remélem, eddigi élményeim világossá tették, hogyan gyötört meg engem szüleim vitája. Igenis, azt gondoljuk, a vitát azok folytatják, akiknek eltérő az identitásuk. A párkapcsolat pedig közös identitásra épül. A vita szomorú pszichológiai mozzanata, hogy az eltérő identitás fogalmazódik meg benne, végül tehát egymás identitását sértik, ahelyett, hogy a közös identitást építenék. Két mélyen sértett ember konfliktusának eredménye csak az lehet, amit hatalommal érvényre tudnak juttatni. Meglehet, egyikük végül győz a vitában, igaza lesz. De milyen értéket hoz a kapcsolatba, milyen viszonyt épít, hogy a másik legyőzött, vesztes fél? Jó lesz-e a kapcsolatban-lét attól, hogy sikerült lenyomni a másikat?

Apám vagy én például sarokba tudtuk szorítani anyámat érvekkkel, de az eredmény nagyjából így nézett ki:

- Szeretném, ha nem vinnéd Mikit a részeges, vihogós, ostoba barátnőid társaságába!

- De hiszen ő is jól érzi magát. Vannak ott gyerekek is.

- Tíz évvel idősebbek, a bolondját járatják vele.

- Miki szívesen jön.

- Mert van tévé, amit pedig itthonra azért nem veszünk, mert megegyeztünk.

- És mert drága.

- Szóval szeretném, ha nem vinnéd Mikit a részeges, vihogós, ostoba barátnőid társaságába!

- Azért arról beszélhetnénk, ki a részeges...

- Akkor soha sincs ott a gyerek.

- Akkor mit csináljak vele? Hová tegyem?

- Neked sem kell az a társaság.

- Vigyem inkább a szüleimhez?

- Mi vagyunk egy család, együtt csináljunk programot.

- Nem is tudsz biciklizni.

- Más program is lehet.

- Egen.

Ez volt az a legendás „egen”, ami csak kicsit volt vasiasabb az igennél, de lehetett róla tudni: megint semmi eredmény.

Helyesebben egy eredménye mégis volt: apám vett magának egy biciklit, kitolta egy elhagyatott útra és addig kínlódott, amíg végképp belegabalyodott egy csipkebokorba. Csupa seb és tüske volt, amikor hazajött.

Másnap megint kiment, harmadnap is, addig-addig, amíg egyszer csak megtanult biciklizni. Ez például egy olyan története volt, amit legalább kétszázszor előadott a jelenlétemben.

A viták eredménye azonban mégiscsak ama „egen” maradt.

EGYÜTT GONDOLKODÁS

Mi az, amit a párkapcsolatban vita helyett ajánlunk? Az együtt gondolkodást. Az együttműködést. A közös problémamegoldást. Azt, amiben mindkettőnknek igaza van. A kettős nyertes játszmát.

Gondoljuk csak meg: ha a gyerek lázas, el kell dönteni, kihívjuk-e az ügyeletes orvost, ráruházva a felelősséget, de egyben erősen megnövelve a gyerek betegségtudatát és az antibiotikumhoz vezető út esélyét, vagy például alkalmazzunk hűtőfürdőt, mintegy észrevétlenül, az esti fürdés helyett. Ha az egyik szülő az orvos mellett tör lándzsát, a másik a hűtőfürdőt erőlteti, akkor kinek lesz igaza? Ha a hűtőfürdő hatástalan és a gyerek lázgörcsöt kap, akkor az egyik szülő örvendezhet, mert igaza van? Vagy ha kijön az orvos, háborog, hogy kár volt ezért kihívni, azután hűtőfürdőt javasol, akkor örvendezzen a másik a maga igazán?

A szülőségben kerülnünk kell a vesztes-nyertes játszmákat, sőt, nyertes-nyertesre kell törekednünk. Világos kritériumokat állítunk fel a hűtőfürdő hatékonyságáról, felbecsülve az orvos kiérkezési idejét és a többit. Együtt gondolkodva.

Amint említettem, számomra fontos figyelemszerző eszköz lett a betegség. Apám volt az orvospárti, mert ő csak keveset élt át nagyobb testvéreim gyerekbetegségeiből, és mert ez volt neki leosztva, hiszen anyám magától kerülte az orvosokat. Ami korántsem jelenti, hogy ritkán találkozott velük, hiszen negyven éven át haldokló nagyanyámat gyakran kellett ide-oda vinni. A körzeti orvoshoz kétszer egy héten, akkor még az ő kiváltsága volt a vérnyomás mérése. És persze volt az ő számára is panasz bőven. Természetesen én is mentem, velük várokotam, így fültanúja voltam a kérdéseinek:

– Jutkám, mit is mondjak majd?

Máskor:

– Jutkám, miért jöttünk ma?

És természetesen tapasztalta anyám az orvosi munka hatékonyságát gyerekbetegségek ügyében a munkahelyén, a bölcsődében is.

Apám viszont a könnyelmű, gondatlan anyát látta benne, ha esemény volt. Márpedig az volt bőven. Egyszer például szépen elém tette a rántott halat anyám, tett-vett a konyhában, aztán amikor már nagyon köhögtem, felrakott a biciklire és a gégszeten kivették a szálkát a mandulámból.

Apám őrjöngött.

Máskor csak felrakott a biciklire anyám, kicsit erősebben is nyomta a pedált, mintha emelkedőn mennénk, pedig a bokám szorult a küllők közé.

Apám őrjöngött.

Ilyenkor én azt éltem át, mint amikor felengedtem a kuplungot és kinéztem a kormány mögül: aggodalommal, érdeklődéssel és csodálattal teli tekintetek fordultak felém a kórházban. Erre épült az egyik legnagyobb akcióm, melynek igazi mozgatója valószínűleg az a kínos kettős helyzet volt, hogy az iskola és az otthon értékrendje között is szakadék keletkezett.

Ebbe egyre mélyebben zuhantam, de a szüleim nem voltak hajlandók tudomást szerezni róla. Hárították, hiszen különben valami új együttműködést kellett volna kialakítaniuk a gondoskodás dimenzióban. Például egyházi iskolába adni, hittanra járatni, ilyesmi.

Való igaz, akkoriban a családok nagy része szembesült ezzel a dilemmával, sokan voltak a fájó kettős nevelés foglyai, csak hogy válófélben levő szülők gyermekeként én már hármas nevelésben voltam, mint tuskó a fejszecsapásoktól, úgy hasadtam hasábokra. Gabi bácsiék is kínlódtak az iskolával, nekik is gyötrelmem volt, amikor Pehi jött haza az ottani marhaságokkal, de ők legalább egy közös családi identitásba építették be ezt a konfliktust, nálunk pedig a két szembenálló szülői identitás közé vert újabb éket. Helyesebben erre számíthattam volna, de nem ez történt, hanem egy sunyi hasítás, a problémák elkenése.

Történt tehát, hogy iskolába is egyre kevésbé akaródzott járnom, pedig még csak első voltam. Egyrészt, mert a tanító néninek kevés figyelme jutott rám, az elit osztályban ugyanis majdnem negyvenen szorongtunk, másrészt pedig azok a fránya '56-osok, akik közül némelyik majdnem egy évvel idősebb volt nálam, bizony okosabbak voltak. Ezt ugyan nem láttam be, de a rajz-, az ének- és a szépírási órák gyötrelmei nagyon megviseltek.

Reggelente apám kísért biciklin az iskolába, én mentem elől, ő mögöttem. Ismertem az utat, ő pedig még mindig bizonytalanul ült a kerékpáron. Egyszer havas eső és szembeszél állta utunkat, kínlódtam a szemembe csapódó kristályokkal, megálltam, sírtam, és furcsálltam, hogy kettőnek látom a dolgokat. Persze, a vízcseppek okozta fénytörés és hunyorgás tette, de apámra láthatóan elemi hatással volt az én kettős látásom. Nem sokkal előbb olvashatott róla, tudta, ez nem babra megy. Már fordult is velem a kórház felé.

Nekem tetszett, hogy ilyen elemi hatást érek el, úgyhogy egészen ügyesen válaszolgattam a vizsgálat alatt. Egy néni tologatott korongokat mágnes táblán, én pedig hol egynek, hol kettőnek láttam őket. Jókor jönnek. Befektettek az idegosztályra. Ez az én számomra maga volt a Kánaán. Kedves bácsik kedvesen beszélgettek velem, csak heverészni kellett, nagyon élveztem. Közben orvosok konzultálták az esetemet, ezt hallottam fél füllel. Apám pedig minden kapcsolatát latba vetette, hogy alaposan konzultálják meg az esetemet. Már csak azért is, mert anyám nem vette komolyan. Én pedig élveztem, hogy konzultálnak, figyelnek, beszélgetnek velem.

Mindaddig, amíg egyszer csak megjelent egy orvos egy hatalmas tüvel, két nővér kíséretében. Gerinc csapolásra készültek, lumbálásra. Na, erre én elkezdtem ordítani, hogy engem csak ne konzultáljanak tovább azzal a hatalmas tüvel, én rendszeresen látok, csak kitaláltam azt a kettős látást. Az orvos azon-

ban el akarta látni a feladatát, az ápolók pedig igyekeztek lefogni. Végül egy ágy alá menekültem, a sarokba, onnan gyóntam meg félig ordítva, félig sírva, hogy szimuláns vagyok.

Szégyelltem magam, de még jobban szégyenkezett apám. Égett az orvosok előtt, de még inkább anyám előtt, aki kezdetől megmondta, humbug az egész.

– Miért csináltad? – kérdezte az orvos.

– Mert itt jó a kaja – válaszoltam.

Ez a válasz aztán terjedni kezdett és szüleimhez is visszajutott. Kevésbé foglalkoztatta őket, hogy aligha tudhattam, milyen a kórházi kaja, mikor még nem voltam odabenn, hanem úgy találták, ez egy jó válasz, mert haragudhatnak miatta. Jól lealáztam apámat, aki képes volt utolsó pénzén téliszalámit venni nekem, mert azt szerettem. Nyilvánvaló hazugság volt tehát ez a kaja szöveg, de azért az igazi okra nem kérdezett rá senki. Nem mert.

A Pánó mesékben persze ez a történet is átalakult:

Kettős látás

Amikor első zavaromban megemlítettem a Pánó szemeit, valami olyasmit mondtam, hogy egyikkel mást lát, mint a másikkal, mert ennek így kell lennie. Erre a Nagyi a kezembe nyomta azt a rossz Pánót, akinek véres volt a hasa. Végre neki is lett valami baja. De nem is volt időm megkérdezni, hogy felvágták-e a hasát, mert máris jött egy doktor, aki hevesen faggatni kezdett, hogy jól látok-e. Hát én meg, hogy fedezzem a Pánót, azt mondtam, úgy értettem az előbb, hogy egyik szemem mást lát, mint a másik.

– Kettős látás! – suttogetta rémülten Juci néni.

– Lehet átmeneti is. Majd kivizsgáljuk. Azt hiszem, konzíliumra is szükség lesz!

Hízeltget a gondolat, hogy ilyen titokzatos dolgot művelnek velem. Az a konzílium biztosan valami egészen bonyolult műtét

lehet. Majd tájékozódok, és csak akkor engedem, hogy megkonzultáljanak, ha tényleg érdekes a dolog.

Sokat kérdezgettek arról, hogy mit látok, de én már rájöttem, kettőslátás kell ahhoz, hogy tényleg megkonzultáljanak, szóval úgy kezdtem nézni a dolgokat, mint a Pánó azokkal a szétálló szemeivel. Vagy hát éppenséggel úgy mondtam a doktornőnek. Azért is jó volt ez, mert amúgy mindenki nagyon kedves volt velem. Felnőttek közé tettek, akiknek nem volt semmi bajuk, csak öregek voltak.

Az egyik, a Gyula bácsi például rajzolt nekem, olyan igazi vadnyugati kombojokat, pisztolytáskával, meg kalappal, meg az arcuk is nagyon cserezett volt. A másik arról beszélt, hogy amikor ő gyerek volt, volt neki csúzlíja és azzal sok mindent eltalált.

Hát én nehezen hittem, hogy ez a bácsi volt gyerek, mert például Fülöpnek hívták és úgy nem neveznek el gyereket. De azt mindig ígérette, hogy majd csinál nekem csúzlit. Csak most még nem szabad erőlködnöm a törött bordáim miatt.

Na, a Pánóra viszont rossz napok jártak. Mert a bácsik mulattak rajta, kinevették, úgyhogy bebújt a párna alá, csak a legötétebb éjszaka merészkedett elő, de reggel már vissza is gyömszöltem a párnahuzatba, ahogy meghallottam a Rozi néni köhécselését a folyosón.

Akkor vettem csak elő, amikor bejött az Anna nővér egy hatalmas injekcióval. Én még életemben olyan nagyot nem láttam. Persze, itt már olyan öregek vannak, akiknek nagy injekció kell – gondoltam, de az Anna nővér arca vészjósló volt. Engem nézett, felém közelített. Amikor odalépett az ágyamhoz, akkor aztán usgyé, hónom alá csaptam a Pánót és menekülni kezdtem. Átugrottam a Gyula bácsi ágyára, és már kiabáltam is:

– Engem nem kell megkonzultálni, isten bizony nincs semmi bajom, csak úgy mondtam, hogy kettőst látok. A Rozi néninek is mondtam, hogy én rajzoltam a kombojokat, ő is megmondja, hogy én hazudozok...

– Ez csak lumbálás! – vigasztalt Anna nővér, de letette azt a mordály nagy injekciót. Persze, ez még jobban elkésértett. Milyen lesz, ha majd megkonzultálnak, ha már ez is ilyen borzalmas.

– Ha nyugton maradsz, nem fog fájni! – bízattak a többiek, mert közben tele lett a kórterem mindenféle ápolókkal, orvosokkal, még a Rozi néni is bejött, hogy lefogjon.

Most már mit volt mit tenni, meg kellett mondanom a Pánót.

– Csak őt utánoztam! – mutattam elő az ágy alól. – Nézzék meg! Mást lát az egyik szeme, mint a másik.

– Becsaptad a doktornőt? – kérdezte Anna nővér némi kárörömmel.

– Igen.

– Na jó, még egyszer megvizsgálalak. De ha kettőt látsz, akkor semmi sem ment meg a lumbálástól.

– És nem is konzultálnak meg? – alkudoztam.

– Akkor nem.

– Isten bizony?

– Istenuccse. Mindenki menjen ki! – tromfolt a doktornő.

Ez világos beszéd volt. Előmáshoztam és szépen kézen fogva bementem vele a vizsgálóba. Ott aztán éppen annyi korongot láttam a táblán, ahány volt, éppen azt mondtam, amit a normális gyerekek szoktak.

A Nagyí még dél előtt értem jött. Nagyon szégyellte magát. Én is, hogy engem ilyesmibe is be tud rángatni ez a rossz Pánó! Kértem egy kis ragtapaszt Anna nővértől, azzal leragasztottam az egyik szemét, hogy még véletlenül se lásson kettőt. Az ebédemet azért még elkértem, mert nagyon ízlett a kórházi kaja. A Nagyí ezen is jól megsértődött. Rajtam meg erőt vett a pánóság, úgyhogy még azt is mondtam, azért szimuláltam, hogy tovább maradjak ezen a jó kaján.

Otthon persze borsóleves volt, amit utáltam. Láttam viszont a Nagyín, hogy el van keseredve és pityereg az én pánóskodásom miatt, hát ettem a borsólevest. Ízlett. Kértem még. Most meg ezen pityeredett el a Nagyí. Örömeiben. Hogy azért én

mégis jó kisfiú vagyok. Megkért, vegyem le a Pánóról is azt a buta kötést. Nem akartam lerontani az örömét. Megtettem. Úgyhogy a végén megint az a rossz Pánó járt jól.

VIPERA

Válófélben lévő szülők gyerekeivel kapcsolatban a hagyomány szerinti első kérdés, hogy mennyire viseli meg őket a szülei közötti konfliktus. Az egyik jellegzetes tünetként a regressziót szokták emlegetni. A gyerek visszalép egy korábbi életszakaszra jellemző viselkedésbe, leggyakrabban a bepisilést szokták például hozni.

Az én sorsomról szóló esettanulmányban a regresszió elméletének következetes alkalmazása azt hozta volna, hogy máig meg sem születtem volna. Inkább azt gondoljuk: a gyerek végigpróbálja a rendelkezésére álló viselkedés-repertoárt. Úgy, ahogy az orvosok próbálkoznak különféle gyógymódokkal.

Azért kockázatos ez a regresszió-megközelítés, mert elkezd elvárásokat támasztani a gyerek viselkedésével szemben, ami persze újabb vitaalap a szülők között:

- Nézd meg, már megint bepisilt a gyerek.
- Csodálsz? Amilyen feszkót csinálsz.
- Vedd már észre magad! Őt is tönkre akarod tenni!?

Az együttműködés megint csak reménytelen, ismét jön a harmadik, a döntőbíró, a pszichológus, és a kérdés, melyik pszichológushoz vigyük a gyereket, akiből így máris tűnethor-dozó lett, a pszichológusból pedig jó mester, akihez majd bead-juk, és jól megjavítja.

Ezzel kezdetét veszi az a játszma, amely a körülményekről a gyerekre fókuszálja a szülők figyelmét. Úgy járnak el, mint azok, akik a biztosítékot talpalják meg, ha zárlatos a hajszárító.

Fájdalomcsillapítót szednek, ahelyett, hogy elmennének fogorvoshoz. Lázcsillapítót adnak akkor is, amikor a betegség lefolyása érdekében jót tenne a láz.

A gyerek a körülményekre reagál, azokra keresi a választ. Például a regresszióval. Lelki immunrendszere lép működésbe. Ha elkezdjük rávetíteni a konfliktust, akkor a farok csóválja a kutyát. A körülményekre adott helyes reakció miatt kezdjük a gyereket vizsgálgatni, változtatni. Mintha a biztosíték lenne a hibás abban, hogy zárlatos a hajszárító. Cseréljük ki egy nagyobbra. A gyerek esetében: kezeljük ki a természetes reakciót, tegyük toleránssá a környezet képtelenségeivel szemben.

– De hát azt mégsem lehet, hogy tartósan bepisil! – vág vissza a válófélben lévő apa.

– Már meg is szökött otthonról! Kétszer! – háborog a válófélben lévő anya.

– Az oviban veri a társait – áll mellé férje.

– Csíp, rúg, harap – ért egyet vele a feleség.

– No, nézd csak, micsoda egyetértés? Sőt, együttműködés, elvégre együtt jöttek, együtt hozzák el a tünethordozót.

– Ha én most felugrok az asztalra és ordítok, mit gondolnak rólam? – kérdezzük közbe.

– Megbuggyant.

– És ha megmutatom a keresztes viperát, ami a padlón teke-reg?

– Hogy jön ez ide? – értetlenkedik a válófélben lévő apa.

– Nem értem – ingatja a fejét a válófélben lévő anya.

– Azt gondolom, önök is felugranának hozzám.

– Ez marhaság – értenek egyet a válófélben lévő szülők, és elvonulnak.

Pedig a viperás példa azt mutatja: lehet természetes és adaptív az a viselkedés is, hogy az asztal tetején állva üvöltözünk.

A válófélben lévő szülők azonban szomorúak, mert az okot gondoltuk kezelni, s kevésbé a tünetet. Mert a gyerek körülményeit, élethelyzetét kellene megváltoztatni a gyerek helyett.

Ha influenzás, akkor puha, meleg ágyba dugjuk, kap sok C-vitamint és folyadékot, helyett, hogy hagynánk a hidegben csámborogni. Kivárjuk, amíg megküzd az influenzával, figyeljük a szövődmények esélyét. Mert van olyan időszak, amikor könnyen elkapjuk az influenzát.

A terápiában ritkán szegezzük a válófélben lévő szülőknek ilyen kiélezetten a kérdést. Másképpen, taktikusabban zajlik, gyakran használjuk mézesmadzagként a gyerek tüneteit, mint ahogy fájdalomcsillapítót is veszünk be, amíg odaérünk a fogorvoshoz.

Alapvetően azonban úgy véljük, sokkal kevesebbszer kellene beavatkozni a gyereknél, mint ahogy azt a környezet elvárja. Ha érzékeli a környezet, ha megállapítják a szakemberek, hogy megváltozott a gyerek, bajban van, baj van vele, akkor jobban teszik a válófélben lévő szülők, ha feltárják és megváltoztatják a helyzetet, mint hogy értetlenül sopánkodnak a gyerek tüneteinek.

Sokkal inkább érdemes a válófélben lévő szülők saját regressziójával foglalkozni. Mivel a házastársi közös identitásuk megkérdőjeleződik számukra, keresik saját, egyéni identitásukat. Ezért pedig visszalépnek egy korábbi életciklusba. A gyerekes anyák leánykori barátnőikkel kezdenek összejárni, vagy keresnek hasonló újakat. Ismét sokat vihogznak és a pasikról pusmogznak. Az apák hajlamosak legénykoruk életét élni, csajok, buli, haverok. Előfordul azonban, hogy a krízis mélyülésével még korábbra mennek vissza: szüleik, családjuk oltalmát keresik, s egészen gyermeketeg módon kezdenek viselkedni. Nagy kockázat ez a szülői szerepben.

Találkoztunk olyan szétcsúszott apukákkal, akik képtelenek voltak összeszedni magukat arra az időszakra is, amikor gyerekeikkel voltak.

Anyám ebből a szempontból folyamatos regresszióban volt, hiszen már idősebb testvéreim születésekor a szüleihez fordult vissza. Éppen az én születésem előtt kezdett nagykamasként élni: tanult, barátnőzött, nézegette a pasikat. Születésem miatt

időlegesen újra mélyebb regresszióba került, megint csak a szüleiben bízott.

Apám is visszatért a legény-életre, amint megszülettek a nagyobb gyerekei, sőt, bátyámat szinte születése óta, mint vetélytársát kezelte, elvégre ő hódította el tőle anyámat. Születésem után a kudarcai még mélyebb regresszióba taszították, igaz, ezt elfedte a társadalmi elfogadottság, hiszen tanulni kezdett, márpedig a tanulást támogatták akkoriban.

E mélyebb regresszió egyik fontos kiváltója volt az én ketős-látás ügyem. Azt hiszem, ekkor érezték meg válófélben lévő szüleim, hogy rivalizálásuknak komoly következményei vannak, kihat a viselkedésemre, amit gyorsan meg kell változtatni. Válófélben lévő szülőtársaikhoz hasonlóan ők is egyetértve gondolták: a gyerekekben van a hiba. Ha ugyanis folytatták volna a rivalizálást és az egymásra mutogatást, akkor olyasmiket kellett volna kimondaniuk, olyanokkal szembesülniük, ami már megrémítette őket.

Így váltam tűnethordozóvá. Megszakadt valami. Elvesztettem az ártatlanságomat. Lélekben vitatkozni kezdtem. Kritizálni. Apám kiábrándult belőlem. Ettől kezdve türelmetlen lett velem és egyre inkább a német-tanulásra összpontosított. Azt hiszem, mégis disszidálni készült.

Néha, amikor olyan cigánytelepet látogattunk meg, amely a határ közelében volt, apám büszkén mutatta határsáv engedélyét, mondván, ezzel egészen közel jut a szögesdróthoz, azután csak neki kell lendülni a teherautóval és már odaát is vagyunk. Át akart szökni, ezt fontolgatta. Talán velem, talán csak azt tartotta vissza, hogy bajom eshet, ha utánunk lönek, talán nélkülem, s talán csak a felelősség tartotta vissza.

Mindenesetre, annyira foglalkoztatta a dolog, hogy amint lehetett azonnal kiment dolgozni az NDK-ba. Igaz, erre a lehetőségre még éveket kellett várnia.

LELENC

Ki kell emelnem azt a jelenetet, ami döntően befolyásolta a viszonyomat apámmal. Történt, hogy elkészült az új szemüvege. Csak vezetéshez kellett szemüveget viselnie, azért a szemüveg állandó helye a teherautóban volt, annak is egy egészen sajátos formájú légbefúvó csövén.

Olyan volt, mintha egy porszívó szívófejét szerelték volna rá a műszerfalra: egy vastag cső folyamatosan kiszélesedett és elvékonyodott, hogy minél szélesebben tudja az ablakra fújni a meleg levegőt. Ez volt egyben apám szemüvegtartója is. Erre helyezte a vadonatúj szemüvegét, amikor még a munkahelyénél is megálltunk, hogy valamiért beszaladjon.

– Itt várj meg, itt hagyom a szép, új szemüvegemet, nehogy hozzányúlj, jaj neked, ha eltöröd.

Elkövettem ugyanazt a maflaságot, mint a fagyival. Amint már leírtam, akkor annyira igyekeztem haza, hogy még a számban volt az utolsó gombóc. Ugyanabban az izgalomban valahogy le akartam kapni onnan a szemüveget, gyorsan, pánikban nyúltam érte, a szára beleakadt a fura formájú fúvókába és eltört. Rémülten sírva vártam apámat, aki persze magánkívül dühöngeni kezdett:

– Hát ez a gyerek nem normális! Hát direkt mondom neki, ne bántsa az új szemüvegemet, erre eltöri a vadonatúj szemüvegemet! Hát ez hülye, isten bizony mondom!

Látom magam előtt arcát, amint vezetett – mert időközben elindultunk – közben pedig dühöngött. Megfenyegetett, hogy állami gondozásba ad.

– Be foglak csapni állami gondozásba...

Nagy dühében vetette oda, mint ahogy az anyámmal folytattott veszekedésekre is oda szokta tenni a pontot:

– Azt akarom, hogy ez másképp legyen!

– Különben? – kérdezte anyám inkább bátran, mint szemtelenül.

– Különben? Kinyírom magam! – vágta ránc apám az ajtót.

– Fölakasztom magam – volt még egy alternatíva.

Amúgy, ha pszichológiai képzéseken vagy beszélgetéseken szóba került, magam is mosolyogtam, milyen elképesztően veszélyeztetett vagyok, hiszen apai nagyapám már egészen fiatal korában öngyilkos lett, amint ezt már említettem. Apai nagyanyám akkor végzett magával, amikor két éves voltam, apám pedig hatvanhét éves korában segítette át magát a halálba. Az állandó lebegtetés, önáltatás és a végleges önaltatás, mint megküzdési stratégia tehát végig ott lebegett apai családomban, de valahogy annyira nem alternatívaként tűnt fel ezekben az eszemment dühödt kirohanásokban, hogy egyben arra is rátanított, milyen kevés értelme van, mennyire nyomorúságos dolog az öngyilkosság.

Ennek a paradox élménynek többszörösen is hasznát látom: egyrészt bátran bánok az ilyesfajta fenyegetőzéssel, mert magabiztosan megismerem azokat, akik tényleg valamiféle magasztos távozást látnak ebben a megoldásban. Természetesen nagyrészt onnan is származik a magabiztosságom, hogy Zelka évekig dolgozott telefonos szolgálatoknál, s hozzá csatlakozva szakmailag nagyon sokat tanulhattam. De azért az a nyugalom, hogy hagyom handa-bandázni, aki arra vágyik, mélyen a gyerekkoromban gyökerezik.

Ez az államigondozásba-adás azonban valahogy az elevenembe talált. Egyrészt, mert abban a korban voltam, amikor amúgy is sokat gondolkodtam azon, édes gyereke vagyok-e én a szüleimnek? Ezen minden gyerek el szokott töprengeni, esetemben azonban ráerősített a kétségekre az óriási különbség, ami köztem és testvéreim között volt, és a mód, ahogy anyai nagyszüleim bántak velem.

Leginkább azonban az volt gyanús, hogy apai családomról senki sem volt hajlandó mesélni, mindenki zavarba jött. Ez a téma tökéletes tabu volt.

AZ ÚR

Valami furcsa értelmezést adtam apám félmondatának. Mintha egy erős lámpát kapcsoltak volna fel derengő homályban.

– Akkor majd becsaplak állami gondozásba...

Azt jelentette számomra: most kiderült, kinek a kezében van az igazi hatalom. Hát ezért szidta ő ennyit anyámat miattam! Ahogy az álmatag Tibor bácsit szidta, ha nem tett elég benzint a szivattyúba. Ráébredtem: felettem apám rendelkezik, ő az én életem ura.

Válófélben lévő szülők ezt a belátást olyasféle kérdésekkel fedik el, mint hogy „ki szereti igazán a gyereket?”. Azzal a bízattal kenik el, hogy „ne félj, mind a ketten szeretni fogunk, ugyanúgy, mint eddig”. Ahelyett, hogy abbahagynák a szkanderezést, egymás lenyomását és végre kimondanák, amit a bíróság majd évek múlva úgyis kimond. „Ezért mi vagyunk felelősek, eldöntöttük, ezentúl így lesz.”

A belátás apám hatalmáról megnyugvást hozott. Feloldotta az addigi kétségeket, dilemmákat, elkeseredést, amit a „látszólag” egyenlő erők küzdelme keltett bennem. Megnyugodtam. Apám hozza a döntéseket a sorsomról, punktum. Szépen be is igazolódott feltételezett hatalma: ő íratott be (csapott) abba az iskolába, amelyikbe jártam, ő vitt kórházba kettős látással – tehát neki kell megfelelni és kész. Valahogy leült bennem az a nagy erős kétség, ami addig szinte szétfeszített, mély magányba taszított.

Ha mai fejjel meggondolom, micsoda zavarba hozott volna egy gyermekjogi aktivista, ha elmeséli az államigondozásbavétel feltételrendszerét, bizony el kell gondolkodnom azon, értelmes-e demokráciáról beszélni a gyereknevelés terén. Egyáltalán, érdemes-e bármi ilyen politikából, etikából, jogból kölcsönzött fogalmat ide keverni?

Mert jogi értelemben egyáltalán nem volt igaz apám sejtése, morális értelemben pedig végképp elítélendő árulásom,

az a tiszta és világos döntés, hogy ezentúl én apámnak akarok megfelelni.

A konfliktust ugyan nem vállaltam fel nyíltan, de cselekedeteimben immár világos elvet követtem. Az „apám által jegyzett” iskolából például eszembe sem jutott lógni, hittanról viszont nyugodt lélekkel kimaradtam. Oda anyám íratott be. Helyette fociztam. És elkezdtem a magam kis dolgait, főleg a pecázást a Perintben, bármit, csak a nagyanyámékhoz ne kelljen menni. Visszatérhettem a szerepbe, amelyet csecsemőkoromban jól játszottam.

Akkor azt sugározták felém:

– Megtűrünk, ha megfelelsz.

Csak hát jött a kérdés:

– Kinek feleljek meg?

És a családon belüli konfliktus kezdett felőrlöni. Ez volt a nagy kínos kérdés. Ha pillanatokra elfogadtam valakit, máris jött a másik, aki kimondva, kimondatlanul a fejemre olvasta ezt. A poroló-hurkás jelenetben egy pillanatra majdnem kiugrottam a bőrömből, hiszen úgy éreztem, rosszasággal megfeleltem a bátyámnak. Csakhogy ő rögvest megmutatta: papakedvence buta jógyerek vagyok és az is maradok.

TEBENNED BÍZOM

Megszállt végre a bizonyosság: az lesz, amit apám akar. Ha neki megfelelek, akkor van helyem ebben a világban, ha ő eltaszít, akkor senki sem tud, akar, mer utánam nyúlni, akkor becsap állami gondozásba és annyi. Ezek szerint tehát egyszerű a helyzet. A bátyám rossz, a nagyanyám önző vén dög, keresztapám nagytudású, de nevetségesen feledékeny, Tóni bácsi pedig jellegzetes alakja a terhelt Döbrentey családnak.

Abban az életkorban tehát, amikor kialakul a felettes én, akkor az enyém nem a szüleim mintájára alakult ki, hanem apámé lett. Nagy komoly döntés volt ez, szerencsésnek érzem magam,

hogy levertem azt a szemüveget, mert bizony sok gyereknek nincs ilyen szerencséje, és az egymás ellen küzdő szülők küzdenek tovább az ő lelkükben is, így aligha alakulhat ki olyan egységes szemléletük, ami erkölcsös, törvénytisztelő, magabiztos emberré teszi őket. És persze alkalmassá a szilárd párkapcsolatra, biztos kötődésre. Evolúciósan ugyanis arra vagyunk programozva, hogy amikor kezdünk felnőni, akkor nagyon pontosan kövessük a közösség szabályait, mert a gyerekkor védettsége kezd elmúlni, így könnyen kitehetjük magunkat a domináns hím haragjának.

A válófélben lévő szülőknek nyomatékosan ajánlom figyelmébe azt a megkönnyebbülést, amit éreztem. Mint amikor Mózes előtt megnyílt a tenger, és saruban lábalt át népével, úgy követtem én atyámat, aki végre megmutatta igazi hatalmát. Hevesebben akkor mutatta meg a hatalmát, amikor én arra fogékony voltam és igazinak ismertem el. Ahogy ismerem, fenyegetőzött ő előtte is, azután is mindenféleképpen. A lényeg azonban mégiscsak az, amit én megéltem: a döntés nagy, mély megkönnyebbülését. Ezt azért ajánlom tisztelettel a válófélben lévő szülők figyelmébe, mert a döntésben önmagában nem volt semmi logikus, racionális vagy morális. Hiányzott belőle mindaz, amit a gyerekekért folytatott perekben fel szoktak hozni. Az a nagy megkönnyebbülés volt benne, amit az érez, aki nagyon mély merülés után újra felszínre jut.

Ezzel tehát nagyjából egyenesbe is jöttem volna, hiszen végre megláttam a domináns hímet, a nagyfőnököt, akinek hatalma és értékrendje meghatározza az életemet, akinek elég megfelelnem, máris jó lesz nekem – azután majd ledöntöm a trónról, ha eljön az ideje.

Csak hogy apámnak nem volt értékrendje. Ítéletei inkább csak negációk voltak. Gondolkodása – ha ironiába rejtve is – az öngyilkosok negatív kódjában maradt. Ha értéket vagy nagyságot látott, azonnal rombolta.

És milyen paradox – ez is megnyugtató. Kétszemélyes hor-
dánk mindenén és mindenkin felül állott, tehát én is. És ezt na-
gyon élveztem. Ez volt a mi „kiküldetésünk” a cigánytelepre,
bárhová.

Kezdtém újra magabiztos lenni, immár apám biztos fedezé-
kében. Ennek lényege: „senkit se fogadj el”.

Karácsony előtt a mi ifjúkommunista kezdő tanító nénink
elmondta, ők kommunisták, a férje és a gyerekei, nem hisznek
Istenben. Náluk olyan a karácsony, hogy szépen feldíszítik a fát,
együtt, azután magára hagyják, lekapcsolják a lámpát és egyen-
ként bemennek, elhelyezni az ajándékot a többieknek. A gyere-
kek csak rajzolnak vagy fabrikálnak valamit, esetleg hajtogat-
nak, de az is ugyanolyan nagy öröm.

Azután megkérdezte, nálunk milyen a karácsony. Én voltam
az első a névsorban. Mély együttérzéssel mondtam:

– Tetszik tudni, hozzánk rendszeren jön a Jézuska. A gyere-
keknek hoz ajándékot.

Volt a tantestületben ismerősünk, az ő révén kerültem be az
elit osztályba, még évtizedek múltán is kedvenc története volt,
ahogy a tanáriban az én ifjúkommunista kezdő tanító nénim
beszámolt arról a mély együttérzésről, amit iránta tanúsított-
tam. Kicsit szégyenkezve mondtam, nagy együttérzéssel és saj-
nálattal.

– Szegény kommunisták – gondolhattam –, náluk még a Jé-
zuska sem jár.

Mai füllel kihallom belőle azt a fölényes együttérzést, amit a
deportált zsidók vagy a fürdetett cigányok iránt tanúsított
apám. Lényege: aki olyan mélyen alattam áll a rangsorban,
hogy nem veszélyeztetheti a pozíciómat, azzal együtt érzek, az
iránt teszek gesztusokat.

Érdekes koalícióba kerültem apámmal. Én voltam az egyet-
len, aki ugyan félttem tőle, de dühromai ellenére is ragaszkod-
tam hozzá. Mi több, egyre jobban megtanultam állni ezeket a
viharokat. Sorsomra komoly hatással volt ez a képességem. Mai
fejjel, ahogy most magam előtt látom apám félelmetes dühtől

szikrázó szemét, kemény arcát, egészen pontosan felismerem azt a típust, amelyet a Szondi tesztben ugyan sohasem jelölnék szimpatikusnak, de amelyet életem során rendre kihívásnak éreztem.

DOMINÁK S HÍMEK

Így sarjadt az én lelki kertemben egy fura fű, amely azóta sok félelmet segített legyőzni, megtanított együttműködni olyan emberekkel is, akiktől mások rettegetnek, akiket mások gyűlölnék.

Az első ilyen személyiség német nyelvészet professzorom, Juhász János volt. Közrettegésnek örvendett. Amikor először rászántam magam, s be akartam menni az előadására – jó tíz perces bölcsészkeséssel, kissé háborogva, hogy reggel nyolckor képtelenség ébren ideérni –, akkor bizony kizavart. Mi több: az volt a szabály, aki késett, csak a szünetben mehetett be. Márpedig aki nem hallotta az előadást, annak kevés esélye volt a szemináriumon. „Atyaég, szemináriumra is fel kell iratkoznom!” – jutott eszembe. Akkor aztán kiderült, csak nála van már hely. A többiekhez, az úgynevezett Juhász-görlökhöz, egy pillanat alatt benyomultak a jól értesültek, így nekem már csak magánál a rettegett Juhász profnál jutott hely. Mi több, hármat lehetett hiányozni, én pedig kettőn már túl voltam, mire egyáltalán a színe elé kerültem. És ugyanolyan arccal tudott rám nézni, mint az én dühöngő apám. Mert bizony nem rejtette véka alá, hogy haragszik rám. Lezser, komolytalan bölcsésznek tartott – teljes joggal.

Juhász tanár úr előadásának címe „A mai német nyelv rendszere” volt. Juhász tanár úr amúgy is tudott rendszerben gondolkodni. Például didaktikai rendszerben. Az előadáson tanúsított éber figyelmet ugyanis úgy ellenőrizte, hogy szemináriumon „beugróként” egy kérdést kellett feltenni az előadással

kapcsolatban. Nahát, nekem egy előadáson jött tucatnyi kérdés, ráadásul kedvenc tárgyam, az általános nyelvészet Zsilka tanár úr-féle feledhetetlen előadásai éppen a két Juhász fellépés közé estek. Elkezdtem lassan ugyanolyan koalíciót kialakítani Juhász tanár úrral, mint amilyet apámmal, ugyanis őszinte értetlenséggel szemléltem társaim sokkolt rémületét, Juhász tanár úr pedig képes volt egyrészt arra, hogy velem válaszoltasson meg kérdéseket, másrészt, hogy a nagyelőadáson feltegye egyik kérdésemet, amúgy indítóként. Hogy ez a Herr Bakhtay kérdése. És még azt is megtette, hogy a nagy csendben megjegyezte: mindenki válaszolhat. Ez annyit jelentett, hogy az előadáson kötelezően jelenlévő Juhász-görlok, tanársegéd-, docens-, sőt adjunktus asszonyok is válaszolhattak. Ők pedig hallgattak és pirultak.

És tovább alakult a koalíció köztem és Juhász tanár úr között minden szemináriumon, mert immár együtt mosolyogtunk a szorgos diákok vak rémületén. Lassan én is részese lettem Juhász tanár úr fölényének, amint részese voltam apám „Fíorvosúr” fölényének a cigányok felett. És én akkor elkezdtem a nyelvészet és a matematika közötti átjárót keresni a logika tudománya segítségével, vizsgálódásaimba természetesen bevonva az akkor virágzó nyelvfilozófia és a pszichológia eredményeit is. Míg évfolyamtársaim a túlterheltségről panaszkodtak, én örömmel szedtem össze azokat a morzsákat, amiket egy-egy tudományág adni tudott a gondolkodás és a nyelv izgalmas kérdésköréhez. Mindezt pedig – mai fejjel – annak köszönhettem, hogy Juhász tanár úr ugyanúgy volt dühös, mint apám, én pedig ezt tudtam kezelni.

Az eseménynek három következménye lett. Az évfolyamtársnőim személyesen és nyomatékkal hívtak meg bulikra. A Juhász görlok meggyűlöltek, viszont egy ujjal sem mertek hozzám nyúlni. Juhász tanár úr pedig úgy vágott ki a vizsgán, hogy a lábam sem érte a földet. „Hurrá” – mondom ma –, „a domináns hím kezdett vetélytársának tekinteni. Adott egy nagy maflást!” Akkor kissé megszeppentem, s egy teljes nyáron át magoltam a

rendhagyó német igék ezer módját és idejét. Egy tanársegéd asszony vizsgáztatott, de inkább félve, mint gyűlölettel kérdezett. Juhász tanár úr hatalma besugározta a személyemet. Nyilvánvaló, hogy amúgy olyan társakat választott ki magának, akik félték és csodálták, én azon ritka személyiségek egyike voltam, aki képes volt kijönni vele.

Volt még az életemben legalább négy ilyen férfi, akikhez teljesen hasonló viszony fűzött. A lényeg: fensőbbségük magányában lettem társuk, és bizony jót mulattunk együtt a buta halandókon.

Megtanultam tehát olyasvalamit, amire nagy szükségük van a válófélben lévő szülők gyerekeinek: bánni a haraggal és a következtében fellépő büntudattal. Azt kell ugyanis mondanom, hogy a békés házasságban nevelkedő gyerekek kevésbé tesznek szert erre a megküzdési képességre. Számukra rémisztőbb a haragos felnőtt látványa.

Ha tehát a gyerek reakciója a válásra adaptív – mint például a láz –, akkor azt is mondhatjuk: vannak olyan betegséglelőnyök, amelyekre érdemes figyelni. Már csak azért is, mert csökkentik a válófélben lévő szülők büntudatát. Olyan csodás növények jelenhetnek meg a gyerek lelki kertjében, amelyek megérdemlik a pátyolgatást.

És még valamit megtanultam: Kénytelen voltam elsajátítani a rendszerben gondolkodást.

Sokat gondolkodtunk, miért van az, hogy annyi informatikus fordul hozzánk. Jó szempont, hogy megfelelően keresnek, hozzászoktak, hogy szolgáltatást vegyenek igénybe, akár a tanácsért is fizessenek. További szempont azonban, hogy legtöbbjük elvált szülők gyereke, márpedig a válás, a válófélben lévő szülők hasítása, elhallgatása, az új családi rendszer töredezettsége arra sarkall, hogy tanuljunk meg rendszerben gondolkodni.

Az én mestereim jellemzően olyan emberek voltak, akikről egy tiszta és világos, használható és működő rendszert tanultam meg. A követhető szabályok biztonságot adnak annak, aki átlátja őket.

Juhász tanár úrtól a mai német nyelv rendszerét tanultam. Hiába mondtam volna, hogy szerintem nem kell a der, die, das, kevés foganatja lett volna. Aki németül akar beszélni, ehhez tartsa magát. Így voltam a programozással, a rádiós műsorkészítéssel, a kft-működtetéssel, a pszichoanalízissel és még sok mindent ki is hagytam.

Emlékezzünk, az egész abból indult, hogy szerettem volna valami egységes rendszert összeállítani a szüleim és egyáltalán, a családom gyűlölködéséből, az iskola hasításából. A filozófiához fordultam, de máshol találtam igazán működő és élhető rendszereket.

Ma a családdal, mint rendszerrel foglalkozunk Zelkával. Igyekszünk átlátni, érthetővé és élhetővé tenni. Jó kis kör zárult be azzal, hogy az emberi lélek kertjéről beszélünk, amelyben különféle társulások alkotnak rendszert, amelyet óvni kell attól, hogy monokultúrás gyümölcsössé tegyék, zöldségágyásokká tépjék vagy gyeptéglákkal borítsák. Figyelni kell az életközösségekre, örülni annak, ha valami új jelenik meg és elfogadni, ha valami elpusztul, mert humusz képződik belőle. Hisz a humusz, a termőtalaj, maga is élőlény, több milliárd életet találunk egy körömpiszoknyi termőföldben.

És már indulunk is tovább.

Elég egy pillantás Bach doktor portréjára, arcszerkezetében felismerem azokat a vonásokat, amik olyan mélyen huzalozódtak tudattalanomban, amikor apám megfenyegetett az állami-gondozásba-csapással. Bach doktor rendszert alkotott, harmincnyolc virág-eszenciájával nagyjából lefedi a lelki bajokat, és meggyőződése, ha ezek rendben vannak, akkor a többi betegség is elkerül. Olyannyira a rendszert tartotta fontosnak,

hogy a hozzá vezető utat meg is semmisítette. Igyekezett elkerülni, hogy tévútjain élősködjön az utókor, gyengítve ezzel a tiszta és világos szabályok átláthatóságát.

Csak néhány oldal maradt utána, csak a lényeg, csak élete esszenciája. Engem pedig – meglátva Bach doktor arcát és módszerét – elfogott a vágy, hogy elsajátítsam a tudását. A sajátta tevéshez próbálkoztunk tanítókkal, ám őket alig fogadtuk el. Végül úgy döntöttem, lemásolom Bach doktor kis könyvét. Szépen nekiülök: egy lap, egy szer. Az Andi lányomtól kapott pompás töltőtollat és finom papírt készítettem magam elé, és elkezdtem másolni a szerek leírását. Mi volt az első? A félelem szere, a molyhos napvirág. Másolni kezdtem Bach doktor szövegét.

„Ez a szer vészhelyzetre való, amikor nyoma sincs reménynek. Balesetben, hirtelen betegségben, vagy ha a beteg rémült, sokkos állapotban van, vagy ha olyan veszélyben van, ami a környezetében is komoly félelmet kelt.” – írtam a sorokat és közben éreztem, ahogy pattognak ki a betűimből, a hurkaimból, a kötéseimből a félelem feszült rugói.

Mert mielőtt még túldicsérném a válás másodlagos előnyeit, azért rá kell mutatni: a regresszió igenis jelen van az életemben. Képes néhány másodperc alatt egy fél évszázados időugrásra kényszeríteni.

GÖRCSÖK

Írni már apám tanított, az iskolai feladatokat vele teljesítettem, otthon. Azóta is begörccsölök, ha figyelik, mit csinálok, legyen az hagymavágás, fűrészelés vagy kapálás. Szétesnek a mozdulataim, szinte külön válik tőlem a kezem és a figyelmem lebegni kezd. Így volt ez, amikor az o-nak, a gondosan megformázott madárfészeknek kis kampót kellett rajzolni és összekötni az s-sel. És persze vesszőt tenni rá, ha éppen a Miklóst írtam le.

Mert azt vettem észre, miközben másoltam Bach doktor szövegét, minél mélyebbre megyek vissza az írástudásom rétegeiben, annál félelmetesebb dolgokra lelek. Természetesen megint a saját nevemre. A Baktay nevet máig rendre elhibázom, ha valamilyen számítógépes kód vagy bejelentkezés megadásánál fontos lenne hibátlanul leírnom. Ha hitelkártyával fizetek és alá kell írnom a bizonylatot, mindig felnézek, miután odakanyarítottam a nevemet. Először a pénztárosra, elfogadja-e, azután a biztonsági őrré. Ő bizonyára átlát rajtam, tudja, képtelen lennék úgy aláírni, ahogy a kártyán van. Döbbenetes, mi minden sűrűsödik egy ilyen pillanatba. Mert közben persze igyekszem megtalálni a hangot mindkettőjünkkel, enyhíteni azt a disszonanciát, amit az óradíjunk, elismertségünk és munkakörülményeink közötti különbség kelt bennem. Az érett felnőtt nyugodt beszéde, könnyed viselkedése alatt ott a gyerek görcse, mint márvány a ló patája alatt. Bármely pillanatban elcsúszhatnak.

És beül a félelem a kezembe, ha azokat az egyszerű szavakat kell leírnom, amiket az iskolában először tanítottak. Ház, út, ablak, zsiráf... Valószínűleg meg kellene szereznem az első írás munkafüzetemet és azokra a szavakra beállítanom a szövegszerkesztő automatikus javítását.

Amúgy pedig egy ideje azon vagyok, hogy másolással, az elfogadott, tisztelt, szinte kívülről tudott szövegek másolásával kisimítsam ezeket a félelem görcsöket az írásomból, a kezemből, a vállamból, a testemből, tehát a tudattalanomból. Scriptoterápia, így nevezhetném, scriptoanalízis, ha tetszik kriptoanalízis. Elemi erővel hat, amikor egy-egy újabb virágot leírok, mintha csontkovács tett volna rendbe. Mintha alaposan végigmasszíroztak volna, olyan feszültségek szabadulnak fel, belső gócok oldódnak és kelések fakadnak ki. Szabályosan azt érzem, ami Freud eredeti analízis-elképzelésében van, a traumák, mint az idegrendszerben keletkezett, elraktározódott és betekozódott mirigyek fakadhatnak fel végre.

Megdöbrentő volt a rettegés, ami írás közben egész életemben átjárta a testemet.

Ez a hitelkártyás fizetés jó szimbólum a helyzetre. Egyfelől rendelkezem egy biztonságos bankszámla felett, sőt, a bankom VIP-ügyfele vagyok, másfelől ott az a kiszolgáltatottság, ami pusztán azáltal uralkodik el rajtam, hogy le kell írni saját nevemet. Gyámoltalanná válok, mint a szükségét végző vadállat.

Ott állok, felvilágosult, magabiztos férfiként, a magam gyámoltalanságában. A magam kiskorúságában, ahogy Vidrányi Katalin fordította a német „Unmündigkeit” kifejezést. Igaza is van, hiszen a kiskorú, aki gyámra szorul, még nem okvetlenül gyámoltalan. Mégis, valahogy önellentmondásnak érzem a kiskorúságot, amit magam okozok magamnak. A gyámoltalanságomat, igen, azt magam okozom, amikor ott a pénztárnál görcsbe jövök saját nevem leírásánál. Pedig tehetek azért, hogy másképpen legyen.

Amint már írtuk, még fontosabb a regresszió kérdése a válófélben lévő szülők esetében. Ugyanis ők maguk is visszacsúsznak egy lelki kiskorúságba. Érdeemes ebből a szempontból elolvasni Kant gondolatát:

„A felvilágosodás az ember kilábalása maga okozta kiskorúságából. Kiskorúság az arra való képtelenség, hogy valaki mások vezetése nélkül gondolkodjék. Magunk okozta ez a kiskorúság, ha oka nem értelmünk fogyatékoságában, hanem az abbeli elhatározás és bátorság hiányában van, hogy mások vezetése nélkül éljünk vele. Sapere aude! Merj a magad értelmére támaszkodni! – ez tehát a felvilágosodás jelmondata.

Restség és gyávaság okozza, hogy az emberiség oly nagy része, habár a természet már rég felszabadította az idegen vezetés alól, szívesen kiskorú marad egész életében, s azt is, hogy másoknak oly könnyű ezek gyámjává feltolni magukat. Kiskorúnak lenni kényelmes. Ha van egy könyvem, amely eszemül, egy lelkipásztorom, aki lelkiismeretemül szolgál, s egy orvosom, aki megszabja az étrendemet stb., akkor igazán nincs szükségem arra, hogy magam fáradozzam. Ha fizetni tudok,

nem kell gondolkodnom, elvégzik helyettem mások ezt a boszszantó munkát. S hogy az emberiség legnagyobb része (s közte az egész szépnem), túl azon, hogy fáradtságos, fölöttébb veszélyesnek is tartsa a nagykorúságig teendő lépést, arról már ama gyámok gondoskodnak, akik jóságosan magukra vették a rajtuk való felügyeletet. Miután elbutították jószágaikat, s gondosan vigyáztak, nehogy e jámbor teremtmények egy lépést is tehessenek ama járókán kívül, amelybe bezárták őket, megmutatják nekik az őket fenyegető veszélyeket, ha megpróbálnának egyedül járni. No, a veszély éppen nem olyan óriási, mert néhány esés árán végül csak megtanulnának járni; de egy ilyen példa mégiscsak megfontoltta tesz, és visszarettent minden további kísérlettől.

Az egyes embernek nagyon nehéz tehát a szinte természetvé vált kiskorúságból kivergődnie. Valósággal megszerette, s egyelőre valóban képtelen arra, hogy a saját fejével gondolkodjék, mivel soha nem is engedték, hogy megpróbálja. A természeti adottságok értelmes felhasználásának vagy inkább a velük való visszaélésnek mechanikus eszközei: a szabályzatok és formulák – az örökös kiskorúság béklyói. Még aki levetné azokat, az is csak bizonytalanul ugranék át a legkeskenyebb árkon is, mivel nem szokott hozzá a szabad mozgáshoz. Ezért csak keveseknek sikerült, hogy önálló szellemi tevékenységgel kilábaljanak a kiskorúságból, és biztosan járjanak.”

(IMMANUEL KANT: VÁLASZ A KÉRDÉSRE: MI A FELVILÁGOSODÁS? In: A vallás a pusztá ész határain belül és más írárok. Gondolat, 1974. 80. o.)

Saját szavaimmal úgy tudom e könyvre alkalmazni Kant mély igazságát: *kiskorúságom és válófélben lévő szüleim kiskorúságának története* ez a könyv. Arról szól, hogyan igyekeztünk kilábolni a gyámoltalanságból, amelyben sok tekintetben máig ott toporgunk. Ezt a toporgást magunk és csak magunk okoztuk. Hiszen kiskorú mindenki volt, gyerekkora mindenkinek volt, így a szülőknek is. Az igazi kérdés tehát az: mit tehetünk azért, hogy felnőttek legyünk? Mit tehetnek a válófélben lévő

szülők annak érdekében, hogy veszekedő ördögfiókákból ismét magabiztos emberekké váljanak, akik örülnek az életnek?

Csakhogya mi adja meg a bátorságot ahhoz, hogy szembenézzek a magam gyámoltalanságával, és segítsünk ebben válófélben lévő szülőknek?

Az a szemlélet, amit szeretnénk átadni, amit Zelkával együtt sok év terápiás munkájából pároltunk le. Nézzük, hogyan alkalmazom ezt a terapeuta-kívülállóságot saját életemre.

MAI SZEMMEL

Elevenítsük csak fel azt a bizonyos szemüveg-történetet:

Egy hirtelen, kapkodó mozdulattal eltörtem apám újdonszerű szemüvegét, azután merev arccal, vezetés közben egyszer csak megfenyegetett, hogy állami gondozásba ad.

– Be foglak csapni állami gondozásba...

Ez nagyjából azt jelenti, eladja az én lelkem kertjét, odaadja másoknak, csináljanak vele, amit akarnak. Valószínűleg be fogják tagosítani egy kukoricatáblába. Akár Döbrentey-fű, akár Baktay-bokor, ott ki fogják irtani. Eltűnik az identitás legkisebb morzsája is. Újabb forrása a katonaság és bármilyen hivatalos hely iránti mély averziómnak.

Tudjuk jól, apám egészen kicsi korában félárva lett. Hat éves volt, amikor édesapja öngyilkosságot követett el. Annyi idős, mint én, amikor megfenyegetett. Jól ráérezett hát lelkiállapotomra, jól kezdte belém írni saját sorskönyvét, jól látta, mikor kell elültetni kertemben a rezgő nyárt, a félelem és szorongás fáját.

A nagy világgazdasági válság idején kamasz volt, 13-14 éves. Édesanyja, igazi proletár asszony, bizonyos Arnold Stefánia, egy kalapos műhelyben dolgozott, melyhez minden nap több órát gyalogolt. Erejét a végsőkig megfeszítve dolgozott apámért. Amikor megkapta heti fizetését, igazi proletár módjára költekezni kezdett belőle: téliszalámit és gyümölcscrizst vitt

apámnak. Ezek voltak a kedvencei. Bizonyára leült, és nézte, ahogy apám eszegeti a téliszalámit, utána a gyümölcsrizst, mintha valamiféle utolsó vacsorát fogyasztana. És persze biztosan voltak Arnold Stefániának, özvegy Baktay Lászlónénak olyan pillanatai, amikor összecsaptak a feje fölött a szegénység és az elkeseredettség hullámai, amikor például rosszul osztotta be a pénzét és már csak stanicliból ettek töpörtyűt. Akkor bizonyára átélte saját tehetetlenségét. Saját anyaságának kudarcát. Hiszen ő maga is hajlott a depresszióra, abban az életciklusban lett öngyilkos, amikor apám is végzett magával. Túl az aktív koron, amikor a család venné át a társas dimenzióban a meghatározó szerepet. És bizonyára anyja is emlegette apámnak a lelencházat, ami éppen akkor volt aktuális, amikor az ura meghalt, tehát apám 6 éves korában. Aligha fenyegetően, inkább csak a feje felett beszélgetve olyanokkal, akik komolyan felvesítették ezt a nagyon is logikus lehetőséget. Egy magányos, képzetlen asszony kevés eséllyel nevelhetett gyereket a múlt század húszas éveiben. És nyilván apámban is ezekben az időkben, saját 6 éves korában tisztult le a kétszerkettő józanságával: anyjában bízhat és senki másban. Megteremtette hát számomra is a döntés, a teljes elköteleződés lehetőségét. Őt választottam és ezzel valószínűleg az életet adtam neki, hiszen ha engem is sikerül elnyelni anyám imádott Döbrentey családjának, akkor ifj. Baktay László teherautó sofőr is arra a sorsra jutatta volna magát, mint id. Baktay László teherautó sofőr.

Saját gyámoltalanságából lépett ki azzal, hogy felvállalta apaságának kétségbe vonását. Hiszen az, hogy engem az álamra bíz, lényegében ezt jelenti.

Már kitértünk arra, hogy a válófélben lévő szülők kommunikációjára visszahat a gyerekekkel folytatott kommunikáció módja. Hajlamosak egyetlen szempontot vagy érvet szem előtt tartva negatív kódba lépni.

A másik ilyen áttét, hogy párkapcsolati krízisük kihat szülőségükre. Ritkán válik külön a kettő, pedig fontos éles határt találni. Egyfelől ugyanis válófélben lévő párt alkotnak, másfelől

szülők, és akkor is szülők maradnak, ha elválnak. A párkapcsolati krízis természete szerint olyan, hogy kétségbe vonja a felek párkapcsolatra alkalmasságát. Ha ugyanis valamelyik azt mondaná a másiknak: nézd csak, te egy tündér aranyos ember vagy, kedves, gyöngéd, megértő, csak velem vagy képtelen kijönni, akkor azzal elismerné, hogy ő is okozója a párkapcsolati zűrnnek. Ezzel azonban saját identitását vonná kétségbe, úgyhogy az ilyen kijelentés nagyon komoly személyes krízis jele lenne. Az egészséges pár veszekszik, verekszik, küzd. A küzdelem során pedig előbb vagy utóbb kétségbe vonják egymás szülői alkalmasságát. Ebből nő ki a gyerekért folytatott harc, aminek lényege természetesen a másik alkalmatlanságának, azaz párkapcsolati, sőt, emberi csődjének bizonyítása.

A válófélben lévő szülők a nagy meccs alatt, a gyerekért folytatott harc során eleresztik a fülük mellett azokat az érveket, amelyek alkalmatlanságukat hivatottak bizonyítani. Keresik viszont alkalmasságuk bizonyítékait és a másik alkalmatlanságát alátámasztó tényeket, történeteket, eseteket.

Abban a pillanatban azonban, amelyben sikerül megkaparintaniuk vagy legalábbis kialakul egy status quo, előjön tudatuk sarkából az alkalmatlanság kérdése. Valahányszor másképpen viselkedik a gyerek, mint elvárnák, az saját alkalmatlanságukat fogja bizonyítani. Egyre sötétebb felhőként kezd a szülő felett gyülekezni saját alkalmasságának kérdése. Ezt még megfejeleli, hogy a válófélben lévő szülőkre rátör egy megélhetési szorongás is. Szokványos helyzetben az apa azon aggódik, hogyan viszi tovább életét, hogy létesít új párkapcsolatot, miközben a gyerektartás terhét nyögi, a gyerekeivel tartó anya pedig azzal szembesül, milyen fontos dolgokban segítette őt leszólt, pellengérré állított férje. Komoly deficit éri az érintés, a társaság és gondoskodás terén is, de leginkább az életminőség romlását éli meg, a megélhetés miatti szorongás hatalmasodik el rajta.

A szülői alkalmasság kérdése oda vezet, hogy a sorozatos kudarcok, a lélekölő munka és a szorongás el is veheti a szülő

kedvét ettől az egész szülőségtől. Ha benne marad a szülői életciklusban, ha elfogadja a családi életciklussal együtt a gyerekeket is, akkor némi mártírkodással pótolja a veszteségeit, amint azonban már említettük: a szülő is hajlamos regresszióra. Viszszalép egy előző életciklusba, ahol még nem volt szülő. Mi több, olyannyira is visszamenekülhet saját múltjába, hogy órála kezdjenek gondoskodni a szülei. Megdöbbenően sok olyan eset fordul elő a praxisunkban, amikor a nagyszülők nevelik a gyereket. Ilyenkor még a náluk felhalmozódott büntudat és elkeseredés is komoly tényezővé válik amellet, hogy saját szülői alkalmasságuk kérdőjeleződik meg gyermekük szülői alkalmatlanágával.

TITKOS LELENCEK

Mindenesetre a válófélben lévő szülők gyakrabban veszítik el szülői identitásukat, mint ahogy arról tudomásunk van. A szűk családi kör többnyire rejtegeti az elhagyott gyereket, mint csontvázat a szekrényben. És persze a szülő is titkolja, még saját maga előtt is, hogy lemondott a gyerekről. Inkább úgy húzza ki magát a gyerek körüli józan kötelességek alól, mint az alkohista a józanság kötelessége alól. Azt mondja, most sürgős munka van, most egy kicsit össze kell szednie magát, most alakulnak a dolgok egy pasival. A szülők már feladták, de a gyerek sokáig elhiszi: „már csak kicsit kell várnia”. Ily módon maga is rááll valamilyen függőségre, a „holnaptól másképpen lesz” üzemmódra, amelyben a holnap többnyire sohanapja. Azt a mély szorongást élményben könnyebb kifejezni, mint szóban. Erről is szólnak a Pánó mesék, melyekben nem jelennek meg Peti szülei, egyedül csak a Nagy. Homályban marad, mi történhetett a szülőkkel, ám érezni: a gyerek valamilyen örök-ideiglenes állapotban van.

A történeteket részben saját gyerekkorom ihlette, de a hősük nem én vagyok. Olyan gyerekek sorsából gyúrtam össze

Peti alakját, akiket a szemem láttára neveltek nagyszülők. Az életrajzi érintettségem abban érhető tetten, hogy egyrészt valami kétségbeesett rémület hatott át, ha valakiről azt hallottam a nagyszülei nevelik (elvégre ettől rettegtem egész gyerekkoromban), másrészt elirigyeltem minden nagyszülőt, akit csak megismertem.

A válófélben lévő szülők saját alkalmasságért folytatott hatalmas belső küzdelmét a legjobban Jancsi és Juliska története érzékelteti. A szülők nagy nyomorúságában az anya rábeszéli az apát, hagyják sorsukra a gyerekeket az erdő mélyén. Az apa rettenetesen megbánja a tettét, boldog, amikor a gyerekek hazatérnek. Akkor is, amikor csak fényes tallérokként ragyogó kavicsok vezetik őket haza, akkor is, amikor elhozzák a boszorka kincsét.

Megjegyzem, én látni vélek valami szimbolikust abban is, hogy a rengeteg erdő mélyén hagyva akarják elveszejteni őket, a vad, zabolázatlan természetnek visszaadva. Kicsalogatni a ház és a kert biztonságából. Valószínűleg arról is szól ez a mese, hogy a világot felderítő kicsi gyerek azért maradjon határok között. Bizonyos határokat pedig az idegentől, az ismeretlentől való félelem szab.

Amikor apám megfenyegetett az eltört szemüvege miatt, én sem tudtam pontosan, milyen az árvaház, de némely élményem lehetett róla, hiszen apám egyebek között Twist Oliver történeteit is felolvasta nekem esténként. Nyilván nem volt ebben fenyegetés, hiszen olvasott ő nekem a Vadon szavából és az Éneklő kutyából is, meg a többi jó regényből, amelyek akkoriban jelentek meg az Olcsó Könyvtárban. Vagy talán éppen azért, mert megvoltak neki is gyerekkorából. Tudattalanja azonban bizonyára segített abban, hogy Twist Oliver történetét is fontosnak tartsa megismertetni velem...

Apám a legnehezebb történelmi időkben maradt árván, a nyomor jellemromboló hatása bizonyára édesanyját is elérte. Mindenesetre a téliszalami és a staniclis töpörtyű közti lebegést hetente átélte. Gyerekkorom alatt tudottan-tudattalanul

azt fontolgatta, elmegy ebből a világból, vagy a másvilágra, vagy a mennyországba, ami leginkább Ausztria volt a szemében. Szóval fontolgatta az öngyilkosságot vagy a disszidálást, mert valódi nyomorúságként élte meg az életet, miként Jancsi és Juliska szülei. Ezt projektálta rám, ezt mondta ki nagy keserű dühében.

A KÉTSZERKETTŐ HOKEDLIJE

Mit mozdított be nálam ez a kifakadás? Miért volt rám olyan elemi hatással?

Mély igazságára ébredtem rá. Átláttam egy helyzetet, képet alkottam róla. Fogalmilag csak az utóbbi évek tapasztalata alapján tudom leírni, de már akkor láttam. A leírás keretét Zerkával hokedli modellnek neveztük el. Lényege, hogy a családi élet hokedlje négy lábon áll. Az egyik az érintés, amely lehet simogatás kedves szavakkal, kedves pillantás, ölelés és szex is. A következő láb a társas, a pár megjelenése, együttműködése társaságban. A harmadik dimenzió a megélhetés, a pár közös értékrendje, együttműködése megélhetésük érdekében. Végül jön a gondoskodás területe, amely leginkább a gyerekek körül forog, amikor kicsik, de a pár együttműködhet például az öreg szülők ápolásában, a szőlő művelésében és még sok más területen. Ha most ebben a modellben elemezzük szüleim világát, érdekes eredményekre jutunk.

Gondoljuk csak meg: anyám a háború végét követő esztendő sötét nyomorúságában megszülte a bátyámat. Rögvest utána a nővéremet. Kikecmergett velük megcsalatsból, szamárköhhögésből, elhagyásból és a többi kínból. Elvégezte a gondozónő-képzőt és végre munkába állhatott. Fogantatásom előtt három évvel. A gyerekek már iskolások, a család nagyjából túl van a közvetlen megélhetési gondokon, legalábbis fűteni és enni már nagy biztonsággal tudnak. Kibontakozik a társas dimenzióban is. Munkatársnői lesznek, barátnői! Munkáját elismerik, fiatal

apukák jelennek meg a színen, elgyötört anyukák könnyörgő tekintettel nézik, tekintene el ettől vagy attól, mások lesütött szemmel kerülik tekintetét, mert nem érzik magukat elég jó anyának, mert felelősnek érzik magukat férjük randalírozása miatt, mert szégyellik a gyerekeiket ezért vagy azért. Például mert harmadik, negyedik.

– Minek csináltak annyit? – hangzott a kor szokásos kérdése.

– Gyereket a bolond is tud csinálni, el is kell ám azt tartani...

– Érte is kell ám jönni időben, józanul.

Ellenzéki hangok voltak ezek, hiszen a Ratkó neve által fémjelzett pártldirektíva végrehajtásaként is lehetett értelmezni a gyerekszülést.

Gondozónőként, mint intézmény, mint felettes én kezdett működni anyám, akit azelőtt legfeljebb megaláztak otthon, ha egyáltalán jutott neki annyi figyelem. És rendre vitt haza egy-egy taknyos Jancsit, bőgő Juliskát, akit valamilyen családi egyenetlenség miatt, vagy egyszerűen azért, mert a szülőknek jobb dolga akadt, bizony otthelyeztetek a bölcsődében. És egy idő után aztán beállítottak nagy bűnbánóan és akkor anyám a sértett hatóság fölényes magabiztosságával bocsátott meg.

Meglett a saját társasága, megélhetése, gondoskodhatott két gyerekéről, beteg szüleiről, még talán a negyedik fontos dimenzióban, az érintés területén is kezdte magát jól érezni, hiszen a fiatal lányok-asszonyok csoportja az iskolában és a munkahe-lyen egyaránt vonzó a férfiak szemében. Bizonyára összesúgtak cigiszünetben egy-egy jóképű férfi sorsáról is.

Finoman szólva, megvolt tehát nélkülem is. Természetesen felettes énjének egy pillanatra sem kellett ezt elismernie és ez mindenkinek így is volt jó.

– Első otthonom a bölcsőde! – szokta tréfásan mondogatni.

– És a második? – kérdeztem vissza egyszer.

Hallgatott.

Számára örvendetes esemény volt, hogy megszerezte saját identitását, tele volt derűvel és életkedvvel. Végül az én születésemmel járó öt hónapos szabadságot is élvezhette, utána pedig nagyjából visszatérhetett élete a rendes kerékvágásba.

A MAGÁNY ZÁTONYA

Abba, amelyben identitása tökéletesen különbözött apámetől. Apám viszont nehezen élte meg azokat az éveket, amikor Szombathelyre kerültek és anyám kivirult. Sofőrködött, de amúgy alig volt barátja, aztán már barátnője sem. Születésem a megélhetés dimenzióban újabb terheket jelentett, apám egy bakonyi szénbányánál vállalt kemény munkát, csak órákra tudott hazajönni. Már-már úgy tűnt, hogy a megélhetési dimenzió kapuján végképp kislisszan a családból, ahogy tette azt id. Baktay László az örökkévalóság kapuján. Apám a legkeményebb sofőrmunka magányában sínylődött. Azután valahogy az '56 utáni konszolidáció, a kis fellélegzés és a rólam való gondoskodás igénye elkezdett számára is egy új identitást hozni. Tanulni kezdett, mégpedig azzal a céllal, hogy felsőfokú végzettséget szerez. Barátja is akadt, egy igazi vagány fickó, Frici bácsi, aki egykor halálmotoros volt. Egy katlanban motorozott körbe-körbe, amíg felért a katlan peremére és a nézők orránál volt a kereke. Amikor már minden egyes csontját összetörte, visszavonult a közutakra és a sofőrködés mellett övé volt a legszebb barackos, amit valaha láttam. Igaz, a kajszi egy részéből pálinkát főzött, így a hazafelé úton apám erősen hangolni kezdte a Pizskáld ki! című dalt:

*Nagyságos kisasszony felmászott a fára,
belement az akácfa tövise a lába szárába.
Pizskáld ki, pizskáld ki, pizskáld ki belőle!
Nem pizskálom, egye meg a fene, hadd maradjon benne!
Pizskáld ki, pizskáld ki, pizskáld ki belőle!
Nem pizskálom, egye meg a fene, hadd maradjon benne!*

Az óbéгатó végkifejlet ellenére mégis, nyomokban átéltem, hogy ő is elmegy valakihez, aki kedvesen fogadja és megkínálja, sőt, velem is beszélget kicsit. Voltak továbbá évfolyamtársai a főiskolán, ahol már kapcsolatba kerülhetett az áhított felsőbb körökkel. A társas dimenziót azonban leginkább én magam jelentettem apám számára. Anyám hathatós segítségével ugyanis a következő dealt kötötte a KÖJÁL megyei igazgatójával: ott-hagyja a jól fizető bányászsofőr állást Csabrendeken, ahonnan csak vasárnap járt haza, ennek fejében rábízzák a nyári cigány-fürdetést, télen pedig rendezi a KÖJÁL könyvtárát és végezheti a főiskolát könyvtáros szakon, viszont a fizetése lényegesen kisebb lesz. Totális fordulat az életminőség felé. Hirtelen elkezdtem érdekelni azon túl is, hogy éjszaka demonstratív módon fel-alá járkált velem. Ami a másik két testvéremnél nagyjából hidegen hagyta, az most beindította. Anyám boldogan használta ki a lehetőséget és igyekezett saját társaságához. Amikor csak tudott, meglépett.

Így kezdtek két teljesen különböző világban élni. Az érintés valószínűleg fogantatásommal megszűnt közöttük (Szombathely és Csabrendek akkoriban amúgy is nagyon messze volt egymástól), a megélhetésben nagyjából kialakultak a határok, helyreálltak az arányok azzal, hogy anyám is dolgozott, apám kevesebbet keresett. A társas dimenzió teljesen kiürült, a gondoskodásban pedig külön voltak jelen. Vagy anyámmal voltam, vagy apámmal.

Anyámmal különösen szerettem Pancsúr barátnőjéhez látogatni. Ő ugyanis két nővérével élt. Három dolgozó nő: olyan „gazdagok” voltak, megtehették, hogy saját tévéjük legyen. Náluk nézhettem az Esti mesét. Boldog voltam, ha láthattam Mazsolát – anyámék pedig derűsen trécseltek kint az udvarban.

Nyaranta vasárnap anyám munkatárs-barátnőivel biciklire kapott, meglátogatni keresztanyámat, aki Csempe-szokácson lakott 16 kilométerre. Nála voltunk, vagy tovább kerekedtünk a Rába partjára, fürödtünk és bográcsoltunk. A barátnők trécseltek. Nyilván politizáltak, szidták a kommunistákat vagy a

férjeiket. Anyám munkatárs-barátnői jellemzően idősebbek voltak nála, vagy gyerekük nem volt, így én magamra maradtam. Ha munkatárs-barátnő-keresztanyámnál maradtunk, akkor a parasztház udvarában figyelgettem, terelgettem az állatokat, ha a Rába partjára mentünk, ott egy kis homokszigeten építettem a magam világát.

Ez az élethelyzet segített megszilárdítani a „megtűrünk, ha csendben vagy” programot, tovább erősítve az elmélyült szemlélődésre való hajlamomat. Képes voltam órákat eltölteni egyedül piszmogva, figyelni a kacsákat a pocsolyában, a tegzeseket a patak tiszta vizében vagy az örvényeket a Rábán.

Ezzel egyrészt elkentem válófélben lévő szüleim saját szülői alkalmasságának kérdését – hiszen próbáltam minél kisebb terhet jelenteni –, másrészt pedig még pozitív választ is adtam rá, hiszen a barátnők azt látták, jó és csendes gyerek vagyok – tehát anyám jó anya.

Mellesleg kifejlődött az autonómia igényem, amely máig meghatározza életem berendezését, gondolkodásomat. Például most, ezen emlékek írásakor is ebben az alkotó egyedül-létben vagyok. Nagyon szerencsés tehát számomra, hogy anyám a maga társaságával volt elfoglalva.

Sok olyan kliensünk van, akiknél a gyerek áll a középpontban, az anya mintegy neki alárendelve áll szolgálatára. Egymást irányítgatják, ennek eredményeként a gyerek azonnal elkezd vadul unatkozni, amint magára hagyják. Ettől csak egy lépés az unatkozva vadulás. És az anya részéről ugyanez. Felnőtt társaság hiányában úgy gondolja, feladata a gyerek folyamatos irányítása, miközben persze vadul unatkozik, a gyerek pedig abban a pillanatban, amint kikerül az irányítás alól, elszabadul és pusztít. A felnőttek pedig ezt látva meg is kérdőjelezik az anya szülői alkalmasságát. Csak úgy gondolatban teszik oda a kérdőjelet, csak félmosolyok, sóhajok, jóindulatú tanácsok burkában:

– Nem azért mondom... – és az anyának szépen kezd el-menni a kedve a szülőségtől, legjobban azonban szülőtársára haragszik:

– Ki tudja, hol kujtorog, közben itt az a gyerek a nyakamon.
– Miatta kapok, ő pedig elegánsan kihúzza magát a dologból.
– Ő, meg a drágalátos anyja hülyítik meg a gyereket, aztán itt hagyják, kezdjek vele, amit akarok.

Így zárul be a kör a szülőség gerjesztette párkapcsolati feszültségek és a párkapcsolat okozta szülői gondok között.

DE MINEK

Apám akkor fenyegetett meg az árvaházzal, amikor végképp megkaparintotta a szülői rendelkezést felettem. Az iskola kezdetétől teljesen az ő irányítása alá kerültem – a tanulás ürügyén. Mint már kiderült, ez a tanulás-dolog részéről egy projekció volt, saját vágyát vetítette rám, mi több, velem együtt ő maga is tanult, főiskolát végzet és németre járt. Neki magának, negyvenes férfinak, eléggé nehezebbre esett a tanulás magolás része, sokszor aludt el az asztalra borulva.

– Csak egy kicsit ismételtam – szokta mondani felriadva.

Ezzel is kommunikálta: a tanulás fárasztó, álmosító. A fölöslegességéről pedig egész lemeze volt. Ha megállított egy ismerőst, szívesen tette fel a „Perint-parti Hülyék Intézete” kezdetű összeállítást. Ez lényegében arról szólt, rengeteg felesleges dolgot kell megtanulni, miközben a valódi könyvtárosi teendőkhöz maguk a tanárok sem értenek.

Mármost az elit osztály, ahová beíratott, ugyanabban az épületben, intézményben és keretben volt, mint a Szombathelyi Tanítóképző Intézet, amit ő Perint-parti Hülyék Intézetének nevezett. Úgy is hívták: Szombathelyi Tanítóképző Intézet Gyakorló Iskolája.

Már írtam arról micsoda görcsök álltak bele testembe, amikor apám felügyelete, irányítása, kommandója alatt írni tanultam. Az emlékezés érdekében megszereztem egykori olvasókönyvem, pontosabban: Ábécés könyvem. Azonnal feltűnt,

hogy szemem az akkori, lassan fél évszázados reflexet megőrizve azonnal a betűkre irányul. Szinte be kell kapcsolnom a mostani, mai szememet, fejemet, eszemet, hogy észrevegyem a képeket. Lehet, hogy tanórán az én kedves ifjúkommunista tanító nénim beszélgetett velem a képekről, de hogy otthon apám gyűjlötte őket, azt elemi erővel érzem. És érzem, amint a kezem megy az akkori vonalak után, majd hirtelen átcsap apám kézírásába. A lendületes, dőlt írásba.

Nézem tehát a képeket, mert most belőlük tanulok emlékeimben olvasni. A környezet fővárosi vagy kimondottan falusi. Szombathely életvilága kimarad belőle. A Budapestet idéző képeken szereplő emberekről azonnal keresztapámra, ama nagy Miklósrá asszociáltam. A szépen berendezett, telefonos, műbőr fotelos lakások, a buszok és a piros amerikai-forma autók mind az ő nagy világát hozták. És rettenetesen irigyeltem az unokatestvéreket, aki ebben a gyönyörű világban él és mozog. A falusi képek keresztanyám világát hozták: csirkék, malacok, traktorok. Ugyancsak vágályom-világ. És persze kezdődik az egész egy A-val, egy kedves, öreg bácsival, úgyis, mint apóval. És a mély elkeseredéssel, hogy én bizony ilyet nem ismerek. Talán a szomszéd suszter bácsira hasonlított, Bódi bácsira, de ő sem beszélgetett velem soha. Vagy keresztanyám apjára, de ő meg bÉna volt, mert elütötte a motor. Saját nagyapám szóba sem jöhetett ahhoz a kedves apóhoz képest, aki a répamesében lendületesen és lelkesen húzta a hatalmas répát.

Szóval ott volt a képek álmvilága, és ott volt a gyakorolni való betűk brutális valósága, és ott állt felettem apám, és ott gyűlt a könnyem a füzetem.

Az alapélmény, hogy ilyennek kellene lenni a világnak.

Gyerekek nézelődnek az utcán, szántóföldön, gépállomásnál, hátukon iskolatáska, szabadok. A kisfiúknak kis piros autójuk van, vonatuk, úgy, mint Laci osztálytársamnak. A kislány szép környezetben, telefonos lakásban lakik, úgy, mint Éva nénem lánya, az unokatestvérem, Budapesten.

Én pedig írom a sorok közé a betűket, kanyarítom.

A legmélyebben azonban mégiscsak a családmódel égett be: apu és anyu sokszor egymás közelében, a nagytestvér segít. Ez a mély sóvárgás máig keserűséggel tölt el. A 32. oldalon például az látszik, hogy az anyuka varrni készül, a kisfiú (Én! Én! Én!) készségesen viszi neki a befűzött tűt, a nagytestvér gombolyít, apa pedig a rádiót (televíziót) javítja. Ott vannak négyesben együtt, békességben, egyetértésben. Nálunk viszont nagyanyámnál volt a varrógép, annak a fiókjában a tűk. Tilos volt hozzányúlani, kihúzni. Pedig mennyire szerettem volna befűzni a tűt, csak úgy bánni vele. A nővéremmel talán sohasem voltunk négyesben, apám pedig nyitott tenyérrel jól oldalba vágta a rádiót, ha nem tetszett neki, esetleg nagyokat káromkodott, ha csúszkált a Szabad Európa, vagy zavarták a sípolással. Hasonlóan abszurd volt a 37. oldal, ahol a kis szőke fiú (Én! Én! Én!) egy gyönyörű kis piros játékaútót mutat a bátyjának, láthatóan azért, mert elromlott és a bátyja meg tudja javítani. Az alsó sorban, a négy vonal között viszont ott volt a pokoli, brutális valóság, a vonalak közé beírandó betűk. Nekem ez jutott. Az én bátyámnak eszébe sem jutna megjavítani az én kis piros játékaútomat, viszont ott érzem az orromban a szellentése szagát, amikor odahúzta a fejemet a fenekéhez. Ott érzem magamon a pillantását, amikor a fürdőben beszélgetek a szappannal, ő pedig figyel a résnyire nyitott ajtón át. Érzem a pillanatot, amikor áthat a figyeltség élménye és érzem a lábamban a rémületet, amikor felnézek és meglátom a vigyorát.

Mi a különbség? Mennyire lenne más ez az olvasókönyv-élmény, ha egész családban élem át? Miért más így, hogy válófélben lévő szülők gyereke voltam?

A narráció, a kommentár, az értelmezés más. Az, hogy egy családban úgy segítenek a gyereknek megérteni a dolgokat, hogy nem is segítenek neki, csak úgy elbeszélgetnek róluk, tematizálják, körüljárják. Kialakul valami folyamatos kommunikáció. Legegyszerűbben így mondanám, beszélgetés. Képzetársításokkal, gondolatokkal.

– Nekünk miért nincs telefonunk?

– Mert reménytelen. A komcsik csak saját kádereiknek adnak.

Így zajlott volna nálunk egy beszélgetés, ha ugyan kialakult volna.

Egy korabeli normál kommunikáló családban:

– Nekünk miért nincs telefonunk?

– Már régen beadtuk a kérelmünket. Várni kell – mondta volna az apa.

– Tényleg, az új csoportban körülnézek, hátha van olyan apuka, aki meg tudná sürgetni – mondta volna a gondozónő anyuka.

– Az jó lenne. Esetleg eszünkbe juthatna komolyabb ünnepeken, hogy utánanézzünk, mit lehet tenni.

– Például születésnapomon. Én is megkérdezem az osztálytársaimat, a Lacinak nagyon erős az apukája.

– Tényleg, a Kovács, a kis Zsófi anyukája a Postán dolgozik.

– Beszéljünk vele. Olyan jó lenne felhívni keresztapámat!

KOMMANDÓ ÉS KONTROLL

A valófélben lévő szülők kommunikációja azonban olyan, hogy az együtt gondolkodás helyett mindketten az irányításért küzdenek. Legfeljebb így folytatódhatott volna az ő beszélgetésük:

– Nekünk miért nincs telefonunk?

– Mert reménytelen. A komcsik csak saját kádereiknek adnak.

– Azért bemehetnél a postára, megkérdezni, hogyan kell kérelmet beadni!

– Ja, egy kérelmet azért te is elintézhetsz.

– Fölösleges baromságokba nem fogok.

– Honnan tudod, hogy fölösleges, látod, Éváék is kaptak...

– Már megint az Éva meg a Naaagy Miklós...

Emiatt engem is irányítottak, ahelyett, hogy együtt gondolkodtak volna velem. Az irányított ember pedig ellenszegül. Az ellentmondás kétségbe vonja a vezető (a szülő) alkalmasságát.

Állok a fotózáson. A Szeretők könyvünk címlapja készül. A fotós a távolból irányít. A kamera mögül. Elmagyarázza, melyik mozdulatára mit kell tennem. Hová nézzek.

– Kicsit feljebb a kezet!

– Sok!

– Kicsit balra a fejet!

– Nem lefelé, balra.

– Vállat előre, pocakot be.

Jönnek azok a görcsök, amik gyerekkorom óta jönnek ilyenkor. A két lábam szinte letapad, erőtlen bénultságomban ellenállni is alig tudok.

Látom magam előtt a görcsös fotókat, a merev címlapot. Összeszedem minden erőmet és kilépek a modell helyzetből. Elmagyarázom a fotósnek, hogy vannak természetes egyensúlyi állapotok, amelyek természetesnek hatnak és vannak olyanok, amelyek a rossz szobor benyomását keltik. Az is egyensúly, ha a lendület is dolgozik, a mozgás, a mozdulat lendülete. A Piéta olyan szobor, amely feldőlne, ha nem tartaná a talapzat, de éppen ez fejezi ki az esendőségét.

A fotós értetlenül néz.

– De hát ez egy beállítás! – vágja rá végül.

Kétségbeesésem eredetét valahol ott érzem az első betűk kanyarításában, az ábécéskönyv hatodik oldalán, az n-ek és az m-ek kanyarításában. Azt érzem, itt most egy idegen akarat végrehajtója vagyok, az én egész lényem elenyészik, csak arra való, hogy rajtam keresztül végre a kezem megformálja azt az n-t.

Felsejlik az ellenállás, a mély megvetés, amit az ilyen vezénylet, irányított, kontrollált dolgokkal szemben éreztem eddigi életemben. Bármilyen sorba beállni, együtt lépni, együtt énekelni – minden vezényszótól görcsös rémület vesz rajtam erő.

– De hát valami irányítás csak kell!

- Nem lehet csak úgy tengeni-lengeni az életben!
- Van elég kolbászoló lúzer nélküled is!

Hallom a hangokat. Ahelyett, hogy vitába szállnék velük, felidézem, hogyan mutatom be a különbséget közönségen, színpadon.

Először is, még jóval az előadás előtt leteszek kis jeleket a padlóra. Kék, sárga, piros, zöld pöttyöket. Azután amikor feljön valaki a színpadra a közönségből, akkor azt mondom:

- Ismeri a peripatetikus iskolát?
- Iiigen. Arisztotelész?
- A lényege, hogy sétálva, beszélgetve gondolkodtak, tanítottak és tanultak.
- És Arisztotelész volt az egyik vezetője.
- Nézzük, hogyan is működik ez a sétálva beszélgetés. Úgy mondjuk, a kinesztéziás modalitásból indítás.
- Olyasmi, mint a kineziológia?
- A kinesztéziás modalitás a mozgást, a tapintást, a hő és az áramlatok érzékszervi érzékelését jelenti.
- És akkor most lépdeljünk együtt? – kérdezi a beszélgetőtárs, mert érzékeli, hogy elindulok.
- Igen, ez most egy peripatetikus beszélgetés. A kinesztéziás modalitást már bemozgattuk. Nézzük csak a vizuálist. Melyik szín dominál a közönség ruházatában? – kérdem, és meg is állok.

A partnerem megtorpan, nézi a ruhákat.

- Azt hiszem, a fekete – mondja, de mondhat mást is, a lényeg, hogy a nagy zöld ponton álltunk.

Tovább indulok, a szaggatott vonalon kanyarodva.

- Jellemzi-e valamilyen illat ezt a termet? – állok meg újra.
- Olyan páráság inkább – áll meg mellettem.

És így végigjárjuk az előre kijelölt útvonalat. Vezetem, mint a jó szülő, mint a rátermett főnök, mint az igazi társ.

Azután leülök egy kényelmes székbe és megkérem, figyeljen arra, amit mondok.

- Induljon el egyenesen!

- Most álljon meg a nézőtér felé fordulva!
- Négy sietős lépés jobbra!
- Állj! Forduljon balra!

FORRADALOM

Ha sikerült jól választani, a partnerem legkésőbb itt megkérdezi:

- Mi ez az egész?

Amúgy a közönség kezd el zúgolódni. És én akkor diadalmasan felkelek abból a kényelmes székből és megmutatom: ez az irányítás és a vezetés közötti különbség. Amíg szépen együtt lépdeltünk, addig jól elbeszélgettünk és végigjártuk az előre kijelölt utat.

- Nézze csak meg!
- Tényleg! Pontok, szaggatott vonalak, egyenesek...
- Megállás, sietős, andalgós. Ez az! – dicsérem diadalmasan.
- Így van.
- És amikor ugyanezt a székből hajtattam végre, zúgolódás lett a vége.

Ez az a drótbábu-irányítottság, amitől én az első szóra zúgolódni kezdek. Ami annyira leépítette bennem még a szükséges alázatot is. Még a tanuláshoz való engedelmességet is. Ez tett később olyan vadóccá, akin magam is csak nehezen tudok úrrá lenni. Ha tudok.

Amint megszólal valaki:

- Ezt így kell!
- Tedd ezt!
- Csináld úgy! –rám jön a frász.

És ez egy halmozódó frász. Egy allergia. Eredete kétségtelenül abban rejlik, hogy válófélben lévő szüleim képtelenek voltak együttműködni, folyamatosan irányítani akarták egymást.

Zelkával nemrég jöttünk rá, még egy használati utasítást sem tudok végigolvasni. Vettünk egy mosógépet és én az összes

papírját úgy hajítottam ki, mintha a csomagolás tartozéka lenne.

– Hopp, az a garancia volt! – nézett Zelka egy papír után, amit a csomagolás kartonjai közé hajítottam.

– Sikerült már valaha hasznát vened?

– Ez pedig a használati utasítás.

– Sikerült már valaha hasznát vened?

– Nézd csak, itt van benne, hogyan jönnek ki a hátsó rögzítő csavarok.

Így derült ki, Zelka használja a használati utasítást. Egy világ nyílt meg előttem. Zelka egy kicsit bonyolultabb „használati utasítás” segítségével megtanult honlapot szerkeszteni, kosarat fonni, batikolni és még ezer egyéb dolgot. Számomra ez máig zárt világ, de már legalább tudom, mi tart vissza attól, hogy bármilyen utasítást kövessek. Valahogy az én megtúrtségi szerződésemmek volt ez egy olyan klauzulája, aminek képtelen voltam eleget tenni. Úgy értelmezhatték, akik jogosnak érezték evilági ittlétüket, hogy:

– Na jó, megtúrunk, de kuss legyen a neved!

– Nem csapunk be a lelenckebe, de azt csinálod, amit mondok!

– Úgyis annyi a baj veled, húzd meg magad, azt ajánlom!

Amolyan Hamupipőke sorsot szánt nekem nem várt gyerekségem, és bizony jól fölruágtam ezt a megállapodást. Kevésbé az ébredező öntudatom miatt, sokkal inkább azért, mert rosszul kötődtem, mert bizalmatlan voltam, mert rettegtem. Attól, hogy mégsem tűrnek meg.

Sok hozzám hasonló gyerek keveredik így vadócbotra, csak náluk az a magyarázat, hogy nem kapnak szeretetet. Nálam ez bonyolultabb kérdés volt, hiszen folyamatosan tematizálta a család, milyen majomszeretettel csüng rajtam apám...

FELFELE

Néha saját gyerekeinkkel elmegyünk családokhoz játszani, barátkozni, ünnepelni. Jó látni, ahogy a nagyok hatnak a kicsikre. Legutóbb például Peti fiammal voltam locsolkodni. A vele egykorú, hétéves Esztinek valószínűleg ő volt az első „meglepetés” locsolója, de nagyobb testvérei, 16, 14, 10 éves-forma lányok szépen segítettek neki. Amikor Peti elmondta saját költésű versikéjét és meglocsolta Esztert saját készítésű ibolya vizünkkel, a nagyok is odajöttek és kértek a gyengéd locsolásból. A hozzájuk érkező, bombasztikus nyakon-öntéseket kieszelő fiúkhoz képest nagyra értékelték a kisfiú gyengéd kedvességét. Ezzel Esztert is megnyugtatták, aki kezdetben felháborodottan arról érdeklődött, hogyan kerültünk mi oda. Később átvette a nagyok mintáját és amolyan óvónőként viselkedett, majd házigazdaként, végül játszótársként.

A sok nagyobb gyerek annyi viselkedésmintát kínált, mint ruhából egy nagyáruház. Eszter bárholnan leakaszthatott magának egyet, felpróbálhatta, azután visszaakasztotta.

A mi családukban félig-meddig voltak jelen nagyobb testvéreim. Mire megszülettem, már elmúltak tízévesek, kiszorítottam őket a kicsike bérelt lakásból, elvettem tőlük a szülői figyelem nagy részét, érthető hát, ha inkább csak kerültek, mikor pedig velem kellett lenniük, azt kínos kötelességgént élték meg. Bátyámra ez teljesen igaz.

Nővérem azonban – valami csoda folytán, talán azért, mert született pedagógus – jó ideig mégis anyáskodott felettem. Még strandra is elvitt, pedig ott már erősen forrt a levegő a kortárs közösség erotikus hangulatától. Mai szemmel úgy látom a helyzetet, hogy az érintés dimenzió és a gondoskodás dimenzió összeegyeztetése egészen jól sikerült neki.

Így azután elkerülték a figyelmét a gyülekező viharfelhők. A nyári zivatar elől egy kis öltözőkabinba menekültünk. Dörgött, villámlott, mi pedig seggrepacsis alapon kártyáztunk. Otthon viszont apám dülva-fúlva járt fel-alá, amikor pedig az elvonult

vihar után hazaértünk, felpozta a nővéremet, aki erre elköltözött anyám szüleihez.

Ha a történet mélyszerkezetét nézzük, bizony nővérem is ugyanabba a sorskönyvbe keveredett, mint anyám. Apám bántotta, ő elköltözött. Anyám nem tudott neki biztonságot adni, tehát anyám szüleihez költözött. Miért bántotta apám? Miattam. Veszélyeztetve érezte a rólam való gondoskodás monopóliumát. Mert én nyilván jól éreztem magamat a nővéremmel, de főleg azért, mert ez a gondoskodás dimenzió volt lassacskán apám egyetlen legitimitása a családban. És ez a gondoskodás olyannyira rám fókuszálódott, hogy a kedvéért még a nővéremről való gondoskodást is kockára tette, majd elvesztette.

A BŰN TUDATA

Én pedig megéltem azt a büntudatot, amivel olyannyira küzdünk, ha válófélben lévő szülők gyerekeinek az életét igyekszünk mederben tartani. Úgy éreztem, apám miattam pofozta fel nővéremet, ő pedig miattam költözött el. Ez a mardosó büntudat, a tehetetlenség élménye már önmagában nagyon meg tudja viselni a gyerekeket, ezért váláskor teljes erőnkkel azon vagyunk, hogy a gyerekek kimaradjanak az egészből, úgy menjen végbe a folyamat, hogy a szülők hangtalanul együttműködnek, s messziről elkerülik a

– Tudod, kisfiam...

– Nézd, kislányom...

– Gyere, üljünk le... – kezdetű beszélgetéseket, amelyekben alapjában ott a magyarázat, ott a saját felelősség vállalása vagy elutasítása, ott van tehát a felelősség kérdése, amiből a gyerek szeretné kivenni a részét. Ott van bennük az a keserű tanulság, hogy a válófélben lévő szülők egyvalamiben egyetértenek, mégpedig abban, hogy ők tudják, mit mondanak a gyerekeknek. Amúgy azért vannak válófélben, mert másban aligha értenek

egyed, csak éppen ebben az egy dologban, ami pedig nem fér, nem férhet a gyerek fejébe...

Rajtam azonban volt még egy külön teher, éppen azért, mert a szüleim válófélben voltak. Ez pedig az volt, hogy anyám védelmezte a nővéremet, apámat elmondta ennek-annak, azaz jól megtépázta előttem a tekintélyét. És dühében nyilván kimondott olyasmiket, mint hogy

- Semmi baja se lett annak a gyerekeknek!
- Teljesen elveszi az eszedet az a gyerek!
- Mindig csak a Miki, meg a Miki!

Ezzel aztán egyszerre érvényesült apám hatalma – hiszen menekülésre készítette a nővéremet, azt az embert, akihez néhány perce még a szülői gondoskodás funkcióban teljes bizalommal és engedelmességgel viszonyultam –, ugyanakkor az ő megbízhatósága is kérdésessé vált, az egyetlen emberé, akihez a szülői gondoskodás funkcióban teljes bizalommal és engedelmességgel viszonyulhattam volna.

Ahelyett tehát, hogy párkapcsolati mintát kaphattam volna a nővéremtől (legalább tőle, ha már a szüleim teljesen kiléptek az érintés és a társas dimenzióból), az lett a dolog vége, hogy előzése még büntudattal is terhelt. És persze apám igyekezett csökkenteni saját büntudatát a nagyobb testvéreim elméltatása miatt, így folyamatosan kritizálta őket és viselkedésüket.

Amikor ezekre nekem kinyílt a fülem, már mindketten a kamaszkorban jártak, természetesen a társas és az érintés dimenzióban mozogtak, ottani teteleikért érhettenek őket kritika, amit felhangosított apám frusztráltága ezeken a területeken. Így aztán nyilvánvaló, hogy ugyanolyan undorítóknak tüntette fel a szexuális vagy erotikus helyzeteket, mint anyám vagy nagyszüleim.

Paradox módon ugyanis nagyszüleim eléggé hasonlóan vélekedtek nővérem és bátyám aktivitásairól. Nagymama például végig szokta szaglászni nővéremet, és bizony hangot is adott a következtetéseknek.

Az pedig teljesen érthető, hogy anyám bepánikolt, mert saját sorsát szerencsétlenségként élte meg, nővéremet pedig minden erejével igyekezett óvni tőle, hiszen nővérem éppen abban a korban volt, amelyben anyám Szombathely bombázását átélte és mellesleg apámmal randizgatott.

JÓ A ROSSZBAN

Hogyan hatott mindez rám? Mellékesen kialakította gyógyító identitásomat. Azt hiszem, ez az a következmény, amelynek alapján sokszor terápia közben nyugodtan mondjuk: „hagyjuk a lamentálást, mindenkinek megvolt a saját gyerekora, punktum”. Mert énrám úgy hatott, hogy valami csodás erőt kezdtem tulajdonítani magamnak. Elhittem magamról, hogy engem minden értelmes ember szeret, elfogad, becsül. A nagy elköltözős veszekedés vége ugyanis számomra mégiscsak a megvigasztalódás volt. Nővérem nyilván elnyomta saját jogos sérelmeit, amikor megsimogatta ijedt fejemet és biztosított róla, én nem tehetek semmiről. Apám ugye eleve ezzel nyitott, ezért pofozta a nővéremet, mert veszélynek tette ki az ő kincsét. És persze anyám is bizonyára vigasztalgatott, hogy az az örült apám, ő tehet róla, ne legyek már elkeseredve. Az egymás elleni vádaskodás mintegy boltozatot alkotott a fejem felett.

Csak éppen arra nem láttam mintát, mit is tehetek. Mi áll hatalmamban? Ezért csúszott az életem, főleg kamasz koromban, de később is olyan irányba, hogy bármi sikerülhet. Hangsúlyozom: paradox. Mégis azt hozta, hogy a botfúlúság és a botkezűség, a sutaság és a többi, ugyancsak a válás miatt belém programozott „tisztá Baktay” zavarral szembe mertem szállni. Némelyikkel ötven évesen állok ki, de felveszem a kesztyűt. Helesebben a fehér inget, a sötét nadrágot, s beállok a kórusban a jó hangú basszusok közé és engedem, hogy áthasson az a biztos, tévedhetetlen érzés, hogy igenis, most én éneklek, jól éneklek és enyém a dicsőség. Ha tehát a jót nézem, a terapeuta

szemléletet veszem, hogyan jövök ki jól belőle, hát azt mondhatom erre a magatartásminta-nélküliségre: mennyire jó, mert rákényszerített, hogy kialakítsam saját attitűdjeimet. Például elvessem apám családjának hetedízíglén öngyilkos sorskönyvét, elvessem, hogy sebj, belemegyek a marhaságokba, majd kijövök valahogy, s ha nem, hát kinyírom magam. Ha apám megmaradt volna olyan hatalmasnak és mindenhatónak, olyan tekintélyesnek, amilyennek őt a Döbrentey-ellenpólus nélkül láthattam volna, hát könnyen belecsúszok az ő sorsának kerékvágásába. Így valóban meg kellett küzdenem például az érintés dimenzió területén, hiszen sem tőle, sem bátyámtól, sem anyámtól nem láttam párkapcsolati mintát (talán nővéremtől valamennyit), de úgy alapjában nekem magamnak kellett kipróbálgatnom a gyengédség és a durvaság, a letámadás és a passzív behódolás közötti tér sok-sok pontját.

TERAPEUTA GYORSTALPALÓ

Mielőtt azt gondolná az olvasó, valamilyen kiváltság a terapeuta szemlélet, gyorsan leírjuk, mi is az. Már csak azért is, mert a válófélben lévő szülők számára sok segítséget jelenthet. Amolyan házasság-javító készlet. A lényege, hogy a terapeuta egy szerepet játszik. Amikor dolgozunk, akkor ugyan Baktay Zelka és Baktay Miklós van jelen, ám valójában saját egyéb identitásunkat a rendelőn kívül hagyjuk. Ennek következtében aligha érheti bántódás az identitásunkat, hiszen mi a terapeuta szerepét játsszuk. Igaz, mi alakítottuk ki, mi vagyunk a rendezők, mi írjuk a forgatókönyvet, de végül mégiscsak szerep a miénk. Meg kell adni, közel áll hozzánk a figura, sokszor olyan, mintha mi magunk lennénk, sőt, amilyenek szeretnénk lenni. Valahogy úgy vagyunk vele, ahogy például Jiri Menzel lehetett a filmjeiben, különös tekintettel a Sörgyári Capriccio-ra. Szerepet játszik, egy Hrabal-figurát, ugyanakkor mégis az az érzésünk, önmagát is alakítja.

Terapeutaaként értelemszerűen a párkapcsolati terapeuták szerepét játsszuk, még ha azt is hiszik rólunk, mi magunk vagyunk. A válófélben lévő szülőknek ugyancsak meg szoktuk tanítani a terapeuta szerepet. Lényege, hogy saját identitásuk helyett vegyenek fel egy terapeuta szerepet. Néhány egyszerű szabálynak engedelmeskedjenek, amelyek közül itt azt érdemes megemlíteni, hogy fel kell tárni a másik eredeti jószándékát. Míg ugyanis az ügyvédek abból indulnak ki, hogy bármi mögött csalást, simlit, síbolást sejtсенek, addig a párkapcsolat-terapeuta feladata, hogy a legnagyobb viharban is meglássa a felek jó szándékát. Az apa, aki testőrökkel raboltatja el gyermekét az óvodából, a terapeuta szemében igyekszik saját apai identitását helyreállítani, mi több, megteremteni. Így, a maga bumfordi módján igyekszik apává válni, ha már egyszer kihagyta azokat az időket, amikor haza kellett volna érní az esti fürdetésre, ha éppen szállítmányt vett át, amikor a gyerek elindult, ha éppen ki kellett próbálni az olasz export táncosnőanyagot a gyerek születésnapján. Most ő apává akar válni. Az ő térképén így néz ki egy apa.

És az eredeti jószándék vezeti az anyát is, aki másfél éve minden egyes láthatás alkalmával rácsapja volt férje orrára az ajtót, mert úgy véli, megcsalta. Az a hiedelme: aki a párkapcsolatban csal, az szülő sem lehet.

Míg tehát a normál polgári identitás azt mondatná velünk, hogy az apuka egy gátlástalan maffiózó, az anyuka egy gonosz bolond, addig a terapeuta erőforrást lát eredeti jószándékukban. Erre rá is mutat, így teremti rapportot, elfogadó légkört:

- Ezek szerint Ön odaküldte három testőrét, akik géppisztollyal bementek az oviba, falhoz szorították a gondnokot és a dadust, megkérdezték a reszkető óvónőt, melyik gyerek a Szonja, azután elhozták.

- Nem egészen, mert csak pisztoly volt náluk, azt is csak az egyik húzta elő, de ki sem biztosította.

- Ja, az úgy más. Látja, milyen hazug a sajtó.

- Mindent felfűjnek.

– Lehet, hogy a mindenes tódított. Általában szittyósok az ovis mindenesek.

– Megeshet.

– És most végre együtt vannak Szonjával.

– Igen, nálunk van a drága.

– Látom, nagyon szereti.

– Ő az én életem. A mindenem.

– Mikor találkozik vele?

– Jövő héten.

– Most kivel van?

– Egy lánnyal.

– Barátnője?

– Nem, hirdetésre vettük fel.

– Tudja kicsoda Szonja?

– Dehogy. És hamarosan le is cserélem. Ügyetlen. Nem tud mit kezdeni azzal, hogy Szonja bepisil.

– Valóban, ezért is jött.

– Tudnak rá megoldást?

– Nagyon várja Önt Szonja?

– Bizony, nagyon. Csak a héten, meg a jövő hét elején még sok a dolgom.

– Ha ott van, akkor ugye nem pisil be?

– Soha... Csak egyszer... pedig amikor elhoztuk, három teljes napot csak vele voltam.

– Azóta?

– Nem tudom, most majd megyek hozzá.

– Gondolt arra, hogy az anyját is elraboltassa hozzá?

– Ha ott lenne, akkor nem pisilne be?

– Lehet. Mindenesetre szép ajándék lenne Szonjának, nagyon megörülne.

– De hát az egy cafka!

– Mit kapott eddig Szonja ajándékba?

– Amit csak megkívánt.

– Minek örült a legjobban?

– A kiskutyának.

- Milyen fajta?
- Berni pásztor.
- Szép jószág lesz. Kan?
- Szuka.
- Ön hogy van vele?
- Szonjáé.

Így tipegünk aprócska lépésekkel arrafelé, hogy az apuka felismerje, mennyire fontos Szonjának az anyja. Cérnaszálon függ a kapcsolat vele, bármelyik pillanatban előhúzhat, behúzhat, elhúzhat. Közben többször meg is tántorodik a beszélgetés, az apuka mindenféle kitérőket tesz az anya viselt dolgaira, gonoszságaira. Nekünk azonban nagyon egyszerű a szerepünk. Az anya-gyerek viszonyra kell fókuszálni. Elültetni apuka fejében, hogy Szonjának fontos az anyja, eddigi környezete. Mintha világítók lennénk egy színházban, kezünkben egy spot lámpa és csak annyi dolgunk lenne, hogy az anya figurája benne maradjon a fénykörben. Mindegy, mit csinál, fut, vagy kuporog, beszél, hallgat, ordít, csak rajta legyen a fókusz. Ha Baktay Zelka mint édesanya, Baktay Miklós, mint édesapa ülne ott Szonja apukájával, bizonyára hajlamosak lennénk leüvöltetni a fejét: „Maga gonosz otromba állat, képes volt elvenni azt a kicsi csibét az anyjától, aztán otthagyni valami hülye libára, most meg itt rinyálni, hogy bepisil szerencsétlen!”

A terapeuta szemlélet azonban megengedi, hogy ebben a helyzetben, akár a túsztárgyalók, megelégedjünk azzal, hogy Szonja szemszögéből fókuszálunk az anyjára. Botorság lenne feltennünk, hogy hatalmunk van Szonja apukáján, vagy majd mi frappánsan és szépen megoldjuk a túszzdrámát. Ebben a darabban a második és a harmadik alabárdos szerepe a miénk, azt kell jól alakítani. Pozitívra hangolás, fókuszálás. Ennyi. Szonja apukája valószínűleg hamarosan elmegy, pszichoköcsögnek fog nevezni minket, de az is lehet, hogy estig marad és elmeséli a gyermekkorát. Belefér a szerepünkbe.

ÉN KI. TE KI?

A válófélben lévő szülőknek is azt ajánljuk, vonják ki identitásukat, személyiségüket a konfliktusból. Amikor például Botond apukája ott áll az ajtóban, és vinné a fiát láthatásra, akkor inkább a szempontrendszert igyekezzon tágítani:

- Szia, jöttem Botondért.
- Nem engedem.
- Mi az indokod?
- Szemét kurvapeccér vagy.
- Mit kellene tennem, hogy elengedd?
- Semmit. Gané ember vagy.
- Hogyan kellene viselkednem, hogy megváltozzak?
- Te mindig is ilyen voltál, ilyen is maradsz.
- Mit tehetek azért, hogy jó apja lehessen Botondnak?
- Semmit. Menj a picsába. A kurva anyádba.

És már csapódik is az ajtó. Botond apukája annyit elért, hogy immár csak kicsit reszketett a keze és az újabb infarktus elkerülte. Komoly lépés ez afelé, hogy egyszer még jó apukája lehessen Botondnak. Botond anyját pedig meglegyintette egy furcsa kérdés szele. Este sokáig forgolódik majd az ágyban, mert hiszen ez a mostani mégiscsak más párbeszéd volt, mint a múltkori. Botond apukája jól alakította az ajtónálló szerepét.

Ha most a válófélben lévő szülőknek ajánlhatunk szerepet, akkor azt javasoljuk, válasszák a „szempontgyűjtő” identitást: keressenek az adott kérdésben legalább öt szempontot, a legjobb hetet, de kilenc biztosan elég. Emlékezzünk a könyvolvasás példára: az ökölszabály szerint hét plusz mínusz kettő az ideális. Örüljenek meg minden felmerülő új szempontnak.

- Elvinném Medárdot az állatkertbe.
- Szó sem lehet róla.
- Mit kellene tennem, hogy szó lehessen róla?
- Elzavarnod azt a cafska szeretődöt.
- Jaj, de jó. Van még más feltétele az állatkerti sétának?
- Viselkedj normálisan.

- Mit tegyek?
- Hát térj észre.
- Azt miből fogod látni?
- Hogy rendesen beszélsz velem.
- Ez most rendes?
- Hülye vagy.

Medárd apja apró lépést tett a kommunikációs paradigma megváltoztatása felé, de ha negyven napon át egy szemponttal előbbre jut, akkor még a nyáron meglesz az állatkerti séta. Meglehet, az anyuka még azt gondolja, feltételeket szab, közben azonban szépen rászokik a szempontok szerinti gondolkodásra. Egy másik kérdésben már jobban megy majd neki. Lefogadnánk, ha például üzletet akarna nyitni, már egyéb szempontot is figyelembe venne, mint hogy Medárd apukája zavarja el végre a szeretőjét...

A terapeuta szemlélet másik sajátja, hogy lépésenként halad. Egyik mesterünk azt mondta, megevett egy ollót. Meg is mutatta, milyet. Döbbenet néztünk rá.

- Ez az olló tíz deka vasat tartalmaz. Napi vas-szükségletünk 30 milligramm. Nem vagyok vérszegény, tehát tíz év alatt legalább ennyi vasat vettem magamhoz – nevetett.

Való igaz, hogy a válófélben lévő szülők úgy szeretnék megoldani a dolgot, hogy leülnek, alaposan végigbeszélik, és akkor kelnek fel az asztalról, amikor mindent tisztáztak. Ennek az eredménye, hogy kölcsönösen vérig sértik egymást.

A terapeuta szemlélet kivonja az identitást a konfliktusból, türelmesen szempontokat gyűjtöget a kérésekhez. Kihasználja, hogy a szempontok fraktál-szerűen egymásba mélyednek, egy szemponthoz megint tartozik 5-9 alszempont, mígnem kialakul a rendszer. Főképpen pedig a szempontok szerinti kommunikáció.

A fejlődéslélektani megközelítéseknek éppen az a nehézsége, sőt ellentmondása, hogy a gyerek viselkedését életkori sajátosságokból vezetik le. Egyetlen szempontot néznek, a

gyermek életkori sajátosságait. Az egydimenziós fejlődéslelektan aligha veheti figyelembe, mi történt konkrétan az adott személy gyerekkorában. Az analitikus pszichológia megközelítése viszont azt vizsgálja, milyen következményei vannak a gyerekeknek a későbbi életszakaszokra. Az igazi kérdés azonban abban áll, hogyan, milyen szempontok, tényezők vannak hatással a személyiség alakulására. Milyen magatartás-minták, milyen megküzdési mintázatok állnak rendelkezésre.

MINTAGYEREK

Azt mondhatom, párkapcsolati téren nekem kevés mintám volt, ezért folyamatosan nagy terhelésnek voltam kitéve. Ami másnak természetes volt, az nekem képtelenség.

Ahhoz tudom hasonlítani, mint amit az él át, aki először vesz részt diplomáciai díszvacsorán. Ezer dologra kell figyelnie, attól kezdve, melyik villát hogyan fogja egészen addig, miről társalogjon. Aki viszont gyerekkora óta ebben a világban nő fel, könnyedén és fesztelenül siklik át mindazon, ami másnak szorongást és stresszt okoz.

Könyvtárnyi irodalom szól arról a helyzetről is, amikor egy fiú kapcsolatot kezdeményez. Sok örültséget talál ki, ha magára van utalva, de könnyedén és fesztelenül viselkedik, ha tudja, hogyan lehet valakivel beszédbe elegyedni.

A bomló házasság természetesen kizárta, hogy szüleim egymást gyengéden, szeretettel szólítsák meg. Anyám per Baktay emlegette apámat, emlékezetem szerint keresztnévén nem szólította, apám pedig valamiért Blazseknek szólította őt. Valami vicc lehetett a háttérben.

Én egyetlen Blazsek viccet ismerek:

Késő éjszaka Saláta botorkál át a temetőn. Egyszer csak megszólal mögötte egy síri hang:

– Én vagyok a Blazsek...

Saláta megfordul, nincs mögötte senki. Sietősebbre veszi lépteit, de mögötte megint megszólal a hang:

– Én vagyok a Blazsek...

Megint senki. Saláta most már fut, az ijedtségtől összekoccannak a térdei, de a hang állandóan követi:

– Én vagyok a Blazsek... Én vagyok a Blazsek...

Saláta homlokáról hullik a verejték.

– Én vagyok a Blazsek... Én vagyok a Blazsek...

Végre eléri a temetőkaput, kinyitja, ekkor megszólal mögötte a hang:

– Hehe! Nem is én vagyok a Blazsek.

Jellegzetes párbeszéd anyám hazaérkezésekor, miután becsöngetett:

– Ki az?

– Én.

– Az nem lehet, én itt benn vagyok.

Egyszerű kis poénnak tűnik, pedig máig meghatározza az életemet. Emlékszem, egy szerelmem megszakította a szeretkezést, annyira bosszantotta, hogy csak te-vel szólítom meg. Zelka nevét is együtt találtuk-alkottuk, sokáig keresgeltük, mi az a név, amin meg tudom szólítani.

Mit is okozott nekem végül ez a mintanélküliség? Sérülést? Sérült vagyok, mert inkább én vártam meg, hogy közelítsen egy lány hozzám, ahelyett, hogy gyengéd és kedves lettem volna hozzá? Ez is egy minta követése. Végülis a párkapcsolati kommunikáció hiánya is a kommunikáció egy fajtája. Előnyt jelent viszont sok minden, amiből kimaradtam. Váló szülőknél gyakoriak a veszekedések, bántalmazások, nagyjelenetek. Nálunk csak néhány volt, azok is inkább, mint élmények égtek be emlékezetembe, sokkal kevésbé, mint olyan megoldási módok, amelyeket követni ajánlatos. Az ilyen minták hiánya is minta, ritka megjelenésük pedig segítség az elvetésükhöz.

A legfőbb tanulság azonban, hogy bármely párkapcsolat reprodukálható mintát ad: első házasságomban pontosan azt a mintát másoltam, amit szüleim mutattak. Ebben benne volt a

feleségem szüleikhez és testvéréhez fűződő kapcsolattól egészen a gyerekvállaláson át a teljesen különböző életvilágok kialakításáig gyakorlatilag minden egyes mozzanat. Nagy könnyebbség, hogy ezt a történetet gyakorlatilag ki is írom magamból szüleim esetével.

MINTHA

Megadom, éppen az áthallások miatt elképzelhető, hogy saját, húsz éves első házasságomból projektálok dolgokat szüleim esetébe, ez a lehetőség azonban mindjárt alkalmat ad annak kihangsúlyozására, hogy én itt azt írom le, hogyan éltem meg szüleim válófélben lévő életét, annak is azt az évtizedét, melyben öntudatra ébredtem, mielőtt elkezdtem félig-meddig gazdálkodni a tőlük és általuk szerzett élményekkel. Az igazság egészen más kérdés. Erről azt gondolom – Kant nyomán – hogy az emberi élet kusza események rendezetlen halmaza, rajtunk múlik, értelmes történetté alakítjuk-e. Miközben azonban erre törekszünk, tartsuk szem előtt, hogy legfeljebb úgy teszünk, mintha értelme lenne. Mi magunk tulajdonítunk neki egy bizonyos értelmet, mert különben képtelenek lennénk megbirkózni létünk súlyával.

Megadom, családom bármely tagja más eseményeket tarthat fontosnak élete szempontjából, sőt, akkor is igazuk van, ha engem csak kis kellemetlen epizódnak tartanak és alig vagy egyáltalán nem emlékeznek azokra az eseményekre, amelyekre én fűzöm életem fonalát.

Térjünk azonban vissza oda, hogy a nővérem elhurcolkodása után valahogy a helyzet felett állónak éreztem magam. Ez a tény pedig tovább segített a lebegés felé, amelyben apám élt ambíció és valódi teljesítmény, szerénység és rezignáltság között. A helyzetet tragikomikus történet illusztrálja – több változatban is.

SZAKÁLLAS HOROG

Keresztanyám testvérét már említettem e könyvben. Ő volt az, aki '56-ban letette a bölcsődében ama plakátokat, amelyek miatt már magzat koromban börtönbe kerülhettem volna. A konszolidáció időszaka számára szebb napokat hozott, mert valamiféle módon műkincs-kereskedésbe fogott és szépen gyarapodott. Nagy ünnep volt keresztanyáméknál, ha látogatóba érkezett. Kitárták a kaput Trabantja előtt, hajtson csak be az udvarba, ne bámészkodjon körülötte a fél falu. Én pedig nyargaltam utána és nagyokat szippantottam a benzingőzből, ahogy az udvaron forgolódott.

Azután kikászálódott a fia, akinek egy világháborús lövedék elvitte a fél kezét. Csak a bal volt teljes értékű. Még bódult voltam a Trabant részegítő illatától, amikor jött a következő döbbenetes élmény: amerikai horgászfelszerelést vettek elő a csomagtartóból. Nosza, indulás a kavicsbányához, kipróbálni. Szinte a föld fölött jártam, vittem a saját szerelésemet, cérna volt a zsinór, dugó az úszó, gombostűből hajlítottam a horgot. Az egész egy bodzabotra volt rákötve. Viszont az erős, élénk, csalinak való gilisztákat én ástam a trágyadombon. Ez büszkeséggel töltött el. Olyan szakszerű volt, ahogy egy kilyuggatott fedelű cipőpasztás dobozban hoztam őket. Mindenek fölé azonban az a tudat emelt, hogy Jóska valódi amerikai horgászbottal felszerelve lépdél mellettem. Mintha Trabanttal mentünk volna át a falun, olyan dicsfényben éreztem magunkat. Segítettem Jóskának feltűzni a friss fürge gilisztát. Csodáltam a szakállas horgot, amiről nem tudott letekergőzni. Élvezet volt fogni az amerikai ipar eme remekét.

Lelkem kertjének egy napfényes tisztását pillantottam meg, amelyen azelőtt sohasem jártam. Együtt tudok működni az élenjáró technika, az amerikai csúcstechnológia egyik letéteményesével! Ügyszólván egyensúlyban vagyunk – ismertem fel anyám szatócsmérlegét – hiszen nézd csak, neki van amcsi horgászbotja, nekem pedig kezem.

Jóska egy kézzel nehezen bánt a botjával, ezért bal kezébe fogta a horgot, alulról lendítve igyekezett behajítani. Második kísérletre sikerült tövig belevágnia a combomba. Csak a szára lógott ki és a rátűzött giliszta. Meg sem kottyant neki a becsapódás, tekergőzött sportosan az erős, élénk, csalinak való giliszta – én magam ástam a trágyadombon.

Mint egy nagy fogást, úgy vitt Jóska. Elöl én, mögöttem ő a bottal, rövidre vett pányván, elvégre az amerikai damilt nem szabadott elvágni. Így értünk haza keresztanyámékhoz. Keresztanyámék lelkesen kezdték kifelé cibálni a horgot, s csak nagy nehezen értették meg, hogy ez nem gombostű, bizony szakáll van a végén. Szerencsére Jóskának küldtek egy egész kis horogkészletet, igazi nylonba csomagolva Amerikából. A többi horgon meg tudta mutatni a visszacsúszás gátló éket, így aztán a hölgyek is megértették, mi tartja benn a combomban gilisztástul. Abbahagyták a ráncigálást.

– Vágjuk le a damilról, majd az orvos kiveszi! – javasolta keresztanyám.

– Szó sem lehet róla! – jajdult fel Jóska.

– Akkor vidd el kocsival az orvoshoz, botostul – adta ki a parancsot keresztanyám.

Ezzel sokat javított sorsomon, ugyanis megóvott attól, hogy tizenhat kilométert biciklizzek combomban egy trágyagilisztával, sőt, lehetővé tette, hogy oda-vissza autózzak. Így ültem be életemben először személyautóba. Szombathelyen azután felcsengettük a családi orvosunkat, akinek potyogott a könnye a nevetéstől, amikor meglátott engem horogra akadva. Később azután káromkodott, mert a giliszta miatt erősen gondban volt. Végül helyre kis műtéttel kellett feltárnia a sebet. Jóska mindenestre boldogan vitte haza horgászbotját, amin ott fityegett a horog, rajta az életerős giliszta és egy darabka combhús.

Ugyanő a Pánó mesékben Márk névre hallgat, de a horgászbottal hasonlóképpen eredményes:

Botvégen

Mihaszna ez a Pánó. Ez éppen azt jelenti, hogy semmi haszna.

Na, mi újság Pánó? Ez meg pontosan azt jelenti, hogy most aztán valaki jó sokáig azt fogja mesélni, mi újság, pedig senkit sem érdekel. A végén aztán azt fogja mondani az illető Pucika, Mucika, Dézike vagy éppen Mári, hogy na, szervusz kis csacsi, sietek...

Ha nagy ritkán rá is lehet venni a Nagyit, hogy vigyen el horgászni, délután már sohasem hajlandó visszajönni, pedig arra lesem ki a haljárást.

– Holnap is van nap... – hajtogatja.

Az is biztos, hogy a Pánó is művel valamit, ami miatt rosszság okán bizonytalanná válik a menetel. Ha pedig megúszunk minden pánóságot, ha nem száradnak be a giliszták, és ha véletlenül nem esik az eső, akkor találkozik valakivel a Nagy. Előszörban is Dézikének hívják azt a valakit. Vagy ha őmellette valahogy kislisszolunk a kapun, akkor Pucikának, Mucikának vagy éppen Márinak. Na, akkor a Nagy a Pucikának elmondja szépen sorjában, mit mondott a Dézike, a Mucika vagy éppen a Mári. A Mucikának azt mondja el, mit mondott a Dézike és a Mári, de az tabu, amit a Pucika mond, mert a Pucika és a Mucika haragosok. Ilyen szempontból a legjobb a Patyiné, aki Nellike, mert ő nemcsak a Dézikével, a Pucikával és a Mucikával van haragban, hanem még a Nagyival is, így hiába trécselhetnének arról, mit mondott a Mári, aki mindenkivel jóban van, mert áldott lélek a szerencsétlen nyomorult.

Persze nekem akkor is hangos és érthető csókolommal kell köszönnöm, ha a Nagy csak a foga között sziszegi is, hogy:

– 'pot.

És ha tudom is, hogy a Nellike majd megint rám támad, hogy mit csináltam már megint. Akkor megvéd engem a Nagy, hogy:

– Hagyja békén azt a gyereket, törődne a sajátjával, de azt jól bevarrta az intézetbe, azért ér rá mindenbe beleütni az orrát.

Az ilyen találkozások azért jók, mert sohasem állunk meg, csak úgy menet közben óbégat egymásnak Nagyi meg a Nellike.

Viszont utána tutira el kell mondani a Pucikának, a Mucikának és főképpen a Márinak, mivel kötött belénk megint az a kígyó Nelli. A Márinak azért kell elmondani, mert ő visszamondja a Nelinek, de meg kell kérni, hogy ne mondja el senkinek, hogy egészen biztosan közvetítse az üzenetet.

– Na, hogy van a kis csacsid? Mi újság, csacsika? – vigyorgott rá a Márika arra a mihaszna Pánóra.

– Képzeld Márikám, hát ez a Nelli nem átallja azzal vádolni az én unokámat, hogy döglött kukacot szór a medencéjük vizébe.

– Hogyhogy? – kérdezte erre a Márika, pedig biztosan ő adta az ötletet, mert legutóbb élénken érdeklődött, mit csinálók a beszáradt kukacokkal.

– Én se értem, mert közben ugye ott a Kárászék kertje meg az a magas kerítés.

– De most vannak friss kukacaid? – kérdezte a Mári néni kedvesen.

Na persze én tudtam, hogy ez csapda, de azért pirultam nagyon. Mert egyfelől örültem, hogy azzal a kukacgalacsinnal sikerült a magas kerítésen át éppen a medencébe találni. Pedig mondtam eleget a Pánónak, hogy hülyeség átdobni, mert eshet a virágok közé és akkor kárba vész, másfelől tudtam úgyis, hogy talált, mert nagy ribillió lett, kapott is a Pánó otthon, főleg pedig azt nem akartam elárulni, hogy a Kárásznéknál szedtem gelynyót.

Úgyhogy most a Nagyi válaszolt:

– Egen. Na, sietünk is, mert éhesek a halak.

Viszont a Pucikának részletesen el kellett mesélnem a dolgot, pedig ő is folyton a Pánótól kérdezgette, hogy mi újság, hogy van. Viszont ő is utálta a Nellikét, akárcsak a Kárász bácsi. Töviről hegyibe el kellett mondanom, hogyan találtunk ikrát abban a pontyban, amit a Bordás bácsitól kaptunk, aki megsajnálta minket, hogy sohasem fogok semmit.

De akkor persze igyekezni kellett, amikor el akartam mondani, mennyire nincs igaza a Bordás bácsinak és sorolni kezdem mind a három snecit, amit már fogtam.

Azt viszont megint részletesen el kellett mesélnem, hogy az ikra az haltojás, és kikel majd, és azért gyúrtam össze gelenyóval meg jó porhanyós földdel, hogy ha kikel, legyen mit ennie. És akkor a Kárász bácsi fogta a létra alját, hogy ne billegjen, én meg fölkepesztettem és éppen beletaláltam abba a medencébe, csak úgy loccsant. És még a Pánót engedtem is körülnézni, mert a Patyiék szabad pánáspréda voltak, úgyhogy lehetett ötletelni. Csak nem éppen sokat, mert szaladt elő Nellike és sivalkodott nagyon. Félő volt, hogy észrevesz, úgyhogy slisszoltam lefelé a létráról.

Amikor aztán elbúcsúztunk a Pucika nénitől, aki főleg a Pánónak mondogatta, hogy csak vigyázzon arra a rosszcsont gazdájára, akkor megkérdeztem a Nagyit, nem fogja-e a Pucika néni elmondani a Mári néninek.

– Dehogynem. És persze a Mária meg a Patyiéknak. Abból majd értenek, elköltöznék és végre nyugalom lesz.

Hát így persze már jóllaktak a halak, mire odaértünk, még ha a Mucika néni mellett gyorsan el is slisszoltunk, mert a Nagyiké éppen haragudott rá, mert a Pucika szerint olyat mondott róla a Márinak, hogy léha. Ami nem igaz, mert ő az alatt az idő alatt is kötöget, amíg én horgászok, a Muci viszont folyton pletykál. Persze majd kiderül, hogy a Pucika rosszul értette, vagy a Mária mondta tovább másképp, mert a Mucika a Dézire értette a léhaságot. Azt aztán majd a Nagyiké mondja tovább a Dézi néninek és akkor a Pucikán és a Márin keresztül át eljut a Mucikához, hogy a Nagyiké szerint ő mit mondott a Dézikére, és akkor lesz olyan kalamajka, hogy otthon is hagyom a horgászbótot.

A Pánóra viszont úgy haragudtam, hogy fellógattam a pecabotra a nyakmadzagjánál fogva, úgy himbálózott, ahogy odaértünk a helyünkhöz.

A Bordás bácsi meg persze megint taníttatni kezdett. Egyszerre annyit magyarázott, hogy herótót kaptam tőle. Pálinkaszaga is volt és már megint elhozta a kacska kezű unokáját, a Márkot, akinek a jobb keze el van fonnyadva. Nagyi szerint az anyukája sokat dohányzott, amikor Márk a hasában volt, de ezt csak úgy hallottuk, a Bordás bácsi szerint orvosi hibamű volt. És szerinte én barátja vagyok a Márknak, pedig kisebb is nálam, meg más se barátkozik vele és ráadásul mindig azt mondja, hogy naná.

Hiába vettem hosszabbra az eresztéket, hiába dobtam be árnyékos helyre, egy szem kapás sem volt. Ez a Pánó bosszúja volt azért, mert fellógattam. Na, akkor majd én megmutatom, hol lakik a zöldmanó. Szépen visszaakasztottam a Pánót a horgomra és belógattam a víz fölé, úgy, hogy egy kicsit bele is érjen.

Erre azt mondta a Nagyi, hogy ha hülyéskedek mehetünk is haza, de erre a Bordás bácsi gyorsan megkérte a Nagyit, maradjunk még egy kicsit, vigyázzon mind a kettőnkre, míg ő elugrik egy fröccsre, a Márk meg vigyázhatott a nagy fenekező botra. Persze rögtön kihúzta, aztán addig szerencsétlenkedett, amíg a gilisztás hármashorgot belevágta a combomba. A Nagyi próbálta kirángatni, de nem jött, mert szakállas volt a horog. Akkor aztán odajött János bácsi, a csendestárs horgász és azt mondta, ehhez orvos kell meg tetanusz, menjünk csak, majd ő megmondja a Bordásnak, hová jöjjön utánunk. Csakhogy a Márk úgy megrémült, hogy tönkreteszi a nagyapja fenekező szerelékét, hogy nem engedte levágni a horgot, hanem szépen caplatott utánunk laza zsinórral.

Persze út közben el kellett magyarázni a történeteket a Pucikának, a Mucikának főképpen pedig a Márinak, és persze a rendelő várójában is mindenkinek, aki az orvosra várakozott. A doktor megdicsérte Márkot, hogy milyen szép példány akadt a horgára, mert maga is horgász volt, de ilyen fogása még sohasem volt. Persze azt mondta, hogy menjünk át a sebészetre, hív

mentőt, de attól meg sírni kezdett a Márk, hogy a mentőbe biztosan nem fér bele a nagy fenekező bot és el fogják törni, úgyhogy szépen botvégen átballagtunk a sebészetre. Elöl a Nagyi, mögötte én, aztán meg a Bordás bácsi unokája a hosszú fenekezőbottal, aminek a szerelékén én is ott voltam található ritka példányként.

A sebészeten jó sokat vártunk, mert mi csak viccesek voltunk, nem életveszélyesek. Végül érzéstelenítőt kaptam.

– Az anyját, ez aztán szívós dög! – mondta a doktor bácsi. – Még él a giliszta a horgon.

Mire kimentünk már ott várt a Bordás bácsi is. Nagyon büszke volt a gilisztájára és a kisunokájára, engem meg azzal vigasztalgatott, hogy katonadolog, bárkivel előfordulhat. Na, erről nekem éppen az jutott eszembe, hogy tudtommal halakon kívül csak a Pánóval fordult elő, hogy horgon fityegett, úgyhogy nyilvánvaló módon ez az ő levetemedett bosszúja volt.

GILISZTA

Amikor apám nagy nehezen kiszedte belőlünk, mi történt a kavicsbányánál, elrohant Sómen doktorhoz, megkérdezte, igaz-e. Valóban megtörtént-e, hogy az ő fiát horogra akasztva, horgászboton vitték oda hozzá? A doki szomorúan bólintott. Apám napokig nem tért magához az események miatt.

Az ő értékrendjébe valahogy nem illett bele ez a megaláztatás. Én pedig valahogy azt nem értettem, miért kellene elvágni egy amerikai szívárványosan csillogó, vízterep-színű, színjátzó amerikai damilt és mi rossz van abban, hogy oda-vissza Trabanttal vittek.

Úgy tekergőztem anyám alázata és apám büszkesége között, mint egy trágyagiliszta.

Egyikük narratívája sem segített felfogni, helyretenni a történeteket.

Anyám megalkuvása ugyancsak mélyen kísért életemben. Hiába van meg a pszichológiai tudásom, én magam ügyetlenül tárgyalok. Valahogy azt figyelem, mi a másik ember érdeke, hogyan tudnék annak legjobban megfelelni. Ezt persze jól igazolom a „Mindennapi kenyerünket add meg nekünk ma!” fohással. Csak abban az időben függesztődött fel, amikor fiatal felnőtt koromban egy barátnőm kezébe vette sorsom intézését és kihozta képességeimből és tehetségemből, amit csak tudott.

RÁÉRŐS EMBEREK

Mostani életemben alkottunk Zelkával néhány olyan szabályt, amely megóv minket attól, hogy segítő emberekként keményen hasznunkra törjenek, kihasználjanak minket mások. Először is azt mondjuk, mi ráérős emberek vagyunk. Annyi munkát vállalunk, amennyit nyugodtan el tudunk végezni. Ha valahová megyünk, idejében indulunk, kényelmes tempóban haladunk. Ez sokba kerül, de úgy érezzük, jár. Ezért könnyen elérjük. Azt is mondjuk: nagy érték a meghitt családi együttlét, valamint az is, hogy gyerekeink sok figyelmet kapjanak és derűben éljenek. Ez is sokba kerül, de úgy érezzük, jár. Ezért könnyen elérjük.

Ezeken túl azonban érzek egy beépített féket, egy túlpörgésgátlót vagy valami hasonlót. Működik egy reflex, ami leszabályoz. Az üzleti vagy szakmai siker egy bizonyos pontján elfogy az ambícióm, valahogy azt kezdem érezni, rövid a damil, amin vezetnek.

Anyám a hitével magyarázta a megalkuvását. Pompásan le tudta vezetni a cselekedeteit, mondván: Isten így akarta. Ez volt a végső érve. Valamiféle kasztrendszer is vizionált Isten akaratára mögé, valahogy úgy képzelte, eleve el vannak rendelve a dolgok, sokat nem tehetünk. Ha meggondoljuk, a gazdasági világválságban volt kislány, a II. világháborúban nagylány és Rákosi alatt lett anyává. Sokat valóban nem tehetett a sorsa ellen.

Apám pedig szidta anyám istenét. Ő kapott valamiféle tartást anyjától, aki viszont kezébe vette a sorsát, mint egyedülálló anya élte meg mindazt, amiről József Attila költészete szól. Tudta, rajta senki sem segít, legkevésbé Isten. El kell gyalogolnia a kalapos műhelybe, dolgoznia kell keményen, azután szombaton megkapja a fizetését, abból vehet öt deka téliszalámit és gyümölcsrizst, a többit be kell osztania, hogy következő szombaton reggel még fussa egy stanicli töpörtyűre. Ha rosszul osztja be, se stanicli, se töpörtyű.

Talán Húsvétkor jött ki a legerősebben ez a konfliktus. Anyám reggel elment a Nagytemplomba, beszenteltetni az ünnepi reggelit. Sonkát, tojást, kalácsot, mindent elvitt otthonról egy kosárban. Azután felvitte az ételt nagyszüleimhez és úgy jött haza. Jócskán eljárt az idő, apám pedig sajnált engem, hogy éhes vagyok, dühöngött, hogy ő maga is éhes, tette a megjegyzéseket. Anyám pedig mindezt elviselte a hit nevében.

Azt hiszem, itt egy olyan úrbe kerültem, amiből nem sikerült még kikapaszkodnom. Sem anyám erőtlen hitét, sem apám destrukcióját nem tudtam elfogadni. Csupa tagadás volt az életem ezen a területen. A pozitívumot talán a tudományos szkepszisben találtam meg. Abban, hogy saját elméleteimet, gondolataimat viszonylag könnyedén el tudom engedni. Inkább azt mondom, eleve elengedem őket, hagyom, szárnyaljanak nyugodtan, de ha elfogy az erejük, sorsukra bízom őket. Mi több, tudok mulatni rajtuk. Talán azt a fordulatot sikerült megtennem, hogy önmagamot is olyan iróniával tudom szemlélni, mint apám másokat, és olyan jelentéktelennek tudom tartani, mint anyám önmagát. Ugyanakkor érzem, többet kellene tennem saját érvényesülésem érdekében, mert tartozom Zelkának és a gyerekeknek egy bizonyos státusszal, amelyben jobban érezhetik magukat, mint én ott a horgászsínőron. Azon a szivárványosan csillogó, vízterep-színű, színjátzó amerikai damilon.

Ez a konfliktus megvan a legtöbb gyerek sorsában, már csak azért is, mert abban az életszakaszban, amelyben személyisége formálódik, az édesanya általában sokkal többet van vele, mint

az édesapja. Az édesanya tehát elfogadóbb, beletörődőbb. Az édesapja inkább az ambíciót és a becsvágyat képviseli. Egyéni sorsunk során alakul a két mintázat eggyé. A szülők közötti konfliktusnak is gyakori forrása az élethelyzetek közötti különbség, így természetes, hogy a kiéleződő viszály esetén a gyerekek egyik, vagy másik mintából kap sokkal többet. Vagy úgy érzi, egyik minta mellett kell magát elköteleznie. Gyakori, hogy ezért egyik, vagy másik szélsőséget „választják”. Tekintettel arra, hogy a házasságok fele végződik válással, a gyerekek jelentős része nagy valószínűséggel anyai beletörődő viselkedésmintákkal nevelkedik. Azt hinnénk, jó ez így, hiszen békéssé teszi a világot. Csakhogy vegyük észre, a válások jó részéhez éppen az vezet, hogy az anya megunja a folyamatos beletörődést, a sok elnyomott vágyat, elfojtott indulatot, elege lesz az egészből, kilép a helyzetből. Gyenge bizonytalansága könnyebben csap át durva kirohanásba.

Az asszertivitás, a határozott érdekérvényesítés a magabiztos ember kiváltsága.

Sok kliensben látom vissza azt az önmagammat, akit lassacskán sikerült magam mögött hagynom. Azt az embert, aki csak vár, hogy majd belátja a másik, mit is akarok, majd csak rájön, mitől szenvedek, majd csak megérti, mire vágyom – de magától, mert nekem a kérés nagy szégyen. Adjon úgy is, ha nem kérem.

KÉRÉS

Ma azt mondom: Istentől várható el, hogy kérés nélkül adjon. Amúgy azokat, akik hozzánk fordulnak, arra tanítjuk: tisztán és világosan mondják el, mit és hogyan szeretnének a kapcsolatban. Sokszor jönnek zavarba, mert amit oly nyilvánvalónak tartottak, amiről azt gondolták, a vak is láthatja, arról kiderült, ők maguk is csak nehezen tudják megfogalmazni.

Volt például egy olyan esetünk, amelyben a férfi megcsalta a feleségét. Nagy nehezen kiderült, azért, mert anális szexre vágyott. És orálisra is. Amikor ezt elmondta, nagy nehezen ki-nyögte, a megcsalt feleség elsápadt. Ledöbbsent.

- Ha csak egy szóval mondd! – nyögte ki nagy sokára.
- Nem mertem. Mégiscsak a feleségem vagy!
- És a feleséget megcsalni, azt illik?
- Inkább, mint ilyen malacságra kényszeríteni.

Ez pedig csak az érintés dimenziójának egy kis területe. Sokkal gyakoribbak az olyan szemrehányások, mint:

- Miért nem puszilsz meg néha?
- Már meg sem fogod a kezem!
- Utoljára az esküvőnkön cirógattál meg!

És nézzük csak, milyen egyszerű feloldani ezeket a nagy mélységes, súlyos szemrehányásokat:

- Kérek egy puszt!
- Add a kezed!
- Bújj ide!

Ez csak az érintés dimenzió.

A gondoskodás:

- Kérlek, menj te holnap a gyerekért az oviba!
- Azt hiszem, a legjobb az lenne, ha együtt rendelnénk bal-lagási csokrot!
- Az esküvői meghívókat te tudod a legszebbre készíttetni.
- Permetezni kell a szőlőben. Gyere ki velem! Hamarabb el-készülünk, még egy kis ejtőzésre is lesz idő.

A megélhetés:

- Hogyan látod, van még pénzünk azon kívül, ami a kisfiók-ban van?

- A hónap végén még be kell fizetni a súlyadót is, úgy látod, akkor is megvehetjük azokat a jegyeket?

Társas:

- Szerintem menjünk Péterékkal a Balatonra, majd megsze-lídíted Orsit.

– Vasárnap mondjuk meg Anyukának, hogy Péteréssel megyünk a Balatonra.

– Szeretném, ha Zsuzsi vigyázna a gyerekekre, mi pedig elmennénk túrázni.

MIT IGEN?

Hát én valahol azt éltem át Húsvétkor, hogy éhes sem akartam lenni, Istent sem akartam tagadni, csak éppen azt nem tudtam, mit akarok. Mára eljutottunk Zelkával az alapvető kérdésig: Mit igen?

– Jó, ezt sem akard, azt sem akard. Mit igen?

Ez a „Mit igen?” elképesztő mélységeket tár fel, de gyökerei mégis ott vannak abban az örömben, amit akkor éreztem, amikor végre megérkezett a szentelt reggeli. Valahogy megtanultam örülni. Hálásnak lenni. Furcsa ez, mert azt hiszem talán erre kaptam legkevésbé mintát a szüleimtől. Öröm szempontjából valahogy közös nevezőn voltak. Azt hiszem azért, mert féltek álmodozni.

Én pedig rákaptam az ízére és folyamatosan azt tettem. Elég volt néhány képsor valami szovjet háborús filmből, máris beindult a fantáziám, hogy én superhősként tankot zsákmányolok, azután mindenféle ravasz trükkkel legyőzőm az ellenséget. Afelelől ugyan volt kételyem, kit is győzzek le, mert az iskola szerint a náciakat kellett megsemmisíteni, az otthoniak szerint a rusz-
kikat.

Otthon a németek voltak nagyon kedves és jóságos emberek, akik a bátyámnak ajándékokat küldenek, sőt, ki is mehetett hozzájuk, Coca-Colát is kapott tőlük, bezzeg az oroszok bejöttek és sok szörnyűséget műveltek. Viszont az iskolában a szovjeteket dicsérték nagyon. A lényeg azonban, hogy azt a nagy csodatévő képességemet, ami révén a családi viszályokban én valahogy érintetlen maradtam, mindenféle álmomba is bele-
szőttem.

Mai fejjel tudom, ez kivételes szerencseként adatott meg. A terápiás gyakorlatunk azt mutatja, ha valakinek vannak álmai, azok meg is valósulnak.

Eléggé életrajzi önkényként hangzik ez a megállapítás, nézzük csak meg, hogyan kezdték ellepni lelki kertemet az álmok finom és illatos virágai, röpke lepkéi, kis romantikus lugasai. A narrációt pótolták. Azt, hogy nem volt kivel reflektálnom a helyzetre, megnézni, miért és hogyan történnek a dolgok. Megalkottam a magam narrációját, egészen pontosan mítoszát. Elkezdtem magamnak megmagyarázni eredetemet, létem célját és életem értelmét.

Azért jellegzetesen válófélben lévő szülők gyerekeként viselkedtem, mert amúgy a gyerekek tovább hisznek szüleik mindenhatóságában, tovább él bennük a meggyőződés arról, hogy szüleik mindent tudnak és megoldanak. Olyasmit is tudnak, amiben részt sem vettek, tudják, mi történt az oviban, mennyi pénzért adnak valamit, egyáltalán, mi a pénz, hogyan születnek a babák és így tovább. Ha valamit nem tudnak, azt is éppolyan hangsúllyal mondják, csak kicsit sóhajtva, azt sugallva, hogy a gyerekek ezt „még nem érti”.

– Miből van a víz?

– Hű, ez érdekes. Van két gáz...

És szerteágazó magyarázat következik, aminek a vége akár az is lehet, hogy hideg fémlapot tartunk a gáztűzhely lángja fölé.

– Mi az a szerelem?

– Hű, ez érdekes...

A kiegyensúlyozott párkapcsolatban élő szülők kölcsönösen erőfeszítéseket tesznek annak érdekében, hogy legjobb tudásuk szerint válaszolják meg a gyerekek kérdéseit. A nekikészülő válasz a válasz, az elgondolkodó arckifejezés, az egész rítus, ahogy válaszolnak, azt az érzést kelti a gyerekekben, hogy apu és anyu mindent tud.

Válófélben lévő szülők esetében viszont azt látja a gyerek, egészen piszlicsáré ügyekben is vitatkoznak, mindketten állítják, hogy a másik nem tud, vagy nem jól tud valamit. Ebbe az úrbe hatolnak be az álmok és fantáziák, mert a világnak alapjában jónak és érthetőnek kell lennie, különben vad kétségbeesés lenne úrrá a lelkünkön.

Igaz, a jó és igazságos világ hipotézisét éppen ezért nehezen is adja fel a gyermek, tehát közvetlenül attól, hogy a szülei a veszekedésekben nemtudást hánynak egymás szemére, még aligha rendül meg gyermeki hitük. Inkább lehasítják ezt a tényt a világ többi olyan eseményéről, amely alátámasztja az igazságos és jó világ hipotézisét. Hát ezért zsákmányoltam én álmodozásaimban tankot, ezért győztem le én magam a gonoszt, noha viszolyogtam a fegyverektől.

KÉT SZÉK KÖZÖTT A PAD ALÁ

A válófélben lévő szülők ugyanis hajlamosak labdázni a válaszokkal, egymás hatáskörébe utalni őket, hiszen a családon belül nagyon ritka az olyan kommunikatív helyzet, amelyben együtt vannak jelen. Emlékszem például egy nagyon frusztráló kérdésemre:

- Apu, az önindító segíthet, ha az autó nagyon erőlködik?
- Hogy érted?
- Hát mégiscsak egy motor az önindító is, és ha mondjuk, egy olyan meredeken megyünk fel...
- Akkor tolatunk. Rükvercben kisebb az áttétel, fel tudunk menni.
- De mondjuk, egy olyan meredeken megyünk fel, hogy rükvercben is elfogy a nagy motor ereje.
- Akkor csúsztatott kuplunggal megyünk, tudod jól.
- De mondjuk, egy olyan meredeken megyünk fel, hogy rükvercben csúsztatott kuplunggal is elfogy a motor ereje.

– Akkor kerülünk. Hagyjál békében ezzel, nehogy nekem rá merj indítózni járó motorra!

Pedig egy elvre voltam kíváncsi, olyasmi járt a fejemben, mint a mai hibrid autóknál, hogy bizonyos helyzetekben az elvileg más energiaforrást is bevonjuk. Apám azonban merev volt, mert megrémítette, hogy tönkreteszem az önindítót.

Ha ezt a kérdést egy családi fórumon tehettem volna fel, akkor anyám talán segített volna apámnak eligazodni az én belső térképemen, képzeletvilágomban. Ilyesformán:

– Tudod, Andris barátjának van az a Berva motorja, amit biciklire szerelt. Alapjában a Berva motor hajtja a biciklit, de ha erőlködik a Berva motor, akkor a biciklista is tekerni kezd, rásegít.

– Az más.

– Persze, csak Miki valami ilyesmire gondol.

– Hát ez jó ötlet, hogy legyen egy olyan erős villanymotor, ami segít bizonyos helyzetekben.

– Vagy hogy fékezés közben felhúzzon egy rugót, úgy, mint a Laci piros autója, ha hátrahúzzuk – tromfoltam volna rá, elindulva a mérnöki pálya felé.

– Esetleg egy sűrített levegő tartályba lehetne elmenteni a fékezési energiát – működött volna együtt velem apám legszebb álmomban.

A valóságban azonban ingerülten megkért: hagyjam békén.

Ettől én még jól jártam, fontossá vált számomra az energia tárolásának kérdése. Igazi problémaorientált tanulásba vezetett be, így alternatívát kínált az iskola sötét szarkazmusával szemben. Tíz éves koromban már az elektromosság felé fordult a figyelmem, a kondenzátorok és akkumulátorok új generációjának kifejlesztéséről álmodoztam. Hetedikes koromban beke-rültem az országos fizikaverseny döntőjébe. Egyszer csak ott virítottam „a” tévében, a vadonatúj klubzakómban, ami valójában aranygombos matrózkabát volt. Szabóval varrattuk. Beke-rültem a korabeli paradicsomba. Az álmodozás elrepített az

álomvilágba. Jóval később tudtam meg, hogy az akkori potentátok egyik fő törekvése volt, hogy a gyerekük „bekerüljön a tévébe”. Az amúgy szürke egyenvilágban ez volt a státusz legfontosabb mutatója.

Ami azonban fontos a válófélben lévő szülők gyerekei szempontjából, az a valósághoz fűződő kötelékek lazulása. Másképpen szólva: álmodoztam, bejutottam a földi paradicsomba, és jelentősen elvesztettem kapcsolatomat a realitással. Csak éppen szerencsém volt. Úgyis mondhatnám, baromi mázli. Mert azért ilyen esetekben egy erős kortárs csoport nagyobb eséllyel visz játékszenvedélybe, lopásba, tanáralázásba, könnyebben használja ki a realitás és a személyiségem közötti űrt saját céljaira, mint például egy fizika tanár.

Ezúttal mondok hálás köszönetet Csizmazia Zoltánné fizika tanárnőnek, aki szabad idejében ingyen foglalkozott velem. Olyasmit tett, mint a füves emberek, akik tudják, hogyan kell gyógyító főzetet készíteni a csattanós maszlagból, vagy éppen az ürömből. Felismerte a lelki kertemben felmagzó mérges növények gyógyító erejét és ki is használta őket. Éva nénémrel együtt ő segített megtartani azt az egészséges távolságot a földtől, amely szükséges az ambíciók kibontakoztatásához. Mai szemmel úgy látom, szüleim aligha tudtak volna összefogni és segíteni a kellő távolság megtartásában. Vagy elszálltam volna valamilyen bűnöző-kóklér irányba, vagy a sárba hullottam volna, mert még leérettségizni sem sikerül.

HÁLA

Hálás vagyok tehát Zsuzsa néninek, Éva néninek, mert ott és akkor megmentették lelki kertemet az elgyomosodástól és a teljes felásástól is.

Ezzel el is érkeztünk a válófélben lévő szülők gyerekének másik nagy deficitjéhez, amely éppen a hála hiánya. Ezt már érintettük, amikor azt mondtam, szüleim életéből hiányzott a

közös öröm. Az együtt örvendezés. Azért vettem húsvéti példát, mert az akkori világban mégiscsak a Húsvét vasárnapnak kellett volna a legnagyobb örömnépnek lennie. Ehelyett morgolódás volt a késve szentelt reggeli miatt.

Egyáltalán, az hogy együtt örvendezzünk valaminek, első iskolának, első kifogott halnak, első kiesett fogamnak, első önálló teherautó-vezetésemnek, apám, nővérem, bátyám első sikeres főiskolai vizsgájának, anyám tbc-mentessé nyilvánításának – mindez tökéletes képtelenségnek tűnt.

Márpedig az örvendezés olyan narráció, ami nélkül nincs öröm. A jó dolgokat akkor értékeljük, ha hálások vagyunk értük. Még inkább sarkítok: a hála arra jó, hogy megtanítsa értékelni a velünk történeteket, megtanítsa örülni és boldognak lenni.

Úgy értelmezni a velünk történt dolgokat, hogy minél több jót lássunk bennük.

Vegyünk egy példát. Ha a tisztelt olvasó majd valakivel arról beszélget, mit is olvasott mostanában, olyasmit mond:

– Egy könyvet arról, hogyan éli meg a gyerek, ha válnak a szülei.

– Miklós esetét, hogyan elemzi saját gyerekkorát Zelkával, pszichológus szemszögből.

– Egy életrajzot, ami egyben önelemzés és esettanulmány is.

Az olvasó tehát valamilyen módon kommentárt fűz ahhoz, amit éppen tesz. Hogyan másképpen tudná elmondani, ami vele történik, mint narrációval? Abszurd is lenne szó szerint felmondani, amit olvasott. Ha a „mit olvasol mostanában?” kérdésre nagy levegőt venne és elkezdené mondani:

„A válófélben lévő szülők paradox helyzetben vannak. Azért válnak, mert a párkapcsolat meghatározó területein képtelenek együttműködni. Ugyanakkor az az elvárás, hogy a gondoskodás területén, a szülői funkcióban igenis, értsenek szót. Csak-hogy a gondoskodás területe határos a megélhetéssel és a társas együttléttel, amelyek viszont az érintéssel állnak szoros összefüggésben. Ilyen értelemben azt kell mondanunk, ha van

együttműködés a gondoskodás területén, akkor nagy eséllyel együtt léphetnek a szülők egy új családi életciklusba...”

Az olvasó azt tudja elmondani, nagyjából mit élt meg olvasás közben. Ha azonban majd egyszer felismerik e könyv tudományos értékeit, forradalmi látásmódját és tanító erejét, majd feladják pszichológia szakos hallgatóknak. Az ifjú kollegina majd utazik a vonaton vizsgára, találkozik egy régi ismerőssel, aki megkérdezi:

– Mit olvasol?

– Jaj, ne is kérdezd, pszichológia vizsgára készülök, egy csomó könyvet adtak fel. Ez itt egy hablaty. Tele mesével, alig lehet belőle kihámozni a tananyagot. Láttad mostanában a Tót Lacit?

– Szegényem! De legalább nem vastag. A Laci most a Gyöngyivel kavar, láttam őket a múltkor...

– Azzal a tramplival? Hú, az gáz...

Vehetünk egy másik példát arra, mennyire más értelmezést adhatunk ugyanannak az eseménynek és ezáltal mennyire másképpen élhetjük meg. Alapjában tehát azon múlik, miként értelmezünk vagy élünk meg egy eseményt, ahogyan beszámolunk róla másoknak vagy saját magunknak.

Persze a saját magunknak készített beszámoló virtuálisan másoknak szól. Az pedig, ahogy beszámolunk, hagyományok, elvárások és normák kérdése. Szüleink haláláról például nagyon is meghatározott normák szerint emlékezünk meg. Erősen normasértő lazán azt mondani:

– Bekrepált a fater.

– Eldobta a kanalat a muter.

SAJÁT ÉLETÜNK KOMMENTÁTORAI VAGYUNK

A hála egy különleges kommentár keret, ami azt teszi lehetővé, hogy a hálával tett beszámolók pozitívvá alakítsák az élmény egészét.

– Tegnap meghalt az apám. Hála Istennek szépen el tudtam búcsúzni tőle.

– Hála Istennek édesanyám méltósággal viselte a szenvedéseit.

A hála és a köszönet közötti nagy különbség, hogy a hála inkább egy belső érzés, kevésbé működik érzelmi-főkönyv-szerű szoros elszámolás szerint, mint a köszönet. Igaz, a mindennapi beszédben szokás úgy kilátásba helyezni ellenszolgáltatást, hogy „Meg fogom hálálni.” Szokásban van a hálapénz is, de mégis más, mint a honorárium vagy a tiszteletdíj. A hála legmélyebb értelme az a melegség, ami előnti a lelkünket, ha átéljük.

Engem a strandos-viharos élményben az tanított hálára, hogy végeredményben nem tudtam igazán kinek megköszönni, hogy kimaradtam a családi vizályból. Nem is szabadott volna, hiszen azzal elismertem volna, hogy valaki pártján állok, tehát a többiek joggal haragudhattak volna meg rám. Mégis úgy éreztem, mennyire jó, mennyire szerencsés, hogy ez így alakult.

A félelem, hogy nővérem meggyűlöl, mert érezheti úgy, miattam kapta a pofont; a szorongás, hogy apám rám is kiönti haragját, elvégre értem aggódott, miközben én seggrepacsiztam; a balsejtelem, hogy anyám majd a szatócsmérleg egyensúlya miatt a nővéremet fogja támogatni velem szemben – mindez megmutatta, mennyire jó, hogy ők valamennyien elfogadnak engem, így kimaradhatok az egészszből. Fogalmam sem volt, miért szeretnek engem olyan emberek, akik gyűlölnek egymást, harcban állnak, de legalábbis sokszor beszélnek, viselkednek egymás iránti gyűlölettel telve.

A hála fontosságának megfogalmazásához nagyban segítettek az érett felnőttkori élmények. Ezek fonalán tudtam egészen gyerekkoromba visszafejteni eredetét.

ÉLD ÉLETED, MINT SZÉP MESÉT

Zelkával észrevettük, egy eseménynek kevésbé az adja meg a rangját, mekkora jövedelmet, sikert, élvezetet hoz. A velünk történő dolgokat annyira tartjuk jónak, fontosnak, vagy rendkívülinek, amennyire hálásak vagyunk azért, hogy megtörténtek. Zelkával sokáig szoktunk beszélgetni fellépések, előadások után, ha új vendégek érkeznek hozzánk, vagy éppen ha lezáruk egy terápiát.

A színészek ugyancsak el szoktak ücsörögni az előadás után.

Igyekeznek megérteni, mi is történt velük. Helyesebben: mi is történt a szerepükben. Hiszen a darab nem róluk szólt, hanem arról a figuráról, akit eljátszottak. Helyesebben mégiscsak róluk szólt, hiszen ugyanazt a figurát másik színész másképpen játszott volna el. Szó szerint mondták a szöveget, a rendező utasításai szerint játszották a szerepet, mégis meg kell érteniük, mi is zajlott le bennük.

A hála azért szerencsés értelmezési keret, mert segít jóként megélni, ami lezajlott bennünk, ami történt velünk.

Akik hozzánk fordulnak, végeredményben azért jönnek, mert a velük történő dolgokról úgy akarnak mesélni, hogy azok jóra fordultak. Szeretnének egy olyan mítoszt alkotni, ami arról szól, hogyan jöttek ki jól egy nagy kalamajkából. Végeredményben úgy akarják továbbmondani az eseményeket, hogy azok magabiztosságot és önbizalmat adjanak nekik.

Ha éppen válófélben lévő szülők, akkor az a cél, hogy a lehető legjobban játsszák a válófélben lévő szülők szerepét. Mondhatják erre, „hiszen az az ő saját szerepük”, de azt is mondják sokszor, „olyan érzésük van, mintha ez nem is velük történne meg”. Mintha egy film forogna velük. Mintha másokat látnának. És azelőtt természetesen úgy gondolták, ilyesmi csak másokkal történhet meg. A válófélben lévő szülő szerepe aligha része identitásuknak.

Milyen szöveget, milyen rendezői instrukciókat kapnak a szerephez? Amilyet éppen a kezük ügyébe sodor a szél. Történetünk elején Anett például attól rettegett, hogy a szülei kerékvágásába döccen.

A terapeuta szemlélet valójában ahhoz segíti hozzá a válófélben lévő szülőket, hogy képesek legyenek új, a párkapcsolattól független szerepet választani maguknak. Ennek pedig az a feltétele, hogy kezükbe vegyék sorsuk irányítását. Ha ez megtörtént, akkor kevésbé érzik majd gyerekeiket veszélyeztetve. Így lehet kilépni az ördögi körből.

Ezt tanultam meg én gyerekkoromban. Valahogy elhittem, hogy én minden helyzetből győztesen kerülök ki.

Álmodozásomban apámtól a bizakodó hozzáállást vettem át, anyámtól a szinte bigott hitet, így megtanultam, hogy a velem történeteket mindig úgy meséljem (éljem meg), mint nagyon jó dolgokat, mint okosságom, leleményességem, nagyszerű kapcsolatteremtő-képességem eredményét.

Hálával tartozom ezért a sorsomnak, hiszen indulhattam volna más irányba is. Elhihettem volna magamról, hogy úgysem érdemes, na és, legfeljebb kinyírom magam, ahogy apám forgatókönyve ajánlotta, vagy anyámat követve, hogy nekem úgysem jár, az én dolgom a szenvedés és az alázat.

Mi volt az a hatás, amely ezt a sorskönyvet adta? Talán az erőmező, amelyben az egymással konfliktusban élők mintegy boltívet feszítettek fölém. Talán a nemvárt, besikerült gyerek létem, hiszen így lelki-furdalást ébresztettem azokban, akik el-leneztek születésemet. Márpedig tudattalanul mindenki így érzett.

Válófélben lévő szüleim élethelyzetében mégis kisarjadt a remény palmaága. Valahogyan én tanítottam örülni a szüleimet ebben az élethelyzetben. Mert hiszen az én spontán gyermeki örömöm azért csendesesen őket is megörvendeztette. Amikor hazatértem egy ujnyi kishallal, de arcomon az a boldogság, mintha az aranygyapjút sikerült volna megszereznem, akkor örömöm átragadt a szüleimre is. Leginkább kókuszpálmaként

sarjadhatott az én örömöm a család kertjében, mert apám ilyenkor meg szokta simogatni a fejemet és az mormolta: „kicsi kókuszka”. A legfontosabb azonban: „Íme, a válasz is lehet egy olyan folyamat, amelyből jól jön ki a gyerek.”

Ez a könyv azt vizsgálja, miképpen lehet modellezni saját esetemet, hogyan használhatjuk fel a tudásunkat Zelkával, hogy mások számára is használható szerepmodellt kínáljunk.

Amit tehát a nemvárt gyerek miatti lelkipurdalás megtett családommal, az a felelősségem minimálisra csökkentése. Annak következetes kihangsúlyozása, hogy én nem tehetek róla. Ha válófélben lévő szülők felteszik a kérdést:

- Mit tegyünk, hogy a gyerek a legkevésbé sérüljön?

Mi azonnal visszakérdezzük:

- Szeretnék, hogy sérüljön?

- Dehogy.

- Akkor kérdezzék másképpen!

- Mit tegyünk, hogy a gyerek egyáltalán ne sérüljön?

- Önök sérülésről beszélnek.

- Nem akarunk.

- Akkor kérdezzék így: Mit tegyünk, hogy a gyerek jobban jöjjön ki a válásból, mint ahogy belement?

Ez a minimális cél. Az esély ugyanis megvan rá. A gyerekek megvan a maga képessége ahhoz, hogy fellelje a helyzetben lévő erőforrásokat, hogy alkalmazkodjon, problémákat oldjon meg. A másik szokásos felkiáltás így hangzik a váló szülőktől:

- Döbbenetes, mennyire megérti, mi történik!

MARADJ FŐLÖSLEGES

Ez így is van abból a szempontból, hogy mélyen átéli. Azonban azt a fajta megértést számon kérni, aminek alapján őt döntésekbe lehet bevonni, botorság. A gyermek addig képes jól működni, amíg az események tőle függetlenül következnek be.

Mint egy időjárás-változás, vagy egy évszakováltás, legyen az vihar vagy akár tél is. Hóban örömmel szánkózik, hőségben vígan lubickol. A gyermek alkalmazkodik. Arra van programozva, úgy fogadja el a világot, amilyen. Ha a szülők és a környezet természetesnek fogad el egy változást, akkor azt a kisgyermek is annak fogadja el. Ha más a narratíva, akkor azt veszi át. Gondoljuk csak meg, mennyiféle kultúrában, mennyi eredetmítosz burkában nőnek fel gyermekek!

Megropppanhat azonban a gyermek, ha bármilyen módon tevékeny részesnek, előidézőnek érzi magát. Akkor bizony ráterhelődik a felelősség súlya és könnyen összeomlik.

Kevés dolog veszélyesebb a válási helyzetben, mint a „Mindent meg lehet beszélni!” szlogen. Ez vonatkozik a szülőkre is, a párkapcsolati szintre, hiszen egy pszichológiai képtelenségre vállalkoznak, amikor ilyesféle javaslatokat tesznek egymásnak:

- Gyere, üljünk le és beszéljük meg a dolgokat normálisan.
- Nem igaz, hogy veled nem lehet józanul végiggondolni három dolgot!
- Minek nehezítsük egymás életét, egyszerűen nézzük meg, mi a helyzet.

A logika és a ráció finom kérge alatt a tudattalan vulkánja tombol. Az énvédelem, az identitás védelme. A párkapcsolat egy közös identitás, felmondása pedig a közös identitás elvetését jelenti. Mi emberek azonban az identitás megőrzésére, fenntartására vagyunk programozva, hiszen identitásunk a létünk, a létjogosultságunk. Ha a pár egyik tagja azt juttatja kifejezésre, hogy ő elveti a közös identitást, akkor a másik saját identitását is sérti, hiszen a közös identitás és a saját identitás átfedésben van. Márpedig ott, ahol az identitás sérül, kevés hely marad a rációnak. Példák más területről:

- Tudom, hogy zavangy vagy, de most együtt dolgozunk ezen a projekten.
- Mi köze a projektnek ahhoz, hogy én zavangy vagyok?
- Éppen azt mondom, hogy semmi. Attól, hogy zavangy vagy, ezt még tudod vinni.

- De attól, hogy te kröpmec vagy, biztosan jobban tudod...
- A lényeg, hogy működjünk együtt.
- És hogy tiéd legyen az utolsó szó.
- Dehogy.

Az identitásbéli különbségek megemlítése könnyen csúszik a másik identitása elleni támadásba, mi több: a vélt támadás is agressziót szül. Ezért van szükség moderátorra, még inkább mediációra a való felek közötti beszélgetésben is.

Egészen más a helyzet a gyerekekkel folytatott kommunikációban. Ha velük beszélgetésbe kezdünk, egy fogalmi nonszensz kerekedik ki belőle. Mondjuk:

- Tudod kisfiam, apu és anyu elválnak.
- Te elválsz anyutól?
- Igen.
- Ő is tőled?
- Igen.
- Miért?
- Mert már nem úgy szeretjük egymást.
- Hanem hogyan?
- Másképp.
- Engem hogyan szeretsz?
- Nagyon. Te vagy az én szemem fénye.
- És ha majd másképpen szeretsz?
- Téged mindig ugyanúgy foglak szeretni.
- Anyát miért szereted másképp?
- Mást gondolunk a dolgokról.
- Mi ugyanazt gondoljuk?
- Igen. Persze.
- Akkor én mást gondolok, mint anya?

A tökéletes önellentmondás azonban az, hogy egy olyan helyzetet kell a gyerek előtt kíváncsnak feltüntetni, amit maguk a szülők sem képesek még elképzelni. A válás többnyire háttározott „nem” arra, ami eddig volt és egy bizonytalan „majd valahogy” arra, ami következik. Ezt a bizonytalanságot a szülő az „Érted?” kérdéssel szokta palástolni, helyesebben világosan

kimutatni. Lényege, hogy igyekszik megbizonyosodni arról, az megy-e végbe a gyerek fejében, amit ő szeretne. Megnyugtatjuk: felesleges a kérdés, mert a gyerek természetesen úgy véli, igen, de ezt csak eddigi tapasztalatai alapján mondja, vagy egy saját elmélet áll össze a fejében.

Én például azt gondoltam, valamiféle csodatévő erőm van, valami átlagon felül fontos lény vagyok, miután kihallottam, levettem, megéreztem, hogy miattam nem válnak el. Ha válásról hallottam, arra gondoltam, lennék csak ott én, helyre tenném a dolgokat.

Ha meggondoljuk ezt a mostani, párkapcsolat-terapeuta foglalkozásomat, talán még inkább érthető, mit dolgozok fel ezzel. És az is érthető, mit kellett feldolgoznom azután, hogy kiderült, mégis válnak. Helyesebben elváltak. Nagyjából tizen-négy éves koromig maradtak házasok miattam. Akkor megtört a varázsom. A felnőttiség küszöbén azt éreztem, még az a toldozott-foldozott, sunyiságokkal és hazugságokkal teli minta sem használható, amit addig kaptam. Nagyon csupaszon álltam ott. Már csak az kellett, valaki felkiáltson: „A király meztelen!”

Ez a könyv azonban a gyerekkornak azon szakaszára fókuszál, ami nagyjából hét éves korig tart, és ami a személyiség belső megszilárdulásának időszaka – valamint a válás poétikus viharainak jellemző ideje.

SAJÁT MEGOLDÁSUNK

Felelősség ügyében tehát azt tették szüleim, hogy rám terheltek a „nem válás” felelősségét, azaz mégiscsak felelőssé tettek válás ügyben. Mondhatjuk, ez esetben egészen jól sült el a dolog, hiszen életre szóló indíttatást kaptam pályámhoz, mesterségemhez, életcélomhoz. Csakhogy ez legkevésbé az ő szándékuknak köszönhető, sokkal inkább sorskönyvem szerencsés későbbi fordulatának, melyekről másutt fogok írni. Az én ese-

tem abban a tekintetben kevésbé tipikus, hogy nem ott és akkor tört meg a varázssom, amikor és ahol még azt gondoltam, létezik. Márpedig azok a szülők, akik bevonják a gyereket a válassási folyamatba, azt a képzetet keltik benne, hogy érvényesítheti akaratát, és amikor ez nem sikerül, az a kudarc maga. Komoly kudarc, életre szóló tehetetlenség-élmény.

Egészen sarkítva fogalmazva: a válás egy élethelyzet megoldási módja. A gyerek alkalmazkodik hozzá, mint a többi élethelyzet többi megoldási módjához. Igazi csapást akkor jelent számára, ha úgy éli meg, neki is volt saját megoldása, tehetett volna valamit annak érdekében, csak éppen nem tette meg. Mulasztott.

Ha például apa elköltözik otthonról és a kislánya sírva felhívja, és apa kiugrik a szeretője ágyából, rohan a kisfiához, akkor a gyerek annyiszor él át kudarcot, ahányszor majd sírva hívja az apját, de ő mégsem jön haza.

A gyermeket szépen rá lehet tanítani például arra, hogy beteg legyen, ha ezzel éri el célját, szülei együtt maradását. Emlékezzünk csak, hogyan „szoktam rá” a betegségekre. Elértem vele valamit. Mint terapeuták, alig lepődünk meg, ha való szülők gyerekeinél a „krupp”, az allergia és társaik jelentkeznek. Ezzel azonban korántsem állítjuk, hogy ezek a betegségek azt jelentik, valóféltben a szülők. Annyit állítunk, a mi praxisunkban gyakran fordul elő, hogy a ki nem mondott dolgokat nehezen tudják lenyelni a gyerekek, elszorul a torkuk, torkukra forr a szó.

A magyarázat egyszerű: a szülők rátanítják a gyereket, hogy egyre komolyabb tünetei legyenek. Ahogy az allergia egyre kisebb ingerre adott egyre komolyabb válasz, úgy tanul a gyerek is. Egyre kisebb jelet kell adni, és a szülők egyre komolyabban reagálnak. Saját gyerekeink is „beprobálkoztak” már betegséggel, ha valami külső esemény (óvoda, iskola) kevésbé ígérték érdekesnek, mint itthon maradni, játszani, filmet nézni, mesét felolvastatni. A mi válaszuk: aki beteg, fekdjön nyugodtan finom meleg paplan alatt, aludjon és egyen vitaminos

pezsgőtablettát (utálják). Hamar meggyógyulnak, általában egyetlen nap alatt.

Mindez arról szól, hogy a gyerekek eszköztára szinte kimeríthetetlen, ha van valamilyen céljuk. Az eszközök kimeríthetetlen sokasága azonban egyben biztosíték is arra, hogy ismételten azt és csak azt az eszközt használják, amely egyszer már bevált. Ha tehát elmarad a megerősítés, az eszköz elvettetik. Többnyire azonban valamelyik szülő „ráharap” a felkínált lehetőségre és olyasmiket mond:

- Na, ugye, a gyerek is érzi!
- Olyan finom antennái vannak, hogy mindent levesz.
- Ő jobban látja a helyzetet, mint mi.

A GYEREK MINT VETÍTŐVÁSZON

Mondják mindezt egy-két-három éves gyerekekre. Miért? Mert rájuk vetítik. Projektálják. Ahhoz ugyanis, hogy meg tudjuk ítélni, jól látja-e a gyerek a helyzetet, valóban át tudja-e tekinteni, kellene valaki, aki valóban látja a helyzetet, aki valóban át tudja tekinteni.

Márpedig ezt a váló felek per definíció nem állíthatják egymásról. Ami többnyire történik, hogy a gyerek valamilyen gesztusára, mondatára vagy egyéb megnyilvánulására érzelmileg reagálnak. Ezt természetesen érzékeli a gyerek, hiszen így tanul bele a felnőtt világba. Érzékeli a heves választ és máris rááll a nyomra. Így kerül szép lassan abba a helyzetbe, hogy képes lesz hatni a válási folyamatra. Például megtorpanást, toporgást, status quo-t előidézni. Szerencsés megoldásnak tűnik, ha sikerül a szülőket összetartania, ha siker koronázza erőfeszítéseit.

Csakhogy saját gyerekkorom történetének éppúgy tanulsága, mint évtizedes praxisunknak, hogy a szülőségre épülő párkapcsolat rendkívül labilis. Azt is mondhatjuk, a párkapcsolat egyik legfontosabb dimenziója valóban a gondoskodás, de

ha a gondoskodás azonosul a gyerekneveléssel és a párkapcsolat erre és csak erre korlátozódik, elsatnyul a társas, a megélhetés és az érintés dimenzió, akkor az a paradox helyzet jön létre, hogy a gyerek akarata érvényesül.

Márpedig a gyerek nem akarja a szülei párkapcsolatát. A gyerek figyelmet akar, teljes odafordulást, azt várja el, hogy valamennyi szülői erőforrás felett ő rendelkezze. Ennek értelemben igyekszik elvonni szüleit a társaságtól, a megélhetésért folytatott tevékenységektől és egymás érintését is korlátozza számukra. Ismerős kép: a szülők megölelnék egymást és a gyerek máris furakszik közéjük. Amikor tehát a szülők, mint szülők vannak jelen, akkor kizáródnak a párkapcsolat egyéb területei, a társas, a megélhetés és az érintés dimenziók. Ez pedig a párkapcsolat elsorvadásához vezet.

Az én nemvárt születésem tehát egyfelől azt hozta, hogy szüleim mégis együtt maradtak, de csak mint szülők, így a párkapcsolatuk még tovább sorvadt. Ez azonban paradox módon tökéletesen megfelelt nekem, hiszen így voltam képes kicsikarni belőlük a lehető legtöbb figyelmet és odafordulást. Ma már nehéz eldöntennem, hogy ez sok volt vagy kevés, a lényeg, hogy a lehető legtöbb. Fájdalmasan éltem meg egyfelől, hogy anyám összeköti velem a társas dimenziót (barátnők, munkatársak), a megélhetést (sokszor vitt be a bölcsődébe, ahol dolgozott, ott játszottam a bölcsőde kertjében) és az érintést (szülei ápolása hasonlított leginkább ehhez), viszont az nagyon-nagyon ritkán fordult elő, hogy szüleim együtt mozogtak volna társaságban, együttműködtek volna a megélhetés terén, vagy érintették volna egymást.

Így tehát nem azt éltem meg, hogy mindketten kompetensek ott, ahol én csak egy gyerek vagyok, hanem éppen azt, hogy gyerek-lényem jelenléte hasonlóan hatott másokra is, mint szüleimre, azaz igyekeztek elfogadni. Én voltam a tárgyiasult, jobb esetben megszemélyesített rossz házasság. Jelenlétem azt a lehetetlen alakot juttatta a többiek eszébe, aki miatt az adott szülő egyedül érkezik velem. Így mindaz a panasz, ami a távoli

másikra zúdult, engem látott el együttérzéssel, engem fogadtatott el saját értékeimtől függetlenül. Ennek következtében máig örömmel jelenek meg és nagyon magabiztos vagyok társaságban.

Ugyanakkor még mindig azon kapom magam, kevés figyelmet szentelek Zelkának, egyáltalán, a jelenlévőknek. Azt a figyelmet várom el, amit gyerekként egyedül kaptam, hiszen figyelmem perifériáján nem jelent meg a szülőpár, akiről mintát vehettem volna.

Általánosságban, a szülői funkció fontos eleme a párkapcsolatnak, de sorvasztja a többi létfontosságú szervet, a társas, a megélhetés és az érintés területen. Ugyanakkor a válás idején éppen a gondoskodás területe, a szülőség lehet az a mentsvár, amibe visszamenekül a párkapcsolat, ami lehetővé teszi további fennállását. Ez látszólag jól tesz a gyerekeknek, ám hosszú távon eltorzítja személyiségét, hiszen aligha számíthat következetes szülői viselkedésre, értékrendre, továbbá megfosztja a párkapcsolati mintáktól, amelyek később nagyon hiányoznak majd neki.

HALLGASS!

Mégis, hogyan alakul ki a gyermekben egy kép arról, mi is történik körülötte? Mit tesznek a szülei, minek a részese ő? Ez vált most már a kulcskérdéssé, miután remélhetőleg világosan megmutattuk: a válófélben lévő szülők több okból is képtelenek megértetni gyermekükkel, mi is történik:

1. Ők maguk sem értik.
2. Amit értenek, azt biztosan másképpen értik, hiszen azért válófélben lévő szülők, mert nem értenek egyet.
3. Félnek a gyerek meglátásaitól, ezért sajátjukat igyekeznek rákényszeríteni.
4. Nem tudnak a gyermek belső térképén dolgozni.

A gyermek ennek következtében egészen bizzarr forrásokból egészen bizzarr narratívákat állít össze. Ez azonban így van rendjén. Azt tesszük jól, ha minél többet megtudunk arról, mi van a fejében és azután is csak szépen finoman igyekszünk változtatni. Ha erősen meg akarjuk szorongatni ezeket a tudattartalmakat, kicsúsznak a kezünkéből, mint a vizes szappan. Ez a szentencia erősen érvényes nagyobb gyerekekre, sőt felnőttekre is. Annál inkább, mert a saját narratívák megalkotása már egyfajta kilépés a kisgyermekkorból.

Nézzük az én első reflektált kommentáromat a sorsomról, azt, ahogy először számoltam be kortársamnak arról, milyen viszonyban vannak a szüleim.

ÉLETEM ELSŐ MESÉJE ÉLETEMRŐL

Hat éves voltam, az iskola előtti utolsó nyaraláson történt, Vonyarcvashegyen. Rendszeresen egy szobát béreltünk a postamester házában, előszezonban. Szállásadó néninknek gyakran segített anyám a ház körül és a veteményesben. Borsót fejtett, tyúkot vágott. Igazából valamiféle társalkodónője volt a postamester idős, beteges feleségének, akinek sem ereje, sem kedve nem volt a kertre és a háztartásra. Gyakran adott enni-valót, például a kifejtett borsóból egy jó lábasnyit, így a vajas-lekváros kenyéren és a közeli üdülő olcsó, de silány kosztján kívül néha jót is ebédeltünk. Amúgy teljesen remekül elvöltünk a nagy köcsög szilvalekvárral, a kétkilós parasztkenyérrel és a frissen fejt tejjel, amit a szomszédban vettünk. Reggel lementünk a strandra, néha hazaugrottunk egy lekváros deszkáért, azután vissza.

A lehetőségeim határait csak olyankor éreztem meg, amikor például csónakot szerettem volna bérelni vagy lángost, főtt kukoricát enni. Viszont esténként fel szoktunk menni a főút mellé szedrezni (az eperfáról potyogott) és olyankor azért megdézsmáltuk a kukoricást is.

Szerelmes voltam Katicába, a strandgondnok unokájába. Azt hiszem, már régen együtt játszottunk, de a döntő élmény mégiscsak az volt, amikor odajött hozzám egy kéréssel:

- Segíts elvinni Morzsit az erdőszhez.
- Miért?
- Beteg, agyon kell lövetni.
- Amiatt a búb miatt a fenekén?
- Az a méhe. Kiszülte és nem megy vissza neki.

Mindketten pirultunk, mert sejtettük, hogy valami erotikus dologról beszélünk. Ez némileg elnyomta az agyonlövés iszonyatát. Morzsit nagyon szerettem, sokat játszottunk vele, sajnáltam, de ha Katica kér, akkor állok rendelkezésére. Egy spárgát kötöttek Morzsi nyakára, amit bizony nehezen viselt, de ketten féken tudtuk tartani a viszonylag kis testű tacsókó-foxi keveréket.

Azért nagyon hosszúra sikeredett Morzsi utolsó útja. Kimerülten érkeztünk meg az erdőszhez. Katica a kezébe nyomta a tízest, mire az erdősz egy fához kötötte Morzsit, előhozta a pus-káját és belelőtt. Morzsinak kicsi volt a sörét, rettenetesen vinnyogva, fájdalmasan vonyítva rángatta a madzagot, ugrált, szaladgált, egy örökkévalóság volt, mire az erdősz végre hoss-zszas célzás után rálőtte a második patront is. Ez végzett Mor-zsival.

Azokban a feszült másodpercekben azonban, amikor halál-tusáját vívta, megöleltük egymást Katicával.

- Megnézitek a döggutat? – kérdezte az erdősz.
- Igen.
- Dobhattok utána egy szál virágot. Aranyos kutya volt – tette hozzá láthatóan megviselten.

A döggúttól hazáig elmeséltük, hogy kinek hol van az apu-kája. Katica azt mondta, nagyon sokat részeg az ő apja, ezért menekült el tőle az anyjával és itt a papánál nagyon jó nyáron. Én akkor gondoltam végig először, helyesebben akkor alakítottam narratívává, amit apámról gondolok. Annyira összehango-

lódtam Katicával, hogy azt mondtam, bizony, az én apám is rézszezes. Azért nem jön velünk nyaralni, mert itt nem ihat. És es-ténként részegen jön haza.

Hazudtam?

Egy Katica-konform magyarázatot adtam. Végre volt egy mintám, ami szerint értelmezhettem az élethelyzetemet és azonnal fel is használtam. Úgy rendeztem a valóság mozzanatait, hogy illeszkedjenek Katica narratívájához. Apám valóban mondogatta, ő azért nem jön velünk nyaralni, mert nincs pénzünk:

– Mit ér az egész, ha egy pohár sört sem tudok meginni? – mondogatta. Igaz, mondott mást is:

- Szorongjunk hárman egy dohos lyukban?
- Lekváros kenyéren élni két hétig?

Ezek voltak a kommentárjai. Ha Katica úgy kommentálja az élethelyzetét, hogy azért nem él az apjával, mert egy dohos lyukban laknak, akkor ezt választhattam volna én is magyarázatnak, ezt emeltem volna a sör vagy a lekváros kenyér fölé. De lehetett volna a lekváros kenyér is az ultima ratio, amely megvilágítja a helyzetet.

Nyilván apámnak is lett volna valami nyaralási alternatívája, de azt én nem ismertem. Másrészt pedig, amint említettem, valóban megesett, hogy berúgott Frici barátjánál és énekelte a Pizskáld ki című dalt.

Az történt tehát, hogy alkottam egy saját magyarázatot arról, mi is történt, történik velem. Határozottan emlékszem, ez volt az első. Csak amolyan átabotában összeragasztott papírsárkány volt, de belekapott a szél és fennmaradt az égen. Egy hosszú tanulási folyamat első lépése volt. Ez a folyamat látszólag arra irányul, hogy mások számára is érthetővé tegyem az élethelyzetemet. Gondoljunk csak olyan fordulatokra, mint:

- De hát értsd meg, ezt kellett tennem!
- Így kellett döntenem, ezt te is beláthatnád.
- Ez a helyzet, kész, passz. Punktum.

AHOGY PARANCSOLOD

Valójában azonban ilyenkor azt történik, hogy adok a helyzetről egy olyan összefoglalót, amely igazodik a társam, partnerem, ügyfelem mintájához. Ha akkor egy olyan gyerekkel akadok össze, aki vagány tolvaj, akkor a katartikus közös élmény valószínűleg őt is megnyitotta volna, bizonyára elmesélte volna, hogy tolvaj. Akkor aztán, a nagy összehangoltságban én elmondhattam volna, hogy én is szoktam lopni, például anyám elküldött káposztáért és én fagyit vettem. Valószínűleg a bátyám vízóralopás-történetét is elplagizáltam volna.

Ezt meggondolva érthetőbbé válik az elemi hatás, amit már narrációképes gyerekekre gyakorol a kortárs csoport. A hasonló korú – lehetőleg valamivel idősebb – társak ugyanis olyan mintákat kínálnak, amire a sorsát megérteni vágyó gyerekek felpróbálhatja a sajátját. Egyáltalán nem biztos, hogy a minta amúgy illeszkedik az övéhez, a lényeg, hogy minta. Igaz, van valami törvényszerű abban, hogy a magasabb státuszú gyerekek keverednek alacsonyabb státuszúak „rossz társaságába”, hiszen a csoportnak az az érdeke, hogy tagjai minél magasabb státusszal rendelkezzenek, az egyénnek pedig az, hogy befogadja a csoport. Így könnyen jön létre a kompromisszum, amely a csoportnak státusznövekedést, az egyénnek pedig elfogadást, befogadást jelent.

Ha a csoportban az a minta, hogy a „faterom egy geci nyálláda”, akkor a frissen felvett is rá fog jönni, miért geci és miért nyálláda az ő apja. Az apja pedig segít ebben, hiszen az alacsony státuszú kortárs csoport miatt konfliktusba kerül a gyerekkel.

A válófélben lévő szülők gyermeke tehát azért van fokozottan kitéve alacsonyabb státuszú kortárs csoportoknak, mert erős nyomás alatt van, nagyon szeretne olyan narratívát találni, amit el is tud fogadni. Azt, amit válófélben lévő szülei kínálnak, kénytelen elutasítani, mert nem koherens. Ellentmondásban van a két változat. Márpedig valamit akkor tartunk

igaznak, ha az koherens, vagy ha interszjektív megegyezés jött létre felőle.

Miért alacsonyabb státuszú kortárs csoportot választ jellemzően a válófélben lévő szülők gyermeke? Azért, mert nekik mások a normáik, látványosan eltérnek az övéitől. A hasonló vagy magasabb státuszú kortárs csoport kevésbé kínál lehetőséget olyan katartikus megnyílásra, mint az alacsony státuszú kortárs csoportok idegen közege. Mennyire boldogító lehet, amikor egy válófélben lévő szülők harcában tébláboló úrigyerek valahogy megemlíti, hogy apja elköltözött otthonról a szeretője miatt, és a saját köreiben szokásos kínos-motyogós hallgatásra toporgás helyett azt mondja neki egy vagány:

- Télakolt a faterod? Az enyém is. A negyedik is.
- Tényleg?
- Ja. Jó bula a muterod?
- Tessék?
- Jó nő? Csinos?
- Igen, nagyon csinos – válaszolja a gyerek, átélve az újabb katarzist, hogy anyját ilyen szemmel is lehet nézni.
- Ha kell neki egy jó dákó, csak szólj, haver!
- Micsoda? – jut el felfogóképessége határáig a középosztálybeli válófélben lévő szülők gyermeke.
- Azt akarom mondani, én szívesen megvigasztalom.
- Elmegy vele biliárdozni – teszi hozzá a csoport egy másik tagja vigyorogva.

A jelenség előszele már érzékelhető annál a korosztálynál is, amelyről könyvünk szól, és amelynek a statisztika szerint a legnagyobb valószínűséggel vannak válófélben lévő szülei.

Egyszer már felhívtuk a figyelmet arra, hogy nekik is alakulófélben van a saját történetük, csak meg kell kérdezni az óvónőket vagy az ovis társakat, esetleg azok szüleit. Ezt azonban ritkán teszik meg a válófélben lévő szülők, mert hiszen házaságuk bomlása státuszvesztést jelent számukra. Ezért igyekeznek más módon tájékozódni – például a szakirodalomból. Például ebből a könyvből. Ezért mondjuk ki, még ha csalódottak

lesznek is, hogy a gyerekek saját kis elméletei saját kis sorsukról a legritkábban vezethetők le életkori sajátosságokból, fejlődéslélektani igazságokból, a gyermeki gondolkodás, logika sajátosságából vagy a gyermeki világképről szóló tankönyvi példák-ból.

A gyermek saját magyarázata egy barkácsolt képződmény. Abban az értelemben, ahogyan az evolúció is barkácsol. Megkeresi a helyzethez leginkább illeszkedő megoldást. A gyermeki narratíva is barkácsolt. Itt-ott elhullajtott mondatokból, utalásokból, célzásokból alakul ki.

AHOGY KÍVÁNOD

Ennek a mélyén még az a gyermeki vágy rejlik, hogy a gyermek megfeleljen a másiknak, tehát a másiknak megfelelően értelmezze a helyzetét.

Ellentmond ennek, hogy később jönnek olyan rétegek, amelyek miatt látásmódom önzőnek hat. Valójában azonban arról van szó, hogy ezt is hozzátanulja a gyerek. Ha másoktól önző látásmódra lát példát, úgy gondolja, az a követendő minta. Ha majd túljut a sokkon, amit anyja szexuális partnerként való feltüntetése okozott, akkor szépen lassan átveheti a csoport látásmódját. Lényeg, hogy hozzuk ki a helyzetből, amit tudunk. Bizonyos szubkultúrákban ennek megvan a maga hagyománya, csak éppen ritkán jut el e könyv olvasóinak körébe.

Úgy gondoltam, Katicának azzal felelek meg, ha előadok egy olyan helyzetképet, ami hasonló az övéhez. Később már nyilván fejlődött a szemléletmódom, megtanultam olyan történeteket előadni, amelyek megfeleltek mondjuk Katinak, akit udvariasan felkértem egy táncra, de megfeleltek a barátaimnak is, akik azt várták, számoljak be arról, mennyire volt könnyű Katit táncba vinni. Azaz kortárs csoportom számára megalkottam a történet nekik való változatát.

Ez is egy állomás azon az úton, amelynek során az ember megalkotja élete sajátos narrációját, saját élettörténetét, mondhatni, identitását. Ezen az úton korántsem megy végig mindenki.

Vannak olyan személyiségzavarok, amelyek oda vezetnek, hogy valaki egész életében úgy éljen, mintha egy tizenéves kortárs csoportnak akarna megfelelni. Képtelenek párkapcsolatukban intimitást elérni, mert azonnal átalakítják a narrációt egy durva, kiszolgáltatott, közönséges szexuális alázássá. Az együttlétek során kevésbé önmagukként vannak jelen, mint inkább a tizenéves kortárs csoport tagjaként, amelytől félnek elszakadni, amelynek virtuálisan mindaddig részesei, amíg egy katartikus élmény végre felszabadítja őket.

Válófélben lévő szülők között gyakran találunk olyat, aki még mindig képtelen elszakadni a tizenéves kortárs csoport szemléletétől, s házasságából ebbe az életciklusba vágyik vissza. Ők gondolkodnak leginkább a ronda és házsártos feleség kabaré-sémájában, vagy a semmirekellő lusta férj barátnőborzongató élőképében.

Máshonnan közelítve: életem első olyan története, amelyben narráltam élethelyzetemet, azon séma szerint épült fel, amelyben Katica édesanyja narrálta saját élethelyzetét, valószínűleg abból a célból, hogy meggyőzze Katica nagyszüleit saját ártatlanságáról, közvetve pedig arról, vállalják el a gyereket nyári szünetben, mert ő nem tud mit kezdeni vele. Később tanulmánytam sok más sémát is, amelyeket természetesen teljesen öntudatlanul használok.

Terápiában arra törekszünk, hogy a bomló párkapcsolatot is megóvjuk a negatív sémáktól, forgatókönyvektől, narratíváktól. Elérjük, hogy például a megcsalt fél is átlássa saját szerepét a párkapcsolat megroppanásában. Gyerek esetében pedig még fontosabb megóvni őt attól, hogy szörnyűködő rokonok, döb-bent ismerősök vagy elképedt barátok hatására formálja meg a véleményét. Sorsokat képesek átírni látszólag ártatlan, együttérzést sugalló megjegyzések.

- Nagyon hiányzik apuka?
- Jó lesz neked anyuval!
- Azért apu is éppúgy szeret téged!

Ezzel végeredményben azt fejezik ki, hogy a gyereknek azt illik gondolni, úgy illik látnia a helyzetet, hogy hiányzik apu, csak lesz anyuval és apa majd őt is másképpen fogja szeretni, mint ahogy anyut is.

És a gyerek fokozott figyelemmel lecsap a többi értelmezési elvárásra is. Ezzel végeredményben éppúgy alkalmazkodik a környezetéhez, mint esőben, ha az eresz alá áll, vagy hidegben, ha felvesz egy kabátot. Igaz, ez az alkalmazkodás egy szociális változata, de attól még ugyanaz az ősi ösztön működteti.

ÍGY IS, ÚGYSE

Később majd érdekes lesz a helyzet, amikor különböző értelmezés elvárások hívnak létre különböző narratívákat. Azt is érezzük, hogy komoly személyiségzavarok oka rejtezhet abban, ha valaki például mindig az adott elvárásnak megfelelő módon értelmezi a helyzetet és ennek megfelelően is cselekszik. Hajlamosak vagyunk hazugnak mondani, ám valójában az történik, hogy éppen azt hiszi, amit mond, azt tartja helyesnek, amit aktuálisan tesz, mert képtelen függetleníteni magát a konkrét helyzetben jelenlévő emberek elvárásaitól.

A leginkább emelkedett példája az ilyen személyiségnek Mozart Don Juan-ja, mégpedig úgy, ahogy őt Kierkegaard látja. A zene ugyanis számára a legelvontabb közeg, az akarat közvetlen megtestesülése, azaz az akarat közvetítetlen megnyilvánulása, az érzéki zsenialitás.

Valami ilyesféle állapotba vitt bele engem is Katica ott, abban a pokoli helyzetben. Helyesebben talán kevésbé Katica, mint az a mindent elöntő vágy, hogy megértsem, mi is történik velem. Olyan mértékig megrázott Morzsi sorsa, brutális szen-

véde, hogy szükségem volt valakire, akivel teljes összhangban vagyok, valakire, aki érvényes magyarázatot kínál a világ kusza történeteire. Ha az erdész egy kicsit is közlékenyebb, vagy jobban céloz, akkor ott, sorsomnak azon váltójánál elindulhattam volna másik irányba is, homlokegyenest máshová. Ha például egy golyóval elsőre leteríti, akár azt is mondhatta volna:

- Látjátok, most vége a szenvedésének!
- Nézzétek, milyen pontosan találtam el!
- Ő már odaát van!

Akkor elindulhatott volna a sorsom akár abba az irányba is, hogy a halál képes megoldásokat hozni, felerősödhetett volna apám sorskönyv mondata „Akkor kinyírom magam!”. Ugyanígy elképzelhető azonban, hogy a lövés technikai pontossága és a hatására beálló misztikus hatás nyugtózott volna le és katona, zsoldos lettem volna, aki úgy hiszi, egy jól célzott lövés a frapáns megoldás.

Az erdész szótlansága és sutasága azonban szerencsémre Katica kezébe adta az értelmezés lehetőségét, vele kerültem egy hullámhosszra ebben a sorsdöntő pillanatban. És attól kezdve folyamatosan hangosodtak fel az apámtól való félelem hangjai.

– Hát ittam egy kicsit, Frici nevenapját ünnepeltem. Mások fejszével verik ki a családjukat az utcára, nekem meg már ezt is a szememre hányod! – fakadt ki egy másnapos reggelen.

Én pedig ezt szépen illesztettem a Katicával alkotott narratívához. Így alakult ki az a tudattalan félelmem, amely végül is a szemüvegtörős, árvaházzal fenyegető jelenet után a Stockholm-szindrómámhoz vezetett, oda, hogy teljesen megadtam magam apám hatalmának. Elfogadom, hogy ő igenis, néha magán kívül kerül az italtól, vagy dühében. Akár fejszével is kergethet. Ehhez hozzásegítettek az olyanféle mondatok veszeke-dés közben, mint például:

- Neked elment az eszed!
- Te nem vagy magadnál!

– Nem tudod, mit beszélsz!

Minderre rátett még egy lapáttal, hogy apám viszont egy-egy dührohama után bocsánatot szokott kérni:

– Tudod, hogy elborult az agyam, azért mondtam.

– Jól van, na, azt dühömben mondtam.

– Jaj, hát mérges voltam, hagyjuk, mi volt.

Anyám persze nem bocsájtott meg. Úgy válaszolt, ez, ami történt:

– egy tüske a lelkében,

– egy szög a koporsójában,

– egy újabb mély fájdalom.

Lényegében ezt a kommunikációt tanultam tőlük. Leginkább, hogy apám tajtékozva elrohan, anyám pedig egy nagy sóhajjal lép ki a helyzetből. Azt a szinte alapvető élethelyzetet, amelyben ők ketten együtt, szülőként figyeltek volna rám, emlékeim szerint kétszer éltem meg. Már utaltunk rá, a párkapcsolat fontos dimenziója a közös gondoskodás, a szülői együttműködés. Szüleim számára azonban a gondoskodás sokkal inkább a konfliktusok színtere volt, mint az együttműködésé.

– Mit csinálsz azzal a gyerekekkel?

– Hát nem látod, hogy szerencsétlen gyerek...

– Képes voltál azt a gyereket...

Az ilyesfajta együttműködést azóta is nagyon nehezen tudom elfogadni. Nehezen találom magam, ha a párkapcsolat szülői funkciójában van szükség együttműködésre.

KÜLÖN ÖSVÉNYEK

Amíg kisbabák voltak a gyerekeim, egyszerű volt a dolog, mert vagy az anyjuk gondoskodott róluk, vagy én. Nehezebb volt, amikor szülőpárként kísértük őket a játszótérre, vendégségbe, vagy csak otthon voltunk velük együtt. Nagy belső feszültséget jelentett az együttműködés. Lelkem mélyén szerettem volna teljes egészében a kezemben tartani a szálakat, a

helyzet irányítását, ahogy azt apám tette vagy anyám szerette volna. A másik megoldásom kivonulás a helyzetből, ahogy azt anyám kénytelen-kelletlen tette. Az egyik legfontosabb párkapcsolati feladatunk Zelkával ennek tisztázása, megértése és megoldása volt. Alapjában persze a gyerekek oldották meg, mert ilyen társas szülői helyzetben ők veszik át az irányítást, ők válnak főszereplővé, így mentesítenek minket az aktív szülőségtől. Amúgy pedig külön-külön lépünk fel.

Ebben az a jó, hogy „összehangolt fellépésünk” egyébként bizonyára nyomasztó lenne a gyerekekre. Mások – barátaink, munkatársaink – sokat panaszkodnak, sóhajtoznak, hogy nehéz velünk együttműködni, mert túlságosan összetartunk, zárunk, koalícióban vagyunk.

Gyerekkoromban tehát alig láttam, alig éltem meg szüleimet a gondoskodás funkcióban. Lényegében az történt, hogy anyám vitt a szüleikhez, ahol elsősorban róluk gondoskodott, vagy a barátnőjéhez, ahol viszont regresszióba került, visszalépett egy életciklust vagy kettőt, és vihogott velük, pusmogott velük, vagy más módon volt velük elfoglalva. Én mindkét esetben kimaradtam a társaságból, legfeljebb epizód szerepet kaptam. Például elmondtam egy verset, vagy megismételtem valami jó mondásomat, gondolatmenetemet, persze anyám utasítására. Apám szerint ilyenkor „produkáltatott”. Ez azt jelenti, hogy produkcióra készítetett. Apám ezt ritkán élte át, de nagyon mérges volt érte. Számomra azonban sokat hoztak ezek a produkciók: tökéletesen színpadbiztos vagyok, szívesen lépek fel közönség előtt. Sorsom egyik legfontosabb adománya ez. Már diákkoromban jó idegenvezetővé váltam. Ezzel sokat kerestem, így független maradhattam a szocializmusban az értelmiségieknek felállított csapdáktól. Kedvemre utazhattam, és volt közönségem, akinek „ventillálhattam”, azaz elmondhattam bajaimat a társadalommal, amelyben élek. Ezért busás borraivalókat kaptam, ahelyett, hogy tüntetéseken tettem volna ugyanezt pofonokért...

Ahhoz is hozzászoktam anyám társaságaiban, hogy a „produkció” után elfordul felőlem a társaság figyelme. Magamra maradok. Ilyenkor szoktam elmélyedni dolgokban, spekulálni, hiszen a

– Mikor indulunk?

– Mikor van mindjárt?

– Letelt már az öt perc? – kérdésekre többnyire reménytelen választ kaptam, így kénytelen-kelletlen elfoglaltam magam, mégpedig többnyire annak figyelésével, amiről társalognak. Ebből ugyan keveset értettem, de annál izgalmasabb volt figyelnem és összeraknom a kép egészét.

Ezzel alapozódott meg terapeuta viselkedésem, amely nagy vívmány, hiszen sokan nehezen tudnak hallgatni.

Márpedig a hallgatásnak fontosságát csak ennél sokkal vastagabb könyvben tudnánk valamelyest érzékeltetni. Addig is, amíg megírjuk, javasoljuk, szerezzon saját élményt az olvasó.

FIGYELJ!

Alapjában apámmal is hasonlókat éltem át. Mint említettem, ő inkább egy-egy emberrel beszélgetett, mert azt nehezen viselte volna, hogy bárki megszakítsa kabinet-alakítását, bárki hozzányúljon a lemezhez, amit éppen lejátszik, a számhoz, amit előad. A felnőtt beszélgetőpartner türelmesen várt és én is vártam. Figyeltem, igyekeztem megérteni.

Zelkával sokat mulatunk azon, hogy ő szinte mondatonként közbekérdez, ha valaki történetet mesél. Én hagyom végigmondani, s amikor azután véget ér a történet, az én fejemben ott a konstrukció. Eléggé autonóm módon újra összerakom a fejemben az esetet az elhangzottakból, a metakommunikációs kísértekből és a máshonnan ismerős tényekből. Ez a képességem valószínűleg onnan ered, hogy egyfelől hallgattam apámat, anyámat, másfelől valahogy azt is felfogtam, ahogyan őket értelmezi

a beszélgetőtárs, vagy a társaság. Azok az emberek, akik akaratlanul kiszorítottak a figyelem fókuszából, egyben meg is tanítottak figyelni, mindegyik a saját szempontja szerint. Zelkával azért is tudunk olyan összehangoltan dolgozni, mert képesek vagyok arra is figyelni, hogy ő mire figyel.

Mai tudásom szerint tehát személyiségem két markáns vonással gazdagodott azáltal, hogy szüleim gyakorlatilag képtelenek voltak együttműködni a gondoskodás és a társas dimenzióban. Veszteségem minimális volt. Egyik legfontosabb belátásunk Zelkával, hogy ez a két terület kizárja egymást. Az a pár, aki gyerekeivel van, legfeljebb szülőként működhet együtt, felnőtt társas lényként kizárt. Erről gondoskodnak a gyerekek. Ha felnőtt társaságban gyerek van, a végletekig, az ön- és közveszélyig képes elmenni annak érdekében, hogy magára vonja a figyelmet. Ha a szülők csak egymás felnőtt társaságában akarnak lenni, amúgy felnőtt módjára igyekeznek beszélgetni, a gyerek azonnal közbenyomul és kiharcolja eme számára kirekesztő kommunikációs helyzet berekesztését.

A modern párkapcsolatok jelentős része azért bomlik fel, mert a pár megreked a szülői funkciókban, mert nem talál alkalmat, hogy felnőtt társas lényként legyen együtt. Az a gyanújuk ébred a másikkal kapcsolatban, hogy nem is felnőtt társas lény. Úgy érzik, keresni kell helyette valakit, aki felnőtt társas lény. Találnak is, hiszen őt felnőtt társas helyzetben találják, úgy, hogy nincsenek ott a gyerekek.

Fentiek illusztrálására egy kép a családukról:

Szombat délutáni kerti nyugi. Grillezni készülök, szítom a parazsat, rakosgatom elő a kellékeket. Zelka öntözgeti a fűszer-spirálját, a gyerekek, mint két Maugli lengenek különféle köteleken, főképpen azonban a tó fölött, centikre a tavaszi hidegségű víztől. Már száll a sült illata, amikor megérkezik Péter barátunk. Leül mellém a hintaágyra, csodálja a függőleges grillsütőt, amit tévedésből vettünk, de azóta a kedvencünk. Meséli, merre járt a terepjárónkkal, sajnálkozik, hogy porosan hozta vissza. Várom, hátha megemlíti az ékszíjat, ami azelőtt csendes

volt, most pedig induláskor felsikolt. Elsiklik felette. Közben azonban közénk települ a négyéves Lili, aki hajmeresztő mutatóványokat mutat be a hintaágy tetőtartó keresztrúdján, ráadásul a műanyag tető elektrosztatikusan fel is tölti forgás közben, így a szó szoros értelmében égnek áll a haja. Kettőnk között tornárkodik, ám Péter kapkod utána, Lili pedig kezdi beépíteni az elkapkodást a gyakorlatokba. Egyre intenzívebben magára vonja Péter figyelmét, már csak azért is, mert a szén a háta mögött egy méterre izzik az öntöttvas állványon. Ha hanyatt bucskázik, beveri a fejét és megégeti magát.

Közben Zelka is közelebb ül, udvariasan hallgatja Pétert, aki el-el kapja Lilit, miközben hangosabban kénytelen beszélni, hogy Zelka is hallja. Peti fiunk is akcióba kezd, hat éves, neki már külön tűz kell, helyet is talál neki, épp a fenyő mellett. Közben észreveszünk Lilin egy kullancsot is. Galiba kutya kerülgeti a pompásan kisütött húsokat, ám sikerül éberem elhessegetni. Péter tovább mesél egy izgalmas sátorhelyről, amit a figyelmünkbe ajánl. Alig zavartatja magát.

– Menjünk be a nappaliba, ott nyugodtan beszélgethetünk – javaslom.

– Miért? Ez így jó! – válaszolja Péter.

– Zavarnak a gyerekek!

– Engem nem! Ez így normális.

Most kezd derengeni, mit is él át ő. Mint harmincas éveiben járó szingli, egészen természetesnek veszi, hogy a gyerekek pedig ilyenek. Joggal gondolja ezt, hiszen nem látott, nem is láthatott olyan családot, ahol ez másképpen van. Egyfajta határozatlansági relációval írható le a helyzet. Ha ő megjelenik, a gyerekek úgy kezdenek viselkedni, ahogy ő megszokta. A szülők pedig szégyenkezni kezdenek saját gyerekeik miatt, de ő megnyugtatja őket, máshol is ilyenek ezek a mai gyerekek. Például az unokaöccsei.

Alaphelyzetben ugyanez történik családon belül is. Ha például mi Zelkával még Péter érkezése előtt leültünk volna a nyugágyra és elkezdtünk volna beszélgetni, mondjuk ennek a

könyvnek a címlapjáról, Lili éppúgy közénk nyomult volna, Peti éppúgy tüzet rakott volna, Galiba éppúgy igyekezett volna ellopni a frissen sült húsokat.

A gyerekek ugyanis egész egyszerűen azt tették volna, amit a természettől beléjük programozott tanulási mechanizmus megkövetel: követték volna a mintánkat. Azt, hogy egymással kezdünk el foglalkozni. Amíg mindegyikünk a maga dolgával volt elfoglalva, Zelka a fűszerspirállal, én a sütögetéssel, addig ők is ráleltek a maguk dolgára.

Ebből a szempontból jól látszik, hogy a családi idill kép, amelyben a szülőpár egymáshoz simulva gyönyörködik édesen játszadozó gyerekeiben, bizony legalább olyan utópia, mint a romantikus filmek kisbabája, akit betesznek rózsaszín ágycskájába, felhúzzák a kis csengettyűs játékát, mire ő édes mosollyal az arcán elszenderedik, hagyva, hogy szülei odalenn a nappaliban megbeszéljék az élet dolgait, majd bevonuljanak a hálószobába és szerelmesen egymás karjaiba omoljanak.

A gyerekek feladata annyi figyelem és erőforrás lekötése, amennyi csak lehetséges. Saját fejlődésük jól felfogott érdekében valóságos kis fekete lyukak. Bármennyi figyelmet és erőforrást képesek lekötni. Ha a két szülő mellé társul négy nagyszülő, akkor annyit, ha a nyolc dédi is beszáll, őket is.

Hogy eközben maguk alatt vágják a fát? Lerombolnak egy olyan kapcsolatot, amely számukra is erőforrást jelenthet? Igen.

VALAMIT VALAKIÉRT

Ha tehát válófélben lévő szülők gyermekéről van szó, akkor össze kell szednünk a bátorságunkat és ki kell mondanunk: a szülők közötti konfliktusok jelentős forrása maga a gyermek. A gyerekek mellett sorvadásnak indul a párkapcsolat, mert a gyerekek lefoglalják a gondoskodás és a megélhetés területeit, az

érintést és a társas létet pedig ellehetetlenítik – már ha engedjük, hogy teljesen elburjánozzanak lelkünk kertjében.

Az én válófélben lévő szüleim gyakorlatilag már a születésem előtt ebbe a helyzetbe kerültek, párkapcsolatuk már sorvadt volt. Ennyiben szerencsés voltam, hiszen kicsi gyerekkoromban szinte status quo volt ezen a téren, teljesen függetlenül tevékenykedtek a gondoskodás és a megélhetés területén velem kapcsolatban.

Ha most így nézzük az én személyiségem fejlődését, akkor volt legalább két kertész. Anyám és apám. Egyikük valamiféle Baktay kertet szeretett volna, másikuk Döbrenteyt.

A helyzet azonban ennél is bonyolultabb volt, hiszen például a lopás elvileg mindkettő szemében kipusztítandó gyom volt, apám azonban lopott a fürdetésből fát és benzint, szappant és rovarirtót. Viszont nagyon megverte a bátyámat, amikor ellopta egy romház vízóráját. Anyám állítja, az '56-os plakáttagasztás miatt az a kolléganője jelentette fel, akit lebuktatott, mert a bölcsődében cukrot lopott. „Azért az mégiscsak mindennek a teteje, hogy ellopja a gyerekek cukrát!”. Viszont a plakáttagasztást nem tartotta bűnnek, még ha börtön, sőt kivégzés is járhatott volna érte. És a vízóra ellopását ugyan ő is elítélte, de attól még a bátyámat éppúgy szerette, mint a két másik gyereket.

Ebből kellett volna egy kertrendezési elvnek kialakulni. Hogy akkor most támogassunk, nevelgessünk-e egy lopás nevű növényt, mert sokat hoz, mint a dohány, vagy a vadkender, esetleg tűrjük el, mint a pitypangot, mert a gyerek szeretik fűjni az ejtőernyőt, vagy irtsuk kegyetlenül, mint a talpas muhart, a parlagfűvet vagy éppen a nebáncsvirágot.

Ha ez a könyv megengedné, mesélhetnék arról, hol és hogyan szaporodott el nálam a lopás nemébe tartozó lények bizonyos alfaja. Annyit elévülés okán nyugodtan említhetek: elég sok deviza bűncselekményt követtem el idegenvezető koromban. A móka kedvéért pedig fiatalabb, kételkedő klienseket be-

beviszek egy kis mini transzba, s közben elmajszolom a pogácsájukat, kihörpintem a kávéjukat.

S ott van a betegség kérdése, a szomatizálás. Egyfelől már csecsemőként rátanultam, jó dolog betegnek lenni, maximális figyelmet kapok, ölben vagyok és szeretnek. Nagyanyám örökös betegeskedése is megerősített abban, hogy anyámat a betegség révén lehet magunkhoz láncolni. Másfelől anyám magának semmiféle betegséget nem engedélyezett, túlélte a tbc-t, a mellrákot, a szívbetegséget.

– Kivásott belőlem – szokta mondani.

Ágynak nem dőlt, orvoshoz csak mentő vitte. Én magam valóban néha átérzem azt a pompás érzést, hogy lázas leszek, gyengülök el, jó lesz ágynak esnem, másfelől amikor jó évtizede rákkal műtöttek, egy hét múlva már fociztam – Zelka nagy felháborodására, mert bizony felszakadt és elfertőződött a sebem. Sugárkezelés alatt viszont sokat híztam, mert jókat ettem. A Katica-történet írása idején akkorát estem a biciklivel, hogy eltört egy bordám, de hazajöttem és még átpakoltam a garázst, mert anyósoméknak kellett az anyag a kerti tó építéséhez.

Hogyan alakult tehát az én attitűdöm másodlagos betegségelőnyök ügyében? Hol így, hol úgy. Azt mondhatnám, bizonyos élethelyzetekben örömmel adom meg magam a betegségnek, máskor úgy tűröm a fájdalommal együtt, mint egy spártai harcos. Másképpen fogalmazva: van olyan része az én lelkem kertjének, ahol elheverek a puha gyepen és átadom magamat a betegségnek, máshol pedig olyan tüskés a bozót, hogy tartom magam, még ha utolsó erőmmel is.

VADÓCOK

Lelkem kertjében jócskán nőnek olyan növények, amelyeket észre sem vettem egy ideig, elkerülte a figyelmemet, hogy sarjadnak. Most már lombjukat bontották, sőt, termőre fordultak. Egyetemi gólyatáborban például rossz sátorba mentem be

tévedésből, a bölcsészek helyett a jogászok játékos estjén vettem részt. Római jogi példákat vettünk, annyira tetszetek, olyan sikeres voltam velük, hogy fontolóra vettem, megpróbálok átiratkozni. Addig valamiféle csodállak-nemszeretlek módon gondoltam az egész jogos világra. Ügyvédet, bírót csak látásból ismertem életem első húsz évében. Azóta valahányszor jogi ügygel van dolgunk, egyfajta örömteli várakozás fog el.

Másfelől vannak gyomok, amelyeket igyekszem irtani, sokszor a legkeményebb eszközökkel és bizony elkeseredek, ha felütik a fejüket. Ilyen például a falánkságom. Már tettem rá utalásokat, honnan pottyanhattak a kertembe a magjai, hiszen apámnak is téliszalámival, gyümölcsrízzsel igyekezett örömet szerezni édesanyja, akár megélhetésük kárára is, ugyanígy apám is boldogan nézte, ahogy eszem, azt sugallva, ne törődjek semmivel. Kicsit még vissza is kapcsolhatom az etetésemet ahhoz a funkciómhoz, hogy örülni tanítottam a családot. Emlékezzünk, testvéreim rossz evők voltak, kínlódás volt megetetni őket, én pedig szerettem enni. Nagy megkönnyebbülés, sőt, örömforrás lehetett ez válófélben lévő szüleimnek.

Vannak azonban más tényezők is, amik ugyancsak hozzájárulnak a falánkság-dudva elszaporodásához. Az egyik, hogy tolmács-idegenvezető koromban sokat fordítottam gyönyörűen terített asztaloknál, hallomásból ismert ételcsodáknál, hát természetesen igyekeztem belőlük minél többet lenyelni két mondat között.

A másik, hogy azért mégiscsak maradtam bölcsésznek, hajlamos vagyok mészároskodni, spekulálni, bambulni – miközben mechanikusan rágok és kapkodom be a falatokat. Egészen észrevétlenül viszek be nagy kalóriamennyiségeket.

Mindezzel egészen eredményesen megküzdöttünk már Zelka hathatós segítségével. Repi-potya evéseknél egyszerűen terapeutaként figyelem a többieket, falánkságuk émelyít. Elriaszt. A közös étkezéseknél igyekszünk sokat beszélgetni az egyes falatoknál, hogy rajtuk maradjon a figyelmem. Az így kiirtott muhar helyében felüti a fejét az esti falás. A napi dolgok

befejezése után, meccsnézés közben. Valamiféle autonómia-igényre gyanakszunk, egyelőre pattogatott kukoricára cseréljük a sósmogyorót, citromfű-teára a sört. Mert itt is úgy van, mint a kertben: ha kiirtunk egy gazt, nő a helyébe más. Az a hosszú távú megoldás, hogy olyasmit telepítünk a helyére, ami betölti az ökológiai rést és mégis élhető környezetet enged.

Azért érezzük erősebbnek ezt a lélek-kert hasonlatot az egyedül, magában kibontakozó növényénél, mert egyetlen maggyarázat, egy ok megtalálása, egy szempont felfedezése könnyen félrevihet. Például analízisben is ki lehetett volna deríteni, hogy apai nagyanyám a megélhetési szorongásait dolgozta fel úgy, hogy apámat szalámival etette, így engem is lehetett volna megélhetési szorongásokkal kezelni, ám attól még tovább híztam volna. A hangsúly szépen átkerült volna a megélhetési szorongásokra. Másképpen szólva: gazolásnál arra is figyeljünk, mit tudunk a kitépett gyom helyére telepíteni, mivel tudjuk kiszorítani, úgy, hogy az új növény lehetőleg harmóniában, egyensúlyban legyen a többivel.

A rendszert tovább finomítva úgy gondoljuk, a szomszéd kert is átmegy valamiféle fejlődésen, még inkább, egyfajta családi birtokká áll össze. A hagyományos elméletek úgy számolnak a szülőkkel, mint állandókkal, melyek legfeljebb egy-egy nagyobb sorsforduló hatására kerülhetnek új állapotba, amúgy stabilak vagy statikusak. E leírások szerint sokkal inkább hasonlítanak templombelsőhöz, esetleg egy régi kastély francia parkjához, mint élő kerthez. Gondoljunk csak az „és akkor apám megkeseredett”, „anyám elfordult a világtól” típusú fordulatokra. A fejlődési regények főhőse átmegy ugyan valamilyen változáson, de a többi alak nagyjából statikus.

GÉNRE RÁCIÓ

A mi szemléletünkben a szülők, sőt, a nagyszülők kertje is folyamatosan változik, alakul. Az '56-os forradalom például

olyan vihar volt, amely szüleim kertjében nagy komoly fákat tépázott meg, döntött ki, másfelől változások sorát indította. Ott van mindjárt a nagy sötét fűz, amely apám családjában az öngyilkosság-megoldást erősítette. Ez a „legfeljebb kinyírom magamat” törzsből sarjadt ki, ám a forradalom alatt átélt halálfélelem egyrészt ledöntötte, másrészt a bátorság vesszőit hozta el. A „legfeljebb kinyírom magam” részben át is fogalmazódott a „legfeljebb kinyírnak” bátorságába. Valószínűsítem, ennek is szerepe van abban, hogy apám szinte teljesen újraépítette lelki kertjét, kezébe vette az élete fonálát és irányítani merte azt – szemben szülei proletár beletörődésével.

Anyámnál is bekövetkezett egy hasonló fordulat, hiszen az élmény hatására kezdett kikeveredni a keresztény alázat rekettyéséből. Mégsem tűnt immár olyan megrendíthetetlen és örök igazságnak a felsőbbbség igazsága. Még a bíróságé sem. És fejlődtek mindketten az alatt a hat-hét év alatt is, amelyről ez a történet szól.

Nagyszüleim kertje volt sokkal üdébb, bizonyára termett benne édes gyümölcs, volt puha moha és lágy gyepp. A testvéreim így is emlékeznek rá. Én azonban egy elvadult tüskés bozóttal, csalánnal, bogánccsal teli helynek éltem meg kertjüket, ahol anyámnak öntözni kell a csúf gyomokat, kapálgatnia a muharral felvert ágyásokban, ahol egykor talán szép virágok nyíltak, én azonban már nem láttam semmi üdét, csak pusztulást.

MIND ÖSSZESEN

Összefoglalva, ebben a könyvben, a bemutatott esetekkel igyekeztünk levenni némely felesleges terhet az amúgy is elgyötört válófélben lévő szülőkről. Azon voltunk, hogy kifogjuk a szelet sok olyan érv és szemrehányás vitorlájából, amellyel gyermekük sorsára hivatkozva igyekeznek irányítani, terelgetni, legyőzni egymást a harcban álló felek. Szembeszálltunk

sok hiedelemmel, amelyek arra a szemléletre épülnek, hogy a gyerek jövőbeli viselkedése egyenes következményként vezethető le azokból az élményekből, melyek kisgyermekkorában érték – még pontosabban abban az időszakban, amelyben válófélben voltak szülei. Megmutattuk, hogy a válófélben lévő szülők által teremtetett élethelyzettel való megküzdés éppúgy hozhat felszínre értékes képességeket, éppúgy fejleszthet fontos adottságokat, mint bármely más erőpróba. A válófélben lévő szülőknek pedig tanácsot adtunk abban a tekintetben, hogy gyermeküket csak erejük határáig tegyék próbára.

Bevezettük az „emberi lélek kertje” értelmezési keretet, megmutattuk, hogy a gyerek élete sokkal inkább hasonlít egy kert fejlődéséhez, mint egyetlen növényéhez. Ebből következik, hogy erőnek erejével ültetett ágyások könnyen elpusztulhatnak, míg egy odavetődő magból sudár fa sarjad.

Ebben a szemléletben a traumatikus élmény korántsem olyan objektív, mint a lineáris oksági levezetések világában. Az, hogy melyik élményből lesz trauma, nagyrészt narráció kérdése, annak kérdése, milyen értelmezést kínálnak a szülők és a gyerek környezetének többi szereplője. Így tehát megfelelő módszerekkel nagyban csökkenthető a trauma keletkezésének esélye.

A szemlélet másik következménye, hogy a pozitívan meghatározó élmény, a gyerek sorsának arany pillanata, az életre szóló nagy élmény előidézése is másfajta hozzáállást követel, hiszen egy élethelyzet kihatása sokkal jobban függ a narratívától, mint az élethelyzet iránt támasztott objektív elvárástól. Történettel elmesélve:

A szülők szabadságot vettek ki, órákat autóztak, hogy elvigyék kisiukat az állatkertbe. Mutogatták neki a tigrist és az elefántot, a zsiráfot és a majmokat. A gyerek nagyjából közömbös maradt. A szülők elcsüggedtek. Fáradtan és csalódottan egy padra roskadtak. Egyszer csak öröm és elégedettség jelent meg a kisiú arcán. Tekintetét egy pici pontra szegezte és boldogan kiáltott fel: „Legyecske!”.

Mint terapeuták, azt javasoljuk a válófélben lévő szülőknek, hogy tartsák fenn az együttműködést a gondoskodás és a megélhetés terén, miközben a társas és az érintés dimenziókból kölcsönösen vonuljanak vissza. Így azt sugallják a gyerekek, szülői kapcsolatukra kevés kihatással vannak cselekedetei, ezzel megóvják attól a felelősségtől, hogy a párkapcsolat felbomlása miatt önmagát hibáztassa.

Az önvád, a bűntudat, a lelkifurdalás csökkentése a válófélben lévő szülők esetében is elsőrendű feladat, mert az önvád tehetetlenné, frusztrálttá tesz, felemészti az erőforrásokat és agressziót vált ki.

Amit a válófélben lévő szülők tehetnek gyerekeikért, az mindenekelőtt az, hogy nagy tágas kertet, mozgásteret biztosítanak nekik, örülnek minden kis magoncnak, rügynek, petének, akkor is, ha esetleg gyomot vagy kártevőt sejtenek benne. Szemléletünk alapja, hogy szükség van egy életközösségre a lélek kertjében, hogy az élőlények egy része önmagában talán „káros”, ám egy nagyobb összefüggésben mégis fontos szerepet kap.

Mint terapeuták a jelenre és a közeljövőre fókuszáljuk a szülői szemléletet, mert az a tény, hogy az emberi lélek kertjének jelen állapotából nehezen vezethető le a jövője, egyben azt is jelenti: a jelent egyenrangúnak kell tekinteni a jövővel, ahelyett, hogy feláldoznánk érte. A gyümölcs valóban kitüntetett állapota a növénynek, ám ha az életciklusokat nézzük, csak egy a sok közül. A családi életciklusok közül is az egyik a gyerekes időszak, melyben a gyerek éppúgy életének egy szakaszát éli, mint a felnőtt, ezért a gyermekkor jelenét hiba lenne alárendelni a felnőttkor jelenének – főleg pedig jövőjének. A „Mi lesz veled felnőtt korodra, ha így folytatod?” kérdésre ott lehet a viszontkérdés: „Mi lesz velem gyerekkoromban, ha ezt teszed velem?”

Ennek illusztrálására egy záró történet:

Megfigyeltük, hogy hét éves kor körül a kislányokon valamiért „végigmegy a fűnyíró”. A szülők azzal indokolják:

- Praktikus a rövid haj.
- Sietni kell az iskolába, nincs idő fésülgetni.
- Könnyebben szárad az uszodában.
- Vissza kell vágni, hogy megerősödjön.
- Kell egy kicsit sűrűsödnie, nézd csak, most milyen szép dús.

És simogatják a tüskés lányfejet.

Kimutatható viszont, mi több, mi magunk mutattuk ki alapos vizsgálatsorozattal, hogy a hosszú hajú lányok sokkal népszerűbbek a közösségben, könnyebben, eredményesebben tanulnak, jobban teljesítenek, sikeresebbek, mint rövid hajú társaik. Tehát a praktikusság és a jövő iránti alárendelés azt eredményezi, hogy a gyerek veszít a jelenben. Az pedig belefér az emberi lélek kertje szemléletbe, hogy aki a jelenben vesztes a közösségén belül, kisebb nyerési eséllyel indul, mint nyertes társai.

A poén a sűrű haj. Miért érezzük sűrűbbnek a rövid hajat? Több szálból áll, mint a hosszú? Dehogy! Csak az egyforma hosszú szálak tűnnek tömörebbnek. A hajhagymák száma, a hajszálak száma és vastagsága változatlan marad.

A VÁLÓFÉLBEN LÉVŐ SZÜLŐK 12 PONTJA

(Használati utasítás válás esetére óvodások és kisiskolások szüleinek)

0. Hallgassanak!
1. Váljanak szépen!
2. Döntsenek a gyerek feje felett!
3. Azt mondják, amit a gyerek hallani akar!
4. A gyerek (is) jobban jöjjön ki a helyzetből, mint ahogy belekerült!
5. Egy az otthon!
6. A szülő új szerelme a gyermeki lélek kertjének gazdagodását jelentse!
7. A szülő kötelessége a gyereknek egy kiteljesedő párkapcsolat mintáját megadni.
8. Vigye el a balhét!
9. Előlegezze meg a másiknak a „jó szülő” minősítést!
10. A gondoskodás és a megélhetés területén a válás után is együttműködés szükséges.
11. A gyerek kegyetlen, tapintatlan és önző.
12. Adjanak pontos választ a „Hogyan ezután?” kérdésre!

0. Hallgassanak!

Hallgassanak, amiről csak lehet. Nagy valószínűséggel a gyerek is a hallgatást választja. Ha a válás kapcsán szóba hoznak valamit, könnyen olyan területre tévednek, amely a gyerek számára ingoványos és félelmetes. Hiedelem, hogy képesek vagyunk a válásról olyan magabiztosan beszélni, mintha tudnánk, mi az. Terapeutaként eddig csupa olyan válást láttunk, amelyek gyökeresen eltértek egymástól. Dőreség azt gondolni, sikerülhet megmondani a gyereknek, mi az, amiről a szülőnek is csak halvány és ellentmondásos elképzelése van. Tapasztalataink

szerint a válófélben lévő szülőkben él egy magyarázkodási kényszer. Szeretnék, ha környezetük megértené, miért jutottak arra a döntésre, amelyről maguk is tudják, veszélyezteti a jövőjüket, életminőségüket, gyerekeik boldogulását. Ez készíteti őket arra, hogy a gyerekek is magyarázkodni (magyarázni) kezdjenek. Ebből a gyerek annyit vesz le, hogy a szülő valamiért másképpen viselkedik, sőt, ő maga, gyerek létére fölénybe kerül egy felnőttel szemben.

Amikor azt gondolja, azt mondja, amire Ön szerint a *gyerek* kíváncsi, valójában azt mondja ki, ami az *Ön fejében* jár. Saját narratíváját kényszeríti rá. A gyerek agya egészen más srófra jár. Engedjék meg neki, hogy megélje a helyzetet, ahelyett, hogy beszélnének róla, elmondanák milyen.

Ha jól csinálják, ha szépen válnak, a gyerek saját maga is pozitív narratívát fog alkotni. Ha elszúrják, ha képtelenek szülő-társként együttműködni, akkor miből gondolják, hogy a kimondott szavakra hallgatva a gyerek majd elhisz olyasvalami, ami ellenkezik a tapasztalataival?

Inkább hallgassanak.

1. Váljanak szépen!

A válófélben lévő szülők közös érdeke, hogy környezetük azt a visszajelzést adja: szépen válnak. Az egymásra dobált sár ugyan a jelenben leperegni látszik, ám a következő párkapcsolatban, vagy más viszonyrendszerekben az első konfliktus megmutatja, mekkora folt maradt utána.

– Teljesen igaza volt a feleségednek, amikor azt mondta, sunyi alak vagy! – vágja majd az egykori szerető újdonsült férje fejéhez, amikor az elfelejt friss kenyeret venni, de azt hazudja, kifogyott a boltban.

– Nem csoda, hogy a férjed elmenekült tőled, ha egyszer ilyen önző módon viselkedsz! – vágja majd a munkatársnő az asszony fejéhez, amikor megtalálja a fiókjában a tűzőgépet.

A közösségek úgy működnek, hogy egy-egy tagnak egyetlen címkéje van: „a morgós karbantartó”, „a hisztis titkárnő”, „a srác, aki motorral jár”, „a csaj, aki sír, mert válik”. A címke komolyan hat az egyén megítélésére, még akkor is, ha önmaga korántsem tekinti identitása részének. Bölcs dolog tehát a közösség értékrendjében magasabban pozícionáló címkét beszerezni: „a pasi, aki a legjobb apa maradt”, „a nő, aki a volt férjével olyan szépen beszél”.

Szülőként az is közös érdekük, hogy a gyereküknek mintát adjanak arra: nehéz helyzetben is képesek együtt gondolkodni, probléma esetén is tudnak együttműködni. Sőt, akkor igazán! Ha a párkapcsolat megromlására az a válaszuk, hogy szülőpárként is beszüntetik a kommunikációt, a gyereknek azt tanítják: ha valami nem tetszik, ha valami nehéz, ha egy helyzet feszítő vagy kínos, egyszerűen lépjen ki belőle és álljon odébb.

Ha azonban igyekeznek a kapcsolatukat újradefiniálni, megteszik az ehhez szükséges erőfeszítéseket, keresik a lehetőségeket a közös feladatok megoldására, kommunikálnak a szükséges változásokról és cselekszenek is értük, azt mutatják meg a gyereküknek, hogy a kapcsolatok alakíthatók, az együttműködés szintjei újrafogalmazhatók, és valami rosszul működő közös dolognak a vége egy új, jobban funkcionáló összefogásnak kezdete is egyben.

S még egyszer hangsúlyozzuk: ezt csakis a tettek, az élmények, a tapasztalatok szintjén közvetíthetik, azáltal, ahogy a rokonaik szemében megcsillan az elismerés, ahogy az ismerőseik hangjából kiérződik az érdeklődés, ahogy a barátaik mosolyában meglátszik a sikerük öröme.

2. Döntsenek a gyerek feje felett!

Azon legyenek, hogy a gyerek úgy érezze, a válás a szülők dolga. Ha jottányit is engednek neki befolyásolni az eseményeket, elültetik benne a bűntudat magvait. A gyereknek ugyanis

az az érdeke, hogy szülei együtt maradjanak, s egyesítsék erőforrásaikat az ő felnevelésére. Ha mégis különválnak a szülők és a gyerek érzi, lehetett volna befolyása az eseményekre, akkor önmagát fogja vádolni.

– Egyszer sírva felhívtam apát, hazajött. Annyiszor kellett volna sírva hívnom, ahányszor elmaradt otthonról.

Törődjenek bele, hogy a gyerek az összes rendelkezésére álló viselkedésmódot ki fogja próbálni válófélben lévő szülei szándékának megváltoztatására. Ide sorolhatók a pszichoszomatikus betegségek, az alvászavarok, a szobatisztasággal kapcsolatos zavarok, a társas viselkedés zavarai, a tulajdon iránti vágy szélsőséges kibontakoztatása és a többi. Ha a válófélben lévő szülők ezeket saját igazuk bizonygatására használják fel, azt a gyerek tudattalanul már eredményként könyvel el és rákap az adott magatartásra. Ha a visszacsatolás semleges, akkor sikertelennek minősíti a próbálkozást.

Azt a meggyőződést közvetítsék a gyerek felé, hogy az ő elhelyezése, szülőkkel való kapcsolattartásának ritmusa, intézményi beíratása, megélhetési kérdései és a válás utáni élethelyzetének bármely egyéb mozzanata a két szülő közös felelőssége, a gyereknek ebbe nincs beleszólása. A véleménye, vágyai, kérései nem írják felül, nem módosítják a szülők döntését.

Ha a gyereket partnerként kezelik a válással kapcsolatos kérdésekben, azzal rá tolják azt a felelősséget, melyet Önöknek, mint szülőtársaknak kellene viselniük. A látszólagosan a gyerek érdekében tett olyan „gesztusok”, mint a gyerek véleményének kikérése vagy kívánságának tudakolása semmit nem javítanak a gyerek-szülő kapcsolaton, viszont elültetik a bűntudat magvait, táplálják a lelkipurdalás csíráit. Ha Önök így cselekszenek, arra a személyre terhelik a család bizonytalan jövőjéért való felelősséget, aki a saját tetteiért sem tehető felelőssé, hiszen kiskorú, s ráadásul a helyzet létrejöttéről sem tehet.

Mindegy találtak-e „felelőst” a válás létrejöttéért, nem számít megneveztek-e maguk között „bűnöst”. Innentől akkor is közös feladatuk a helyzet megoldása, ha azt az egyikük okozta,

mert Önök szülők, együtt szülők, sőt, még nagyszülők is egyszerre lesznek. A gyerekük jóllétéről, boldogulásáról az Önök közös feladata gondoskodni, de a gyereknek nem feladata az, hogy segítsen Önöknek döntést hozni, az pedig főleg nem, hogy valamelyikük mellé álljon, hogy kiálljon az egyikük érdekében vagy a másikkal szemben.

Tartsák távol a gyerekükről ezt a terhet! Vigyék ketten Önök, akik felnőttek, akik szülők!

3. Azt mondják, amit a gyerek hallani akar!

A gyerek alkotni fog magában egy hipotézist a válásról. Hallgassák meg ezt az elképzelést – ahelyett, hogy elkezdenének neki magyarázni „Tudod kicsim, apu és anyu már...” stílusban. A gyerek elméletét csak helyenként és apróságokban igazítsák helyre, és csak azután, hogy figyelmesen és alaposan végighallgatták, biztosak benne, hogy értik, a gyermekük pontosan mire gondol és milyen összefüggésben.

A legjobb, ha azt hallgatják meg, hogyan adja elő a gyermeke másoknak az elképzeléseit a helyzetről, annak megoldásáról, és a jövőben várható történetekről.

A válófélben lévő szülők alkossanak olyan közös narratívát, amely a gyerek saját változatára épül. Például:

– Apu nagyon akart egy kutyát, anyu nem engedte. Most apu elköltözött és vett egy kutyát. Én is játszhatok vele.

Ez ellentmondani látszik a hallgatás parancsának, pedig éppen annak következménye.

Hallgassák el a gyerek előtt saját meggyőződésüket, gondolataikat, igazságaikat, és figyeljenek az övéire. Nem attól lesz valaki jó ember – főleg jó szülő – hogy a gyerek előtt bizonyítja saját ártatlanságát, vagy jelzi a másik szülő hibáját, vagy akár hangsúlyozza a közös felelősséget. Egyik sem tartozik a gyerekre!

Hagyják a felnőtt történeteket, a felnőtt narratívákat a felnőtt világában. A jó szülőség jele a válás során az, hogy képes a gyerek világának egyensúlyát azon az áron is őrizni, hogy saját maga aktuálisan nem a legjobb fényben tűnik fel benne.

Gondolja el például, hogy egy turista megállítja, kezében a térképpel eligazítást kér. Erre Ön előveszi a saját térképét, és azon mutatja meg neki, hol van éppen, s merre haladjon? Abszurd helyzet.

Tájékozódjanak a gyerek belső térképén, mozogjanak az ő lelkének kertjében. Azt mondják, amit a gyerek hallani akar: beszéljenek az ő nyelvén, az ő világába helyezkedve, az ő rendszeréhez kapcsolódva!

4. A gyerek (is) jobban jöjjön ki a helyzetből, mint ahogy belekerült!

Adjanak olyan jövőképet a gyerekeknek, amelyből azt látja, számára kedvezőbb helyzet jön létre a jelenleginél. Emlékezzon a könyv mottójára:

„Mit tehetünk, azért, hogy a gyerek válásunk után jobban legyen, mint most?”

Például:

– Apunál is lesz egy szobád. Kezdjük el tervezni. Milyenek legyenek a falak? Bemehet majd oda a kutya? Nagyobb ágyad legyen, mint itthon.

Ezzel a válás nagy sötét felhője helyett olyasféle apróságokra fókuszálják a gyereket, amelyeket megért, elfogad, és amelyek beindítják az együttműködést.

A gyakorló szülő jól tudja, hogy a „rak rendet” parancsnak nehezen engedelmeskednek a gyerekek, de ha a rendrakás nagy és borzongató feladatát apróbb elemekre bontjuk – például „Keressünk helyet a kis piros autónak!” –, akkor a gyere-

kek sokkal könnyebben és szívesebben végrehajtják. Válfélben lévő szülők esetében egy megszeppent kisgyereknek kell helyet találni az új körülmények között.

Ha azt szeretné, hogy a gyermeke boldogan és derűsen lehessen együtt Önnel, akkor ehhez a legfontosabb lépés az, ha Ön gondolkodik arról, a gyermeke boldogan és derűsen lehessen együtt az Ön szülőtársával is. Gondolja meg: az a gyerek, aki egyik szülőjével szívesen van, a másikkal meg vonakodva találkozik, vajon mennyit szorong azokra a bizonyos találkozásokra várva? Dolga-e annak a szülőnek, akivel szívesen van a gyerek, tenni azért, hogy a másikkal is jól érezze magát? Igen, az!

Azok az elvált szülők, akik a volt házastársukkal rossz viszonyba kerülve küzdenek a láthatások vagy a gyermekelhelyezés ügyében, olyan érveket kénytelenek keresni, melyek arról szólnak, miért nem jó – netán miért rossz – a gyermeküknek a másik szülővel találkozni, együtt lenni. Van olyan szülő, aki tényleg azt gondolja, a gyermek érdekét szolgálhatja, ha az egyik szülője ahhoz gyűjt érveket és adatokat, miben rossz a másik? Komolyan vehető az a meggyőződés, hogy a gyerekünk életét tesszük jobbá azáltal, hogy akadályozzuk a szülőtársunkkal való szeretetteljes együttlétét? Vagy talán többet érne, jobbat tenne a gyermeknek, ha az a szülő, akiben aktuálisan jobban megbízik, vagy akihez adott helyzetben érzelmileg erősebben kötődik, hozzásegítené őt ahhoz, hogy a másik szülőjével is bizalomban, derűben, érzelmi jóllétben lehessen együtt?

A szép válásoknál rendre azt látjuk, a külön költöző apuka (mert magyar viszonylatban az apa elköltözése a gyakoribb mintázat) a korábbinál sokkal meghittebb, bizalmasabb kapcsolatba kerül a gyermekkel. Az együttélés alatti nehézségek, a házastársi viszonyban keletkezett feszültségek elmúltán túl ebben annak van jelentős szerepe, hogy a gyermekével találkozó szülő gondolatban előre készül, ezzel érzelmileg is ráhangolódik az együttlétre. Ráadásul a szülői felelősség a láthatás idejére csakis az övé – márpedig nemcsak a gyerekek, a szülők is

igyekeznek felnőni azokhoz a feladatokhoz, melyekben megelőlegezik nekik a bizalmat.

A való szülők gyermeke nyerhet nyugalmat, találhat egy másik helyen meghittséget, gazdagodhat viszonya mindkét szülőjével, színesedhet világa a szülők környezetébe kerülő új személyek révén...

Találjon meg, és írjon fel már előre legalább hét olyan szempontot, amelynek mentén az Ön gyermekének életében javulás, gazdagodás várható a válás kapcsán. Ezeket a jegyzeteket később újra és újra vegye elő, és korrigálja, bővítse a ténylegesen megvalósulókkal. Saját maga számára visszajelzést lel ezzel a szülői működéséről, de a lista a felnőtt életében is hasznos minta ahhoz, hogy észrevegye az új élethelyzet által hozott pozitívumokat és friss lehetőségeket.

5. Egy az otthon!

Tisztázzák előbb egymás között, azután közöljék a gyerekkel, hol lesz az otthona. A felelősség ismét a szülőké. A gyerek feladata nem a döntés, hanem az, hogy alkalmazkodjon a helyzethez.

Ha módjukban áll megtartani a gyermek eredeti otthonát, akkor abban minimális változás legyen. A már meglévő bútorai, tárgyai, játéakai maradjanak ott, a másik szobájába, a másik szülőhöz kerüljenek az újak. Az „új” itt természetesen nem feltétlenül boltban vásárolt termékeket jelent. Arra vonatkozik, hogy azok a színek, formák, tárgyak, melyek a gyermek életébe frissen kerülnek bele, az elköltöző szülőnél épülő gyermekvilágot gazdagítsák.

Ha módjukban áll, maradjon a lehető legtöbb dolog állandó az óvoda, a barátok, az időbeosztás terén is. Az otthon kérdésében a fókuszot helyezték arra, ami változatlan.

Az otthon az emberi lélek kertjének tárgyiasult formája. Ha a kert felett továbbra is ugyanúgy jár a nap, ha a felhőkből továbbra is eső esik, ha a pillangók és kismadarak ugyanolyan szabadon repkedhetnek felette, akkor a gyermek lelke nyugodt marad.

Ha gyermek lakhelye változik, akkor igyekezzenek minél több elemet megtartani a régi életéből.

Tévedés az, hogy a változásokat jobb apránként adagolni. Ha elkerülhetetlen, hogy a gyermek otthona másutt legyen, mint a válás előtt, akkor a változásokat ütemezzék úgy, hogy a lehető legrövidebb időn belül megtörténjenek.

Minél hosszabb az átmeneti időszak, annál hosszabban kell a gyerekeknek egy „már nem – még nem” közötti bizonytalan, s emiatt szorongató létben időznie. Ha a költözéssel feltétlenül együtt kell járnia az intézményváltásnak, vágjanak bele a lehető leghamarabb, akár a tanév közepén is. A lényeg, hogy mihamarabb kialakuljon az az új állapot, melyhez majd a gyermeknek alkalmazkodnia kell, hogy mihamarabb lássa, érezze, tapasztalhassa, mi és miként lesz az életében ezentúl.

Egyezzenek meg részletekbe menően egymás között, azután mondják el a gyerekeknek azokat a konkrét szabályokat, amelyek a külön költöző szülővel létrejövő találkozókra vonatkoznak.

Kerüljék az olyan univerzálékat, mint „bármikor, ahogy akarod...”. Ehelyett használjanak pontos és a gyerek számára is világos megfogalmazásokat. Például:

– Szerdán az aikidóra anya visz el, apa megy érted és akkor ott is alszol apánál.

A döntés az Önöké. Ha határozottan és egyhangúan képviselik, a gyerekre kevés felelősség nehezedik, a dolga annyi, mint addig is volt: elfogadni a helyzetet, melyet a szülei létrehoznak. Amint stabil a rendszer, a gyermek elkezd benne megtalálni az örömeit. Amint megérzi a rendszerességet, nyugodttá, derűssé válik.

Az otthon nem csupán attól otthon, hogy a gyermeknek az a lakcíme, azon a helyen van több holmija, vagy ott lakik a gondviselője. Az otthon attól is otthon, hogy a gyerek ott tölt több időt.

Terápiás tapasztalatunk, hogy a fele-fele megoldások a legnagyobb szülői együttműködés esetén is megzavarják a gyereket. A kéthetes periódusból nyolc nap otthon és hat nap a másik szülőnél már olyan magas fokú kommunikációt és kooperációt igényel, hogy ritkán működik tartósan zökkenőmentesen. A legtöbb elvált családnál a kilenc-ötös felosztást láttuk hosszú távon fenntarthatónak mind a gyermek szülőkkel való harmonikus és kiegyensúlyozott kapcsolata, mind pedig az elvált szülők életminősége szempontjából.

Az otthon körül kibontakozó küzdelem arra utal, hogy a válófélben lévő szülők valamelyike szeretné „megszerezni” a gyereket. Világos az ok: az egyik váló fél kompenzálni akarja addigi szülői magatartását.

Tapasztalataink szerint minél nagyobb változást idéz elő (vagy próbál meg előidézni) egy szülő a gyerekei életkörülményeiben a válás alkalmával, annál több vaj van a füle mögött. Apukák, akiknél az volt a fő válóok, hogy elhanyagolták gyerekeiket, immár nagy ügyvédi apparátussal küzdenek a gyermekfelügyelet jogáért. Anyukák, akik üvöltöztek a kölykökkel és nem bírták őket idegekkel, képesek más városba, más országba rángatni őket, csak hogy megszerezzék felettük a kontrollt.

A „bűnös” volt házastárs iránt érzett negatív indulatokat a gyerekek világába engedi bűn. És a bűnnek, mint minősítésnek innentől nincs sem jelentősége, sem értelme. Értelme, pozitív kimenetele csak annak lehet, ha felelős szülőként saját magatartását kontrollálja ahelyett, hogy a gyermeke vagy a válótársa feletti kontrollért küzdene.

6. A szülő új szerelme a gyermeki lélek kertjének gazdagodását jelentse!

Praxisunkban azt látjuk, a válások jelentős részét egy harmadik megjelenése okozza. Az érem másik oldala, hogy szerintünk a szerető azért jelenhet meg, azért tudja hatékonyan bomlasztani a párkapcsolatot, mert már adott számára a terep. A harmadik felbukkanása a párkapcsolat bomlásának következménye. Többnyire az érintés dimenzió elsorvadását használja ki, de jöhet a társas, a megélhetés, sőt, a gondoskodás területe felől is. A szerető következmény, még ha oknak tekintik is.

Ezért a válófélben lévő szülők akkor járnak jól, ha az eljövendő párkapcsolatot (még ha a jelenlegi szeretőről van is szó) úgy kezelik, mint a gyermeki lélek kertjének bővülését. Kerüljék a külső kapcsolat bűnbakká tételét!

Az olyan típusú mondatok, mint:

- Az én gyerekem azzal a bűdös ribanccal nem találkozhat!
- Én vagyok a gyerek apja, szó sem lehet róla, hogy az a kis pöcs odaköltözzön! – komolyan veszélyeztetik a szülői együttműködést, és többnyire ahhoz vezetnek, hogy a gyereket a szeretőtől távol tartani akaró szülő belekerül egy vesztes-nyertes típusú küzdelembe, melynek garantáltan negatív kimenetele lesz.

Még ha a megcsalt házastárs igyekszik is titkolni a gyerek előtt a szülőtársa partnerével szembeni indulatait, akkor is könnyen megeshet, hogy a gyerek a szülő kimondatlan elvárásainak megfelelni igyekezvén hosszú távon megmérgezi az új párkapcsolatot, ellehetetleníti a pár szerepébe lépő szerető helyzetét. Ennek a családi rendszer egészére nézve káros hatása lesz, ezért ha a váló felek valamelyikében indulatok, negatív érzelmek vannak szülőtársa új partnere iránt, azon feltétlenül dolgozni kell.

Furcsán hangzik, hogy a megcsalt fél igyekezzen elfogadni a volt párja szeretőjét, ha azonban gyermek is van a képben, szülőként ez az együttműködő, felelős viselkedés egyik alappillére.

Ellenkező esetben a váló szülők gyermeke abba a helyzetbe kényszerül, hogy egyik szülője rovására viselkedésével nyíltan a másik mellé álljon, vagy valamelyik szülőjének hazudjon a másik szülővel való viselkedéséről. Ez olyan súlyos lojalitáskonfliktus a gyermek számára, amely rövid idő alatt magatartászavarokhoz, érzelmi problémákhoz vagy pszichoszomatikus tünetekhez vezet. A 2. pontban már kifejtettük: a felelősség maradjon a szülőké. Márpedig ha a gyerek az új partner léte miatt nem lehet őszintén jóban mindkét szülőjével, az olyan terhet ró a vállára, melynek viselésére koránál és pszichés fejlettségénél fogva alkalmatlan. Ezért kutya kötelessége a szülőnek dolgozni azon – akár terápiás keretekben is – hogy a szülő-társa párját érzelmileg elfogadja, meglássa, milyen örömeket hozhat gyermeke számára, s legjobb tudása szerint támogassa a közöttük levő kapcsolat bontakozását.

Mivel ez bizony nehéz feladat, s a kezdeti időszakban a legjobb szándék ellenére is megjelennek hullámvölgyek, azt szoktuk javasolni, hogy a volt szerető (az új élettárs) csak akkor jelenjen meg a gyermek világában, amikor a gyerek már jól meg tudta magyarázni a válást, kialakult róla a saját narratívája. Ha ebben a narratívában szerepel egy másik néni vagy bácsi, egy szerető, akkor a valódi új párt célszerű átmeneti időre egy dublőrrel pótolni. Ha a szülő a dublőr oldalán jelenik meg, a gyerek összes haragja ellene fordul. A dublőr „alkalmazásával” a gyermek és a másik szülő is időt nyer indulatai feldolgozására, így a dublőr „távoztával” a valódi személlyel, a szülő új társával már könnyebb lesz olyan kapcsolatot kialakítani, amelybe a gyerek is bevonódik, s azt a másik szülő is elfogadja.

Ez a megoldás nagyfokú együttműködést, jó kommunikációt és a gyerek érdekében való felelős szülői gondolkodást igényel, így nemcsak azért szeretjük, mert a gyerek új partnerrel való pozitív kapcsolatát segíti, hanem azért is, mert a váló szülőknek élményt és mintát ad arra, hogy képesek magas fokon együttműködni, jól kommunikálni, és a gyermekük érdekében felelős szülőként közösen gondolkodni.

7. A szülő kötelessége a gyerekek egy kiteljesedő párkapcsolat mintáját megadni.

Gyakran halljuk megromlott házasságban élő szülőktől, hogy a „gyerekre való tekintettel” vetik el a válás gondolatát, mondván: nem akarják, hogy csonka családban nőjön fel, s emiatt problémás kamasz, zűrös felnőtt legyen belőle. A „gyerek miatti” együtt maradás különös módon arra is elég indok ezen szülők számára, hogy a házasságuk, párkapcsolatuk javításáról lemondjanak. Hallgatólagosan elfogadják, hogy a házasságuk diszfunkcionális, s igyekeznek berendezkedni arra, hogy két- vagy háromlábú párkapcsolati hokedlin egyensúlyozzanak. De vajon milyen mintát adnak ezzel a gyerekeknek? S valójában mire adnak mintát?

Határozottan és hangsúlyosan javasoljuk: a váláson gondolkodó vagy válófélben lévő szülők a lehető legtávolabból kerüljék az arra való hivatkozásokat, „mi lesz majd így a gyerekből felnőtt korára?”. Ez sokkal inkább ürügy, mely valamely jelenbéli célt szolgál, semmint valódi ok és indok.

A változás, a változtatás nehéz, de akiknek gyerekük van, megromlott párkapcsolat esetén kötelességük változtatni. Vagy abba az irányba, mely a kapcsolat javítását szolgálja, vagy abba, mely lehetővé teszi a lezárást és egy majdani, jobb kapcsolat lehetőségének a megteremtését.

Ez a könyv arról szól, hogy jelen tudásunk szerint képtelenség levezetni egy konkrét esemény kihatását a gyerek későbbi életére. Így a válásét is. Ha Ön azt gondolja, árt a gyerekek a szülők házasságának felbontása, akkor kerülje az olyan válást, mely negatív történéseivel ártó hatású lehet. Helyette:

- javítsa meg a párkapcsolatát,
- vagy váljon el szépen, és építsen egy másik, jól működő kapcsolatot.

A gyerek miatt egy rossz házasságban együtt maradni nemcsak azt jelenti, hogy a gyerek folyamatos feszültségben nő fel,

hanem azt is, hogy megvonják tőle az érintés és a társas dimenzióban kiteljesedő párkapcsolat mintáját.

Valamit azért nem tenni, mert a gyerekből az adott cselekedet által ilyen vagy olyan felnőtt válik majd: dőreség. Valamit azért tenni, hogy a gyerek konstruktív megoldási mintákat, együttműködésen alapuló megküzdési módokat, építő problémakezelést lásson: felelősség.

Azok a felnőttek, akik gyermekkorukban nem láttak mintát jól működő párkapcsolatra, jóval nagyobb számban küzdenek maguk is párkapcsolati gondokkal, mint akik szereztek ilyen tapasztalatokat.

Kövezzenek meg minket az erkölcs szószólói, mégis azt mondjuk: a gyerekek fontosabb, hogy lássa, amint a szülője egy kiteljesedett, együttműködésen és szereteten alapuló párkapcsolatban él, mint az, hogy ezt a kapcsolatot a saját szülei között látja-e.

8. Vigye el a balhét!

A házasság felbontását közös szándékkal, együtt gondolkodva és együttműködve végigvivő szülők esetén a döntés közlésének legjobb módja, ha „kommunikét”, közös nyilatkozatot alkotnak a válásról. Ennek legfontosabb része az a mondat, melyet mindketten képesek kihúzott háttal, szemkontaktust tartva a környezetük tagjainak (gyereküknek, családtagoknak, rokonoknak, barátoknak, munkatársaknak, ismerősöknek, szomszédoknak, stb.) kimondani.

Például:

– Úgy döntöttünk, egy időre külön költözünk. Így mindnyájunknak jobb.

– Most külön élünk, mert ez szolgálja leginkább a családtagok érdekét.

– Felbontjuk a házasságunkat, így jobban tudunk rá összpontosítani, hogy együttműködjünk a szülői feladatokban.

Egy ilyen közös mondat megalkotása azért is előnyös, mert körülrajzolják vele azok mozgásterét, akik válás hallatán szívesen kezdenek sajnálkozni, bűnöst keresni vagy a sanyarú jövő miatt aggódni – ráadásul többnyire a gyerek füle hallatára.

A kommunikével elősegítik a közös narratíva megfogalmazását, s a gyerek, aki rövidesen kettőjük világa között mozog (apa és anya immár elkülönült világában), mindkettőben biztonságban érezheti magát. Kommuniké *híján*, ha az együttműködésre irányuló próbálkozásai kudarcot vallanak, érdemes „egyedül elvinni a balhét”:

– Miattam ment tönkre a házasságunk.

Erre a kijelentésre csak kevesen fejezik ki mély egyetértésüket kerek szemekkel, bólogatva. A tipikus válasz struktúrája:

– Azért a párodnak is voltak hibái. Bocs, de emlékszem, mi csoda jelentett rendezett Lajos esküvőjén.

Ilyenkor elég még egy pozitív kijelentés a másikról, s a beszélgetést nagy eséllyel más témára terelheti – ami a legjobb jelzése annak, hogy a helyzetet elfogadta, s a válást, mint problémamegoldást jónak tartja. Például:

– Remekül megvan a gyerekekkel, és nekem most ez a legfontosabb. Te megkaptad a...?

– Most mindketten nyugodtabbak vagyunk és én egyre több szülői értékét látom meg. A vizeseket sikerült...?

– A gyerekekre maximálisan odafigyel és velem nagyvonalú volt a megegyezés során. Téged elért tegnap...?

Ilyen kommunikációval részben már a következő pontot is teljesíti, ami a tartós békesség egyik alappillére.

9. Előlegezze meg a másiknak a „jó szülő” minősítést!

A szülők válás előtti viszonyulása a gyerekekhez keveset mond arról, hogyan működnek majd a jövőben. A házastársi kapcsolat feszültségei sok figyelmet elvisznek, a szülői felada-

tok és a felnőtt élet problémái könnyen interferenciába kerülnek egymással, és a házastárssal való találkozások, kommunikációs helyzetek kerülése azt is magával hozza, hogy a szülő-gyermek kapcsolatra kevesebb idő és tér jut. Ezért felesleges dolog a jövőbe vetíteni a válás előtti körülményeket.

Gondolja meg, a bűntudatkeltésen és a másik bántásán túl van-e bármi értelme az alábbi mondatoknak:

– Te nem is törődtél a gyerekekkel, most miért akarod minden nap látni? Jöttél volna haza egyszer is fürdetésre!

– Minden hétvégének az volt a vége, hogy ordította a gyerekekkel a rendetlenség miatt. Akkor most miért nem jó neked, ha én két napos programot csinállok velük?

– Azt se tudtad, melyik mesét szereti és kik a barátai! Most minek akarod magaddal cipelni hetente háromszor?

Az elvált szülők kevés kivétellel jobb szülők, mint a válófélben lévő szülők.

Az apuka, aki addig alig törődött gyerekével, immár mutatja a külvilág felé, hogy igenis, jó apa. A házastársi és szülői szerep elkülönülésével a gyerekekkel töltött időben ezentúl apaként van jelen, s apai működése innentől az ő egyedüli felelőssége. Ha ebben megfelelő teret kap, az sokkal több nyereséget hoz a gyerekek és az anya számára is, mint a feladatból való kizárása.

– Milyen jó, hogy most sok időt szánsz a gyerekekre! Ha kettesben vagytok, könnyebben figyelték egymásra, nekem meg van alkalmam találkozni a barátnőimmal.

A háztartás és a gyerekek körüli teendőktől túlterhelt, kimerült, autonómiájában erősen korlátozott anyának jobb megmutatni, mit nyer az apa szülői együttműködésével, mint azokat a „bűnös” cselekedeteket szemére vetni, melyek valójában a körülmények és a helyzet hatására jelentek meg.

– Ha csak vasárnap este hozom vissza a gyerekeket, lesz egy nyugi hétvégéd és ráadásul pakolnod is kevesebbet kell utánuk.

A férj, aki a párkapcsolati problémák elől a munkájához vagy barátaihoz menekült, s alig találkozott a gyerekével, a válás után az apa-gyerek kapcsolatépítésben olyan örömeket találhat, melyek nemcsak személyesen fontosak számára, de a következő párkapcsolatára is erős kihatással lesznek.

Nőknél a párválasztás elsőrendű szempontja, hogy az illető férfi jó apának ígérkezik-e? Ha az apai működésre már látható minta van, az döntő lehet az új partner elköteleződésében. Gondolja csak meg, milyen képet alkot környezete arról a férfiről, aki a gyerekével meghitt és derűs viszonyban van, s milyent arról, akinek számára a saját gyereke elsősorban teher, kötelezettség? A szülőtárs értékeinek elismerése, méltánylása a további fejlődés lehetőségét hordozza, erős motiváló erőt jelent. A bűnök és hibák emlegetése ezzel szemben olyan lelkiállapotot hív elő, mely leginkább a helyzet elkerülésére sarkall – épp úgy, mint annak idején a párkapcsolatban.

Valamennyi szülőnek van szülői értéke. Annak a szülőtársnak is, akivel Önnek elromlott a házassága. Szépen énekel, ügyesen tud papírsárkányt eregetni, jól úszik, finom pitét süt, takarosán megragasztja a törött játékokat, türelmesen néz mese DVD-t, szeret biciklizni a gyerekekkel, lombházat épít a diófára, remek salátát készít...

Keresse meg, mik azok a dolgok, melyekben szívesen és derűsen van együtt szülőtársa és a gyermekük! Ha már a fejében vannak a jó dolgok, csak egy kicsi lépés, hogy ki is mondja őket. Jó hallani a gyerekeknek, még jobb a szülőtársnak.

A megelőlegezett bizalmat könnyebb megszolgálni.

10. A gondoskodás és a megélhetés területén a válás után is együttműködés szükséges

A válás a szülői kapcsolat integráns része. A szülőknek továbbra is együtt kell működniük a gondoskodás és a megélhe-

tés terén, viszont erősen korlátozottan szabad együttműködniük az érintés dimenziójában és pontos szabályok szerint érintkezhetnek a társas dimenzióban. Félig tehát együtt maradnak. Másik oldalról: csak félig mennek külön.

A párkapcsolat megszűnése nem jelenti tehát a kapcsolat megszűnését. Sőt, az újfajta helyzet jó kezelése közös gondolkodást, jó kommunikációt, konstruktív együttműködést igényel. A szülőpár tagjai továbbra is osztoznak idejük egy részén (melyet közös gyermekükkel töltenek) és anyagi forrásaik egy részén (melyet közös gyermekükre költenek). A kezdeti, érzelmileg nehezebb időkben talán sikerül úgy megszervezni a hétköznapiakat, hogy az anya reggel viszi, az apa pedig délután elhozza az óvodából a gyereket, aki aznap nála alszik, majd szintén az oviban „visszacserélik” a szerepeket, s elsősorban telefonon kommunikálnak – hosszabb távon azonban jönnek a kiűtötött napok.

Születésnapot még lehet kettőt tartani, tojáást keresni szintén muris két helyen is, sőt, a Jézuska is hozhat ajándékot két falá. De az óvodai ünnepekből, az évnyitókból, évzárókból, bemutatókból, előadásokból, ballagásokból csak egyet tartanak, s a gyerekek jól esik, ha azok róla szólnak, ő lehet a „főszereplő”, akinek szavalatát a szülők mindketten meghallgatják, akinek táncát anya és apa egyaránt megtapsolja, akinek anyák napi műsorán anya mellett mindkét nagy ott ül.

Az óvodai szünidők, a nyaralások szintén komoly egyeztetést, közös tervezést, nagy összehangolást igényelnek.

A téli vagy húsvéti szünet mellett megoldásra vár a 10-12 hetes nyári szünidő – holott könnyen meglehet, hogy a két szülő évi összes szabadsága kevesebb mint 50 nap.

Miközben a szülőnek feladata és kötelessége jó párkapcsolati mintát (is) adni gyermekének, máris itt van néhány olyan körülmény, melyek bizony a kezdetektől terhet rónak a gyermekes felnőtt újabb párkapcsolatára.

Ezt tisztázni kell az új partnerrel. Egyrészt mert a kapcsolat kezdeti szakaszában az új pár elsősorban az érintés és a társas

dimenzión át látja a párkapcsolatot, s ezért könnyen féltékeny, türelmetlen vagy elégedetlen lehet a korábbi partnerrel a gondoskodás és a megélhetés területen tapasztalható együttműködésre.

– Nem akarom, hogy vasárnap este hazavidd a gyerekeidet!

– Miért?

– Mert a feleséged még mindig szerelmes beléd. Tudom jól, hogy minden találkozáskor megpróbál elcsábítani.

– Hiszen csak vacsorázni ülök le velük, hogy könnyebb legyen a gyerekeknek az átállás.

– Nekem ez akkor sem tetszik, és azt is mondd meg neki, hogy ne telefonálgasson rád, amikor a barátainkkal vagyunk. Irtó kínos nekem, amikor a Bandiék előtt a volt nejeddel báj-csevegsz.

– Hiszen csak azt kérdezte, befizettem-e az ovit. Mondtam, hogy igen, és már le is tettük.

– Nem arról van szó, hogy mit beszéltek, hanem arról, hogyan. Ki nem állhatom azt a mézes-mázás hangot!

Másrészt a gyerekekre fordított idő, anyagi erőforrás és energia az új kapcsolatban könnyen hiányként címkéződik, s az éppen erősödőben levő gondoskodás vagy megélhetés pilléreket ássa alá:

– Elegem van abból, hogy a gyerekek minden szünidőben itt lebzselnek, nincs egy nyugodt percünk.

– Elmegyünk majd egy hétre kettesben.

– Két hétre meg velük együtt. Egész évre 27 napom van, és a nagya azzal megy el, hogy gyerekprogramokon jópofizok.

– A szünidő negyedét így is a nagyszülőknél töltik...

– Tényleg, akartam is mondani, hogy soknak tartom azt a napi ötezer forintot, amit a nyaralásra az anyádéknak adsz. Végül is az unokájukra vigyáznak. Mi csak félpanziót kérünk a hotelben, de ha róluk van szó, bezzeg nem fogod meg úgy a pénzt!

A gyerekek és az új partner érdekei természetesen ütköznek egymással. Ha Ön a dolgokat hagyja a maguk „szokásos”

medrében csordogálni, rövidesen számíthat rá, hogy súlyos lojalitáskonfliktusnak néz elébe.

A legjobb lépés a megelőzés: a hosszútávon fenntartható rendszer közös felépítése. Ha az új partner a gyermeki lélek kertjének gazdagodását jeleni, akkor arra is van esély, hogy a friss párkapcsolatban a korábbi partnertől született gyermek lehetőséget nyújt a szülői szerep közös gyakorlására. A gondoskodás dimenzióban való kooperáció, a gyermekkel adódó helyzetek közös végiggondolása, az erőforrások elosztásáról való együttes döntés éppúgy a párkapcsolatot erősíti, mint a kettesben töltött meghitt pillanatok vagy a barátokkal való vidám együttlét.

A gyermekkel lakó szülőnek is az elfogadás és az együttműködés a leginkább perspektivikus megoldás, hiszen ha a szülő-társnak választania kell párja és a gyerekek között, akkor vagy kevesebb idő és anyagi forrás és pozitív érzelem jut a gyerekeknek (a partner mellett voksolva), vagy egy bús, ismételt párkapcsolati veszteséget megélt szülő, aki a maga bajába feledkezve jóval kevesebbet nyújt érzelmileg (annak ellenére, hogy a gyerekek mellett döntött).

A kiegyensúlyozott párkapcsolatban élő szülőtárs képes valóban társként működni a szülőségben, törődésben, figyelemben, odafordulásban egyaránt, így tartható fenn hosszú távon az együttműködés a gondoskodás és a megélhetés területén.

11. A gyerek kegyetlen, tapintatlan és önző

Vegyék tudomásul, hogy a gyereknek még nincs kialakult felettes énje, ezért kegyetlen, tapintatlan és önző. A létrejött helyzetet ki fogja használni saját céljaira. Ne essenek át a ló túlsó oldalára! Vállalják magukra a felelősséget, döntsenek a gyerek feje fölött, legyenek tekintettel a hiedelmeire, jöjjön ki a gyerek (is) jobban a helyzetből, mint ahogy belekerült. Messziről ke-

rüljék viszont azt, hogy csökkenjen a gyerekekkel szemben támasztott elvárások szintje, netán a korábbihoz képest előjogokat szerezzen.

A gyermek evolúciós programja szerint (tehát, ha egészséges gyerek módjára működik), igyekszik a lehető legtöbb erőforrást saját maga számára megszerezni, legyen szó akár figyelemről, akár tárgyról, akár időről, akár anyagiakról. Neki ez a dolga.

A szülőé meg az, hogy kereteket adjon, mederben tartson, határokat mutasson.

Ha gyerek megérzi, hogy a válófélben lévő szülők valamelyikében bármely hivatkozásával képes büntudatot kelteni, ha elő tudja idézni a felnőtt szándékának vagy viselkedésének megváltoztatását, akkor a gyerek azt a mozzanatot fel fogja nagyítani és a végletekig kihasználni.

– Nem tudok úgy aludni, hogy apu máshol alszik.

– És ha kapsz egy új ágyat? – az anya máris besétált a csapdába.

A gyerek rosszkedvével, elfordulásával, hisztijével olyan büntudatot tud kelteni, amely extrém dolgokra készteti a szülőt. Ennek elkerülése érdekében Ön azt teheti, hogy büntudatát – ha mégis keletkezett – titokban tartja, csodás színész módjára elrejt, azaz: hazudik a gyerekeknek érzéseiről, gondolatairól.

Korántsem arról van szó, hogy a szülőként elkövetett hibáinkat hiba volna a gyerek előtt beismerni, vagy tőle bocsánatot kérni. Arról van szó, hogy a különköltözés, a válás, a másik szülő távolléte kapcsán felbukkanó gyereki kontroll-próbálkozásokat kell idejekorán megállítani.

Ha a válás előtt nyolckor volt a lefekvés ideje, akkor a válás után is nyolckor legyen. Ha a válás előtt csoki-tilalom volt ebédig, akkor az a válás után is maradjon meg. Ha a válás előtt egyedül húzott cipőt a gyerek, akkor várjuk el tőle ezt a válás után is.

Azok a felnőttek, akinek szülei saját magukat háttérbe szorítva, a „gyermek az első” és a „szülőnek lenni nagy gond” ideákkal feltöltekezve nevelték utódaikat, azt tanulták meg az évek során, hogy gyereknek lenni jó, de szülőnek lenni terhes, nehéz, lemondásokkal járó, hosszú rabság. Nos, ezek a felnőttek miért is akarnának felnőttként élni, s főleg miért akarnának gyereket? Hiszen akkor ők lennének a szülők, hiszen akkor terhes, nehéz, lemondásokkal járó hosszú rabság várna rájuk!

Ez a veszély bizony fokozottan fenyegeti azokat a gyerekeket, akiknek – keretek, korlátok és elvárások híján – szüleik lehetővé teszik, hogy kihasználják a válás utáni helyzetet.

Ráadásul további csapdák is rejlenek a gyermeki előjogok felbukkanásában.

– Ez a szegény gyerek, legalább hadd aludjon velem egy pár hónapig, amíg megszokja... – és garantált a majdani pár iránti ellenszenv, akinek megjelenésével a gyerek „visszaűzetik” a saját ágyába.

– Édes kicsikém, látom, hogy nincs étvágyad. Gyere, készítek neked a mama valami finomságot. Torta legyen vagy inkább puding? – és a gyerek hamar rááll, hogy az evés körüli tünetképzéssel szerezzen figyelmet.

– Bújj ide mellém. Simogatom a homlokomat, akkor elmúlik az a fránya fejfájás – mondja a szülő és gyermeke megtapasztalja, hogy egy kis betegség mekkora változást hozhat a státuszában. Mi volna akkor vajon, ha egy kicsit nagyobb betegség jönne? Talán újra összejönnének a szülők az ágya körül?

Ezek természetesen tudattalanul zajló folyamatok. Anélkül kezdenek hatni, viselkedésmintákat generálni, hogy a gyerek elhatározná vagy akarná. De ettől még – vagy éppen ezért – a szülőknek nagyon is ébernek kell lenniük az ilyen „extra” működésekre, és nagyon is tudatosan kell ragaszkodniuk a szokásos életmenet és az előre eltervezett ritmus fenntartásához.

S még egy gondolat a tapintatlanság és kegyetlenség témakörében: amikor úgy érzik, a gyerek valamely megjegyzése, észrevétele mélyen érinti Önöket, az elevenükbe talál, olyan

fájó gondolatot mond ki hangosan, olyan kellemetlen érzelmet önt szavakba, melyet Önök gondolnak vagy éreznek a helyzetről, önmagukról, egymásról vagy egymás párjáról, akkor fejben sürgősen pörgessék vissza: mikor, kitől, milyen körülmények között jutott a gyermekük ezekhez az információkhoz.

Meg fogják találni a forrást. Talán egy ismerősnek mellékesen mondott mondatban, talán egy esti telefonbeszélgetésben, talán egy gesztusban vagy arckifejezésben, melyen keresztül „kilátszott” a viszonyulásuk. A gyerek remek tükör. Igaz, fura módon, gyakran késleltetve jön tőle a reflexió, de mindig fellelhető a forrása. Ezért – ha a gyereket kegyetlennek vagy tapintatlannak érzik – lássák meg benne a maguk szerepét.

Kevés csupán jó szavakat mondaniuk a válófélben lévő vagy volt házastársukról. Hitelesen kell kommunikálniuk. Ami azt jelenti: saját maguknak is hinniük kell, amit mondanak. Ha valamit nem képesek őszintén, hittel mondani, arról inkább hallgassanak, s tegyenek érte, hogy a jövőben jobb legyen. Mert a gyerek „kegyetlensége, tapintatlansága vagy önzése” is az Önök felelőssége.

12. Adjanak pontos választ a „Hogyan ezután?” kérdésre!

A válás komolyan veszélyezteti a családi rendszer egészének életminőségét. A válófélben lévő szülők ezért kerüljék az érintés és a társaság témáját, viszont gondolják végig pontosan a megélhetés és a gondoskodás területét. Alaposan, gondosan, közösen.

A „Bárhogy, csak így ne éljünk!” hangzatos állításra érdemes kérdéssel felelni: „Például hogyan?”.

Nagy dolog, ha a múltbéli fájdalomról képesek figyelmüket a jövőbéli tennivalók felé fordítani. Ha megteszik, látni fogják: sokkal többet hoz, mint a volt házastárs hibáinak felemlgetése.

Az életük új kereteinek kitalálása a házasság felbomlása utáni első konstruktív lépés lehet. Maradván továbbra is szülők, nemcsak saját maguknak kell ennek sikeréről számot adniuk, de a gyerekeknek is jó megmutatni, mire jutottak. Legjobban az élmények szintjén tudják ezt neki megmutatni, a hétköznapi történeteiben.

Praxisunkban az új keretekről és a bennük való újfajta működésről létrejött megállapodásokat olyankor tudták a válófélben levő szülők leginkább betartani, ha a megállapodás írásos változata is elkészült. Nem a dokumentum hivatalos jellege miatt fontos ez, hanem azért, mert a közösen megfogalmazott mondatok leírása teszi lehetővé a valóban pontos egyeztetést. Segít egy olyan közös képet alkotni a jövőről, melyben a gyerekek megvan a helye, az otthona, az életritmusa, a kapcsolattartási lehetősége mindkét szülőjével.

Ha Önök – segítséggel vagy kettesben – papírra vetették, hogyan lesz ezután, azt tudni fogják világosan kommunikálni, sőt, képesek lesznek aszerint cselekedni is.

Ilyen megegyezésre mutatunk mintát az alábbiakban. Értéke, hogy a fenti 12 pont figyelembevételével készült. Nagyobb értéke, hogy a fenti 12 pont megvalósításában a szülőpárnak komoly segítséget nyújtott. Mondjuk ezt abban a tudatban, hogy az érintett gyermekek derűsek, magabiztosak, kiegyensúlyozottak, és mindkét szülővel harmonikus a kapcsolatuk.

MEGEGYEZÉS MINTA

Rita és Anti azért váltak, mert Anti szerelemes lett Évibe. A terápia során megegyeztünk abban, hogy Évi erőforrás lehet a gyerekek számára (Zsófi 11, Orsi 9, Botond 3), ezért úgy döntöttek, Rita megbékül a helyzettel, a gyerekek haragját másra zúdítják. Anti munkatársának barátnője játszott a bűnbak szerepét. Németországban él, ritkán látogat haza, hajlandó volt egyszer találkozni a gyerekekkel. Bűbajos volt, ahogy ilyen helyzetben viselkedni szokás, a gyerekek pedig beszólogáltak neki, ahogy ilyen helyzetben szokás. Ha Éva kapja mindezt „te-libe”, aligha viseli el a pofonokat. Ő maga fokozatosan jelent meg a színen, miután a gyerekek és anyjuk rátértek a következő fázisra: „Ha már apu elment, legalább legyen neki rendes barátnője.” Úgy is rendezték meg, hogy Évit Zsófi „fedezte fel” apja számára. Mindezt a következő megállapodás előzte meg:

1. Anti még ma este elköltözik. Azt mondjuk, a „barátnőjéhez”, de nem mondunk nevet, mert még meg kell találni a bűnbakot.
2. A közös közlemény: „Anti szerelmes lett. A gyerekeket éppúgy apaként szereti, mint eddig. Gondjukat viseli, mint eddig. Rita szenved, de jó fejet vág.”
3. Anti holnaptól a következő láthatási rendben találkozik a gyerekekkel: kedden és csütörtökön délután hozza őket oviból, iskolából, nála alszanak, másnap reggel ő viszi őket oviba, iskolába. Páratlan héten, szombaton reggel 9-kor elviszi őket és vasárnap 6-ra érnek haza.
4. Anti úgy támogatja a családot, hogy életkörülményeik változatlanok maradhassanak. Fizeti a rezsit és a törlesztéseket (ház, nagyautó). A nagyautó annál van, akinél a gyerekek. A másik a kicsivel jár. A ruhavásárlás is az ő dolga. Amikor nála vannak a gyerekek, ruhát is vesznek.
5. Rita támogatja, hogy Évi örömforrás lehessen a gyerekek számára.